

Michel Lobrot - Le mal d'aimer (Ελληνικά)

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό είναι γραμμένο στο πρώτο πρόσωπο. Μιλώ σ' αυτό για μένα χωρίς ντροπή, ακολουθώντας έτσι τον τρόπο του μεγάλου μου δασκάλου Montaigne. Θεωρώ πραγματικά, όπως αυτός, πως "κάθε άνθρωπος φέρει ολόκληρη τη μορφή της ανθρώπινης κατάστασης" και ότι μιλώντας για τον εαυτό μας μιλάμε ταυτόχρονα για όλο τον κόσμο.

Ωστόσο, δεν υπάρχει κάτι τέτοιο στην παράδοση της γαλλικής λογοτεχνίας, η οποία ασπάζεται θεληματικά τη γνώμη του Πασκάλ, σύμφωνα με την οποία "Το εγώ είναι μισητό". Λέγοντάς το αυτό ο Πασκάλ εκφράζει αναμφίβολα μια προσωπική γνώμη, που τη βλέπει ο ίδιος μ' έναν τρόπο προσωπικό και τον αφορά άμεσα. Δεν έχει εκφράσει τη γνώμη της θυρωρού του ή του αμαξά του, δηλαδή τη γνώμη ενός άλλου. Μας έχει έτσι παραδώσει κάτι από το εγώ του και άλλωστε πώς θα μπορούσε να κάνει διαφορετικά; Αν λοιπόν, πιστέψουμε ότι το "εγώ είναι μισητό", πρέπει να παραδεχθούμε ταυτόχρονα ότι αυτή η γνώμη, όπως κάθε προσωπική γνώμη που εκφράζει κάτι από το εγώ του δημιουργού της, είναι επίσης μισητή (εκτός κι αν πρέπει να κάνουμε εξαίρεση γι' αυτόν και να θεωρήσουμε ότι το εγώ του δεν είναι μισητό). Δεν θα διστάσω λοιπόν να αντιτεθώ, χρησιμοποιώντας προς όφελός μου τη σοφιστεία του ψεύτη, που τον εμποδίζει να πει ότι οι άνθρωποι της κοινότητας στην οποία ανήκει είναι όλοι ψεύτες (συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου), με το φόβο να επιβεβαιώσει έτσι ότι αυτός είναι ψεύτης, επομένως είναι το αντίθετο απ' αυτό που λέει, πράγμα που καταστρέφει την πρότασή του.

Δεν τα λέω αυτά μόνο για λογοπαίγνιο. Σκέφτομαι πολύ βαθιά ότι είναι παράλογο να θέλουμε να αποσπάσουμε τη σκέψη και την έκφραση από το δημιουργό τους, σαν να μην ανήκουν σε κανέναν. Αν ανήκουν σε κάποιον γιατί να μην το πούμε; Γιατί να φερόμαστε σαν να μπορούσαμε μιλώντας να τοποθετηθούμε στη θέση του Σείριου εξαφανίζοντας τον δημιουργό του μηνύματος.

Η στάση που πήρα είναι όχι μόνο να μη σβήσω τον δημιουργό του μηνύματος, αλλά να τον εμφανίσω στο έπακρον, με τη σκέψη ότι υπάρχει εδώ κάτι αληθινό που θα κάνει τα πράγματα να προχωρήσουν. Αυτό δεν σημαίνει ότι μιλάω μόνο για μένα, αλλά ότι μιλάω για τα πάντα μέσα από μένα, σύμφωνα με την προσωπική μου οπτική και το προσωπικό μου βίωμα. Είναι μια καινούρια διάσταση, που είναι πάντα παρούσα αλλά εκδηλώνεται σπάνια. Αυτή τη διάσταση την βρίσκω πιο πλούσια, πιο ικανοποιητική από την αντικειμενιστική διάσταση, τη μόνη που χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή λογοτεχνία. Μήπως δεν είμαστε στην πραγματικότητα το αντικείμενο που γνωρίζουμε καλύτερα, αφού γνωρίζουμε τους εαυτούς μας με λεπτομέρεια και, επιπλέον, τους δοκιμάζουμε ασταμάτητα, τους αγγίζουμε, τους αφουγκραζόμαστε; Έχουμε το δικαίωμα να στερούμαστε και

να στερούμε από τους άλλους έναν τέτοιο πλούτο για λόγους ηθικολογίας και για εντελώς υποκριτικές σεμνοτυφίες, με το πρόσχημα ότι "το εγώ είναι μισητό";

1

Να ξεπεράσω αυτόν τον ψυχαναγκασμό, να πάω παραπέρα. Τον ψυχαναγκασμό μιας γυναίκας. Είμαι ψυχαναγκαστικός. Όταν υπάρχει ένα πρόβλημα, κάτι που δεν πάει καλά, δεν παύω να το σκέφτομαι...

Αυτό είναι αλήθεια τόσο όταν υπάρχει πρόβλημα με μια γυναίκα, όσο και με τα προβλήματα υλικής φύσης, ας πούμε για παράδειγμα όταν κάτι δεν πάει καλά με το αυτοκίνητό μου. Δεν παύω να το σκέφτομαι. Είναι ο τρόπος μου να αγχώνομαι, ο τρόπος μου να υποφέρω. Ένα είδος ακαμψίας της σκέψης. Ιδιαίτερα ταπεινωτικό για έναν διανοούμενο, ίσως όμως και να 'ναι έτσι επειδή είμαι διανοούμενος. Όπως εξηγούσα προχθές στον Πιέρ, η συγκίνηση χτυπά τα πιο τρωτά μας σημεία, αυτά που είναι ταυτόχρονα και τα πιο δυνατά σημεία, αυτά τα οποία εκτιμούμε περισσότερο στον εαυτό μας και στα οποία επενδύουμε περισσότερο. Η συγκίνηση χτυπά εκεί όπου διακινδυνεύει περισσότερο να προξενήσει το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Λοιπόν, η Ρεγκίνα μου έχει γίνει ψυχαναγκασμός. Αυτή είναι η ουσία. Και για να βγω απ' αυτόν τον ψυχαναγκασμό κάθομαι και γράφω... Λέω στον εαυτό μου: Αντί να προσπαθήσω να διώξω αυτόν τον ψυχαναγκασμό, είναι μάλλον καλύτερα να τον πάρω απ' το χέρι και να πάμε προς την κατεύθυνση της μεγαλύτερης ροπής μου... Η ροπή μου είναι ετούτη η εμμονή, ας ακολουθήσουμε λοιπόν τη ροπή αυτή... Ας δούμε καλύτερα πού θα μας οδηγήσει εκείνη...

Δεν πρόκειται να τακτοποιήσω τους λογαριασμούς μου μαζί της ούτε να την αναλύσω, όπως συχνά έχω κάνει (ο διανοούμενος), αλλά να περιγράψω αυτή την εμμονή και να της δώσω υπόσταση. Να το κάνω σαν να μην είναι πια μια εμμονή που υφίσταμαι, αλλά σαν μια εμμονή ηθελημένη...

Αφήνομαι σε εικόνες, σε σκέψεις. Να αποφύγω όσο γίνεται περισσότερο τις αναλύσεις, τις εξηγήσεις... Στο μέτρο του δυνατού... Είναι δύσκολο φυσικά... Δεν θα αποφύγω τελείως τις αναλύσεις και τις εξηγήσεις... Τουλάχιστον να τις παρουσιάσω σαν στοιχεία της εμμονής μου, σαν να ήταν ένα με την εμμονή μου...

Ούτε είναι ένα γράμμα σε κείνη. Ακόμη κι αν της το διαβάσω, κάτι που καθόλου δεν μπορώ να αποφύγω, να μην το γράψω γι' αυτήν. Να μην προσπαθήσω να την επηρεάσω.

Να ακολουθήσω αυτή την εμμονή μέσα στους μαιάνδρους της, όπως ακολουθεί κανείς ένα ναζιάρη ποταμό μέσα στις παρεκκλίσεις και τις στροφές του. Να συλλάβω την εμμονή. Ίσως καταλήξει να εμπλουτιστεί και να διαφοροποιηθεί σε τέτοιο σημείο που να μην είναι πια ψυχαναγκασμός (εξ ορισμού, επαναληπτικός, μονότονος)... Ίσως και να 'βγαινα έτσι από τον ψυχαναγκασμό...

Δεν είναι ούτε διήγηση, μια διήγηση για τον αναγνώστη. Δε διηγούμαι μια ιστορία. Δε διηγούμαι γεγονότα με χρονολογική σειρά. Δίνω το περίγραμμα φαντασιώσεων που φυσικά παραπέμπουν σε χρονολογικά γεγονότα, αλλά αυτά δεν είναι τίποτε άλλο από το σκηνικό. Θα επανέλθω σ' αυτά στο βαθμό που είναι απαραίτητο για να καταλάβω τις φαντασιώσεις. Όχι για τα ίδια τα γεγονότα...

Ας αρχίσουμε λοιπόν. Σήμερα, 25 Ιουνίου 1979, αυτή με κατέχει ακόμη τρομερά. Κατέχει είναι η σωστή λέξη, όπως μια μεραρχία έχει υπό την κατοχή της μια εδαφική έκταση. Αυτό θα πει ότι είναι εκεί, παρούσα για μεγάλα χρονικά διαστήματα, ενώ δεν κάνω τίποτε που να έχει άμεση σχέση μαζί της, ακόμη κι όταν βρίσκομαι με μια άλλη γυναίκα με την οποία είμαι αρκετά ευτυχισμένος, αρκετά χαλαρωμένος (ο έρωτας και όλα τα υπόλοιπα).

Υπάρχει η αίσθηση μιας δυστυχίας, κάτι που συνέβη και είναι κακό, που με κάνει δυστυχισμένο μέχρι ασφυξίας. Αυτό το κάτι είναι η ψυχρότητά της απέναντί μου, πάλι και πάλι, άλλη μια φορά, μια φορά ακόμη. Αφού συνέβη ήδη, αφού δεν είναι η πρώτη φορά και θα έπρεπε να το έχω συνηθίσει. Καθόλου. Μάλλον έχω ξεσυνηθίσει εντελώς και έχω γίνει αλλεργικός σ' αυτά τα πράγματα.

Προφανώς επαναλαμβάνεται αυτό που έγινε και με τον Μπερνάρ, εδώ κι ένα χρόνο περίπου. Τη στιγμή που θα χώριζαν και κυρίως όταν αυτή είχε προβλήματα μαζί του, έγινα ο πέμπτος τροχός της άμαξας. Ίσα-ίσα που πετύχαινα ένα ραντεβού μαζί της, ένα αόριστο γεύμα, συναντήσεις που κατακτούσα με μεγάλο αγώνα. Ακριβώς ό,τι έγινε και την προηγούμενη βδομάδα, στο καφέ Σατό ντε Βενσέν, όπου την πήγα να πιούμε ένα ποτήρι. "Αφού το ξέρεις καλά ότι δεν βλέπομαστε πια". Σαν να ήταν κάτι καθιερωμένο, αποφασισμένο, αυτονόητο, ενώ τίποτα δεν έχει αποφασιστεί. Δειπνήσαμε μαζί σαν απλοί γνωστοί, αν και γνωριζόμαστε και έχουμε μια ιδιαίτερη σχέση εδώ και δύο χρόνια και τελικά μπόρεσα να της αποσπάσω την υπόσχεση για ένα γεύμα την ερχόμενη βδομάδα, δηλαδή αυτή τη βδομάδα, δηλαδή μεθαύριο.

2

Απρόθυμος να συνεχίσω σ' αυτό το σχήμα. Νιώθω ξαφνικά μια κούραση. Για ποιο λόγο να διηγηθώ αυτόν τον καταναγκασμό; Στο μεταξύ είπα ότι τέλειωσε μαζί της, έπρεπε να έχει ήδη τελειώσει, να τελειώσει εντελώς, με το κρυφό συναίσθημα ότι δεν μπορούσε να τελειώσει. Παρ' όλα αυτά τέλειωσε και αυτή η δήλωση δεν είναι άνευ σημασίας. Τέλειωσε χωρίς να έχει τελειώσει. Τέλειωσε σ' ένα επίπεδο αλλά όχι σ' ένα άλλο. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να κάνω κάτι για να τελειώσει, για να τελειώσουν όλα, χωρίς εξαίρεση.

Όμως δεν είναι αυτό που μου έφερε την κούραση και την απροθυμία να διηγηθώ τον ψυχαναγκασμό μου. Είναι γιατί το βρήκα κάπως σύντομο, κάπως περιορισμένο.

Μου ήρθε μια άλλη ιδέα, πιο ενδιαφέρουσα. Αυτή η ιδέα είναι να φτάσω μέχρι τα άκρα μ' αυτό το είδος "προσωπικού ημερολογίου". Σαν ένας έφηβος,

τύχης.

4

Κι έπειτα, αφότου έγγραψα αυτές τις τελευταίες γραμμές, υπήρχε ακόμη κάτι άλλο, και ακόμη κάτι άλλο. Υπήρχε αυτή η εμμονή που συνέχιζε και που ήθελα να την πετάξω πάνω στο χαρτί (όπως πετάμε τις μύξες μας), μια εμμονή που έχει στη βάση της τη ματαίωση. Είναι σαν μια μέγγενη που σε σφίγγει. Το κατάλαβα χθες το πρωί μετά το τηλεφώνημα που της έκανα (της Ρεγκίνας) και κυριολεκτικά απελευθερώθηκα. Λέμε: μου 'φυγε ένα βάρος. Ναι, είναι έτσι ακριβώς. Σαν να έχεις ένα βάρος στο στήθος. Σαν να είσαι ξαπλωμένος κάτω και κάποιος να σε πιέζει με το γόνατό του στο στήθος. Σαν να υπήρχε μια τροχοπέδη σε όλα, στην αναπνοή, στην κυκλοφορία του αίματος, στη σκέψη. Σαν η ζωή να έφευγε και να μην κρατιόταν πια παρά από μία κλωστή. Συνεχώς, με αυτή την ενδόμυχη σκέψη: να μπορούσα να πεθάνω. Ο θάνατος μοιάζει σαν απελευθέρωση, σαν το καλύτερο που μπορεί να συμβεί. Κάνοντας παράλληλα μέσα μου μια ολόκληρη συλλογιστική (δεν ξέρω αν αυτό συμβαίνει και στους άλλους) για να καταλάβω, να υπολογίσω, να εξηγήσω, να προβλέψω. Η γνώση πηγάζει από το άγχος: είναι άραγε μια καινούρια ιδέα; είναι τάχα ενδιαφέρουσα; Παραδίδομαι τότε σε έναν κυκεώνα συλλογισμών πάνω στη ζωή μου, τους παλμούς, τους ρυθμούς, τις σταθερές της ζωής μου, που υποτίθεται ότι θα μου δώσουν το κλειδί του μέλλοντός μου. Κάνω σαν τον Ρωμαίο στρατηγό που εξετάζει τα έντερα των ζώων πριν τη μάχη. Ναι, είναι πολύ σημαντική μια μάχη (το μέλλον ενός λαού) Δε μπορούμε να την αφήσουμε στην τύχη. Ο αληθινός εχθρός του καθένα μας είναι η τύχη• αυτή η αβεβαιότητα.

Τόσο που, μετά το τηλεφώνημα για το οποίο μόλις μίλησα, δεν είχα πια καμιά διάθεση να αγοράσω το περιοδικό Ωροσκόπιο, που το έψαχνα στις μικρές χαμένες πόλεις της Βρετάνης και δεν το έβρισκα. Το βρήκα σ' έναν εφημεριδοπώλη στην Τρεγκιέρη. Ίσα που του έριξα μια ματιά και το λίγο που είδα μου επιβεβαίωσε αυτό που ήδη ήξερα.

Σε επίπεδο γεγονότων -πρέπει να μιλήσω και γι' αυτά- υπήρχε μια φοβερή σιωπή και από τους δυο μας μέχρι τις 10 Ιουλίου. Μέχρι τότε έκανα μια γιγαντιαία προσπάθεια (χλιαρή λέξη για την περίπτωσή μου) για να μην της τηλεφωνήσω, να μη της γράψω, που είχε ως τελικό αποτέλεσμα δύο τηλεφωνήματα σε δύο φίλες που ήταν μαζί της στο σεμινάριο και οι οποίες με πληροφόρησαν ότι είχε τρέξει, είχε πετάξει, πιο νωρίς απ' ό,τι κανείς θα περίμενε, στον δεκαπεντάχρονο έρωτά της (δηλαδή στο δεκαπεντάχρονο αγόρι με το οποίο είναι τρελά ερωτευμένη) στο Νότο, κάτι που μου προκάλεσε ξανά ένα είδος κατάπτωσης, με τη βεβαιότητα, την ενδόμυχη πεποίθηση ότι όφειλα να της τηλεφωνήσω (στην καρδιά του Νότου) τρεις μέρες αφότου τον ξανασυνάντησε. Έλεγα ότι τρεις μέρες ήταν αρκετός χρόνος για να τον μπουχτίσει, να μπουχτίσει αυτόν που δεν της ταιριάζει με κανέναν τρόπο, που την ταλαιπωρεί και την καταδιώκει, αρκετός χρόνος για να συνειδητοποιήσει ότι είχε ριχτεί στο στόμα του λύκου.

Και πραγματικά αυτό συνέβη. Στο τηλεφώνημα που της έκανα όντας σε μια κατάσταση αληθινού πανικού, έχοντας την εντύπωση πως θα λιποθυμήσω,

μου έγινε φανερό: μ' αγαπάει, μ' αγαπάει ακόμη, δεν έπαψε να μ' αγαπάει. Ο τρόπος που μου είπε ότι της άρεσε που της τηλεφώνησα, αυτή που είναι τόσο φειδωλή σε συγκινησιακές εκφράσεις, όταν φτάνει στο σημείο να εκφράζεται έτσι αυτό αποκτά μεγάλη σημασία. Ο τρόπος που μου είπε ότι θα συμφωνούσε να έρθει στη Γενεύη (μαζί μου), αν μπορούσε. Ο τρόπος που μου είπε ότι συμφωνούσε να πάω να τη δω την ερχόμενη βδομάδα στο Νότο, στην κατασκήνωση των περιπλανώμενων τσιγγάνων όπου έμενε και ασχολιόταν με δύσκολους έφηβους (ανάμεσά τους και ο αγαπημένος της). Και όλα αυτά απλά, ήρεμα, με ζεστασιά και εμπιστοσύνη, ενώ περίμενα το χειρότερο.

Κι όλα αυτά, για να πω οριστικά ότι τελικά δεν είναι για τους ψυχαναγκασμούς μου που θέλω να μιλήσω, ούτε για τους τωρινούς μου έρωτές, αλλά για το ζευγάρι, για τις δυσκολίες του ζευγαριού.

Αυτή η ιδέα μου ήρθε χθες το πρωί πάνω στο βράχο, αυτόν τον υπέροχο βράχο που μου 'φερνε στο μυαλό τον Παρθενώνα και στον οποίο καθόμουν, ξάπλωνα, χόρευα, κυριολεκτικά αέρινος μετά το τηλεφώνημα. Σκέφτηκα πως ναι, πρέπει να πούμε τι είναι το ζευγάρι, αυτός ο ιστός αράχνης μέσα στον οποίο οι άνθρωποι μάχονται, παλεύουν και συχνά πεθαίνουν. Αυτό το ανθρώπινο φαινόμενο που είναι πιο επικίνδυνο από την ατομική βόμβα και για το οποίο δεν μιλάμε καθόλου, Κύριε Μισέλ Φουκώ. Μη δυσαρεστείστε, Κύριε Φουκώ .

Πρέπει να μιλήσουμε γι' αυτό. Πρέπει να μιλήσουμε. Πρέπει να το πούμε. Πρέπει να το αναλύσουμε. Πρέπει να το καταγγείλουμε. Κυρίως όταν δεν είμαστε μέσα σ' αυτό, όπως στη δική μου περίπτωση αυτή τη στιγμή. Να ένα θέμα βιβλίου, αυτού του βιβλίου.

Όμως όχι, όχι το "θέμα". Βαρέθηκα πια να γράφω βιβλία με θέμα. Βαρέθηκα να κάνω τη χάρη στους εκδότες. Είναι μάλλον μια παρεκτροπή. Θα δοκιμάσω να παρεκτραπώ προς την κατεύθυνση αυτή, να βάλω πλώρη για το ζευγάρι. Δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω.

Έχω σκοπό επίσης να μιλήσω, πάνω απ' όλα, για την εμπειρία μου απ' το ζευγάρι, για το βίωμά μου απ' το ζευγάρι.

Εμπρός. Ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε. Ανοίξτε τα παραθυρόφυλλα και αφήστε να μπει το φως.

5

Σήμερα το πρωί καθισμένος στο γραφείο μου νιώθω πάλι δυσκολία να πλησιάσω αυτό το θέμα και μάλιστα έχω το πρόβλημα πως δεν ξέρω, ειλικρινά, αν θα πρέπει να το πλησιάσω. Ένα είδος κούρασης.

Στην αρχή σκεφτόμουν: πρέπει να δείξω ότι το ζευγάρι είναι μια αποτυχία, μια αιματηρή αποτυχία, ένα πρόβλημα. Και ύστεραμίλησα με μια φίλη, τη Μαρίζα. Είχαμε καθίσει στο Πεμπόλ, στο λιμάνι. Τρώγαμε κρέπες. Πλοία. Λίγος ήλιος. Της λέω την ιδέα μου. Και αυτή, αναπόφευκτα, μου μιλά για τα ηλικιωμένα ζευγάρια, τόσο ωραία, τόσο συγκινητικά, τόσο ενωμένα.

Κλασικό θέμα αλλά και ανυπόφορο.

Τότε, το ίδιο αναπόφευκτα, απαντώ με το παράδειγμα του πατέρα μου και της μητέρας μου: το ιδανικό ζευγάρι, το πιο ωραίο ζευγάρι που έχω γνωρίσει. Ποτέ δεν φιλονικούν, ποτέ δεν συγκρούονται, με μια σταθερή τρυφερότητα κλπ. κλπ. Και παρ' όλα αυτά είναι φανερό πως η μητέρα μου δεν ήταν ποτέ ευτυχισμένη. Ένα ανθρώπινο ερείπιο από τα σαράντα της, με κεφαλαλγίες δίχως τελειωμό. Καμιά χαρά, καμιά ευθυμία. Όσον αφορά τον πατέρα μου, ακόμη κι αν ήταν ένας θαυμάσιος άνθρωπος, ήταν φανερό πως αισθανόταν φυλακισμένος και υπέφερε. Αλλά σε τελική ανάλυση φαινόταν αρκετά ευτυχισμένος.

Το λέω αυτό στη Μαρίζα, χωρίς όμως πεποίθηση, λέγοντας μέσα μου: παρ' όλα αυτά, γιατί να μην ήταν ευτυχισμένοι; Γιατί να μην υπάρχει επιτυχία στα ζευγάρια; Γιατί να αρνηθούμε την πραγματικότητα της ένωσης και της ευτυχίας;

Και να 'μαι πάλι να σκαλίζω το πρόβλημα του ζευγαριού, μέχρι τη στιγμή που είχα μια κάποια έμπνευση: Ναι, το ζευγάρι είναι ωραίο, είναι καλό και γι' αυτό είναι πρόβλημα.

Είναι ένας δεσμός ανάμεσα σε δύο πρόσωπα. Είναι ο κατ' εξοχήν δεσμός. Και από αυτή την άποψη δεν μπορεί παρά να είναι κάτι θετικό. Αν δύο πρόσωπα ενώνονται είναι γιατί έχουν κάτι μεταξύ τους, κάτι θετικό. Ακούω εδώ τους ψυχολόγους υπηρεσίας, τους εν ενεργεία 'Ψυ', να προσθέτουν σαρκάζοντας: μπορούν να ενώσουν τις νευρώσεις τους. Όχι, δεν μπορούν να ενώσουν τις νευρώσεις τους. Η νεύρωση δεν ενώνει, δεν συνδέει. Η νεύρωση δεν είναι δεσμός. Η νεύρωση δεν είναι παρά φόβος και επιθετικότητα. Όταν πούμε ότι ενώνουν τις νευρώσεις τους, λέμε προφανώς μια αλήθεια, αλλά είναι μια μερική αλήθεια. Είναι αλήθεια ότι βάζουν τις νευρώσεις τους μαζί και ότι αυτές ταιριάζουν, αλλά δεν είναι οι νευρώσεις που τους ενώνουν.

Όταν υπάρχει αυτός ο δεσμός και δύο πρόσωπα συνδέονται το ένα με το άλλο, όλα είναι πιθανά, το καλύτερο και το χειρότερο. Όλες οι δικτατορίες, οι καταναγκασμοί, οι ματαιώσεις. Μπορεί κανείς να περάσει τις χειρότερες καταστροφές, τις χειρότερες αναποδιές. Δύο πρόσωπα σχετίζονται και ένας Θεός ξέρει τι μπορεί να συμβεί σε μία σχέση!

Το ζευγάρι είναι ο προνομιούχος χώρος της Σχέσης.

6

Μετά απ' αυτό βάλθηκα να σκέφτομαι τη ζωή μου και αντιλήφθηκα με ενάργεια τους δύο κινδύνους του ζευγαριού: από τη μια τον πνιγμό και από την άλλη την εγκατάλειψη. Δύο κίνδυνοι αλληλένδετοι και συμμετρικοί. Ο πρώτος προκύπτει από την πίεση που ασκεί ο ένας σύντροφος πάνω στον άλλο, πίεση που κάνει τον άλλον να καταπιέζεται, να κάνει πράγματα που δεν επιθυμεί, κυρίως στον έρωτα, γιατί οι επιθυμίες του είναι αδύναμες και αβέβαιες. Εξαιτίας της ισχνότητας των ορμών του δεν έχει ούτε την ικανότητα να πάει αλλού. Ο δεύτερος κίνδυνος προκύπτει από τα πλεονεκτήματα που μας παρέχει το ζευγάρι και η ένωση με κάποιον που μας

εμπλουτίζει και μας ικανοποιεί. Υπάρχει ο φόβος να χάσεις τον άλλον. Μερικές φορές αυτή η απώλεια πραγματοποιείται και επέρχεται έτσι η ματαίωση. Στην πρώτη περίπτωση το ζευγάρι κλείνεται στον εαυτό του, κατασπαράζει τα μέλη του, όπως ο Κρόνος τα παιδιά του, και γίνεται εμπόδιο στην ανάπτυξή τους. Στη δεύτερη περίπτωση ανοίγεται πολύ, διαλύεται, αν όχι στην πραγματικότητα τουλάχιστον στην αντίληψη του ενός ή του άλλου, και γίνεται πηγή οδύνης, πόνος, που μπορεί να φτάσει μέχρι την καταστροφή.

Και είδα, είδα (είναι πάντα συνταρακτικό να βλέπεις με διαύγεια κάτι που σε αφορά) ότι η συναισθηματική μου ζωή χωρίζεται στα δύο, καθαρά στα δύο. Από τη μια ο πνιγμός, που συμβαίνει κυρίως από την εποχή του πρώτου μου γάμου με τη Σαμπίνα, για δώδεκα χρόνια. Πνιγμός από τον οποίο κατάφερα σιγά-σιγά να ξεφύγω κατά τη διάρκεια της επόμενης περιόδου (μετά το χωρισμό). Από την άλλη η εγκατάλειψη, το άγχος της απώλειας, από τη στιγμή που αρχίζω να έχω επιτυχίες στον έρωτα όπου δυστυχώς δένομαι υπερβολικά και επενδύω πάρα πολύ στον άλλον. Αυτό συμβαίνει κυρίως μετά από το δεύτερο γάμο μου με τη Βάντα το 1971. Από τότε θα αρχίσει μια μακρόχρονη περίοδος που θα με οδηγήσει στο να λύσω λίγο-λίγο αυτό το καινούργιο πρόβλημα.

Βλέπω τη συναισθηματική μου ζωή σαν μια μακριά πορεία, μια μακρόχρονη εξέλιξη που μπορεί να περιγραφεί με μαθησιακούς όρους. Όχι με τη συνεχή επανάληψη των ίδιων συμπεριφορών, όπως θα ήθελε ένα φροϋδικό σχήμα, αλλά αντίθετα με μία ακατάπαυστη πρόοδο, που μου επιτρέπει να πάω σε πιο απάνεμες ακτές.

7

...Να μη ριχτώ στη διήγηση. Έχω όλον τον καιρό μπροστά μου. Δεν χρειάζεται βιασύνη.

Καλύτερα να μιλήσω για την ιδέα που είχα χθες στο αυτοκίνητό μου κατεβαίνοντας για την Αντίμπ , σ' αυτόν τον ατέλειωτο αυτοκινητόδρομο, πηγαίνοντας στην Αντίμπ να δω τη Ρεγκίνα που δουλεύει, υποφέρει και αγαπάει μέσα σ' αυτή την κοινότητα. Να δω τη Ρεγκίνα. Έγινα σαν τον Ορφέα που πήγε να ψάξει την Ευρυδίκη στην κόλαση. Αυτή η σκέψη με στήριξε. Γιατί αυτός ο τόπος, όπως μου τον περιέγραψε εκείνη, είναι πράγματι η κόλαση: κατασκήνωση τσιγγάνων, συγκρούσεις, βία, επιθέσεις... Άγχος στην ιδέα να πέσω εκεί μέσα, σαν να έπεφτα με αλεξίπτωτο. "Ένας φίλος", έλεγε στους άλλους όταν της τηλεφώνησα (την άκουσα από το τηλέφωνο), "ένας φίλος". Να ακούς να λέει για σένα "ένας φίλος" το κορίτσι που αγαπάς περισσότερο και που είναι ό,τι πιο σημαντικό για σένα εδώ και πολλά χρόνια... Διάψευση. Το δέχτηκα και αυτό και όλα. Είπα ότι θα δεχτώ τα πάντα: την ψυχρότητά της, τους δισταγμούς της, τις αγκαλιές με το νεαρό αγαπημένο της... Υπάρχουν στιγμές στη ζωή που πρέπει να τα δεχτείς όλα και να παρουσιαστείς γυμνός, εντελώς άοπλος, αφού είναι ο μόνος τρόπος για να πετύχεις τη νίκη. Αυτή είναι η αντίληψη που έχω σχετικά με τη μη-βία...

Λοιπόν, η ιδέα που είχα στο δρόμο ανάμεσα σε πολλές άλλες είναι πως το

Ζευγάρι είναι ο τύπος ενός κύκλου. Καταχθόνιος κύκλος. Αλληλουχία απ' την οποία είναι δύσκολο να ξεφύγεις, διαβολική αλυσίδα.

Νάτος λοιπόν αυτός ο κύκλος. Θα τον ονομάσω κύκλο του πνιγμού και της απόρριψης. Τον πρώτο καιρό αγαπάει ο ένας τον άλλο, ή αγαπιούνται και οι δυο αλλά ο ένας αγαπάει τον άλλον πιο πολύ απ' όσο τον αγαπάει ο άλλος. Αυτός που αγαπάει περισσότερο γίνεται πολύ γρήγορα εξαρτημένος, ζητάει πολλά, απαιτεί πολλά, γιατί φοβάται την εγκατάλειψη και την απώλεια του αγαπημένου προσώπου. Έτσι γίνεται τυραννικός, θέλει να κατέχει τον άλλον σαν να είναι περιουσία του, τον επιπλήττει, του κάνει σκηνές, ακόμη και εκβιασμούς. Ο άλλος που τα υφίσταται όλα αυτά αντιστέκεται, αρνείται αυτή τη δικτατορία και συχνά αισθάνεται πνιγμό αφού είναι τελικά ευαίσθητος σ' αυτές τις πιέσεις που τις αισθάνεται σαν περιορισμούς. Η αγάπη του σιγά-σιγά εξαφανίζεται λίγο λίγο και αντικαθίσταται από ένα υπόκωφο μίσος ή ακόμη, πράγμα που είναι και το χειρότερο, από αδιαφορία. Τότε έρχεται η απειλή της εγκατάλειψης. Θέλει να φύγει, να φύγει πραγματικά αν έχει τα μέσα, ή ψυχικά αν δεν μπορεί να κάνει αλλιώς. Εξαιτίας αυτής της της στάσης φυγής ενεργοποιεί και ενισχύει στον άλλο το ανακλαστικό της εγκατάλειψης, γεγονός που του προκαλεί ακόμη πιο δυνατά αιτήματα κλπ. κλπ.

Να λοιπόν ο διαβολικός κύκλος που θα προσπαθήσω να συνοψίσω στο παρακάτω μικρό σχήμα. Α και Β είναι οι δύο σύντροφοι.

A		B
Δυνατός έρωτας => Δυνατά αιτήματα => Δεσποτισμός	=>	Μέτριος έρωτας => Μέτρια αιτήματα Φόβος => Φυγή
Ματαίωση => Εξάρτηση => Εντονότερος δεσποτισμός	<= =>	Απόρριψη => Εξασθένιση του έρωτα => Εντονότερος φόβος => Εντονότερη φυγή => Εντονότερη απόρριψη

Πρόκειται για μια αλυσιδωτή διαδικασία με την έννοια που δίνει στον όρο ο Lorenz στις μελέτες του για την ψυχολογία των ζώων, διαδικασία στην οποία υπάρχουν επαγωγείς (ενεργοποιά εναύσματα) και επαγωγές (ενεργοποιημένες συμπεριφορές).

Πρόκειται άραγε για "παιχνίδι" με την έννοια που δίνει στον όρο ο Eric Berne (ιδέα που βρίσκεται στη βάση της "Συναλλακτικής Ανάλυσης"); Ασφαλώς όχι. Αν ονομάζουμε "παιχνίδι" μια ελεύθερη δημιουργία από δραστηριότητες με καθορισμένους κανόνες, δεν πρόκειται ασφαλώς για παιχνίδι. Πρόκειται μάλλον για μια αδιάλλακτη μοίρα που αντιτίθεται στο παιχνίδι.

Αν ο Berne μπορεί να μιλάει για παιχνίδι σ' αυτήν εδώ την περίπτωση είναι μόνο επειδή θεωρεί -λανθασμένα- ότι οι σύντροφοι διαλέγουν ελεύθερα

αυτές τις συμπεριφορές και παίζουν εκδηλώνοντάς τις, όπως παίζει κανείς τένις ή πινγκ- πονγκ. Τους λέει λοιπόν: σταματήστε το παιχνίδι σας, όπως λένε στα παιδιά: σταματήστε το θέατρο, πάψτε να κάνετε νούμερα κλπ. Υπάρχουν εδώ δύο λανθασμένες ιδέες που τις συναντούμε στη Συναλλακτική Ανάλυση, δηλαδή: 1) Η ιδέα ότι όλες οι συμπεριφορές μας είναι παιχνίδια που μπορούμε από τη μια στιγμή στην άλλη να τα σταματήσουμε (αρκεί να το θελήσουμε). 2) Η ιδέα ότι κάθε παιχνίδι είναι διεστραμμένο, κακοπροαίρετο και νοσηρό, γιατί η μόνη αλήθεια εδρεύει στον δικό μας "Ενήλικα", που λειτουργεί σαν μια υπολογιστική μηχανή... κλπ. Αυτές οι ιδέες είναι επιφανειακές.

8

Ήθελα να συνεχίσω την παρουσίαση αυτών των ιδεών για το φαύλο κύκλο του ζευγαριού αλλά να, έχω περάσει τρεις μέρες κοντά στη Ρεγκίνα στην Αντίμπ, τρεις μέρες που δεν μπορώ να αποσιωπήσω...

Είναι αδύνατο να τις διηγηθώ. Πήγαινα να χωθώ στο στόμα του λύκου και ήξερα τι με περίμενε. Αλλά πάντα ελπίζουμε. Ελπίζουμε ότι αυτή τη φορά θα είναι διαφορετικά. Δεν είναι διαφορετικά. Δεν ήταν διαφορετικά.

Έπρεπε να παρευρίσκομαι στη σχέση τους, στους καυγάδες τους -κυρίαρχο στοιχείο-, στους έρωτές τους, στο ακατανόητο δέσιμό τους. Έπρεπε να μένω μόνος μου σ' αυτό το μικρό αντίσκηνο όλη τη νύχτα, ενώ ήξερα πως αυτοί είναι μαζί στο δωμάτιό τους. Έπρεπε πάνω απ' όλα να υποστώ την ψυχρότητά της και τις απορρίψεις της, αν και την αισθανόμουν κοντά μου και μάλιστα σε συνεχή συνεννοχή μαζί μου. Έπρεπε να τη βλέπω γυμνή στην πλαζ των γυμνιστών χωρίς να μπορώ ούτε να της δώσω το χέρι. Έπρεπε, έπρεπε να υποστώ έναν αμέτρητο αριθμό πραγμάτων απ' τα οποία το χειρότερο ήταν να τη βλέπω μπλεγμένη μ' ένα παιδί χωρίς ποιητικότητα, κτηνώδες και δεσποτικό.

Το μυστήριο του έρωτα. Η διαύγειά της ως προς αυτόν είναι τέλεια. Ξέρει τι είναι, το βλέπει και το λέει. Είναι, χωρίς αμφιβολία, ό,τι χειρότερο γι' αυτήν, αφού δεν της αρέσει να ασκούν πάνω της καμιά εξουσία, τη στιγμή που αυτός δεν είναι παρά Εξουσία και επιθυμία για Εξουσία. Και αυτή, παρά τη διαύγειά της, βουλιάζει μέσα σ' αυτή την απίστευτη σχέση σαν κάποιον που πνίγεται και δεν μπορεί κανείς να κάνει τίποτε.

Χθες κατάλαβα, ή μάλλον κατάλαβα καλύτερα, τι σημαίνει αυτός για τη Ρεγκίνα όταν, μη μπορώντας άλλο, φώναξα για τη ματαίωσή μου και κατηγορήσα τη σκληρότητά της. Μου απάντησε: ρώτα τον Φρανκ (το όνομα του αγοριού) αν είμαι σκληρή. Μαζί του βγαίνω απ' αυτή τη σκληράδα.

Της είπα αυτό που σκεφτόμουν: είσαι σκληρή μαζί του, είσαι το ίδιο σκληρή και μαζί του. Είσαι μια αληθινά αυταρχική μητέρα μαζί του. Δεν μπόρεσε να το αντέξει. Έφυγε. Κυριολεκτικά το έσκασε. Και τότε ένιωσα ότι άγγιξα την ουσία, δηλαδή την επιθυμία της να αλλάξει μ' αυτόν και μέσα απ' αυτόν.

Να αλλάξει χάρη στη σιγουριά που της δίνει, γιατί πιστεύει λανθασμένα ότι αυτός δεν έχει ανησυχίες, προσδοκίες, αιτήματα ηδονής και τρυφερότητας,

ακόμη κι αν αυτός έχει τέτοιες επιθυμίες. Τελικά δεν θα είχε παρά μόνο επιθυμίες. Θα ήταν ένα ζώο. Πέφτουμε στο μύθο της Ωραίας και του Τέρατος, και πιο λογοτεχνικά στον Εραστή της Λαίδης Τσάτερλι. Ναι, είναι το πρόβλημα της Λαίδης Τσάτερλι, το πρόβλημα της Φαίδρας. Η γυναίκα της ώριμης ηλικίας που φοβάται τα αιτήματα, που τα νιώθει σαν ανυπόφορη επιβολή και καταναγκασμό και πηγαίνει σ' ένα ον χωρίς αιτήματα: τον Ιππόλυτο. Ον αγνό, χωρίς επιθυμίες. Με μια σεξουαλικότητα εντοπισμένη στο φύλο και όχι στο κεφάλι. Αγνό, καθαρό από κάθε κατακλυσμαία και ακόρεστη σεξουαλικότητα. Έχοντας βάλει το φύλο του εκεί που έπρεπε να είναι, δηλαδή στο κάτω μέρος του εαυτού του, χαμηλά. Ένα φύλο που λειτουργεί καλά, ένα ωραίο φύλο που επιθυμεί και το επιθυμούν, ένα ωραίο ζώδες φύλο αλλά που κρατιέται στη θέση του και δεν ζητάει πολλά. Μια σεξουαλικότητα "φυσική", όπως μου εξήγησε πρόσφατα η Ρεγκίνα, λέγοντάς μου ότι ο Φρανκ ήταν καλύτερος απ' αυτή την άποψη από τον μαροκινό έρωτά της που δεν ζητούσε τίποτα και ήταν τέλειος.

Να μπορέσει να αλλάξει χάρη σ' αυτόν. Να μπορεί να εκφράσει τρυφερότητα και να πάρει πρωτοβουλίες. Να μπορεί να τον αγγίζει, να τον χαϊδεύει, να είναι ενεργητική. Αυτός δεν αντέχει να τον χαϊδεύουν ανάμεσα στα πόδια. Γίνεται έξαλλος. Να μπορεί να κάνει αυτό που κάνει μια φυσιολογική γυναίκα, που όμως είναι τόσο δύσκολο.

Θεραπεία. Νιώθουμε πού πρέπει να πάμε για να θεραπευτούμε. Κάνουμε σαν την πυξίδα που κατευθύνεται προς το Βορρά. Αλλά θεραπεία που πληρώνουμε ακριβά, πολύ ακριβά. Αυτή την πληρώνει με μια τρομακτική τιμή. Δεν ξέρω πώς θα βγει από εκεί ούτε αν θα βγει ποτέ... Τρομαχτικό, είμαι τρομοκρατημένος από τη σχέση της μαζί του, από αυτή την άγρια και ασταμάτητη πάλη, από το συνεχές βασανιστήριο και κυρίως από την αμοιβαία εξάρτηση που τους αλυσοδένει τον έναν στον άλλον και που πάει να τους γκρεμίσει ούτε ξέρω σε ποια άβυσσο.

Το πιο περίεργο είναι ότι η δυσαρμονία τους δεν επηρεάζει καθόλου τον έρωτά τους ή μάλλον τον έρωτά της γι' αυτόν. Σε τελική ανάλυση θα μπορούσε να είναι ο χειρότερος που μπορούσε να βρεθεί, ο χειρότερος των χειρότερων, και αυτή θα τον αγαπούσε ακόμη, με το ίδιο πάθος. Όπως στο "Η ανάπαυση του πολεμιστή".

Είναι η γυναίκα που προσπαθεί να βγει από τον γυναικείο ευνουχισμό και κλείνει πόρτες και παράθυρα με πουπουλένια παπλώματα, κλείνεται μέσα στο σεξ όπως μέσα σ' ένα οχυρό, με τον όρο αυτό το σεξ να είναι καλό σεξ, να μην είναι επικίνδυνο, δεσποτικό, καταπιεστικό. Το σεξ κλείνεται στον εαυτό του και γίνεται ένα είδος απόλυτου. Δεν επικοινωνεί πια με τα υπόλοιπα, δεν έχει πια καμιά σχέση με το πρόσωπο. Γίνεται το σεξ καθαυτό, η ίδια η ενσάρκωση του σεξ.

Στο άλλο άκρο είναι το κλασικό και συνηθισμένο γυναικείο σχήμα, όπου το σεξ στερείται κάθε αυτονομία και βρίσκεται κάτω από την τέλεια εξάρτηση αυτού που ονομάζουμε συναισθηματικότητα, δηλαδή τις κοινές προτιμήσεις, τη βαθιά συμφωνία, την οικειότητα, την αλληλοκατανόηση κλπ. Εδώ, αντίθετα, το σεξ βρίσκεται απομονωμένο, περιορισμένο στον εαυτό του. Στη μια περίπτωση πνίγεται και έτσι ακυρώνεται, στην άλλη περίπτωση μπαίνει

σε καραντίνα. Αλλά τελικά καταλήγει στα ίδια: και στις δύο περιπτώσεις καταργείται. Καταργείται σαν ανθρώπινη πραγματικότητα. Είτε κάποιος το αρνείται είτε το εξυψώνει σαν κάτι απόλυτο, το σκοτώνει.

Κι εγώ τι θα γίνω μέσα κει, που λέει και το τραγούδι. Ποια είναι η θέση μου; Είμαι μπλεγμένος σε μια δύσκολη περιπέτεια με μια γυναίκα που από την πρώτη μέρα που τη γνώρισα μου 'δωσε σήμα για το πρόβλημά της με τη σεξουαλικότητα. Δεν είναι λοιπόν έκπληξη. Δεν πρέπει να ξαφνιάζεσαι γέρο μου!

Ή θα την ξαναβρώ αλλαγμένη απ' αυτή την άγρια και απάνθρωπη θεραπεία ή δεν θα την ξαναβρώ (γιατί δεν μπορώ να δεχτώ να έχω μόνο φιλικές σχέσεις μαζί της).

Ο κόκκος της άμμου βρίσκεται ήδη μέσα στο γρανάζι.(Η βάρκα κάνει ήδη νερά.) Μέσα από τη ζήλια της αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι κι αυτός επίσης έχει το σεξ στο μυαλό του. Ενδιαφέρεται με πάθος για τα κορίτσια της ηλικίας του -όπως ο Ιππόλυτος- καθώς και για άλλες. Αυτό δεν μπορεί να το υποφέρει. Τον είπε "βρωμιάρη " μπροστά μου. Κακή αρχή. Πρέπει να χαίρομαι; Κι αν ξαναγίνει όπως ήταν πρώτα; Ο Θεός να δώσει να αλλάξει πραγματικά μετά απ' αυτή τη δοκιμασία τόσο γι' αυτήν όσο και για μένα.

9

Ας καταπιαστώ πάλι με τις επεξηγήσεις μου σ' ό,τι αφορά τον καταχθόνιο κύκλο. Τις τελευταίες μέρες προβληματίστηκα πολύ για τις μορφές που παίρνει αυτός ο φαύλος κύκλος, και για την ακρίβεια για τις δύο μορφές που μπορεί να πάρει, ας πούμε τη γυναικεία και την ανδρική μορφή του. Θα εξηγήσω.

Έτσι κι αλλιώς και στη μία και στην άλλη περίπτωση υπάρχει μια βασική διαδικασία που είναι το άγχος της απώλειας που προκαλεί εξαναγκασμό, που προκαλεί με τη σειρά του την απόρριψη σ' εκείνον που υφίσταται αυτόν τον εξαναγκασμό.

Ο φόβος της απώλειας δεν είναι απαραίτητα σεξουαλικός ή ερωτικός. Δεν είναι απαραίτητα ο φόβος μιας πιθανής ματαίωσης. Μπορεί επίσης να είναι ο φόβος να μη βρεθείς στερημένος από ένα στήριγμα της ζωής σου, από μια προστασία ή μια σιγουριά. Για παράδειγμα η γυναίκα που φοβάται μη χάσει τον άνδρα που τη στηρίζει και, γι' αυτό το λόγο, τον εμποδίζει να έχει ερωτικές περιπέτειες με άλλες, ουσιαστικά δεν παρακινείται από το φόβο της ερωτικοσεξουαλικής στέρησης. Ο εξαναγκασμός που επιβάλλει είναι ερωτικοσεξουαλικής φύσης. Είναι άρα ερωτικοσεξουαλικός στον άνδρα. Αλλά δεν είναι έτσι από την αρχή στη γυναίκα.

Με τον ίδιο τρόπο, ο άνδρας που έχει, σε σχέση με τη γυναίκα, πολύ δυνατά ερωτικοσεξουαλικά αιτήματα, μέσα στα οποία το άγχος της απώλειας παίζει σημαντικό ρόλο, δεν προκαλεί στη γυναίκα ερωτικοσεξουαλικό φόβο αλλά έναν φόβο πιο γενικό, πιο κοινωνικό θα λέγαμε, δηλαδή το φόβο να της επιβληθεί μια συμπεριφορά που τη βιώνει σαν υποχρεωτική και καταναγκαστική.

Μ' άλλα λόγια υπάρχει ένα μίγμα διαφορετικών επιπέδων και είναι αυτό το μίγμα που είναι νοσηρό.

Αυτή είναι μια από τις μεγάλες μου ιδέες που έχω ήδη απρουσιάσει πολλές φορές, αλλά ποτέ δεν ήταν τόσο κατανοητή, ότι δηλαδή ο ψυχισμός είναι συντεθειμένος από ευρέως αυτόνομους τομείς οι οποίοι πρέπει να εκδηλώνουν την αυτονομία τους. Για παράδειγμα, ο διανοητικός τομέας είναι ένας αυτόνομος τομέας με την έννοια ότι συμπεριλαμβάνει ειδικά κίνητρα και ικανοποιήσεις που ανήκουν μόνο σ' αυτόν. Όταν ένας ξένος τομέας επεμβαίνει σ' έναν συγκεκριμένο τομέα, για παράδειγμα στον διανοητικό τομέα, είναι γενικά για να τον παιδέψει και για να χαλάσει το παιχνίδι. Αν για παράδειγμα σε μια ολοκληρωτική χώρα εμποδίζονται οι σκεπτόμενοι άνθρωποι να δραστηριοποιηθούν στον τομέα της σκέψης και να εκθέσουν τις ιδέες τους, επεμβαίνουν τότε εξωτερικές δυνάμεις στον τομέα της σκέψης, δηλαδή κοινωνικές δυνάμεις, που φτωχαίνουν τον κόσμο της σκέψης. Με τον ίδιο τρόπο, αν υποχρεωθούν οι άνθρωποι να σπουδάσουν, με το πρόσχημα ότι αυτό είναι χρήσιμο κοινωνικά, αποσύρεται τότε από τον κόσμο της σκέψης ο ανάλαφρος και ανιδιοτελής χαρακτήρας της, χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να υπάρχει και έτσι πνίγεται αναγκαστικά.

Ένα καλά αναπτυγμένο άτομο είναι κάποιος που ζει με όσο το δυνατό περισσότερους αυτόνομους τομείς και τους ζει με αυτόνομο τρόπο. Για παράδειγμα, είναι ικανός να έχει μια σεξουαλική δραστηριότητα γι' αυτή την ίδια, και αυτή καθορίζεται από καθαρά σεξουαλικά ερεθίσματα. Είναι ικανός να έχει σχέσεις γι' αυτές τις ίδιες τις σχέσεις, χωρίς να αλληλεπιδρούν με σεξουαλικές ή διανοητικές δραστηριότητες.

Ο μεγάλος ζωγράφος, ο μεγάλος μουσικός, ο μεγάλος συγγραφέας είναι άνθρωποι που είναι ικανοί να βυθίζονται στον κόσμο της ζωγραφικής, της μουσικής, του μυθιστορήματος, όπως βυθίζεται κανείς στο δάσος του Αμαζονίου, κλεισμένοι θα λέγαμε εκεί, ακόμη κι αν έτσι τους ανοίγονται διαφορετικοί και ατέλειωτα ποικίλοι δρόμοι, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με το κλείσιμό τους. Ανακαλύπτουν έναν άλλο κόσμο, έναν καινούργιο κόσμο, τόσο πλούσιο από μόνο του όσο οποιοσδήποτε από τους υπάρχοντες κόσμους. Η κακή ζωγραφική, η κακή μουσική, το κακό μυθιστόρημα είναι τέτοια γιατί είναι πολύ αγκιστρωμένα στο κοινωνικό περιβάλλον, με τα στερεότυπά του, τις προσδοκίες και τις προκαταλήψεις του. Δεν σημαίνει ότι η ζωγραφική, η μουσική, το μυθιστόρημα δεν πρέπει να καταπιάνονται με τον περιβάλλοντα κόσμο ή ακόμη ότι δεν πρέπει να τον παίρνουν σαν αντικείμενο. Σημαίνει ότι δεν πρέπει να αφήσουν τις μεθόδους τους, τις ανησυχίες τους, τα σχέδιά τους να υπαγορεύονται απ' αυτόν. Πρέπει να παραμένουν αυτόνομες.

Η μοντέρνα ψυχολογία επιμένει πολύ στην ενότητα του ατόμου. Έχει γίνει αληθινό ψωμοτύρι. Θέλουν να ανοικοδομήσουν όλο τον ψυχισμό πάνω σ' ένα μοναδικό μοντέλο, που είναι αυτό της λίμπιντο, του εξαρτημένου ανακλαστικού, του Insight κλπ. Ο φροϋδισμός έχει ρίξει επικίνδυνα όλη τη μοντέρνα σκέψη σε λάθος δρόμο κάνοντάς μας να πιστέψουμε ότι μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη διαδικασία του συμβολισμού σαν διαδικασία καθολικής εξήγησης, κάτι που προφανώς είναι αδύνατο. Το γεγονός ότι υπάρχουν συμβολικές σχέσεις ανάμεσα σε δύο ψυχικά γεγονότα δεν

σημαίνει με τίποτε ότι το ένα είναι ο αναδιπλασιασμός ή το αντίγραφο του άλλου. Τα ψυχικά γεγονότα συχνά είναι ανεξάρτητα και μερικές φορές δεν έχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Αποτελούν ανεξάρτητες διαδρομές. Δεν μπορούμε να τα ανάγουμε όλα στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα ή δεν ξέρω σε ποιο άλλο πρωταρχικό σχήμα που θα εξηγούσε τα πάντα. Η ενότητα του προσώπου είναι κάτι πάρα πολύ ωραίο, αλλά μεταβάλλεται σε συγκεντρωτικό δεσποτισμό αν δεν αφήνει καμία θέση στο αντίστροφο, δηλαδή τον πλούτο και την ποικιλία του προσώπου.

10

...Εξάλλου θέλω να επανέλθω στον κόσμο των μυστικών συναισθημάτων για τον οποίο μίλησα στην αρχή, κόσμο τόσο φτωχό και τόσο γεμάτο, τόσο άθλιο και συνάμα τόσο μεγαλειώδη. Αντιφατικός κόσμος. Για παράδειγμα, ο τρόπος που σκεφτόμουν τη Ρεγκίνα αυτές τις μέρες, με μεγάλη κατανόηση και ταυτόχρονα με μεγάλη δηκτικότητα.

Τα λόγια της δηκτικότητας είναι περίπου τα εξής: Για δύο χρόνια ερχόταν κάθε βδομάδα στο Παρίσι για να με δει. Για δυο χρόνια ήταν ευτυχισμένη που με συναντούσε. Κάναμε έρωτα μαζί και έπαιρνε ευχαρίστηση. Μιλούσαμε πολύ και ο διάλογός μας ήταν γεμάτος, ικανοποιητικός (εξακολουθεί να είναι). Περνούσαμε όλες τις διακοπές μαζί. Είχαμε ένα δεσμό δυνατό, πολλαπλό, ποικίλο, χαροποιό (κατά κάποιο τρόπο εξακολουθεί να είναι έτσι). Και ύστερα, απότομα, σε διάστημα 15 ημερών, χαλάνε όλα. Συναντάει ένα αγόρι δεκαπέντε χρόνων με το οποίο είναι ερωτευμένη (έναν από τους μαθητές της που τον γνώριζε τουλάχιστον έξι μήνες) και με εξορίζει ούτε κι εγώ ξέρω πού, ο τελευταίος τροχός της άμαξας ή κάτι παρόμοιο. Εγώ φυσικά, το δέχομαι, καταλαβαίνω. Είναι σχεδόν ένα leitmotiv . Η ικανότητά μου για αποδοχή και κατανόηση είναι απροσμέτρητη. Όλα αυτά μέχρι τη στιγμή που έχοντας πάει να τη δω, εδώ και δέκα μέρες, και μην έχοντας δεχθεί την παραμικρή τρυφερότητα, την παραμικρή προσοχή, επαναστάτησα, φώναξα και αποφάσισα για μια φορά ακόμη ότι έχει τελειώσει, τελειώσει, τελειώσει. Τέλειωσε για μένα, ήρθε η ρήξη, που τη θεωρώ πολύ εύκολη (ή πολύ δύσκολη), αλλά αυτή τη φορά από την δική μου απομάκρυνση, από τη δική μου πλευρά.

Τα λόγια της δηκτικότητας είναι ότι είχα παγιδευτεί, απατηθεί, εξαπατηθεί... Γιατί να έρχεται να δει κάποιον κάθε βδομάδα επί δύο χρόνια, γιατί να περνάει τις διακοπές μαζί του, γιατί όλα αυτά, αν είναι για να του αφήσει σε διάστημα δεκαπέντε ημερών για να τρέξει πίσω από ένα παιδί; Ναι, γιατί; Τι σημαίνει αυτό; Και επαναστατώ, φωνάζω μέσα μου. Και υπάρχει μια καταιγίδα, μια θύελλα μέσα μου. Από αυτές τις καταιγίδες, αυτές τις θύελλες που κανένας δεν βλέπει. Και κάποιες στιγμές λέω ότι είναι φρικτό, ανυπόφορο (αυτό μου λένε επίσης και μερικά άλλα άτομα: είναι ανυπόφορο). Και κάποιες στιγμές λέω ότι αν είχα ένα ρεβόλβερ θα σκοτωνόμουν επιτόπου. Με φαντάζομαι να βάζω το ρεβόλβερ πάνω στην καρδιά μου ή μέσα στο στόμα μου. Με βλέπω να τραβάω. Με βλέπω να πεθαίνω. Είναι το εσωτερικό σινεμά για το οποίο μιλά ο Alain στο "Περί ευτυχίας" , αυτό το μεγαλειώδες σινεμά, με τη δύναμή του, την απλότητά του, την αφέλειά του. Θα σου δανείσω ένα ρεβόλβερ, μου έλεγε (ο φίλος μου)

ο Ζ. εδώ και είκοσι χρόνια, όταν ζούσα μια παρόμοια περιπέτεια με μια Γερμανίδα (η οποία ήρθε να με βρει πριν μερικούς μήνες, ύστερα από δέκα οκτώ χρόνια). Δεν μου δάνεισε το ρεβόλβερ του.

Κι ύστερα, επιπρόσθετα σ' αυτό, κυριολεκτικά επιπρόσθετα, υπάρχουν τα λόγια της κατανόησης. Αντιφατικό. Είπα ότι ζει τις εμπειρίες της, ότι έχει δικαίωμα να το κάνει. Είπα ότι έχει κάθε δικαίωμα γιατί είναι ελεύθερη. Κάνει αυτό που θέλει και κάνω αυτό που θέλω. Είπα ότι πάντα με φοβόταν εξαιτίας των συναισθηματικών και σεξουαλικών μου αιτημάτων, που τα ένιωθε πάντα σαν επιβολή και καταναγκασμό. Με συνέκρινε με τη μητέρα της που ήθελε να την έχει στην κατοχή της. Δυσκολεύτηκα να καταλάβω αυτόν τον φόβο και το πώς αυτός μπορούσε να συναρθρώνεται με την επιθυμία της για μένα, επιθυμία καταφανής σε όλα τα επίπεδα ακόμη και το σεξουαλικό. Δυσκολεύτηκα να καταλάβω αυτό που μου είπε μια μέρα: Αισθάνομαι ότι βιάζομαι από την ευχαρίστηση (από τον οργασμό), θέλοντας να πει ότι και τη στιγμή ακόμη που αισθανόταν ευχαρίστηση υπήρχε μια άρνηση μέσα της, η άρνηση να αφεθεί να αποπλανηθεί, να αφεθεί να κατακτηθεί.

Σκέφτομαι ότι πάντοτε λειτουργούσε με τον ίδιο τρόπο και ότι το αγόρι των δεκαπέντε χρόνων δεν είναι παρά ένα ανάμεσα σε άλλα, ίσως το τελευταίο (αχ αυτή η ελπίδα, σαν τη θηλιά στο λαιμό). Εντοπίζει κάπου (στον επαγγελματικό χώρο, σε σεμινάρια κλπ.) τον πιο επιθυμητό και ποθητό άντρα, τον ψαρεύει διακριτικά, παίρνοντας αρκετά ρίσκα και αυτός συνήθως απαντά στο αίτημά της. Τότε αρχίζει το ίδιο πάντα σενάριο. Αυτόν τον άνδρα που αναμφισβήτητα την επιθυμεί, τον βλέπει σαν κάποιον που δεν τον απασχολεί καθόλου το σεξ ή, όπως έλεγα πριν, που δεν έχει το σεξ στο μυαλό του. Έχει μια σεξουαλικότητα που η ίδια την ονομάζει "φυσική". Τότε τον ερωτεύεται σφόδρα, γίνεται ικανή να έχει κολπικούς οργασμούς (δηλαδή μόνο με διείσδυση), κάτι που τη γεμίζει ικανοποίηση, και δεν επιθυμεί παρά να ζήσει το συντομότερο δυνατό και ολοκληρωτικά μ' αυτόν τον άνδρα, πράγμα που συνήθως κάνει. Τούτο της είναι απαραίτητο, γιατί πρέπει κυριολεκτικά να ζαλιστεί απ' αυτόν τον άνδρα, δηλαδή να μη μπορεί να αμφιβάλλει γι' αυτόν. Δεν πρέπει να έχει απόσταση απ' αυτόν. Λέει, για παράδειγμα, ότι θα απομακρυνθεί από αυτό το αγόρι αν χωρίσει. Καταλαβαίνω πολύ καλά τη δυσκολία που έχει μια γυναίκα να βγει από τον γυναικείο ευνουχισμό. Καταλαβαίνω τη δυσκολία που έχει μια γυναίκα να επιβεβαιώσει τη σεξουαλικότητά της. Καταλαβαίνω ότι είναι ίσως θεραπευτικό γι' αυτήν να έχει τέτοιες εμπειρίες, όπου επιτρέπει τελικά στον εαυτό της να κάνει κάποιες χειρονομίες, να είναι τρυφερή, να παίρνει πρωτοβουλίες. Καταλαβαίνω. Καταλαβαίνω. Καταλαβαίνω τα πάντα.

Αυτά είναι τα λόγια της κατανόησης.

11

Οι ιδέες μου οριστικοποιούνται σε ό,τι αφορά τον καταχθόνιο κύκλο του ζευγαριού. Βλέπω πιο καθαρά και ιδιαίτερα το ότι αιτία όλης της δυστυχίας είναι η κατοχή(του άλλου), με τις διαφορετικές μορφές της, ακόμη και με την πιο ανώδυνη μορφή της, εκεί όπου δεν είναι ακόμη κατοχή. Η γυναίκα θέλει

να κατέχει τον άνδρα συνήθως για ασφάλεια και ο άνδρας το βάζει στα πόδια μη μπορώντας να υποφέρει να αλυσοδεθεί. Ο άνδρας θέλει να κατέχει τη γυναίκα, συνήθως για να ικανοποιήσει τις ηδονο-σεξουαλικές του ορμές και η γυναίκα αισθάνεται φυλακισμένη, εξουσιασμένη και το βάζει στα πόδια. Όλα αυτά θέτουν αναρίθμητα προβλήματα, προβλήματα που σκοπεύω να προσεγγίσω σ' αυτό το δοκίμιο.

Ωστόσο θα ήθελα να συνεχίσω για τη σχέση μου με τη Ρεγκίνα, γιατί μου φαίνεται γεμάτη διδαχές. Με αυτό τον τρόπο μπαίνω πιο βαθιά στην παθολογία του ζευγαριού, ενός ζευγαριού που βιώνω, εδώ και τώρα...

Μίλησα πιο πάνω για τα αντιφατικά συναισθήματα που έχω γι αυτήν: δηκτικότητα - κατανόηση. Δηκτικότητα versus κατανόησης, όπως λένε οι Αμερικάνοι.

Πέρα από τις ιδέες, τις σκέψεις που κάνουμε, υπάρχει η οδύνη καθεαυτή και κυρίως ο ψυχαναγκασμός που είναι η πιο χαρακτηριστική μορφή της.

Αν και είμαι εδώ στη Νίκαια με φίλους που αγαπώ πολύ και μάλιστα με μια εξαιρετική κοπέλα, μετά από τη συμμετοχή μου σ' ένα συνέδριο στη Γενεύη, όπου ήμουν απασχολημένος και έχαιρα εκτίμησης, συνεχίζω, παρ' όλα αυτά, να βασανίζομαι απ' αυτήν. Ο ψυχαναγκασμός είναι από τη φύση του οδυνηρός. Δεν συνοδεύεται από οδύνη, είναι οδύνη.

Δεν πρόκειται για εικόνες και ιδέες δυναμικές, εξελίξιμες και προοδευτικές, αλλά για εικόνες ή ιδέες στατικές που ο οδυνηρός χαρακτήρας τους δεν προέρχεται από το γεγονός ότι συνοδεύονται από τη συνείδηση μιας έλλειψης (τη σκέφτομαι και αυτή δεν είναι εκεί), αλλά ακριβώς από το στατικό τους χαρακτήρα. Είναι σαν νεκρές πραγματικότητες, διασκορπισμένες, κομματιασμένες, που δεν φέρουν την ευχαρίστηση που φυσιολογικά θα έπρεπε να φέρουν, αφού θυμίζουν το πρόσωπο που αγαπάμε, αλλά ξανακλείνονται στον εαυτό τους σαν ένα λουλούδι που κλείνει.

Για παράδειγμα, ακούω τη φωνή της. Η φωνή, ειδικά η φωνή στο τηλέφωνο, είναι ένα από τα πιο ευχάριστα πράγματα που θυμάμαι όταν αγαπώ αληθινά κάποιον (είναι σχεδόν ένα σημάδι ότι τον αγαπώ). Κανονικά η θύμηση αυτής της φωνής έπρεπε να με ευχαριστεί, αφού είναι η φωνή του προσώπου που αγαπώ. Η φωνή της Ρεγκίνας, πολύ ηχηρή, ζεστή, η φωνή της στο τηλέφωνο, ο τρόπος που λέει: Εμπρός, η Ρεγκίνα είμαι, όλα αυτά τα απροσδιόριστα πράγματα. Και όντως, υπάρχει μια πολύ φευγαλέα ευχαρίστηση στη θύμηση αυτής της φωνής και ειδικά τώρα που το γράφω, ακριβώς διότι μπαίνω σε μια διαφορετική δυναμική από την απλή θύμηση.

Ωστόσο πρόκειται κυρίως για οδύνη και μάλιστα για μια πολύ δυνατή οδύνη. Και αυτή η οδύνη δεν προέρχεται μόνο από τη συνείδηση ότι η φωνή αυτή είναι μια καθαρή θύμηση που δεν αντιστοιχεί σε καμιά πραγματικότητα και που συγκεκριμένα σημαίνει μια απουσία• προέρχεται κυρίως, αναμφισβήτητα, από τα χαρακτηριστικά αυτής της θύμησης και ειδικά από τον αποκομμένο από κάθε πραγματικότητα, απομονωμένο, αποσπασματικό, παράλογο χαρακτήρα της. Έχω την πεποίθηση ότι κάθε ευχαρίστηση σε υποκειμενικό επίπεδο, σε επίπεδο εσωτερικού βιώματος, είναι χορός, κίνηση,

πηγαινέλα, παλμός.

Εδώ δεν υπάρχει τίποτε τέτοιο. Υπάρχει μια φωνή που υψώνεται μέσα από τη σιωπή του εσωτερικού βιώματος και εξαφανίζεται σχεδόν το ίδιο γρήγορα όπως ήρθε. Είναι μια φωνή νεκρή, σαν να βγαίνει από τάφο.

Να γιατί σκέφτομαι πως η φαντασίωση δεν είναι μόνο το βάθρο της συγκίνησης αλλά είναι η ίδια συγκίνηση, μια μορφή συγκινησιακού βιώματος, όχι ως προς το περιεχόμενό της αλλά σαν μια από τις πιθανές μορφές της. Όταν παίρνει αυτό το άκαμπο και κλειστό ύφος γίνεται νεκρή, ένα πτώμα. Συμμετέχει στο θάνατο του εναπομείναντος συγκινησιακού βιώματος, για παράδειγμα του σπλαχνικού βιώματος ή του ψυχοκινητικού βιώματος.

Το εκπληκτικό είναι όντως ο κατακερματισμένος χαρακτήρας αυτών των ψυχαναγκαστικών φαντασιώσεων που έχουν αξία περισσότερο ως προς τη μορφή παρά ως προς το περιεχόμενό τους. Για παράδειγμα, βλέπω τη μύτη της, βλέπω πολύ τη μύτη της. Έχει μια μικρή μύτη, βρετανικού τύπου, αρκετά όμορφη. Βλέπω το πρόσωπό της. Βλέπω μερικά μέρη του κορμιού της. Βλέπω ένα από τα χρωματιστά φουστάνια της. Βλέπω πάντοτε τα ίδια πράγματα, τα ίδια, αμετάβλητα. Δεν υπάρχει καμιά καινοτομία εκεί μέσα, κανένας νεωτερισμός. Είναι η ακατάπαυστη επανάληψη. Λέμε πως η επανάληψη είναι κουραστική. Γιατί να είναι κουραστική αν όχι γιατί σημαίνει αδράνεια και απουσία ζωής;

Με τον ίδιο τρόπο βλέπω τους χώρους που μάλλον μένει τώρα και τους γνωρίζω καλά, αφού είναι το σπίτι μου (τους δάνεισα το διαμέρισμά μου στο Παρίσι, γιατί μου το ζήτησε). Δεν είναι παρά απομονωμένες υλικές λεπτομέρειες, ακατέργαστα γεγονότα, χωρίς σημασία.

Και το χειρότερο είναι ότι η θύμηση αυτών των πραγμάτων εμφανίζεται οποιαδήποτε στιγμή. Μόλις έκανα έρωτα μ' ένα κορίτσι. Είμαι ευτυχισμένος, ικανοποιημένος και μπουμ, να την που εμφανίζεται μαζί με την κατάθλιψη που αυτό συνεπάγεται. Είναι σαν να κατοικούμαι από αυτήν. Σαν να είναι μέσα μου, εκεί, και δεν μπορώ να την αποσπάσω από μένα. Σαν να με κατέχει. Σκέφτομαι αυτή τη στιγμή την έννοια της λέξης "καταληψία" στις μαγικές αρχέγονες τελετουργίες. Υπάρχει όντως ένα είδος κατοχής.

Θα μπορούσε και να είναι πλούτος. Μπορεί κανείς να κατοικείται θετικά από κάποιον και αυτό να του κάνει καλό. Εδώ πρόκειται για κάτι εντελώς αρνητικό. Αυτή η κατοχή δεν είναι με τίποτα μια ζωή που υπάρχει μέσα μου, αλλά μάλλον ένας θάνατος. Είναι σαν πεθαμένα πράγματα, παραταγμένα, απομονωμένα, που όχι μόνο δεν μετακινούνται αλλά που κανείς δεν μπορεί να τα κάνει να κινηθούν, με κανένα τρόπο.

12

Χθες Κυριακή, ξαναγύρισα στο πρόβλημα της κατοχής που μου φαίνεται ολοένα και περισσότερο σαν τον κόμβο του ζευγαριού.

Το δύσκολο είναι να μη σκέφτεσαι την κατοχή με αρνητικούς και μειωτικούς

όρους. Είναι προφανές ότι το ζευγάρι ενέχει την κτήση, όποια μορφή κι αν παίρνει. Ενέχει την επιθυμία να είναι ο άλλος εκεί, παρών, και οτιδήποτε γίνεται για να παραμείνει εκεί. Ενέχει την ύπαρξη ενός σχεδίου για τη ζωή μας και τις μετακινήσεις μας. Είναι φανερό ότι δεν μπορούμε να μείνουμε ουδέτεροι απέναντι στις πράξεις και τις χειρονομίες κάποιου από τον οποίο εξαρτάται η ευτυχία μας.

Λίγο ενδιαφέρει η ένταση και η διάρκεια του ζευγαριού. Από τη στιγμή που υπάρχει ζευγάρι υπάρχει κατοχή, ακόμη κι αν το ζευγάρι κρατήσει μια μέρα και διαλυθεί μετά απ' αυτή τη μέρα.

Αλλά αυτή η κατοχή δημιουργεί υπερβολικά προβλήματα.

Πρώτα απ' όλα, αυτός που θέλει να κατέχει (μπορεί να είναι οποιοδήποτε από τα μέλη του ζευγαριού) βιώνει μια επιθυμία (αυτή του να κατέχει) που μπορεί να παραμείνει μέσα σε αποδεκτά όρια, αλλά που μπορεί επίσης να γίνει πηγή άγχους και δυσφορίας (όποια κι αν είναι άλλωστε η στάση του άλλου). Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για την εσώτερη μοίρα της ορμής.

Στη συνέχεια, αυτός που θέλει να κατέχει προκαλεί στον άλλο μια αντίδραση που μπορούμε με τη σειρά της να τη δούμε, αν παραμένει ή όχι σε αποδεκτά όρια, ή να τη δούμε από την άποψη των αντιδράσεων που προκαλεί στον άλλο σαν μπουμερανγκ ή σαν αναζωπύρωση.

Για παράδειγμα, αυτός που θέλει να κατέχει τον άλλο μπορεί να του προκαλέσει τον φόβο να μην καταληφθεί ή μάλλον να μην πινηγεί, κάτι που μπορεί κάλλιστα να τον σπρώξει σε φυγή ή σε άμυνα. Ο φόβος να καταληφθεί μπορεί να παραμείνει μέσα σε αποδεκτά όρια, μπορεί όμως να πάρει μια παθολογική μορφή, σχεδόν παρανοϊκή, η οποία μπορεί να διαταράξει όλη την εσωτερική ισορροπία αυτού που τον βιώνει. Μπορεί να καταλήξει σε μια λογική και περιορισμένη στάση αυτοπροστασίας, μπορεί όμως να καταλήξει και σε άτακτη φυγή.

Με τη σειρά του το θύμα αυτής της φυγής αισθάνεται εγκαταλειμμένο, χαμένο, απορριμμένο και αυτό του προκαλεί νέα αισθήματα και νέες αντιδράσεις. Μπαίνουμε έτσι στον φαύλο κύκλο.

Κάθε φορά κινητοποιούνται δύο είδη πραγματικότητας: από τη μια τα εσωτερικά συναισθήματα που έχουν επίπτωση στην ισορροπία και την ευτυχία του ατόμου που τα βιώνει, από την άλλη τα εξωτερικά συναισθήματα, που συναντάμε στον σύντροφο. Απέναντί στα δεύτερα, τα πρώτα έχουν μια εναυσματική σημασία. (δρουν ως ενεργοποιητές). Είναι σημαντικό να εξετάσουμε και τις δύο όψεις, ώστε να μην πέσουμε σε μια απλουστευτική άποψη όπως του Berne, όπου δεν βλέπει κανείς παρά την αντικειμενική "συνδιαλλαγή", δηλαδή τα τελικά αποτελέσματα, χωρίς να εξετάζει τα εσωτερικά συναισθήματα, το βίωμα του ατόμου. Δεν πρόκειται προφανώς για παιχνίδι, ούτε με την έννοια του παιδιού που παίζει και χαίρεται παίζοντας, ούτε με την έννοια της μάχης ανάμεσα σε δύο στρατόπεδα, όπου οι αντίπαλοι ελέγχουν την κατάσταση. Πρόκειται μάλλον για έναν "κύκλο", με την έννοια της αναπόφευκτης και αδιάλλακτης μοίρας,

απ' όπου είναι δύσκολο να ξεφύγεις.

13

Το ζευγάρι είναι σαν τη θεμελιακή μονάδα, το μόριο, στο χώρο των σχέσεων. Η ανάγκη της κατοχής (κτήσης) είναι το κίνητρο, το συνδετικό υλικό. Γι' αυτό είναι ενδιαφέρον να προχωρήσουμε πιο βαθιά στην ανάλυσή της.

Μου φαίνεται ότι αυτή η ανάγκη έχει δύο πιθανές πηγές, που συγκρούονται μεταξύ τους. Η πρώτη πηγή είναι η χρησιμότητα ή, αν το προτιμάτε, η επιβίωση. Θέλω να κατέχω, να έχω για μένα, να έχω στη διάθεσή μου κάποιον που με υπηρετεί, με βοηθάει, με στηρίζει, με προστατεύει. Είναι απαραίτητο για την ίδια μου την ύπαρξη. Έτσι η γυναίκα θέλει να κατέχει έναν άνδρα που την στηρίζει υλικά και ο άνδρας θέλει να έχει μια σκλάβο στο σπίτι, στην καλύτερη περίπτωση μια συνεργάτιδα.

Η δεύτερη πηγή είναι το σύστημα της ηδονής, εννοώντας με τούτο όλες τις μορφές θετικής και ουσιαστικής ικανοποίησης, που δεν περιορίζονται απλώς σ' έναν κατευνασμό ή στην εξαφάνιση της οδύνης. Η ηδονή μπορεί να είναι σεξουαλική, ερωτικοσεξουαλική, αλλά μπορεί επίσης να είναι διανοητική, σχεσιακή, παιγνιώδης κλπ. Μέσα στο ζευγάρι, δηλαδή σε μια ομάδα δύο προσώπων συνδεδεμένα το ένα με το άλλο, είναι δυνατά όλα τα είδη επικοινωνίας και ανταλλαγής. Είναι φανερό ότι αυτός ο δεσμός τείνει να διατηρηθεί όταν αποτελεί την προϋπόθεση για τις ικανοποιήσεις για τις οποίες μιλώ. Θέλω να κρατήσω για μένα, μαζί μου, δίπλα μου, τον άνδρα, τη γυναίκα που μου προσφέρει τέτοια ευχαρίστηση, ευχαρίστηση τόσο ουσιαστική. Αυτό είναι τελείως φυσιολογικό και αναπόφευκτο.

Έχει ενδιαφέρον να δούμε τα δεινά από τα οποία μας προφυλάγουν αυτά τα δύο συστήματα, δεινά που είναι πολύ πιθανό να φανούν μόλις αυτά τα συστήματα εξαφανιστούν. Τα δεινά που έχουν σχέση με το πρώτο σύστημα αφορούν κυρίως πληγές που φέρνουν πόνο, οδύνη, ακόμη και τον θάνατο. Αν είμαι μόνος χωρίς βοήθεια, χωρίς κάποια προστασία, κινδυνεύω να αρρωστήσω ή να δω τα παιδιά μου ν' αρρωσταίνουν, κινδυνεύω να υποφέρω σωματικά, με τις συνέπειες που αυτό συνεπάγεται από ηθική άποψη.

Τα δεινά που έχουν σχέση με το δεύτερο σύστημα αφορούν περισσότερο τη ματαίωση και την ψυχολογική στέρηση. Είναι ηθικά δεινά. Για παράδειγμα, αν βρεθώ μόνος, χωρίς κανέναν να συναλλάσσομαι, να έχω σωματική επαφή μαζί του, να αντιμετωπίζω και να αντιπαρατίθεμαι ή αν χάσω το πρόσωπο που, με προνομιακό τρόπο, μου επέτρεπε να έχω αυτού του είδους τις εμπειρίες, υποφέρω και αυτός ο πόνος μπορεί να είναι τόσο ανυπόφορος ώστε να με οδηγήσει στη νευρική κατάθλιψη και την αυτοκτονία.

Φυσικά, πρέπει να δούμε ότι και τα δύο συστήματα κτητικότητας έχουν σαν ρόλο τους όχι μόνο να φέρνουν τα αντίστοιχα, συναφή με τα συστήματα αυτά πλεονεκτήματα, αλλά επίσης να απωθούν τα ανάλογα δεινά. Έχουν λοιπόν μια προστατευτική λειτουργία. Εξ ου και η ζωτική τους σημασία.

Βλέπουμε να εκκολάπτονται εδώ τα φαινόμενα του άγχους που παίζουν τόσο καταστροφικό ρόλο στις σχέσεις μέσα στο ζευγάρι και μεγιστοποιούν τη

σπουδαιότητα που δίνουμε στην κτητικότητα, είτε προς την κατεύθυνση μιας θετικής αξιολόγησής της, είτε αντίθετα με την έννοια της απαξίωσής της.

14

... Πρόβλημα σήμερα το πρωί. Να εξακολουθήσω να μιλώ για την κατοχή και να συνεχίσω την παρουσίασή μου (τι φρικτή λέξη) ή να μιλήσω γι' αυτό που μου συνέβη χθες, για το τηλεφώνημα της Ρεγκίνας, τη σύγχυσή μου και τα υπόλοιπα;

Ευαίσθητη ρήξη ανάμεσα στη λογική ανάπτυξη μιας παρουσίας ιδεών και στην αφήγηση γεγονότων. Είναι δύσκολο να τα αναμίξεις, αφού δεν είναι ίδια πράγματα. Αλλά είναι αυτή ακριβώς η μίξη (που κάνει τις τρίχες στα κεφάλια των εκδοτών να σηκώνονται) που με ενδιαφέρει εδώ και μερικά χρόνια. Να βρω τον κοινό τόπο αυτών των δύο τύπων πραγματικότητας που ούτως ή άλλως είναι υποκειμενικές, ψυχολογικές. Να ξεπεράσω τη ρήξη. Να πάω αν είναι δυνατόν παραπέρα.

Είναι προφανές ότι το τηλεφώνημά της χθες το πρωί είχε άμεση σχέση με την κτητικότητα. Εμπρός, Μισέλ, βρήκαμε ένα διαμέρισμα (τόνος μάλλον χαρούμενος). Και μετά, πολύ γρήγορα, η εκδήλωση ενός πελώριου πανικού, που τον αισθάνομαι στο τηλέφωνο, στις λέξεις της, στη φωνή και στην αφήγησή της. Πανικός σε επίπεδο χρημάτων: το καταβλητέο ποσό, τα ποσά που πρέπει να καταβάλει. Πανικός σε επίπεδο επιλογής του τόπου: πολύ μακριά από τη δουλειά της. Βόρεια προάστια του Παρισιού. Γιατί διάλεξες αυτό το μέρος; Γιατί δεν μπορώ να ζήσω με τον Φρανκ (αυτή ενήλικη, καμιά τριανταριά χρόνων, αυτός ανήλικος στα δεκαπέντε και μισό) στο ίδιο μέρος που θα δουλεύω. Πανικός κυρίως επειδή θα μείνει με τον Φρανκ, κάτι που ονειρευόταν από μήνες. Μα να την ξαφνικά μπροστά στην πραγματικότητα και αυτή η πραγματικότητα την φοβίζει. Να ξαναγυρίσει πίσω. Της το πετάω πολύ διακριτικά, γιατί, από την αρχή αυτής της ιστορίας, δεν θέλω να φαίνεται ότι την αποτρέπω από αυτόν. Αλλά πρέπει να νιώσει πόσο παράλογες είναι οι πράξεις που κάνουμε σε κατάσταση μισο-παροξυσμού. Αυτό άλλωστε λέει εδώ και καιρό: Δεν ξέρω πια τι κάνω. Έχει την εντύπωση ότι είναι χαμένα, ότι κάνει πράγματα που την πηγαίνουν πολύ μακριά, όπου δεσμεύεται πάρα πολύ. Και πίσω απ' αυτό η θέληση κτήσης. Μου έλεγε τον Απρίλιο (βρισκόμαστε στον Αύγουστο), σε μια εποχή που ήταν πολύ ενθουσιασμένη μ' αυτόν (ο ενθουσιασμός της έχει από τότε λιγοστέψει): Θέλω να κερδίσω απ' αυτόν, θέλω να επωφεληθώ. Από ηθική άποψη είναι φρικτό, αλλά τι δουλειά έχει η ηθική εδώ πέρα;

Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι η αλυσίδα όλων όσων ξεκινούν απ' αυτό, φοβερή αλυσίδα για την οποία σκεφτόμουν χθες βράδυ με κάποιον θαυμασμό. Το συσχετίζα με τον τρόπο που είχα δεσμευθεί με τη Βάντα (τη δεύτερη επίσημη γυναίκα μου, τρίτη στην πραγματικότητα). Πολύ γρήγορα κατάλαβα ότι ήταν άρρωστη, ψυχολογικά άρρωστη (απεχθάνομαι αυτή τη λέξη και παρ' όλα αυτά την χρησιμοποιώ), και ωστόσο έμεινα μαζί της για χρόνια, την παντρεύτηκα και έζησα από κοινού μαζί της. Γιατί; Πώς έγινε αυτό; Έλεγα ότι θα ήταν πιο εύκολο να αποδεσμευτώ, αν επενέβαινε ένας τρίτος, κάτι που μου συνέβη αρκετές φορές. Ένας τρίτος δημιουργεί μια

εναλλακτική λύση και το δύσκολο όταν δεν επεμβαίνει είναι ότι δεν υπάρχει η εναλλακτική λύση. Κινδυνεύεις να ξαναβρεθείς μόνος από μέρα σε μέρα, εντελώς ματαιωμένος, σχεδόν στο κενό. Τότε προτιμά κανείς να υπομένει υπερβολικές δυσκολίες, μόνο και μόνο για να μη γνωρίσει αυτή τη ματαίωση και το κενό.

Με άλλα λόγια, δε θέλει κανείς να βρεθεί αποστερημένος, στερημένος από ένα αγαθό που είναι εκεί, είναι δικό του, του ανήκει, έχει τουλάχιστον αυτό το τεράστιο πλεονέκτημα, ακόμη κι αν (κατ-)έχει απ' αλλού πολύ μεγάλες δυσκολίες. Όπως λέει η παροιμία: "Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι". Όπως η ιστορία κάποιων ανθρώπων στην Αυστραλία, στα βάθη της ερήμου (βλ. στο φιλμ "Outback") που δεν το παραδέχονται όταν τους λένε ότι η μικρή τους πόλη (μια ελεεινή τρύπα χωρίς το παραμικρό ενδιαφέρον) δεν είναι απλούστατα ο επίγειος παράδεισος.

Ίσως δεν είναι τόσο απλό. Υπάρχουν κι άλλες διαδικασίες που παρεμβαίνουν και κυρίως αυτή της ηθικοποίησης. Ο άλλος παρεμβαίνει με τις απαιτήσεις του, τις ανάγκες του και τις επιθυμίες του και δεν θέλεις να τον ματαιώσεις ή να του κάνεις κακό. Αυτό μου συνέβη όταν συζούσα με τη Βάντα και στη συνέχεια μετά από χρόνια με την Ελιάννα. Στην αρχή δεν ήθελα. Αντιστεκόμουν σθεναρά. Προτιμούσα να μένουμε χωριστά σε διαφορετικά σπίτια. Μετά η πίεση του άλλου ήταν τέτοια που δέχτηκα.

Η ενοχή παίζει πολύ σοβαρό ρόλο εδώ. Όπως συμβαίνει, αναμφισβήτητα, και στην περίπτωση της Ρεγκίνας και του Φρανκ. Εκείνη αισθάνεται υπεύθυνη γι' αυτό το δεκαπεντάχρονο αγόρι, που είναι χωρίς δουλειά, χωρίς επαγγελματικό μέλλον, χωρίς χρήματα, σχεδόν χωρίς οικογένεια (την απορρίπτει εντελώς), που της δηλώνει ασταμάτητα την απόλυτη αγάπη του ακόμη κι αν πηγαίνει με άλλες γυναίκες, ακόμη κι αν προσπαθεί να την εξουσιάζει και να την ταπεινώνει. Αισθάνεται ότι αυτό την αφορά (έχει να κάνει μ' αυτήν) και έχει την εντύπωση ότι θα ήταν τιποτένια αν τον εγκατέλειπε.

Αυτό το ηθικολογικό φαινόμενο πίστευα ότι υπήρχε κυρίως στις γυναίκες (γνώρισα πολλές έτσι) Ανακαλύπτουν μια ολοκληρωμένη σεξουαλικότητα, παραμένοντας ωστόσο πολύ ξεκάθαρες σχετικά με τα προτερήματα του συντρόφου τους και, κάποια στιγμή, αρχίζουν να ηθικολογούν και να θέλουν το γάμο, την πίστη και όλα τα υπόλοιπα. Δεν αντέχουν να κάνουν όπως οι άνδρες που έχουν μεγάλη διαύγεια πάνω στη σεξουαλικότητά τους και είναι ικανοί να έχουν σεξουαλικές σχέσεις για αυτές τις ίδιες τις σχέσεις. Τους χρειάζεται οπωσδήποτε να ευλογούν, να εξιδανικεύουν, να μετουσιώνουν αυτή την πραγματικότητα, που τις έχουν μάθει να την βλέπουν ως βρόμικη.

Αναμφισβήτητα, αυτό συμβαίνει και στη Ρεγκίνα που από τον Μάιο (δηλαδή ένα μήνα μετά την αρχή της σχέσης τους) άρχισε να τσακώνεται ασταμάτητα με τον Φρανκ και να έχει πολύ κακές σχέσεις μαζί του και παρ' όλα αυτά διέκοψε κάθε σεξουαλική σχέση μαζί μου για να μπορεί να του είναι πιστή. Έπαιζε στον εαυτό της την κωμωδία του σεβασμού, της αφοσίωσης, της ανιδιοτέλειας. Και να πού βρίσκεται τώρα.

Ξαναγύρισα λοιπόν στο Παρίσι και μετά από μια δύσκολη νύχτα ξαναπιάνω αυτό το χειρόγραφο. Δύσκολη νύχτα. Παλινδρομήσα μέχρι σημείου να περιπλανιέμαι στη συνοικία του Πιγκάλ, όπως έκανα όταν ήμουν νεώτερος. Αίσθηση μοναξιάς και ανυπόφορης ματαιώσης σε σχέση με τη Ρεγκίνα. Πάλι η ίδια σκέψη. Έχω απατηθεί, με έκανε σκυλάκι της για δύο χρόνια. Και πάνω εκεί την έβρισα, την έλουσα με τα χειρότερα ονόματα (βρομιάρα, σκουπίδι κλπ.). Και εναλλακτικά, όπως πάντα, η κατανόηση, κατανόηση που εδώ και λίγο καιρό πάει μακρύτερα από πριν. Βλέπω, αντιλαμβάνομαι ότι πάντα ένιωθε φόβο απέναντί μου. Αυτό το φόβο κατάφερνε πάντα να τον υπερσκελίζει και έτσι εξηγείται ότι πάντα με αναζητούσε, ότι πάντα απολάμβανε να κάνει έρωτα μαζί μου (και μάλιστα με αξιοσημείωτη δύναμη), αλλά αυτός ο φόβος έμενε πάντα εκεί ακόμη κι όταν κάποιες στιγμές τον υπερέβαινε. Όταν λέμε φόβο, μιλάμε για πόνο, δυσαρέσκεια. Από εδώ προκύπτει αναπόφευκτα ότι μπορεί κανείς να αποστρέφεται το πρόσωπο ή το πράγμα που του προκαλεί φόβο. Κι αν με αποστρέφεται εξαιτίας του φόβου; Δεν ξέρω. Δεν το πιστεύω. Πιστεύω ότι το κάνει μάλλον από πίστη στον τυραννικό νεαρό εραστή της. Της το απαιτούσε με καλογαρνιρισμένες απειλές (τους έχω ακούσει).

Το έκανε γιατί πιάστηκε στα καταχθόνια γρανάζια των υποσχέσεων και των δεσμεύσεων τη στιγμή που η επιθυμία (και η ευχαρίστηση) δεν είχε πια προτεραιότητα. Παράδοξο φαινόμενο, το έχω γνωρίσει. Είναι η στιγμή όπου σταματάς να αγαπάς πραγματικά, με όλη τη δύναμη της παγιοποίησης, που αρχίζεις να απομονώνεσαι από τον κόσμο γύρω σου και να φυλακίζεσαι μόνος σου με αλυσίδες. Είναι ο μόνος τρόπος για να μείνεις ήσυχος, για να μην υφίστασαι τις κυρώσεις του άλλου, που από την ίδια στιγμή που δεσμεύεσαι μαζί του κατέχει σημαντικά όπλα εναντίον σου. Να ο κίνδυνος της παγιοποίησης. Αν δεν ήταν παρά ένα ωραίο όνειρο, μια μεγάλη αυταπάτη για να μπορέσουμε να υπερβούμε τις δυσκολίες των πρώτων βημάτων (το "πανέμορφο, ολοκαίνουργο" έχει ως λειτουργία να επιτρέπει την "πρώτη κρυάδα", διαδικασία που οι Αμερικανοί ονομάζουν "μείωση της δυσαρμονίας"), δεν θα είχε σημασία. Δυστυχώς είναι κάτι πολύ περισσότερο. Καταλήγει σε υποσχέσεις και σε συμβιβασμούς. Καταλήγει να δημιουργήσει καταστάσεις που στη συνέχεια είναι δύσκολο να εξαλειφθούν, γιατί είναι σε μεγάλο μέρος τους μη αναστρέψιμες...

Και να που καταπιάστηκα έτσι με το σύστημα της ανδρικής κατοχής, που ήθελα από καιρό να εξηγήσω και τώρα μου δίνεται η ευκαιρία. "Ανδρική κατοχή" είναι τρόπος του λέγειν. Η κτητικότητα αυτή μπορεί κάλλιστα να είναι και γυναικεία. Αλλά κατά το μεγαλύτερο μέρος της είναι ανδρική, εξαιτίας της εδώ και χιλιάδες χρόνια διαμορφωμένης κατάστασης του άνδρα στον πολιτισμό μας.

Μόνο ο άνδρας είχε πάντα το δικαίωμα στον ερωτισμό και στις σεξουαλικές ικανοποιήσεις. Είναι ένα προνόμιο που του αναγνωρίζονταν ανέκαθεν. Η γυναίκα, αντίθετα, πάντα εμποδιζόταν (θα έγραφα: ευνουχιζόταν, αλλά σταμάτησα μη θέλοντας να χρησιμοποιήσω αυτές τις φροϋδικές μεταφορές) σε αυτό το πεδίο. Γιατί; Δεν θέλω να το αναλύσω εδώ. Μίλησα γι' αυτό στη Σεξουαλική απελευθέρωση (πιο αδύναμη η θέση της γυναίκας εξαιτίας του τοκετού και της παρουσίας των παιδιών).

Από εκεί προκύπτει η "γυναίκα ευνούχος", όπως λέει η Germaine Geer. Αυτές τις μέρες είχα μια ακόμη απόδειξη, σε μια ομάδα που έκανα πάνω στη σεξουαλικότητα. Οι δύο πιο όμορφες και θελκτικές γυναίκες της ομάδας δήλωσαν ότι σχεδόν δεν έχουν ερωτικές ορμές και ότι αυτό τις καταθλίβει. Η μια δήλωσε ότι ήταν αναίσθητη, κάτι που την έκανε μάλιστα να μη βλέπει πια τα ερωτικά πλησιάσματα και απομακρύνσεις που δημιουργούνταν γύρω της και που ήταν πάρα πολλά. Η άλλη, εξαιτίας αυτού, ένωθε ενοχές απέναντι στο σύντροφό της, παραδεχόμενη ότι δεν ήθελε να κάνει έρωτα μαζί του για περισσότερο από μια φορά κάθε τρεις βδομάδες ή κάτι παρόμοιο.

Και σκέφτηκα, όταν τα είδα αυτά, ότι η φροϋδική θεωρία της απώθησης ήταν ατελέσφορη, διότι στις προαναφερόμενες περιπτώσεις δεν πρόκειται για απώθηση. Δεν υπάρχει τίποτε να απωθήσουν. Πρόκειται μάλλον για ανεπάρκεια ή για εξασθένηση των ορμών. Είναι το φαινόμενο που έβγαλα στο φως στη Σεξουαλική Απελευθέρωση. Το άτομο μένει σχεδόν χωρίς επιθυμίες και αν μας δίνει την εντύπωση ότι βασανίζεται από ανυπέρβλητες ερωτικές ορέξεις είναι μια λάθος εντύπωση που δίνει έχοντας μια επιφανειακή σεξουαλικότητα, που περιορίζεται στα εξωτερικά φαινόμενα (για παράδειγμα η επιθυμία αυτών των δύο γυναικών να αρέσουν, σημείο στο οποίο πιθανόν κατέληγαν όλες οι ερωτικές τους ορμές).

Ο ερωτισμός από μόνος του δεν θέτει κανένα πρόβλημα. Δυστυχώς, για να κάνουμε έρωτα χρειάζεται ένας σύντροφος και εκεί είναι που αρχίζουν οι δυσκολίες.

Αν ο άνδρας έχει έναν όχι και πολύ αναπτυγμένο και απαιτητικό ερωτισμό, τα πράγματα είναι μάλλον απλά. Η επιθυμία του για κατοχή είναι μικρή και είναι πολύ πιο εμποδισμένη και περιορισμένη για τη γυναίκα (σύστημα γυναικείας κτητικότητας) απ' ό,τι θα την εμπόδιζε και θα την περιόριζε ο ίδιος. Αυτό το έζησα για χρόνια και χρόνια με την πρώτη μου γυναίκα. Η ερωτικο-σεξουαλικές μου επιθυμίες ήταν αδύναμες και έτσι δεν ζούσα την απόρριψη που συνδέεται με την ανδρική κτητικότητα. Ζούσα κυρίως τους εξαναγκασμούς που μου επέβαλε αυτή η γυναίκα, λόγω του φόβου της μην εγκαταλειφθεί (γυναικεία κτητικότητα).

Το πρόβλημα της ανδρικής κτητικότητας δεν τίθεται αληθινά παρά μόνο όταν οι ερωτικο-σεξουαλικές επιθυμίες του άνδρα είναι πολύ δυνατές, πολύ αναπτυγμένες, μόνιμες. Κινητοποιεί τότε στη γυναίκα χαρακτηριστικές αντιδράσεις που είναι πολύ δύσκολο να ξεπεραστούν και για τις οποίες θα μιλήσω στη συνέχεια.

Άρχισα να συναντάω αυτό το πρόβλημα με τη Ρεγκίνα, δηλαδή γύρω στα πενήντα. Έπρεπε να περιμένω όλον αυτόν τον καιρό για να βρεθώ αντιμέτωπος με αυτό.

Πριν μιλήσω γι' αυτή τη γυναικεία αντίδραση, δηλαδή μια μορφή σχέσης κατόχου-κατεχόμενου, πρέπει να κάνω μια σημαντική παρατήρηση τοποθετώντας τη σχέση αυτή ανάμεσα σε άλλες σχέσεις αυτού του είδους.

Είναι προφανές ότι αυτή η σχέση, που απορρέει από την επιθυμία του άνδρα

για τη γυναίκα και από τη θέλησή του να έχει στη διάθεσή του μία σύντροφο που να τον ικανοποιεί, δεν καθορίζει όλες τις σχέσεις ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Μίλησα ήδη για τη γυναικεία κτητικότητα που προέρχεται από το φόβο της γυναίκας μην εγκαταλειφθεί και την οδηγεί να απαγορεύει στον άνδρα να ζει τις επιθυμίες του και να τον φυλακίζει μέσα στη φυλακή της συζυγικής πίστης. Αλλά πρέπει να πάμε μακρύτερα φτάνοντας μέχρι την κοινωνική κατοχή της γυναίκας από τον άνδρα που βρίσκεται στη βάση όλων των δεινών που πλήτουν το ζευγάρι. Αυτή η θεμελιώδης σχέση, που την ονόμασα σχέση κατοχής αριθμός ένα, είναι τόσο σημαντική που δεν θα μιλήσω γι' αυτή παρά στο τέλος του βιβλίου, εξαιτίας των θεωρητικών προβλημάτων που θέτει. Με άλλα λόγια, υπάρχουν τρία συστήματα κατοχής: σύστημα αριθμός ένα, με το οποίο ο άνδρας κατέχει τη γυναίκα κοινωνικά (οικονομικά και πολιτικά), σύστημα αριθμός δύο με το οποίο η γυναίκα κατέχει τον άνδρα από φόβο μήπως εγκαταλειφθεί από αυτόν, σύστημα αριθμός τρία με το οποίο ο άνδρας κατέχει τη γυναίκα για να ικανοποιεί τις ερωτικές, σεξουαλικές και ενδεχομένως τις πνευματικές, σχεσιακές κλπ. επιθυμίες του. Τώρα μιλάμε για το σύστημα αριθμός τρία.

16

Πρέπει λοιπόν να επιτεθώ σ' αυτό το σύστημα κατοχής αριθμός τρία. Αρχίζω από το τέλος όχι μόνο λογικά, αλλά και χρονολογικά. Είναι πιο κοντά σε μένα. Είναι αυτό που ζω. Οδηγούμαι άθελά μου να μιλήσω γι' αυτό που ζω τώρα με τη Ρεγκίνα.

Αλλά εδώ τίθεται ένα πρόβλημα. Πώς να ξέρω αν και πώς πρέπει να προχωρήσω σε εξηγήσεις. Πρόβλημα του να εξηγώ, να αναλύω, να αποδεικνύω. Είναι δύσκολο να περάσουν όλα αυτά στο "φως της δημοσιότητας". Μόλις χθες με πληροφόρησαν (ένας από τους εκδότες μου) ότι η ιταλική μετάφραση του βιβλίου μου Υπέρ ή κατά της Εξουσίας, θα πολτοποιηθεί, επειδή δεν πουλάει αρκετά καλά. Είναι το πιο θεωρητικό βιβλίο μου, ένα βιβλίο που προχωράει πολύ στη θεωρητική επεξεργασία, το λέω χωρίς να περιαιτολογώ (ή περιαιτολογώντας). Δεν πουλιέται καλά, ενώ η Θεσμική Παιδαγωγική, για παράδειγμα, όπου μιλώ για πρακτικά προβλήματα, είναι ήδη πασίγνωστο ακόμα και στην Αμερική.

Το φαινόμενο που θέλω να αναλύσω, δηλαδή η στάση απέναντι στην επιθυμία του άλλου, δεν είναι γνωστό φαινόμενο. Αν και είναι θεμελιώδες δεν ξέρω καμιά ανάλυση που να το αφορά.

Συνοψίζω με συντομία το φαινόμενο τοποθετώντας το έτσι ώστε ο αναγνώστης να δει καθαρά αυτό για το οποίο μιλώ.

Πρόκειται για μία τάση που έχουμε λίγο ή πολύ όλοι μας, με διαφορετικό τρόπο, (ανάλογα αν είμαστε άνδρες ή γυναίκες), να βλέπουμε κάποιες επιθυμίες του συντρόφου μας σαν υποχρεώσεις και εξαναγκασμούς και όχι σαν υπόσχεση ηδονής. Πρέπει να επιμείνω στο γεγονός ότι η αντίληψή μας αυτή δεν είναι απαραίτητα αντικειμενική. Ο σύντροφός μας μπορεί βεβαίως να θέλει να μας επιβάλει τις επιθυμίες του. Μπορεί να είναι αληθινά δεσποτικός, ακόμη και να αλυσοδένει τα θύματά του σαν τα σκυλιά στο σκυλόσπιτό τους, όπως μερικοί ήρωες του Μαρκήσιου ντε Σαντ (βλ. Οι

Εκατόν είκοσι μέρες στα Σόδομα). Αυτό όμως δεν είναι απαραίτητο. Μπορεί κάλλιστα τα αιτήματά του να είναι διακριτικά και να μην συνοδεύονται από απειλές. Μπορεί να σέβεται απόλυτα αυτόν ή αυτήν στον οποίο απευθύνει τα αιτήματά του. Μπορεί επίσης να θέτει τα αιτήματά του με δειλία. Ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, οι επιθυμίες και τα αιτήματα που εκφράζονται μπορεί να βιώνονται ως ανυπόφοροι εξαναγκασμοί από αυτόν ή αυτή στον οποίο απευθύνονται, εξαναγκασμοί που φέρνουν μαζί τους την αποστροφή, τη φυγή και την απόρριψη.

Αμέσως θα μου απαντήσει κανείς: αν συμβαίνει αυτό είναι γιατί το πρόσωπο στο οποίο απευθύνονται αυτά τα αιτήματα δεν επιθυμεί αυτόν που του τα απευθύνει. Δεν είναι όμως έτσι. Ανάμεσα στα δύο πρόσωπα μπορεί να υπάρχουν πολύ δυνατοί δεσμοί και επιθυμίες και προς τις δύο κατευθύνσεις. Η απόρριψη και ο φόβος αναμιγνύονται με την επιθυμία και σχηματίζουν μαζί της ένα παράξενο συνδυασμό, πάρα πολύ συνηθισμένο. Εξ ου και ο παραλογισμός του διαδεδομένου λαϊκού σχήματος, σύμφωνα με το οποίο ή αγαπάς κάποιον πολύ ή απλά και καθαρά δεν τον αγαπάς (μ' αγαπάς;). Θα έλεγα ότι η αγάπη σε καθαρή κατάσταση δεν υπάρχει. Δεν υπάρχουν παρά ετερόκλητες συνθέσεις αντιφατικών συναισθημάτων.

Έπεσα τυχαία πάνω σε αυτό το φαινόμενο, πρόσφατα, ενώ σκεφτόμουν για τον σχηματισμό των σεξουαλικών ορμών στην παιδική και εφηβική ηλικία. Διέκρινα ότι στην πραγματικότητα υπάρχουν δύο κρίσιμες στιγμές: από τη μια η περίοδος από μηδέν έως έξι ετών και από την άλλη η εφηβεία. Στην πρώτη περίοδο γίνεται μια αρκετά γρήγορη και θεαματική ανάπτυξη των σεξουαλικών ορμών, τόσο δυνατή που μπορεί να οδηγήσει σε ερωτικές συμπεριφορές εντελώς παρόμοιες με αυτές των ενηλίκων. Αυτό το διαπιστώνουμε από την ηλικία των ενάμιση χρόνων. Η μεγαλύτερη κόρη μου ήθελε σε αυτή την ηλικία να κοιμηθεί με ένα αγόρι σχεδόν όπως θα ήθελε ένας ενήλικας. Μερικά παιδιά σε αυτή την ηλικία γνωρίζουν τον αυνανισμό και έχουν τακτικούς οργασμούς.

Το περιβάλλον αντιτάσσει σε αυτή την ανάπτυξη υπερβολικούς και ανυπέβλητους φραγμούς, οι οποίοι σταματούν την παλίρροια των ορμών και τη συγκρατούν σε χαμηλά επίπεδα. Πρέπει να μιλήσουμε, μαζί με τον Φρόυντ, για επικράτηση του αυτοερωτισμού; Δεν το πιστεύω. Η σεξουαλικότητα που αναπτύσσεται αρχικά είναι τόσο ετερο-ερωτική (δηλ. επικεντρωμένη στον άλλον) όσο και αυτο-ερωτική και αυτή που απομένει μετά την εγκατάσταση των φραγμών είναι παρόμοια. Δεν μένουν στ' αλήθεια και πολλά πράγματα. Στο επίπεδο του αυτο-ερωτισμού μένει μια ροπή για επαφή με τον εαυτό τους (τάση να ξύνονται, να τρίβονται, να χαϊδεύονται, να δαγκώνονται κλπ., από όπου προέρχονται τα τικ) και στο επίπεδο του ετερο-ερωτισμού μια αόριστη τρυφερότητα επικεντρωμένη στους γονείς και στους οικείους. Το μπλοκάρισμα φθάνει στο υψηλότερο σημείο του γύρω στα πέντε χρόνια και παραμένει μέχρι την εφηβεία.

17

Στην εφηβεία, αρχίζει μια νέα ερωτική ώση, όμως αυτή τη φορά καθορίζεται από την επίδραση προτύπων και όχι πια από εξωτερικά ερεθίσματα, όπως

μέχρι την ηλικία των πέντε ετών. Τα πρότυπα είναι απαραίτητο να μεσολαβήσουν, αφού ήδη από την παιδική ηλικία υπάρχουν εξωτερικοί και εσωτερικοί φραγμοί. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό θεωρητικό ζήτημα στο οποίο θα επανέλθω, ότι δηλαδή ένας ανασταλτικός φραγμός δεν μπορεί να ξεπεραστεί παρά μόνο μέσα από ισχυρά πρότυπα, δηλαδή από διεγερτικά που φέρουν μέσα τους τη δική τους διδαχή (η θέαση της ευχαρίστησης στον άλλο αποδεικνύει την ηδονική αξία μιας συγκεκριμένης κατάστασης ή δράσης) και όχι από διεγερτικά που παρουσιάζονται ως χρηστικά αντικείμενα ή αντικείμενα πειραματισμού.

Ο έφηβος, λόγω της σωματικής, πνευματικής και κοινωνικής του ανάπτυξης βρίσκεται αντιμέτωπος με τον κόσμο των ενηλίκων, κόσμο που του παρέχει σε αφθονία ένα σύνολο καλών ή κακών θεαμάτων, ευτυχίας ή δυστυχίας. Υπάρχει, για παράδειγμα, το θέαμα ανδρών και γυναικών που αγαπιούνται, έρχονται κοντά ο ένας στον άλλον, κάνουν έρωτα κλπ.

Αντίθετα μ' αυτό που πιστεύει η φροϋδική παράδοση η οποία παρουσιάζει τη διαδικασία της ταύτισης σαν μια αυτόματη διαδικασία που συμβαίνει από τη στιγμή που υπάρχει μια οικειότητα ανάμεσα σε δύο ανθρώπους (για παράδειγμα ανάμεσα στον πατέρα και το γιο ή τη μητέρα και το γιο κλπ.), η παραπάνω διαδικασία δε συμβαίνει παρά μόνο αν και όταν το θέαμα είναι θετικό. Δεν ταυτίζεται κανείς με κάποιον που ζει μια άσχημη κατάσταση, με άλλα λόγια δεν επιθυμεί να ζήσει αυτήν την κατάσταση και ο ίδιος. Θα μπορούσα πάνω σ' αυτό να παραθέσω πολυάριθμες, τεκμηριωμένες αποδείξεις.

Οι νέοι λοιπόν υπόκεινται -σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με το φύλο τους, το περιβάλλον τους, την ηλικία τους κλπ.- σ' έναν πραγματικό βομβαρδισμό ενηλίκων προτύπων και είτε είναι αγόρια είτε κορίτσια είναι πιθανότατα εξίσου επηρεασμένοι τόσο από ανδρικά όσο και από γυναικεία πρότυπα.

Αλλά τα πρότυπα αυτά δεν ενεργούν αυτόματα και εδώ ακριβώς βρίσκεται το φαινόμενο που θέλω να φωτίσω. Γίνεται μια επιλογή η οποία καθορίζεται από ένα νόμο που δεν έχει δει ποτέ το φως της δημοσιότητας, νόμο που καθορίζει όλα όσα κατακτούμε στον τομέα της ηδονής. Αυτός ο νόμος υπακούει στον κανόνα που εκφράζεται σε γενικές γραμμές από την παροιμία "όπου υπάρχει ενόχληση δεν υπάρχει ευχαρίστηση". Δε μπορούμε να κάνουμε ή να μάθουμε να κάνουμε με ευχαρίστηση πράγματα που φαίνονται ταυτόχρονα σαν υποχρεώσεις και εξαναγκασμοί. Για να μπορέσουμε δηλαδή να παραδοθούμε αληθινά στην ευχαρίστηση, πρέπει να παραμερίσουμε τα απარέγκλιτα καθήκοντα της εργασίας και των καθημερινών υποχρεώσεων. Έτσι εξηγείται η τελετουργία της γιορτής στις σύγχρονες και τις αρχαίες κοινωνίες. Η γιορτή έχει σαν πρωταρχική λειτουργία να αναιρεί το πλαίσιο της καθημερινής ζωής με τη μονοτονία της και την πλήξη της. Δημιουργεί ένα ρήγμα κάνοντας έτσι να αναδυθεί ένα καινούργιο, πρόσκαιρο πλαίσιο μέσα στο οποίο είναι δυνατόν να γίνουν και άλλα πράγματα.

Αυτή η αναγκαιότητα δε χαρακτηρίζει μόνο την ευχαρίστηση αλλά και την εκμάθηση της ευχαρίστησης, δηλαδή ολόκληρο το μέλλον μας στον τομέα αυτόν.

Αυτό προφανώς συμβαίνει και στον ερωτικο-σεξουαλικό τομέα. Τα κορίτσια που έχουν συνηθίσει στην καθημερινή ζωή να "υπηρετούν", δηλαδή να κάνουν πράξεις που καταλήγουν στην προσφορά υπηρεσίας και μάλιστα στο να είναι υπηρέτες (ή μάλλον υπηρέτριες), δε μπορούν να διανοηθούν πως υπάρχει ηδονή στο να κάνουν κάτι τέτοιο στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο. Δε μπορούν να δουν με θετικό τρόπο την εκτέλεση μιας ενέργειας την οποία τους ζητάνε και που ισοδυναμεί με υπακοή, ή να δώσουν στον άλλον την ικανοποίηση που επιθυμεί, κάτι που καταλήγει για άλλη μια φορά στο να τον υπηρετούν. Δε μπορούν λοιπόν να φανταστούν ότι η ερωτικο-σεξουαλική ευχαρίστηση θα μπορούσε να συνίσταται στο να κάνουν, να αναλάβουν, να δώσουν, με μια λέξη να είναι ενεργητικές.

Όταν είναι νέες και εγκλωβισμένες ακόμη μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, ή μεγαλύτερες και απασχολημένες ήδη από τη μητρότητα, είναι καταδικασμένες στην αφοσίωση και σε δραστηριότητες που υπηρετούν τον άλλο. Η ιδέα που έχουν για την ευχαρίστηση προσδιορίζεται αναγκαστικά σε αντιπαράθεση με αυτό το σχήμα.

Αυτή η ιδέα τις οδηγεί να δουν την ερωτικο-σεξουαλική ηδονή σαν μια ηδονή που ταιριάζει σε βασίλισσες στις οποίες τα φέρνουν όλα στο πιάτο, που δεν έχουν να κάνουν τίποτα παρά μόνο να παίρνουν, που μπορούν να ξαπλώνουν στα μεγάλα κρεβάτια όπου τις θαυμάζουν και τις φροντίζουν, που βρίσκονται λίγο πολύ σε κυρίαρχη θέση.

Μήπως δε μιλάμε για μαιτρέσσα όταν θέλουμε να δείξουμε την ερωμένη σύντροφο του άντρα; Κάθε γυναίκα που αγαπά ή αγαπιέται είναι λίγο πολύ μια βασίλισσα και η μυθολογία είναι από την άποψη αυτή ιδιαίτερα εκφραστική. Η "ωραία" της λογοτεχνίας, είτε είναι η Χιονάτη είτε η βασίλισσα που τη ζηλεύει, είναι σε κυρίαρχη θέση. Έχει στην υπηρεσία της μια στρατιά από μικρούς νάνους ή άλλα κατώτερα όντα. Εκείνη βρίσκεται σε θέση ισχύος. Τη λατρεύουν, την κολακεύουν, τη θαυμάζουν, τη γιορτάζουν, την τραγουδούν (αμέτρητοι ποιητές). Παίρνει την εκδίκησή της για την κοινωνική ζωή. Αυτό δε σημαίνει ότι αποκρούει όλες τις επιθυμίες που της απευθύνονται. Δεν αποκρούει παρά τις επιθυμίες που την εξαναγκάζουν να κάνει κάτι, για παράδειγμα να δοθεί, να κάνει κάποια βήματα για να πάει προς τον άνδρα, να δώσει ευχαρίστηση στον άνδρα, να τον χαϊδέψει, να τον γλείψει, ν' ασχοληθεί μαζί του. Αντίθετα, δεν απωθεί και μάλιστα αναζητεί τις επιθυμίες εκείνες που δεν απαιτούν από αυτήν καμιά ιδιαίτερη δραστηριότητα (εκτός από τη δραστηριότητα της πρόκλησης αυτής της επιθυμίας), δηλαδή την επιθυμία να την προσέξουν και να τη θαυμάσουν, να ασχοληθούν μαζί της, να της προκαλέσουν ηδονή, να την χαϊδέψουν κλπ. Πρέπει να μπορεί να δέχεται χωρίς να χρειάζεται να κάνει τίποτα. Πρέπει να μπορεί να είναι παθητική.

18

Ο άνδρας βρίσκεται προφανώς σε συμμετρικά αντίθετη θέση, παρόλο που όπως θα δούμε καθορίζεται λιγότερο απ' το προηγούμενο σχήμα από ό,τι η γυναίκα. Όντας σε κυρίαρχη θέση στην κοινωνική ζωή, δεν τον πολυενδιαφέρει και ίσως μάλιστα τον κουράζει όταν κάποιος συνεχίζει να

του "προσφέρει" στην ερωτική ζωή. Θέλει να έχει τη δυνατότητα να είναι ενεργητικός, δηλαδή να εξυπηρετεί και να προσφέρει υπηρεσίες. Η μεγαλύτερή του ευχαρίστηση είναι να δίνει ευχαρίστηση. Γίνεται ένα είδος μάγου που έχει τον ερωτισμό του στα χέρια του, δηλαδή στην κυριολεξία τα χέρια του τον φέρνουν σε στύση, ενώ η γυναίκα έχει τον ερωτισμό της στην κλειτορίδα της. Αυτός είναι ένας δότης και αυτή είναι μία δέκτης. Είναι ένας υπηρέτης κι εκείνη μια κυρία.

Σε φαινομενικό επίπεδο τα πράγματα είναι εντελώς αντίθετα, αφού ο άνδρας είναι ο μόνος που επιτρέπει πραγματικά στον εαυτό του και έχει το δικαίωμα να ζητεί. Αυτός έχει την πρωτοβουλία. Βρίσκεται σε κυρίαρχη θέση.

Αυτό δε σημαίνει ότι η γυναίκα δε διατυπώνει κανένα αίτημα και δεν παίρνει καμιά πρωτοβουλία, αλλά δε μπορεί να το κάνει ανοικτά και φανερά. Πρέπει να χρησιμοποιεί τεχνάσματα και να καταφεύγει σε υπεκφυγές. Το κάνει συχνά με το να επιδεικνύεται, παίζοντας το ρόλο του επιδειξία απέναντι στο ρόλο του ηδονοβλεψία που παίρνει ο άνδρας. Χρησιμοποιεί μια μη λεκτική γλώσσα που βασίζεται σε πλησιάσματα, υπονοούμενα, ματιές, που έχουν βέβαια την αποτελεσματικότητά τους, αλλά δεν είναι τόσο ξεκάθαρα και καθοριστικά. Αυτή η 'κατωτεροποίηση' της γυναίκας σε επίπεδο αιτημάτων δεν οφείλεται μόνο, όπως συχνά βεβαιώνεται, στην κοινωνική πίεση αλλά και στην ίδια τη γυναίκα που δυσκολεύεται πολύ να δηλώσει τις επιθυμίες της στον ερωτικο-σεξουαλικό τομέα. Το θεωρεί ντροπή, αδύνατο. Αυτή η ντροπή οφείλεται στην πιο αδύναμη ανάπτυξη της στον τομέα αυτό. Η κοινωνική πίεση δεν είναι παρά ένα δευτερεύον φαινόμενο που έρχεται να προστεθεί στην προηγούμενη αιτία.

Ωστόσο, συχνά η γυναίκα καταφέρνει να αναστρέψει προς όφελός της τα πράγματα και να μετατρέψει σε ανωτερότητα αυτό που δεν είναι εκ των πραγμάτων παρά κατωτερότητα. Οποιοσδήποτε ζητάει κάτι μπαίνει σε θέση αδυναμίας απέναντι σ' αυτόν προς τον οποίο απευθύνει το αίτημά του. Το να του αρνηθούν μια πρόταση είναι ταπεινωτικό, πληγώνει αυτόν που υφίσταται αυτή την άρνηση.

Αλλά η γυναίκα έχει χίλιους λόγους να αρνηθεί, αφού η ερωτικο-σεξουαλική της υπο-ανάπτυξη την κάνει να βλέπει με φόβο τα αιτήματα του άνδρα.

Αντιστρέφει λοιπόν την κατάσταση και το παίζει παγερή και αναίσθητη ομορφιά. Με τον τρόπο αυτό ξαναβρίσκει τη θέση της βασίλισσας. Γίνεται η βασίλισσα του ευνουχισμού και της απόρριψης, μια σαδομαζοχιστική βασίλισσα. Εδώ βρίσκονται οι ρίζες του σαδισμού και του μαζοχισμού.

Βέβαια αυτές τις αντιδράσεις κυριαρχίας, μιας κυριαρχίας η οποία αναπαριστάνεται, παίζεται, συμβολίζεται ή αληθινά πραγματοποιείται, τις συναντούμε κυρίως στις λιγότερο εξελιγμένες γυναίκες, αυτές που έχουν υποστεί μια περιοριστική και καταναγκαστική ανατροφή. Είναι οι γυναίκες που βιώνουν τον εαυτό τους ως παθητικές, περιμένοντας τις φιλοφρονήσεις και τις τιμές των ανδρών. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι άνδρες που δέχονται καλύτερα αυτό το ρόλο είναι εκείνοι που παραμένουν σ' ένα παραδοσιακό

σχήμα. Ακόμη και σήμερα αυτοί είναι οι περισσότεροι. Οι ρόλοι των ανδρών και των γυναικών παραμένουν ακόμη ισχυρά θεμελιωμένοι.

19

Φυσικά το σχήμα που μόλις περιέγραψα είναι λάθος. Ταιριάζει σε κάποιες συγκεκριμένες περιστάσεις. Θα δείξω σε λίγο ότι εφαρμόζεται κυρίως στα πλαίσια της παραδοσιακής ηθικής, για τους λόγους που εξηγώ παρακάτω. Πραγματοποιείται πλήρως στον νέο των δεκαεπτά -δεκαοκτώ χρόνων που επηρεάζεται έντονα από ενήλικα πρότυπα, χωρίς ακόμη να έχει μια σημαντική και συνεχή ερωτικο-σεξουαλική εμπειρία. Είναι ο Αμερικανός "teen-ager", η "δεσποινίδα τρυφερής ηλικίας" κλπ. Αυτή είναι κοκέτα, φροντίζει την ομορφιά της, επιθυμεί με κάθε τρόπο να αρέσει. Εκείνος επιβεβαιώνει τον ανδρισμό του, την ικανότητά του να κατακτά και να επιβάλλεται. Έχουν κυριολεκτικά βυθιστεί μέσα στους ανδρικούς και γυναικίους ρόλους. Γυναικεία παθητικότητα απέναντι στην ανδρική ενεργητικότητα.

Αν τα πράγματα μείνουν όπως είναι, είναι καταστροφικό και η καταστροφή αυτή είναι πάρα πολύ συχνή. Το κορίτσι δε μπορεί να υποφέρει τις προτάσεις που του γίνονται να δοθεί, δηλαδή να προχωρήσει πέρα από το να το θαυμάζουν και να το πλησιάζουν. Αρνείται τον έρωτα που ενέχει κατ' ανάγκη το δόσιμο και την ενεργητικότητα. Όταν το επιθυμούν θεωρεί ότι το μεταχειρίζονται ως αντικείμενο. Το αγόρι δεν αντέχει τη γυναικεία επιθυμία όταν αυτή φτάνει μέχρι το σημείο να θέλει να πάρει τον άντρα και δεν αρκείται στο να παρθεί.

Ο φόβος της επιθυμίας του άλλου είναι στην πραγματικότητα ο φόβος που μας υποχρεώνει να κάνουμε πράξεις που στην κοινωνική ζωή θεωρούνται υποχρεωτικές, δηλαδή για τη γυναίκα να δώσει και για τον άντρα να δεχθεί. Είναι ο φόβος μιας κάποιας μορφής εξουσίας. Όμως η ολοκληρωτική, η πλήρης ερωτική αγάπη απαιτεί ο καθένας από τους συντρόφους να δίνει και να παίρνει ταυτόχρονα. Δε μπορεί λοιπόν να υπάρχει έρωτας κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Για να βγούμε από αυτή την αρχική, τελματώδη κατάσταση δεν υπάρχει παρά ένας τρόπος: η βιωματική εμπειρία. Δηλαδή η εμπειρία του έρωτα. Ο άντρας πρέπει να ανακαλύψει ότι είναι καλό να δέχεται και η γυναίκα ότι είναι καλό να δίνει. Αυτό δε μπορεί να συμβεί, παρά μέσα από εμπειρίες που μας υποδεικνύουν την αξία τέτοιων συμπεριφορών.

Η ένδεια στο πεδίο των εμπειριών είναι ό,τι χειρότερο για τον χώρο του ψυχισμού μας, αφού εμποδίζει τον σχηματισμό των ορμών. Όπως έχω δείξει και αλλού, όταν γεννιόμαστε οι ορμές δεν έχουν ακόμα σχηματιστεί. Χρειάζεται να γεννηθούν και να αναπτυχθούν. Σχηματίζονται μέσα από τη βιωματική εμπειρία.

Αν τα πρότυπα είναι αρκετά ισχυρά, ωθούν τα αγόρια και τα κορίτσια να φθάσουν μέχρι το τελευταίο άκρο της επιθυμίας τους, σύμφωνα με το σχήμα που έχω ήδη αναλύσει. Δεν τα ωθούν να πάνε μεμιάς πιο μακριά και να θελήσουν να δοκιμάσουν συμπεριφορές που ξεφεύγουν από τους ανδρικούς

και γυναικείους ρόλους και τους προκαλούν φόβο, αλλά τα ωθούν να εξερευνησουν σε βάθος το πεδίο που τους ανήκει.

Τα νέα κορίτσια που έχουν ισχυρά πρότυπα τολμούν να πάνε βαθιά στην επιθυμία τους να τα κολακεύουν, να τα επιθυμούν, να τα χαϊδεύουν και να τα αγαπούν. Δίνονται παθητικά και χωρίς πρωτοβουλία αλλά δίνονται και αυτό είναι το σημαντικό. Κάνοντάς το αυτό αντιλαμβάνονται ότι δίνουν ευχαρίστηση στον άνδρα. Υπηρετούν, προσφέρουν υπηρεσία, αλλά διαπιστώνουν ότι αυτό δεν είναι και τόσο δυσάρεστο. Σπάζουν έτσι το σχήμα που τους έχει επιβληθεί μέσα από την ίδια τη βιωματική εμπειρία, που μας φέρνει περισσότερα από όσα θα ελπίζαμε και μας κάνει να ανακαλύψουμε απρόσμενα πράγματα.

Με τον ίδιο τρόπο, τα αγόρια που βιώνουν την εμπειρία του έρωτα κάτω από την πίεση ισχυρών προτύπων, ανακαλύπτουν ότι μπορεί κανείς να δεχτεί από τη γυναίκα και ότι αυτό είναι καλό. Η γυναίκα δίνει ευχαρίστηση, είτε το θέλει είτε όχι, από την παρουσία και μόνο του σώματός της, από τις κινήσεις που κάνει αυθόρμητα.

Ο αληθινός έρωτας προϋποθέτει την ισότητα. Δεν υπάρχει ένας δότης και ένας δέκτης, αλλά δύο δότες και δύο δέκτες. Όπως έδειξα και πρωτύτερα, οι δυσκολίες στον οργασμό προέρχονται από το γεγονός ότι διατηρούμε μια μονόπλευρη στάση στη σαρκική ένωση. Για παράδειγμα Αρνούμαστε να επιβληθούμε σωματικά στον άλλο ή αντίθετα, αρνούμαστε να αγγιχτούμε από αυτόν.

Η γυναίκα που εξελίσσεται είναι μια γυναίκα που μαθαίνει να είναι ενεργητική, να πράττει, να επιχειρεί και να μπαίνει η ίδια σε κίνηση μέσα στον έρωτα. Αντί να τα περιμένει όλα από τον άνδρα, παίρνει πρωτοβουλίες και αυτό γίνεται η προϋπόθεση της δικής της ηδονής. Γίνεται ηδονοβλεψίας αντί να είναι απλώς επιδειξίας. Γίνεται προμηθεύτρια ηδονής και δίνει προσοχή στην ηδονή του άλλου. Κάνοντάς το αυτό δεν ξαναπέφτει στο σχήμα της αφοσίωσης, γιατί τα όσα κάνει στον άλλον και για τον άλλον επιστρέφουν στην ίδια. Το χάδι που δίνουμε σε κάποιον το αισθανόμαστε και εμείς οι ίδιοι δια μέσου ενός κεντρομόλου κυκλώματος. Η πράξη επιστρέφει στο δημιουργό της. Ο άνδρας που εξελίσσεται είναι ένας άνδρας που μαθαίνει να χαλαρώνει και να αφήνεται, που δέχεται να είναι αντικείμενο και να παίρνει ευχαρίστηση από τον άλλον. Σταματάει να είναι η δραστική μηχανή που μοιράζει την ευτυχία και την ικανοποίηση και επωφελείται και ο ίδιος, δεχόμενος να του προσφέρουν.

20

Επανέρχομαι στο ζευγάρι, θέμα που το 'χα για λίγο αφήσει.

Πολλές είναι οι δυσκολίες και τα προβλήματα που δημιουργούνται από αυτόν τον φόβο της επιθυμίας του άλλου που μόλις ανέλυσα,, επειδή ακριβώς βλέπουμε αυτή την επιθυμία από μια οπτική εξουσίας. Γενικά, μπορούμε να πούμε πως οι άνδρες δεν ακολουθούν την ίδια εξέλιξη με τις γυναίκες.

Οι άντρες, αφού δέχονται την επίδραση πιο ισχυρών πρότυπων, εξελίσσονται πιο γρήγορα και προχωράνε πιο πολύ. Οι γυναίκες εξελίσσονται λιγότερο γρήγορα και προχωράνε λιγότερο. Δε θέλω να αναλύσω εδώ τις αιτίες αυτού του πράγματος, αιτίες περίπλοκες που παραπέμπουν στη βαθιά καταπίεση της γυναίκας από τον άνδρα.

Οι συνέπειες που επακολουθούν είναι πολλές και ιδιαίτερα σοβαρές για το ζευγάρι. Αυτή είναι μία από τις τρεις μεγάλες δυσκολίες που έχω ήδη αναφέρει, η δυσκολία αριθμός τρία.

Αυτές οι συνέπειες είναι το λιγότερο τρεις, χωρίς να υπολογίσουμε τις άλλες. Η πρώτη πλήττει τις στενές σχέσεις, αυτές που ονομάζαμε άλλοτε "σχέσεις της κρεβαροκάμαρας". Η δεύτερη πλήττει τις καθημερινές σχέσεις. Η τρίτη πλήττει την ίδια τη σύνθεση του ζευγαριού, μ' άλλα λόγια την επιλογή του συζύγου.

1) Το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών δε χάνουν τη βαθιά ντροπαλότητά που έχουν απέναντι στον άνδρα, τη δυσκολία τους να τον πάρουν, να τον χειριστούν, να τον αγγίξουν, να τον σπρώξουν, να του δώσουν ηδονή. Παραμένουν επιφυλακτικές και συγκρατημένες, περιμένοντας μάλλον να πάει ο άνδρας κοντά τους και να πάρει την πρωτοβουλία, κυρίως σε επίπεδο χειρονομιών. Αυτό πρέπει να το αποδώσουμε στην έλλειψη εμπειρίας και στο γεγονός ότι αυτές οι συμπεριφορές δεν είναι αληθινά επιθυμητές αφού, λόγω του φόβου που τους προκαλούν δεν μπορούν να τις δοκιμάσουν. Η έρευνα Simon αποκάλυψε ότι η μεγάλη πλειονότητα των γυναικών δεν έχουν σεξουαλική εμπειρία πριν από το γάμο. Αν έχουν, τον περισσότερο καιρό είναι με τον μελλοντικό τους σύζυγο. Στον γάμο οι εξωσυζυγικές σχέσεις είναι σπάνιες. Θα μπορούσαμε να τις μετρήσουμε. Αυτό σημαίνει ότι η αληθινή ερωτική εμπειρία σ' ένα κλίμα ελευθερίας αποτελεί εξαίρεση. Εξ ου και η ένδεια στο πεδίο της εμπειρίας για την οποία μίλησα ήδη.

Αυτό έχει ολέθρια αποτελέσματα στο πεδίο του οργασμού και ιδιαίτερα, κάτι που αποκαλύπτουν όλες οι στατιστικές τόσο οι αμερικάνικες όσο και οι ευρωπαϊκές, το γεγονός ότι το 70% των γυναικών είναι λίγο-πολύ ανοργασμικές. Αυτό θα πει ότι δεν έχουν τακτικά οργασμό. Περίπου το 15% ανάμεσά τους δεν τον έχουν γνωρίσει ποτέ. Όσες απομένουν, λίγο περισσότερες από τις μισές, δε γνωρίζουν παρά έναν μερικό οργασμό, με ερεθισμό της κλειτορίδας και όχι με διείσδυση. Πρέπει να τις χαϊδέψουν πριν ή μετά αφότου ο άνδρας έχει ολοκληρώσει την ευχαρίστησή του, για να μπορέσουν να τελειώσουν. Άλλωστε, όπως αποκαλύπτει η έρευνα Hite, ονειρεύονται τον λεγόμενο "κολπικό" οργασμό, (αυτόν δηλαδή που επιτυγχάνεται με τη διείσδυση), και είναι έτοιμες να κάνουν πολλά για να τον πετύχουν (θα επανέλθουμε σ' αυτό).

Το υπόλοιπο 30% δεν είναι σε πολύ καλύτερη μοίρα. Αν βάλουμε κατά μέρος το 15% περίπου που τελειώνουν χωρίς δυσκολία, συνήθως μάλιστα πολύ περισσότερο από τους άνδρες (πολλαπλοί οργασμοί ή επαναλαμβανόμενοι κλπ.), με τρόπο που μπορεί να φοβίσει το σύντροφό τους, μένει το 15% περίπου που φτάνουν σε οργασμό με τον λεγόμενο "κολπικό" τρόπο, δηλαδή στην πραγματικότητα με απλή διείσδυση, υπό την επίδραση εξω-κολπικών αισθήσεων, στο επίπεδο της κλειτορίδας ή σε άλλα σημεία ή με την επίδραση

ψυχολογικών διεγερτικών. Αυτές οι 15% που ο/η Hite τις κάνει επίσης να μιλήσουν, δε γνωρίζουν παρά έναν οργασμό διάχυτο, αβέβαιο, συχνά λίγο αντιληπτό, ακόμη κι αν σε ψυχολογικό επίπεδο είναι ικανοποιητικός.

Όλα εξαρτώνται, επίσης, και από τη στάση του ατόμου απέναντι στους φόβους του. Δεν αρκεί να υπάρχει αισθησιασμός για να υπάρχει οργασμός, πρέπει επίσης να έχει κανείς το κουράγιο να αποκρούει τις επαφές εκείνες που τον απωθούν και τον πανικοβάλλουν. Η πλήρης ανοργασμικότητα μπορεί να οφείλεται σε έλλειψη αισθησιασμού, αλλά μπορεί επίσης να οφείλεται, και ίσως συχνότερα, στην έλλειψη σεβασμού των προσωπικών μας ορίων (ενδεχομένως με την παρουσία ενός δυνατού αισθησιασμού). Αντίθετα, οι ανεπάρκειες σε επίπεδο αισθησιασμού είναι πιθανόν υπεύθυνες για την περίπτωση των αμιγώς κλειτοριδικών οργασμών, στις γυναίκες εκείνες που είναι ικανές να σεβαστούν τα όριά τους και χρησιμοποιούν στο μέγιστο τον λίγο αισθησιασμό που διαθέτουν. Αντίθετα, ο αδύναμος και διάχυτος "κολπικός" οργασμός οφείλεται πιθανότατα σε έναν δυνατό αισθησιασμό σε συνδυασμό με μια έλλειψη σεβασμού των ορίων του εαυτού, κάτι που εξηγεί την ψυχολογικές διαταραχές που παρατηρήθηκαν από τον Fisher και άλλους και οι οποίες συνοδεύουν τον τύπο αυτού του είδους. Τέλος, ο τελευταίος τύπος, δηλαδή αυτός του εύκολου και συχνού οργασμού, προκύπτει από έναν δυνατό αισθησιασμό και έναν καλό σεβασμό των προσωπικών ορίων.

Όλα αυτά μπορούν να συνοψιστούν στον παρακάτω πίνακα διπλής εισόδου που αποτελεί μια καλή υπόθεση σε ό,τι αφορά στους διάφορους οργασμικούς τύπους γυναικών.

	Αδύναμος αισθησιασμός	Δυνατός αισθησιασμός
Σεβασμός των προσωπικών ορίων	κλειτοριδικός οργασμός	οργασμός δυνατός και επαναλαμβανόμενος
Ελλιπής σεβασμός των προσωπικών ορίων	παντελής ανοργασμία	κολπικός (λεγόμενος) οργασμός ή ανοργασμία

Φυσικά, ξαναβρίσκουμε τους αντίστοιχους τύπους στους άνδρες, αν και λιγότερο συχνά. Η ανικανότητα σε επίπεδο στύσης από έλλειψη διέγερσης οφείλεται σε έναν αδύναμο αισθησιασμό ή σε έλλειψη σεβασμού των ορίων του εαυτού. Μπορεί πραγματικά να συνοδεύεται από μια εντελώς φυσιολογική ικανότητα για οργασμό μέσω αυνανισμού (κάτι που αποδεικνύει ότι είναι η παρουσία του άλλου που προκαλεί το μπλοκάρισμα). Η ανικανότητα ως ανοργασμία χωρίς να υπάρχουν δυσκολίες στύσης αντιστοιχεί στον αδύναμο κολπικό οργασμό που συνοδεύει έναν δυνατό αισθησιασμό, αλλά χωρίς σεβασμό των προσωπικών ορίων. Τέλος, η πρόωρη εκσπερμάτωση, το πιο συχνό πρόβλημα στους άνδρες, αντιστοιχεί σίγουρα στον τύπο του καθαρού κλειτοριδικού οργασμού, δηλαδή προέρχεται από έναν αδύναμο αισθησιασμό. Ο άνδρας αυτού του είδους φοβάται να αγγιχτεί. Διεγείρεται οπτικά και με φαντασιωσικό τρόπο και η διέγερσή του φθάνει στο υψηλότερο σημείο της πριν από την αληθινή επαφή, που αποτελεί γι' αυτόν μια πηγή φόβου. Αντί να περιμένει την επαφή αυτή και να 'ξανακρυώσει' από αυτήν την προσμονή, φθάνει στον παροξυσμό της

διέγερσής του κατά την προκαταρκτική φάση.

Όλοι οι άντρες έχουν λίγο ως πολύ πρόωρη εκσπερμάτωση. Είναι σπάνιοι οι άντρες που ξέρουν να περιμένουν, να διαφοροποιούν, να επιβραδύνουν. Το γεγονός ότι έχουν την κατάσταση στα χέρια τους, τους κάνει να προχωρούν ακάθεκτοι μέχρι τέλους, χωρίς να νοιαστούν για τη γυναίκα. Στην πραγματικότητα αυτό που θα έπρεπε να μάθουν δεν είναι τόσο το να ανησυχούν για τη γυναίκα αλλά μάλλον το να δέχονται ευχαρίστηση από αυτήν και να χαλαρώσουν σε μια θέση δεκτικότητας.

2) Ο φόβος της επιθυμίας του άλλου επιδρά στην καθημερινή ζωή προκαλώντας στο ζευγάρι μια κατάσταση μόνιμης έντασης που μπορεί να αποβεί δραματική. Σε γενικές γραμμές αυτό που προσάπτει η γυναίκα στον άνδρα, είτε είναι στο δρόμο είτε στο σπίτι του, είναι ότι σκέφτεται πολύ "το πράγμα". Θέλει μεν να έχει ο άντρας επιθυμίες αλλά δε θέλει να έχει το νου του "εκεί". Δεν τον θέλει να έχει ένα γεννητικό όργανο στο κεφάλι του, έχω ήδη μιλήσει γι' αυτό. Αυτός που έχει το σεξ στο κεφάλι του θεωρείται σεξομανής και βδελυρός σάτυρος. Ο άνδρας που ασχολείται τόσο με το σεξ ώστε να το σκέφτεται πολύ είναι στην πραγματικότητα κάποιος που περιμένει πολλά από τον έρωτα και τη γυναίκα. Εύχεται να έχει μια άλλου είδους επαφή, διαφορετική από τη συνηθισμένη, αυτή δηλαδή που συνίσταται στο να πάρει τη γυναίκα και να τελειώσει μέσα της χωρίς άλλες διαδικασίες. Ακόμα κι αν αυτό κάνει τελικά, περιμένει κάτι άλλο. Περιμένει περισσότερα και μάλιστα περιμένει από τη γυναίκα να του επιβάλει λίγο πολύ αυτήν την επαφή. Θα ήθελε να πάρει η γυναίκα την πρωτοβουλία, να του δώσει αυθόρμητα τρυφερότητα, να ασχοληθεί μαζί του, να τον πάρει στα χέρια της, σχεδόν όπως μια μητέρα.

Αλλά, όπως έχω ξαναπεί, αυτό ακριβώς είναι που δε θέλει με τίποτε η γυναίκα. Έχει βαρεθεί τις μητρότητες και τα ρέστα και θέλει να ζήσει κάτι άλλο στον έρωτα. Θέλει να είναι μια βασίλισσα που ξαπλώνει στο μεγάλο κρεβάτι και της φέρνουν την ηδονή στο πιάτο. Δε θέλει να πρέπει να "δουλέψει" για άλλη μια φορά.

Αυτή η ριζική διαφωνία δηλητηριάζει τα ζευγάρια. Ο άντρας δεν παύει να σκέπτεται μεγάλες ερωτικές εκρήξεις στις οποίες οι γυναίκες ολοένα θα έδιναν. Αυτό που κάνουν οι πόρνες, δηλαδή να γλείφουν, να χαϊδεύουν και να τους κάνουν να τελειώσουν, θα ήθελαν να το κάνει και η νόμιμη γυναίκα τους.

Αλλά η νόμιμη γυναίκα αντιδράει σ' αυτό το ρόλο. Διαβάζει στις σκέψεις του συντρόφου της αυτή τη διακαή επιθυμία του που η ίδια δε μπορεί και δε θέλει να ικανοποιήσει. Αν επρόκειτο για μια απλή αδυναμία να ανταποκριθεί σε μια επιθυμία, τα πράγματα δε θα ήταν και τόσο άσχημα. Αλλά πρόκειται για κάτι πολύ περισσότερο. Πρόκειται για το γεγονός ότι η γυναίκα ζει αυτή την επιθυμία σαν εξουσιαστικότητα και επιβολή. Βλέπει σ' αυτήν την απαίτηση του αφέντη, του παντοδύναμου και κυρίαρχου στην κοινωνική ζωή. Δεν του αρκεί να βασιλεύει στην πολιτική και στο σπίτι, πρέπει να βασιλεύει ακόμη και στο κρεβάτι. Θα πρέπει να τον κανακέψει, να τον χαϊδέψει, να του δώσει τρυφερότητα, να του κάνει πεολεϊχίες και να ασχοληθεί με την ηδονή του. Όχι, πάει πολύ. Η γυναίκα λέει όχι και ο

άνδρας προσβάλλεται από αυτήν την άρνηση.

Από το σημείο αυτό μέχρι το να πάει ο άντρας να ψάξει αλλού αυτό που του αρνούνται στο σπίτι του δεν απομένει παρά ένα βήμα που δρασκελίζεται γρήγορα. Βέβαια, υπάρχουν οι γυναίκες-επαγγελματίες που βλέπουν τον έρωτα ακριβώς σαν εργασία, αλλά μια εργασία που είναι πολύ επικερδής και την κάνουν άσχημα. Υπάρχουν οι άλλες, εκείνες με τις οποίες του επιτρέπεται να ονειρεύεται, ακόμη κι αν αυτές δεν έχουν κανένα λόγο να συμπεριφέρονται διαφορετικά από εκείνες που απορρίπτει.

3) Οι διαφορετικές στάσεις του άνδρα και της γυναίκας απέναντι στον έρωτα καθορίζουν ακόμη και τον τρόπο με τον οποίο διαλέγουμε τον σύντροφό μας και ειδικότερα τον σύζυγό μας. Αν η επιλογή αυτή γίνεται ακόμη, όπως έδειξε ο A. Girard, μέσα στον ίδιο κοινωνικό χώρο (κοινωνική ομογαμία) ή στο γεωγραφικά κοντινό περιβάλλον, θεμελιώνεται συχνά πάνω σε μια παρεξήγηση, εξ ου και η αποτυχία στην οποία συνήθως καταλήγει.

Δύο είναι εδώ οι πιθανές φόρμουλες, η μία πιο παραδοσιακή και η άλλη περισσότερο μοντέρνα. Η πρώτη προκύπτει από το γεγονός ότι η γυναίκα δε θέλει να επιχειρήσει την επιλογή της με βάση την ερωτική και σεξουαλική έλξη, αλλά βασιζόμενη σε "συναισθηματικές" όπως λέγονται εκτιμήσεις, που στην πραγματικότητα είναι σχεσιακές ή πνευματικές, ακόμη και κοινωνικές. Αυτό δε σημαίνει ότι αρνείται τη σεξουαλική επαφή, αλλά ότι τη δέχεται για ξένες προς τη σεξουαλικότητα αιτίες, για να ευχαριστήσει τον άνδρα ή για να πραγματοποιήσει την πλήρη ένωση. Η σχέση προσφέρει ένα εξωτερικό στήριγμα στη σεξουαλικότητα. Την καθιστά δυνατή και κατά κάποιο τρόπο την 'αναλαμβάνει', σαν να ήταν (η σεξουαλικότητα) πολύ αδύναμη για να στηριχθεί από μόνη της.

Ο άνδρας, αντίθετα, συχνά επιχειρεί την επιλογή του βασισμένος σε καθαρά ερωτικο-σεξουαλικά κίνητρα, χωρίς να υπολογίζει -ή υπολογίζοντας ελάχιστα- τους άλλους τομείς. Πόσοι και πόσοι άνδρες δεν έχουν διαλέξει τη σύντροφο της ζωής τους επειδή είχε ωραίο σώμα ή όμορφο πρόσωπο ή γιατί είχαν δεθεί αισθησιακά μαζί της.

Αυτό έχει σαν πρακτική συνέπεια το ότι ο άνδρας προτείνει ξεκινώντας από μια ερωτικο-σεξουαλική έλξη και δέσιμο και η γυναίκα διαθέτει σε συνάρτηση με μια εντελώς άλλη οπτική. Δεν μπορεί να υπάρξει μεγαλύτερη παρεξήγηση από αυτή και κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν είναι παράξενο ότι το 90% των ζευγαριών είναι απογοητευμένα από τον γάμο τους μετά από τρία χρόνια κοινής ζωής (έρευνα του περιοδικού Arts στη δεκαετία του '60).

Η άλλη φόρμουλα είναι πολύ πιο μοντέρνα και αφορά μια μικρή μειοψηφία. Έχει περιγραφεί από τον Lawrence στον Εραστή της Λαίδης Τσάτερλι. Εμφανίζεται όταν οι γυναίκες απελευθερώνονται ή πιστεύουν ότι απελευθερώνονται. Έχουμε εδώ το αντιδιαμετρικά αντίθετο φαινόμενο από εκείνο που είδαμε προηγουμένως.

Στην προκειμένη περίπτωση η γυναίκα τοποθετείται τολμηρά στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο, κάτι που δεν είναι από μόνο του εξαιρετικό, επιδιδόμενη σε σύνθετα ψυχολογικά εγχειρήματα που της επιτρέπουν να ξεφύγει από τα

όρια και τα μπλοκαρίσματα που οφείλονται στη διαπαιδαγώγησή της. Υφίσταται έντονα αυτό που ο Σταντάλ ονόμασε παγιοποίηση, που αντιστοιχεί σε αυτό που οι σύγχρονοι Αμερικανοί ψυχολόγοι ονομάζουν "μείωση της γνωστικής ασυμφωνίας". Πρόκειται για μια ψυχολογική διαδικασία κατά την οποία καλύπτουμε τη βαθιά πραγματικότητα του άλλου και ειδικότερα το όλο σύστημα της επιθυμίας και του αιτήματος του, κάτι που μας επιτρέπει να νιώθουμε ασφαλείς. Στην περίπτωση αυτή ο σύντροφος γίνεται ένα είδος αντικειμένου χωρίς εσωτερικότητα, ή ακόμη ένα είδος ζώου, που λειτουργεί μόνο στο επίπεδο της στοιχειώδους επιθυμίας. Πάύει να είναι απειλητικός, αφού δε ζητεί πια τίποτε και δέχεται οποιονδήποτε τύπο σχέσης του προτείνουμε. Είναι το σχήμα του: η ωραία και το τέρας σε πλήρη αντίθεση με το σχήμα του γοητευτικού πρίγκιπα που αναλύθηκε παραπάνω.

Αυτή η φόρμουλα, καταστροφική όσο και η προηγούμενη, έχει τουλάχιστον το χάρισμα να καταλήγει σε γρήγορες και θεαματικές αποτυχίες που ξαναθέτουν τα πάντα σε αμφισβήτηση. Τελικά η γυναίκα, από τη μια καταλαβαίνει γρήγορα ότι η πραγματικότητα του συντρόφου της δεν αντιστοιχεί στις δικές της αυταπάτες και ότι ο ίδιος έχει αρκετά μεγάλες ερωτικο-σεξουαλικές απαιτήσεις που την απειλούν, και από την άλλη είναι απογοητευμένη από τις άλλες όψεις της προσωπικότητάς του για τις οποίες αρχικά πολύ λίγο ενδιαφερόταν. Δεν έχει άλλη εκλογή από το να περάσει σε έναν άλλον σύντροφο με τον οποίο έχει τον ίδιο τύπο εμπειρίας, μετά πάλι σε άλλον κλπ. Είναι αυτό που περιγράφονταν στα εγχειρίδια της κλασικής ψυχιατρικής ως νυμφομανία.

Αυτή η φόρμουλα τείνει αδιαμφισβήτητα να διαδοθεί στις νέες γενιές. Η Σιμόν ντε Μπουβάρ έχει μιλήσει γι' αυτήν στους Μανδαρίνους. Καταλήγει σε εξαιρετικά ωμές στάσεις, που προκαλούνται από το ακατάπαυστο πέρασμα από τον ένα σύντροφο στον άλλο και από φευγαλέους ενθουσιασμούς που ξεφουσκώνουν το ίδιο γρήγορα όπως εμφανίστηκαν. Σε αυτή τη φόρμουλα, οι άνδρες νιώθουν σαν θύματα, κάτι που δεν είναι εντελώς αδικαιολόγητο αφού γίνονται καθαρά αντικείμενα, ακόμη πιο αντικείμενα και από τις γυναίκες στο παλιό σύστημα. Είναι αλήθεια ότι κι αυτοί μπορούν επίσης να λειτουργήσουν σύμφωνα με την παραπάνω φόρμουλα, εάν έχουν ιδιαίτερα έντονα σεξουαλικά μπλοκαρίσματα που θέλουν να ξεπεράσουν. Ο Δον Ζουάν, που το κύριο χαρακτηριστικό του ήταν να κάνει πρόταση γάμου σε όλες τις γυναίκες που συναντούσε, αντιστοιχεί στον τύπο αυτόν.

Αυτή η φόρμουλα, αν και προφανώς ατελέσφορη, μπορεί ωστόσο να δομήσει μια ολόκληρη ζωή. Τη συναντάμε σε πολλούς εργένηδες ή ακόμη και σε παντρεμένους ανθρώπους που παράλληλα με το ταίρι τους δοκιμάζουν μια σειρά από διαφορετικές εμπειρίες. Έχει θα λέγαμε πολύ μέλλον, κάτι που μας κάνει να ανατριχιάσουμε. Στην πραγματικότητα είναι και αυτή ένα θλιβερό αποτέλεσμα της σεξουαλικής αναστολής που υπάρχει γύρω μας.

21

Μόλις έκανα μια όμορφη παρουσίαση θεωρητικής και πρακτικής σεξολογίας

για την οποία είμαι ιδιαίτερα ευχαριστημένος.

Ωστόσο, γράφοντας την τρίτη σειρά της προηγούμενης παραγράφου βιαζόμουν ν'αρχίσω τη διήγηση της εμπειρίας των τελευταίων δεκαπέντε ημερών με τη Ρεγκίνα, εμπειρίας δυνατής, απάνθρωπης, από τις πιο έντονες και πιο απάνθρωπες που έχω ζήσει ποτέ στο ερωτικό πεδίο.

Δυο μήνες που δεν την είχα δει (Ιούλιος, Αύγουστος), συν ένα μήνα από τη φοβερή κρίση (Ιούνιος), συν δύο μήνες προπαρασκευής της κρίσης (Απρίλιος, Μάιος), πήγαιναν πέντε μήνες που είχαμε σχεδόν χωρίσει και αυτή δεν ονειρεύονταν, δεν σκέφτονταν, δεν ανέπνεε παρά για τον πιτσιρικά της των δεκαπέντε ετών, ξεχνώντας με, διαγράφοντάς με ολοκληρωτικά σχεδόν από τη ζωή της. Μετά ξαναβρεθήκαμε, τέλη Αυγούστου - αρχές Σεπτέμβρη, α όχι για μια ερωτική συνάντηση, αλλά για ένα σεμινάριο. Ένα σεμινάριο εκπαίδευσης εμψυχωτών, όπου έπαιρνε μέρος σαν συμμετέχουσα και εγώ έκανα την εμψύχωση με άλλα τέσσερα άτομα (πήρα το ρίσκο να τη δεχθώ σ' αυτή την εκπαίδευση που διαρκεί δύο χρόνια, επειδή σκέφτηκα ότι θα μπορούσαμε να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες που είναι συνυφασμένες με μια τέτοια κατάσταση).

Την είδα την προηγούμενη του σεμιναρίου με το φίλο της. Είχαν δειπνήσει και κοιμηθεί στο σπίτι μου. Φύγαμε μαζί για το σεμινάριο. Επιτέλους, ξαναπαίσαμε επαφή.

Είναι εμφανές από την αρχή ότι θέλει να με αγνοήσει, ότι ο μόνος σκοπός της, η μόνη έγνοια της είναι να κάνει σαν να μην υπήρχα. Είναι οδυνηρό να βλέπεις κάποιον που αγαπάς, που επιθυμείς, να κοιτάζει μέσα από σένα, σαν να κοιτάζει μέσα από ένα τζάμι. Αίσθημα ότι σε αρνούνται.

Θέλω να εξηγηθώ. Βρισκόμαστε εκεί γι' αυτό. Είναι ένας χώρος όπου μιλάει κανείς, όπου μαθαίνει να μιλάει. Πιστεύω στην επικοινωνία. Και όντως από τις πρώτες μέρες αυτού του σεμιναρίου που διαρκεί δώδεκα ημέρες, κατάφερα να μιλήσω μαζί της μπροστά σε όλη την ομάδα.

Άρπαξα την ευκαιρία από ένα όνειρό της, στο οποίο με είδε με δύο κορίτσια μέσα στην αγκαλιά μου (από τα οποία το ένα πραγματικό, που έπαιρνε μέρος στο σεμινάριο και είχαμε κάποια σχέση μαζί) και της είπα απλά, με εκνευρισμένο τόνο: Ρεγκίνα με πνίγεις. Όπως παρατηρεί αμέσως, αυτό που είπα έρχεται σε αντίθεση με την κατάσταση που ζει, αφού έχει την εντύπωση ότι εκείνη πνίγεται από μένα και όχι εγώ.

Εμένα πολύ γρήγορα μου φάνηκε, όταν παίζαμε το όνειρο σε ψυχόγραμμα, πώς είναι μια φράση που θα μπορούσα να την πω: Ρεγκίνα, με πνίγεις με την αδιαφορία σου, την απόρριψή σου, την αρνητική σου στάση. Δεν μπορώ πια ν' αναπνεύσω. Δεν μπορώ πια να υπάρξω. Το λέω.

Στην πραγματικότητα, όταν ξανασκέφτηκα αυτό το όνειρο είπα ότι η σημασία του βέβαια δεν ήταν αυτή (η κυριολεκτική σημασία του, η μόνη δυνατή αν αφαιρέσουμε το "λανθάνον περιεχόμενο" που είναι απατηλό). Η σημασία του ονείρου είναι ότι μπαίνει η ίδια μέσα σε μια φανταστική κατάσταση στην οποία θα με έβλεπε να περιβάλλομαι από κορίτσια (κάτι

που είναι πραγματικότητα), όπου θα ήταν έξαλλη εξαιτίας αυτού και θα με έπνιγε με τη ζήλια της. Ο φόβος της εκείνη τη στιγμή είναι ότι την κατηγορώ και την απορρίπτω κι έτσι δεν της μένει πια άλλη λύση παρά να πει: Λοιπόν, η μόνη λύση που μου μένει είναι να φύγω, κάτι που έκανε και στο όνειρο. Αυτό είναι δίχως άλλο η απόδειξη πως υπάρχει μέσα της μια τέτοια ζήλια, μια ζήλια που στην πραγματικότητα την καλύπτει και την πνίγει από τον φόβο μην απορριφθεί αν την εκφράσει.

Πραγματικά αυτό συνέβαινε εδώ και δύο χρόνια όπου έχουμε γνωριστεί: τη ζήλια της, εντελώς πραγματική, την ανέστειλε από φόβο ότι θα την απορρίψω.

Το όνειρο εκφράζει συναισθήματα που είναι στο σήμερα πραγματικά και μάλιστα συνειδητά, αλλά βρίσκονται σχεδόν εκτός κυκλοφορίας, είτε γιατί δεν αναλογούν στη βιωμένη κατάσταση είτε γιατί είναι πολύ αρχαϊκά είτε γιατί απορρίπτονται είτε για άλλους λόγους. Αυτή είναι η θεωρία μου που συναντά τη θεωρία του Fromm και είναι κατά βάθος αντίθετη με αυτή του Φρόυντ. Το όνειρο είναι σαν ένα ουράνιο σώμα, αόρατο την ημέρα που γίνεται ορατό μόνο τη νύχτα. Να ένα ιδιαίτερα συναρπαστικό παράδειγμα.

Έπειτα συνεχίσαμε λόγο με τον λόγο, μέχρι που έφτασε να μου πει μ'έναν ιδιαίτερα σκληρό και βίαιο τρόπο όλα όσα έχει εναντίον μου. Αυτό που δεν μπορεί να υποφέρει σε μένα είναι η θέλησή μου γι' αυτήν, τα αιτήματά μου, η προσοχή που της δίνω και που μεταφράζεται στις ιδέες που εγώ έχω για κείνη, όπως επίσης η επιθυμία μου να ζήσω μαζί της, δηλαδή να πραγματοποιήσω ένα είδος κατοχής.

Σε όλα αυτά βλέπει μια βούληση εξουσίας, μια μορφή κυριαρχίας. Αντί να βλέπει αγάπη και επιθυμία, βλέπει εξαναγκασμό και εκμηδένιση. Για την ακρίβεια η αγάπη και η επιθυμία βιώνονται σαν εξαναγκασμός και εκμηδένιση.

Συσσωρεύει τα γεγονότα που συγκλίνουν προς αυτή την κατεύθυνση. Με κάνει να ξαναπώ ότι προσπάθησα να την επηρεάσω όταν ήταν με τον τρίτο ή τέταρτο εραστή της (τον Μπερνάρ) για τον οποίο της είχα πει αυτό που σκεφτόμουν, κάτι που άλλωστε δεν ήταν καθαρά αρνητικό. Είχε υπολογίσει τη γνώμη μου, που ήταν πραγματικά η γνώμη μου και όχι μια ιδέα που είχα επινοήσει για τις ανάγκες της στιγμής. Βλέπει σ' αυτό τον χειρισμό, έναν βδελυρό χειρισμό, κάτι που αρνούμαι, αφού θεωρώ ότι ο χειρισμός δεν συνίσταται στο να επηρεάσεις κάποιον, αλλά να τον εξαναγκάσεις επιτήδεια με πλάγιες απειλές και ψέματα.

Αναγαλλιάζει όταν δηλώνω ότι αισθάνομαι ταπεινωμένος από αυτήν και τη στάση της. Αν αισθάνεσαι ταπεινωμένος είναι γιατί αισθάνεσαι ανώτερος και αν αισθάνεσαι ανώτερος είναι γιατί... κλπ. Της απαντώ ότι η ταπείνωση για μένα δεν είναι να κατεβαίνεις από ένα βάθρο αλλά να χώνεσαι πολλά μέτρα κάτω από τη γη, απαρνημένος, φθάνοντας μέχρι να αμφιβάλω για την εικόνα μου και να με βλέπω σαν έναν γέρο, τελειωμένο και χωρίς καμιά γοητεία.

Δύσκολη συζήτηση, επίπονη, αλλά που μπορεί να γίνει χάρη στη μεσολάβηση

των συνεργατών μας, που λειτουργούν σαν ρυθμιστές ανάμεσά μας. Η πιο δυνατή κατηγορία που μου απευθύνει είναι το βλέμμα που της ρίχνω, σε αυτήν και στη σεξουαλικότητά της, βλέμμα ειδικού, γνώστη, σεξολόγου, που μετράει, ζυγίζει, κρίνει, καταδικάζει. Μεταμορφώνομαι σε δικαστή και εξεταστή. Δεν είμαι πια τίποτε άλλο. Της απαντώ ότι αν όντως σκέφτομαι γι' αυτήν όπως και για όλο τον κόσμο, επειδή με ενδιαφέρει, αυτό δεν με εμποδίζει να της δείχνω μια θετική και δεκτική προσοχή. Πρέπει λοιπόν να αδιαφορώ για να μην της φαίνεται ότι την κρίνω; Η αδιαφορία θα ήταν η μόνη καθησυχαστική στάση; Και πάω ακόμη μακρύτερα. Δηλώνω, κάτι που είναι και η αλήθεια, ότι δεν υπάρχουν για μένα κανόνες στο σεξουαλικό πεδίο, ότι είναι όλα δεκτά και μπορεί κανείς να αγαπά κάποιον μέσα από, ακόμη και εξαιτίας των αδυναμιών του που δεν είναι ανάγκη να ξεπεραστούν παρά αν είναι οδυνηρές για τον ίδιο και δεν τον ικανοποιούν και μόνο γι' αυτόν τον λόγο.

Τελικά, με βλέπει σαν χειριστή, που κοιτάει να επωφεληθεί, σαν λογοκριτή, κριτή, και το δηλώνει με δύναμη. Πώς μπορεί να αγαπά κανείς έναν τέτοιο άνθρωπο; Στην ερώτηση κάποιου από τους εμψυχωτές: τι καλό βρίσκεις στο Μισέλ; απαντά: είναι έξυπνος (σκασίλα μου), χαμένος, μακιαβελικός. Τίποτα θετικό εκεί μέσα, τίποτα. Δεν είμαι ούτε μεγαλόψυχος ούτε κατανοητικός ούτε ανοιχτός, όπως πιστεύω ότι είμαι. Λόγω τιμής δεν πιστεύω ότι είμαι όλα αυτά, αλλά μόνο ότι έχω έντονα αιτήματα που με κάνουν να φαίνομαι έτσι. Δεν νομίζω ότι έχω προσπαθήσει ποτέ να τη χειριστώ, να επωφεληθώ από αυτήν, να την κρίνω. Έντελώς αντίθετα, πάντα προσπαθούσα απελπισμένα να τη σέβομαι και να την υπολογίζω. Έχω γι' αυτήν πολύ μεγάλη εκτίμηση.

Μιλήσαμε επίσης για τη ζήλια μου και έδωσα κι εκεί εξηγήσεις. Είπα ότι όταν είχε την πρώτη της σχέση, ενώ γνωριζόμασταν ήδη ένα χρόνο, δεν ήταν πρόβλημα για μένα και όχι μόνο το δέχτηκα αλλά ούτε καν υπέφερα. Μου φάνηκε κάτι φυσικό. Αυτή η σχέση κράτησε μήνες. Άρχισα να υποφέρω πραγματικά όταν ματαίωσε τις προσδοκίες μου, προτιμώντας, για παράδειγμα, να περάσει τις διακοπές της με άλλους αντί για μένα. Δυσκολεύτηκα πολύ να το δεχτώ, αλλά το έκανα. Δεν προσπάθησα ούτε να την απειλήσω ούτε να τη χειριστώ.

Και τελικά όταν άρχισε την καταστροφική της σχέση με τον δεκαπεντάχρονο φίλο της, όπου πίστεψε ότι θα φθάσει στην κορυφή του έρωτα ("ποτέ μου δεν το γνώρισα αυτό"), όχι μόνο δεν αντιτάχθηκα αλλά τη βοήθησα, τη στήριξα ηθικά και υλικά. Έφθασα μέχρι το σημείο να τους δανείσω το διαμέρισμα και το κρεβάτι μου. Έκαναν έρωτα στο δικό μου κρεβάτι. Ιδού η ζήλια μου.

Σήμερα το πρωί σκεφτόμουν, αναλογιζόμενος όλ' αυτά, ότι στην περιγραφή που έκανε για μένα εκείνη τη στιγμή έμοιαζα πολύ με το διάβολο. Γι' αυτήν ήμουν ο διάβολος, ο διάβολος προσωποποιημένος. Ο διάβολος έχει πάντα σεξουαλική απόχρωση.

Η αντίδρασή μου εκείνη τη στιγμή ήταν να σκεφτώ ότι έχει πάθει ένα είδος παράνοιας, μια τάση να αισθάνεται ότι την καταδιώκω, αντίθετα σε κάθε προφανή πραγματικότητα, και αυτό με έκανε να απομακρυνθώ από αυτήν και κατά κάποιο τρόπο με παρηγόρησε. Μετά, προοδευτικά απέρριψα αυτή

την ιδέα που αντιφάσκει με οτιδήποτε γνωρίζω για κείνη. Είναι το αντίθετο της παρανοϊκής. Η ικανότητά της για κατανόηση και αποδοχή του άλλου είναι καταπληκτική. Ποτέ δεν αισθάνεται ότι απειλείται από κάποιον, ακόμη κι αν απειλείται πραγματικά. Περί τίνος πρόκειται λοιπόν;

Πρέπει να επανέλθω στον διάβολο. Το κατάλαβα σήμερα το πρωί. Ήταν ένα είδος έμπνευσης. Είναι το ίδιο φαινόμενο όπως όταν δεν μπορείς να υποφέρεις τη μυρωδιά κάποιου. Καταλήγουμε να μη βλέπουμε παρά μόνο αυτό. Κατακλύζει όλη την ψυχολογία μας. Τα ενδιαφέροντά μας, οι προτιμήσεις και η αποστροφή μας δομούν όχι μόνο τη συγκινησιακή μας ζωή, αλλά και την προσοχή που δίνουμε στα πράγματα. Η υπόθεση που κάνω και με ικανοποιεί είναι ότι η πραγματική ομοιότητα (αναμφισβήτητη) που υπάρχει ανάμεσα στη στάση μου, στάση αιτημάτων και προσμονής, και στη στάση κάποιου που έχει εξουσία, αρκεί για να εξηγήσει την απέχθειά της. Δεν υπάρχει τίποτε άλλο από μια ομοιότητα, αλλά αυτή η ομοιότητα είναι αρκετή.

Ο διάβολος δεν είναι κάποιος που έχει εξουσία. Δεν είναι αρχηγός ή αφεντικό. Είναι πρώτα απ' όλα μια τρομακτική εικόνα, μια εικόνα που προκαλεί τρόμο. Δεν είναι ο αρχηγός ή το αφεντικό αλλά τους μοιάζει. Έχει την ίδια μορφή με αυτούς, το ίδιο φέρσιμο, τα ίδια χαρακτηριστικά. Είναι μοχθηρός και επιθετικός, πονηρός και δόλιος, όχι γιατί φέρεται έτσι στην κοινωνική ζωή αλλά γιατί έχει θα λέγαμε από τη φύση του όλα τα χαρακτηριστικά που συμβολίζει. Δεν έχει ανάγκη να εξουσιάζει αφού είναι ο εξουσιαστής.

Για να το εξηγήσουμε αυτό δεν αρκεί να επικαλεστούμε το μίσος ή μια ιδιαίτερη καχυποψία ως προς την εξουσία (που έχει προφανώς η Ρεγκίνα στον ύψιστο βαθμό). Πρέπει, επίσης, να είναι κανείς πολύ ευάλωτος στις εικόνες που παριστάνουν την εξουσία και μας παραπέμπουν στο αντίθετο της ευχαρίστησης. Με αυτόν τον τρόπο αρνούνται και εμποδίζουν την ευχαρίστηση. Το πρόσωπο του διαβόλου (ή του σάτυρου, του τράγου στην αρχαιότητα) αρκεί για να "σας το κόψει" την ευχαρίστηση. Το κόβει με τη μορφή και το φέρσιμό του, όχι με αυτό που είναι αλλά με αυτό που φαίνεται ότι είναι.

Αυτή τη στιγμή σκέφτομαι (τώρα που το γράφω αυτό) ότι το πρόσωπο του δεκαπεντάχρονου φίλου της είναι το ξανθό, παιδικό, αξιολάτρευτο πρόσωπο ενός αγγέλου. Έχει γαλάζια και διάφανα μάτια. Θα του έδινες άφεση αμαρτιών χωρίς εξομολόγηση. (ενώ στην πραγματικότητα είναι ένα είδος μικρού κακοποιού, προ-εγκληματία, απίστευτα πρόωρου στη βία και την εξουσία). Δε ζητεί τίποτε ή μάλλον δίνει την εντύπωση ότι δε ζητεί τίποτε. Δε φαίνεται να ζητεί να μπουκ στην υπηρεσία του, να του κάνουν αυτό που θέλει. Είναι η ασφάλεια. Το αντίθετο του διαβόλου.

22

Η πεποίθηση που σχηματίζεται σιγά -σιγά μέσα μου, γράφοντας όλα αυτά, είναι πως τα προβλήματα του ζευγαριού είναι προβλήματα εξουσίας.

Και σκεφτόμουν χθες το βράδυ και σήμερα το πρωί ότι η εξουσία ίσως να

είναι απεχθής για τρεις λόγους:

1) Γιατί αφανίζει και προκαλεί το θάνατο.

2) Γιατί εμποδίζει την ευχαρίστηση (ανασταλτική λειτουργία).

3) Εξαιτίας της εικόνας και των όψεών της. Οι φρικτοί και σαδιστές κομπάρσοι στο 120 ημέρες στα Σόδομα έχουν το πρόσωπο του διαβόλου. Είναι άσχημοι σαν το διάβολο.

Ενδιαφέρουσα και διαφωτιστική διάκριση. Ξεχάσαμε το τρίτο χαρακτηριστικό που παρεμβαίνει σοβαρά στη σεξουαλικότητα. Επίσης, ο παραλληλισμός με τους σατύρους της αρχαιότητας μου αρέσει. Οι σάτυροι είναι κατά βάθος διάβολοι και στα αρχαία αγγεία, σε όλη την εικονογραφία, τους βλέπουμε με το πέος σε στύση να κυνηγούν αγνά νέα κορίτσια που φεύγουν με όλη τους τη δύναμη. Είναι ζώα και όχι οποιαδήποτε ζώα, αλλά τράγοι που μυρίζουν άσχημα και έχουν διχαλωτά πόδια. Γιατί όμως τα κέρατα; Χωρίς αμφιβολία αυτά τα χαρακτηριστικά ανήκουν αποκλειστικά στα ζώα και τα διαφοροποιούν από τους ανθρώπους.

Ο σάτυρος δεν ζητεί παρά ένα πράγμα: να κάνει έρωτα. Το αναζητά πάνω απ' όλα. Δε ζητά παρά αυτό. Όταν κυνηγάει το αγνό νέο κορίτσι είναι για να το πάρει. Και αν το αγνό νέο κορίτσι δε θέλει να αφηθεί να παρθεί είναι γιατί δε θέλει να εξυηρητήσει.

Να εξυηρητήσει με τις δύο έννοιες της λέξης. Με την έννοια της υπηρέτριας που υπηρετεί και με την έννοια του σκεύους που χρησιμοποιούμε. Δε θέλει ούτε να υπηρετήσει το σάτυρο ούτε να του χρησιμεύσει. Τούτο θα ήταν γι' αυτήν μια θέση εξευτελιστική. Θέλει να είναι βασίλισσα, μόνο η βασίλισσα. Μια βασίλισσα που δεν υπηρετεί αλλά την υπηρετούν και μεταμορφώνει το σάτυρο σε ένα ευεργετικό και αποχαυνωμένο ον, όπως οι νάνοι της Χιονάτης. Οι σχέσεις εξουσίας που υπεισέρχονται εδώ είναι εμφανείς.

Ωστόσο, θα πρέπει από τη μια στιγμή στην άλλη το αγνό νέο κορίτσι να δοθεί. Δεν λέω στο σάτυρο, γιατί δεν μπορεί να δοθεί σ' ένα σάτυρο. Ας πούμε σε κάποιον. Ας πούμε σ' έναν άντρα. Να δοθεί σημαίνει κάτι συγκεκριμένο. Σημαίνει να δώσει τον εαυτό της. Εδώ περικλείεται το ενεργητικό δόσιμο.

Να κάνεις έρωτα σημαίνει απαραίτητα να δώσεις κάτι σε κάποιον. Δε μπορούμε να κάνουμε έρωτα με πλήρη επιφύλαξη και κρατώντας μια εντελώς παθητική στάση. Πρέπει κάποια στιγμή να κάνουμε κάτι στον άλλον, για τον άλλον, όπως να του προσφέρουμε την επαφή με το σώμα μας. Δεν μπορούμε να κάνουμε έρωτα μένοντας σε απόσταση. Είναι εξ ορισμού αντιφατικό.

Πρέπει λοιπόν το αγνό νέο κορίτσι, κάποια στιγμή, να υπηρετήσει, είτε το θέλει είτε όχι, αν δεν θέλει να μείνει αιωνίως παρθένα. Πρέπει να δεχθεί να ζήσει αυτή τη σχέση εξουσίας που στο βάθος του είναι της απεχθάνεται. Πώς είναι δυνατό αυτό;

Ξαναρχόμαστε στη στανταλική παγιοποίηση ή τη "μείωση της γνωστικής

ασυμφωνίας" του Fesinger, που είναι γόνιμες έννοιες. Η μόνη λύση για το αγνό νέο κορίτσι είναι να κλείσει τα μάτια. Αν το πάρουμε με την ψυχολογική του έννοια σημαίνει να ξεχάσει αυτό που της συμβαίνει τη στιγμή που της συμβαίνει. Ακριβέστερα, να ξεχάσει ποιος είναι ο άλλος και ότι είναι ακριβώς κάποιος που ζητεί να τον υπηρετήσουν και να του χρησιμεύσουν. Να απολέσει τη συνείδηση. Να σκεφτεί κάτι άλλο. Να αποτρέψει τη σκέψη της από αυτό το πράγμα και να πνιγεί μέσα στη στιγμή, στη μέθη της στιγμής.

Ο Σταντάλ επιμένει στο φαινόμενο του εξωραϊσμού. Εξωραίζουμε το αγαπώμενο αντικείμενο (που άλλωστε δεν είναι αγαπώμενο παρά γιατί το βλέπουμε έτσι), καλύπτοντας όλες τις όψεις του που θα μπορούσαν να προκαλέσουν φόβο. Δεν είναι μια δουλειά θετική, όπως όταν προσθέτουμε χαρακτηριστικά, αλλά αρνητική όπως όταν αφαιρούμε.

"Μείωση της ασυμφωνίας" σημαίνει ότι μετά τη δύσκολη επιλογή που μόλις κάναμε, διαλέγοντας την πράξη από τη μη-πράξη, πρέπει πάση θυσία να εξαφανίσουμε την ίδια την ύπαρξη της εναλλακτικής λύσης που δεν επιλέχθηκε και που μας έλκει ακόμη δυνατά, δηλαδή τον πειρασμό της μη πράξης. Δεν πρέπει το αγνό νέο κορίτσι να αφεθεί να πάρει ξανά τη συνηθισμένη του στάση άρνησης. Πρέπει να ριχτεί στη δράση, μια δράση που πολλαπλασιάζεται επί δέκα, μια υπέρ-δράση, που την απομακρύνει στο μέγιστο από την εναλλακτική λύση που δεν επέλεξε, η ιδέα της οποίας θα μπορούσε να την κάνει να υποφέρει.

Η στάση της λήθης συνδυάζεται με μια στάση μέθης, για την ακρίβεια μέθης μέσα στην ίδια την πράξη του έρωτα. Πρέπει συγχρόνως να ξεχάσεις την ύπαρξη που έχεις απέναντί σου, δηλαδή το σύντροφο, και να επικεντρωθείς ολοκληρωτικά στην πράξη που κάνεις μαζί του εκείνη τη στιγμή. Γι' άλλη μια φορά είναι η σχέση που μπορείς να έχεις με ένα ζώο. Είναι η Ωραία και το Τέρας.

Η Ωραία πρέπει, μέσα σε αυτή την κατάσταση, να είναι και να αισθάνεται ναρκωμένη. Δεν μπορεί να ξεφύγει απ' αυτήν παρά με τη νάρκη. Ο ύπνος είναι οπωσδήποτε απαραίτητος, όποια κι αν είναι η μορφή που παίρνει. Υπάρχει μια πληθώρα παραμυθιών όπου βλέπουμε μια γυναίκα να κοιμάται: η Ωραία Κοιμωμένη του Δάσους, ο ύπνος της Χιονάτης που ξυπνάει από το γοητευτικό πρίγκιπα κλπ.

Σύμφωνα με μία έρευνα που επιχείρησα πρόσφατα, επαληθεύτηκε ότι συχνά οι γυναίκες δε φτάνουν στον οργασμό, είτε τον απλό και ξεκάθαρο οργασμό είτε τον κολπικό, παρά μόνο σε στιγμές μεγάλης έξαρσης ή στην αρχή-αρχή του δεσμού τους ή σε περίοδο διακοπών, σε στιγμές όπου μπορεί κανείς να ξεχάσει και να μεθύσει από την ίδια τη στιγμή.

Η Ρεγκίνα μου έλεγε συχνά πράγματα που συγκλίνουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Πρόσφατα μου έλεγε ότι είχε μεγάλη δυσκολία να βλέπει "αυτό που χτυπά καμπανάκια" σε κάποιον με τον οποίο είναι ερωτευμένη. Από τη στιγμή που άρχισε τη σχέση της με τον Φρανκ (το δεκαπεντάχρονο εραστή της), τον Μάιο, μου έλεγε ότι αισθανόταν σαν ναρκωμένη, ότι δεν ήξερε πια τι έκανε, ότι ζούσε σαν σε όνειρο. Και συχνά δηλώνει ότι αισθάνεται αγωνία

κυρίως όταν χωρίζει απ' αυτόν, όχι εξαιτίας του χωρισμού αλλά γιατί εκείνη τη στιγμή αρχίζει να σκέφτεται, κάτι που είναι προφανώς ό,τι χειρότερο στην κατάσταση αυτή.

Και υπάρχει κυρίως αυτή η μακρόσυρτη δήλωση που μου έκανε τον Μάιο, όταν επιστρέψαμε από το Βέλγιο, όπου ανέλυε τις σχέσεις της με τον Φρανκ και εξηγούσε το γεγονός ότι της άρεσε όσο κανένας άλλος άντρας δεν της είχε άρσει ποτέ, εξαιτίας της "φυσικής" του σεξουαλικότητας, δηλαδή επειδή δε σκέφτεται το σεξ, δεν ασχολείται με αυτό, δεν περιμένει τίποτε, δεν ψάχνει τίποτε, δεν επεξεργάζεται καμιά ιδέα πάνω σ' αυτό, αλλά αρκείται στο να το κάνει. Απ' όπου προκύπτει ότι αφού δε ζητεί τίποτε, δε ζητεί ούτε να τον υπηρετούν ούτε να του χρησιμεύουν.

Όταν τον γνωρίζει κανείς καταλαβαίνει ότι αυτό είναι ακριβώς το αντίθετο από την πραγματικότητα. Αλλά η Ρεγκίνα μπόρεσε να φθάσει στο συμπέρασμα αυτό εξαιτίας της ναρκωμένης στάσης της, εξαιτίας της απώλειας της σκέψης που διέπραττε, που την εμπόδιζε να δει αυτό που πραγματικά ήταν αυτός, αυτό που πραγματικά περίμενε.

Ξαναμίλησα μαζί της εδώ και μερικές μέρες. Η γλώσσα άλλαξε. Δεν μιλάει πια για τη "φυσική" του σεξουαλικότητα στην οποία πιθανόν δεν πιστεύει πια, αλλά λέει ότι είναι δεμένη μαζί του και ότι αισθάνεται καλά εξαιτίας του αυθορμητισμού του. Και βέβαια είναι αυθόρμητος, αυτή είναι η ουσιαστική αξία του. Τόσο αυθόρμητος όσο μπορεί να είναι κανείς στα δεκαπέντε του χρόνια. Αυτό δεν τον εμποδίζει να είναι ταυτόχρονα φοβερά υπολογιστής. Το ένα δεν εμποδίζει το άλλο. Της μένει λοιπόν το δέσιμο, δηλαδή το χειρότερο από όλα, όταν παράλληλα αντιλαμβάνεται κανείς (κάτι που συμβαίνει στην περίπτωση της) ότι είναι δεμένος μ' ένα μυθομανές, βίαιο και εξουσιαστικό πλάσμα. Ήθελε να ζήσει μαζί του. Τα παράτησε. Την κάνει να το πληρώσει ακριβά, παίζοντας πολύ καλά τον αδιάφορο, κάτι που μαζί της δουλεύει.

Το σύστημα της μέθης του αγνού νέου κοριτσιού δεν δουλεύει. Το αγνό νέο κορίτσι βρίσκεται, όπως η Φαίδρα και η λαίδη Τσάτερλι, αξιολύπητο, χαμένο, αγχωμένο, όταν ξαναβρίσκει τη διαύγειά του.

Όμως ίσως ναι. Ίσως παρ' όλα αυτά να δουλεύει. Ίσως μ' αυτόν τον τρόπο να αποκτά την εμπειρία της αυθεντικής αγάπης, όπου δίνεις και δίνεσαι. Ίσως πρέπει να περάσει απ' αυτό το καταχθόνιο τούνελ στο τέρμα του οποίου υπάρχει οδύνη και άγχος (αυτό που η Ρεγκίνα ζει τώρα, στα όρια της νευρικής κατάπτωσης, σε μια φρικτή κατάσταση που με αναστατώνει, εμένα, που την αγαπώ).

Ο λογαριασμός που πρέπει να πληρωθεί είναι στ' αλήθεια πολύ υψηλός, υπέρογκος. Το πρόβλημα της γυναίκας που θέλει να βγει από τον ευνουχισμό της. Δεν υπάρχει άλλος δρόμος για να γίνει δυνατή η εμπειρία του να δοθείς χωρίς ταυτόχρονα να είναι καταστροφική; Το πρόβλημα της θεραπείας. Να βρούμε μια θεραπεία που θα επιτρέπει στις γυναίκες (και στους άνδρες επίσης) να αποφεύγουν αυτόν τον καταχθόνιο κύκλο. Αυτή είναι μία από τις σημερινές έρευνές μου.

23

Κατά βάθος, με τη Ρεγκίνα ζω μια μορφή αλληλεπίδρασης που συνδέεται με την ερωτική κτητικότητα.

Σωστά είπα αλληλεπίδραση, για να αντιταχθώ στον Berne και στην άποψή του περί συναλλαγής. Η συναλλαγή είναι εντελώς άλλο πράγμα. Είναι μια εξωτερική πράξη που τοποθετείται στο επίπεδο της συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, το παζάρι είναι μια συναλλαγή που συνίσταται στο να καλύπτεις το πραγματικό σου αίτημα (δεν είμαι έτοιμος να δώσω περισσότερα από τόσα... γι' αυτό το αντικείμενο) για να χαμηλώσεις την τιμή του εμπορεύματος που προσφέρει ο πωλητής. Η πλειονότητα των συναλλαγών που αναλύει ο Berne και τις ονομάζει παιχνίδια είναι τέτοιας φύσης. Τα πάντα είναι επικεντρωμένα πάνω στην επιτηδευμένη προσπάθεια του άλλου και όχι πάνω στα πραγματικά συναισθήματα. Έχει κανείς στη διάθεσή του ένα είδος χαρτοπαίγνιου που αποτελείται από καταστάσεις του Εγώ (το Παιδί μου, ο Γονιός μου, ο Ενήλικός μου) και βγάζει τα χαρτιά του ανάλογα με τις υπάρχουσες συνθήκες.

Μερικές μελέτες, πολύ σπάνιες δυστυχώς, που μπόρεσα να διαβάσω και αφορούν στο πρόβλημα της ερωτικής αλληλεπίδρασης, σε γενικές γραμμές αρκούνται να τα εξηγήσουν όλα με την κτητικότητα. Όλο το κακό προέρχεται τάχα από το γεγονός ότι ο ένας ή ο άλλος από τους συντρόφους αποδεικνύεται κτητικός, ζητεί να καταβροχθίσει τον άλλον και από εκεί προκύπτουν ολέθριες συνέπειες.

Τα πράγματα όμως δεν είναι τόσο απλά. Εάν δεχτούμε ότι σε κάθε μορφή ερωτικής κατοχής υπάρχει ένας κάτοχος και ένας κατεχόμενος, δε μπορούμε να αποδώσουμε όλα τα άδικα στον κάτοχο, σαν να ήταν ο μόνος υπεύθυνος των δεινών που θα μπορούσαν να επέλθουν.

Στην πραγματικότητα, ο κάτοχος όπως και ο κατεχόμενος μπορούν και ο ένας και ο άλλος να είναι δέσμιοι μιας εξέλιξης που είναι περισσότερο ή λιγότερο παθολογική, όποια κι αν είναι τελικά η στάση του άλλου. Με άλλα λόγια, ο άλλος δεν είναι αληθινά υπεύθυνος γι' αυτό που συμβαίνει στο σύντροφό του. Είναι μόνο ο υποκινητής.

Ας πάρουμε ένα παράδειγμα. Ας υποθέσουμε έναν άντρα που κάνει μια σεξουαλική πρόταση σε μια γυναίκα, μέσα σε λογικά όρια, χωρίς να διακατέχεται από κάποιο φόβο ότι θα απορριφθεί, θα εγκαταλειφθεί, θα ματαιωθεί κλπ. Δεν έχει προσβληθεί από το άγχος της απώλειας. Ο πόνος του, αν αρνηθούν την πρότασή του, θα τοποθετείται μέσα σε στενά και καθορισμένα όρια.

Η γυναίκα μπορεί κάλλιστα να δει σ' αυτόν τον άνδρα το χειρότερο τέρας, έναν αληθινό κίνδυνο για κείνη, και να τον απορρίψει με υπερβολική βία. Όλα τελικά εξαρτώνται από τη στάση που έχει, στα βάθη της υποκειμενικότητάς της, απέναντι σ' έναν άνδρα που κάνει προτάσεις. Γνωρίζω γυναίκες που δεν υποφέρουν την παραμικρή ερωτική πρόταση και που επιχειρούν σχέσεις με ένα άντρα μόνο όταν αυτός παρουσιάζεται σαν ένας εντελώς αδιάφορος φίλος που δεν θέλει με κανένα τρόπο σεξουαλικές

σχέσεις και που τις δέχεται χωρίς, ας το πούμε έτσι, να το ξέρει, από απλή απροσεξία.

Το άγχος της απώλειας που μπορεί να υπάρχει στον κάτοχο συναντιέται με το άγχος του πνιγμού που ίσως υπάρχει στον κατεχόμενο. Και το ένα και το άλλο είναι παθολογικές αντιδράσεις που η πηγή τους πρέπει να αναζητηθεί αλλού και όχι στην ίδια τη σχέση. Είναι καταστάσεις που προσβάλλουν τη σχέση αλλά δεν προέρχονται απ' αυτή, παρά με την έννοια ότι η σχέση τις κάνει να αναδυθούν.

Ποιες είναι ακριβώς αυτές οι αντιδράσεις; Ποια είναι η φύση τους;

Εάν τοποθετηθούμε στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο που με απασχολεί αυτήν τη στιγμή -γνωρίζοντας καλά ότι υπάρχουν κι άλλα πεδία στο χώρο του έρωτα- αυτές οι αντιδράσεις επικεντρώνονται ουσιαστικά στη ματαίωση. Το κακό που φοβόμαστε δεν είναι ένας σωματικός πόνος, μια καταστροφή, μια υλική απώλεια, αλλά η στέρηση μιας ικανοποίησης που περιμένουμε ή αναζητούμε. Στην ίδια κατηγορία μπορεί να βρίσκεται η αποστροφή, που είναι μια αντίδραση απόρριψης απέναντι σε ένα πράγμα που δεν μας αρέσει, εκεί όπου περιμέναμε κάτι που θα μας άρεσε.

Το άγχος της απώλειας επικεντρώνεται σε ένα συγκεκριμένο και καθορισμένο αντικείμενο, το αγαπώμενο αντικείμενο, η πιθανή εξαφάνιση του οποίου διαφαίνεται ακατάπαυστα στον ορίζοντα. Από εδώ προκύπτει ένας εντελώς ιδιαίτερος τύπος ζήλιας, που θα μπορούσαμε να τον ονομάζουμε η ζήλια του Οθέλου, κατά την οποία φοβόμαστε να μη χάσουμε το αγαπώμενο αντικείμενο, ακόμη κι αν αυτό δεν κάνει καμιά απειλητική πράξη. Αρκεί απλώς να υπάρχει η πιθανότητα της εγκατάλειψης για να κινητοποιηθεί αυτή η ζήλια, που μπορεί να φθάσει σε καταστάσεις παροξυσμού, όπως στην περίπτωση του Οθέλου που φτάνει να σκοτώσει τη Δεισδαιμόνα, η οποία είναι η προσωποποίηση της πίστης.

Σε μια πιο ήπια μορφή, το άγχος της απώλειας εκφράζεται με υπερβολικές και παροξυστικές αντιδράσεις στην περίπτωση όπου υπάρχει μεν η απειλή, αλλά παραμένει στο επίπεδο της απειλής, για παράδειγμα εάν ο σύντροφος διατηρεί μια σχέση αλλού χωρίς όμως να έχει κανένα σκοπό να αφήσει αυτόν ή αυτήν με τον οποίο είναι μαζί. Εδώ πάλι προβάλλουν στον ορίζοντα οι χειρότερες συνέπειες, ενώ δεν πρόκειται παρά για απλές πιθανότητες.

Τέλος σε μια ακόμη πιο ήπια μορφή, το άγχος της απώλειας εκφράζεται με υπερβολικούς και δυσανάλογους πόνους, όταν πραγματικά μας αφήσουν, μας εγκαταλείψουν, μας απορρίψουν. Μπορεί να φτάσουμε στην απόπειρα αυτοκτονίας ή σε άλλες μορφές αυτοκαταστροφής.

Στη φυσιολογική, μη παθολογική, μορφή του φόβου της απώλειας υποφέρουμε βέβαια, αλλά χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο η ζωή και η ισορροπία μας, μένοντας γαλήνιοι και κύριοι του εαυτού μας, ακόμη κι αν ο πόνος είναι πολύ οξύς. Ο πόνος απομακρύνεται και αντισταθμίζεται από πολλές και ουσιαστικές ικανοποιήσεις προερχόμενες από αλλού και οι οποίες αποτελούν το αληθινό γιατρικό. Άλλωστε είναι η ικανότητα να βρούμε τέτοιες ικανοποιήσεις τη στιγμή που χρειάζεται ("μια χάνεις, δέκα

βρίσκεις") που καθορίζει την υγεία σε αυτό το πεδίο. Αυτή η ικανότητα συνδέεται προφανώς με την ανάπτυξη των σεξουαλικών ορμών.

Το άγχος του πνιγμού διακρίνεται από το άγχος της απώλειας από το ότι δεν απευθύνεται σ' ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που φοβόμαστε μη χάσουμε, αλλά αντίθετα σε πιθανά ικανοποιητικά αντικείμενα των οποίων η έλλειψη είναι οδυνηρά αισθητή.

Στην πιο ακραία περίπτωση διαπιστώνουμε έναν καθολικό και μη εξειδικευμένο φόβο για κάθε σεξουαλικό αίτημα, όποιο κι αν είναι και απ' όπου κι αν προέρχεται. Στη γυναίκα είναι ο φόβος για όλους τους άντρες και στον άνδρα ο φόβος για όλες τις γυναίκες. Το σεξουαλικό αίτημα αποτελεί μια απλή πιθανότητα ακόμη κι αν δεν πραγματοποιείται.

Σε μια πιο ήπια μορφή, υπάρχει ένας σύντροφος αλλά παρουσιάζεται σαν αντικείμενο αποστροφής μόνο από το γεγονός της παρουσίας του και της ύπαρξής του, μόνο από το γεγονός ότι θα μπορούσε να κάνει προτάσεις που στην πραγματικότητα δεν κάνει. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση αντιπροσωπεύει γενικά τον άνδρα ή τη γυναίκα ακόμη κι αν εξειδικεύεται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο.

Τέλος, σε μια μορφή ακόμη πιο ήπια, ο σύντροφος που σε άλλα πράγματα είναι αγαπητός και επιθυμητός, παρουσιάζεται σαν αντικείμενο αποστροφής επειδή έχει ιδιαίτερα αιτήματα και προσδοκίες και τα εκφράζει. Αυτά τα αιτήματα και οι προσδοκίες βιώνονται σαν μορφές εξαναγκασμού που δεν μπορούν παρά να προκαλέσουν απώθηση. Το άτομο που υποφέρει από αυτό το άγχος βρίσκεται σε σύγκρουση με τον εαυτό του επειδή είναι δεμένο με τον σύντρόφό του και συγχρόνως τον απωθεί. Εύχεται να πάει σε άλλους, όπου θα αισθάνονταν περισσότερη ασφάλεια, αλλά η παρουσία του συντρόφου του το εμποδίζει. Το αίσθημα του πνιγμού προέρχεται απ' αυτές τις δύο πηγές: από την υποχρεωτική παρουσία μη επιθυμητών αντικειμένων και την ταυτόχρονη παρεμπόδιση της απόπειρας να πάει κανείς αλλού.

Από αυτή την άποψη είναι προφανές ότι η υγιής και φυσιολογική στάση είναι να απωθήσει ενδεχομένως κανείς τα αιτήματα του συντρόφου του, ανάλογα με τις περιστάσεις και τις στιγμιαίες δυσκολίες, αλλά χωρίς να αισθάνεται αποστροφή ή απώθηση.

24

Να λοιπόν που έπεσα πάνω σε μια σημαντική αλήθεια, ότι δηλαδή ο σύντροφος δεν είναι αληθινά υπεύθυνος για ό,τι κινητοποιείται στον άλλον. Είναι μόνο πυροδότης. Αυτό αντιτίθεται στην άποψη, που χαίρει ιδιαίτερης υπόληψης από τους σεξολόγους στις μέρες μας και που ο J. Wayneberg επανέλαβε πρόσφατα, της "αρρώστιας του ζευγαριού". Σύμφωνα με αυτήν την ιδέα που είναι της μόδας, δεν είναι τα άτομα που είναι άρρωστα αλλά το ζευγάρι. Θα έπρεπε λοιπόν να θεραπεύσουμε κατά προτίμηση το ζευγάρι αντί για τα άτομα (θέση εξαιρετικά ηθική, είναι αυτή των Masters και Johnson, αλλά δυστυχώς η πρακτική εφαρμογή της δε δίνει παρά ευτελή αποτελέσματα).

Μερικοί Αμερικανοί συγγραφείς όπως ο Kinsey, ο Terman, ο Fisher, έχουν ήδη δείξει ότι η σεξουαλικότητα ενός δεδομένου ατόμου δεν εξαρτάται αληθινά από το σύντροφό του. Αυτό αντιτίθεται φυσικά στην κλασική διαπίστωση που διαπνέεται από γαλαντομία, σύμφωνα με την οποία: "Δεν υπάρχει ψυχρή γυναίκα αλλά αδέξιοι άνδρες". Φυσικά ο σύντροφος δεν είναι εντελώς ασήμαντος. Παίζει ένα ρόλο αναφορικά με το ύφος των σεξουαλικών σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στους δύο συντρόφους. Ο ρόλος του περιορίζεται ουσιαστικά στο να προκαλεί κάποια διέγερση είτε θετική είτε αρνητική, που είναι απαραίτητη για να ενεργοποιηθεί η κατάσταση της επιθυμίας ή η αντίδραση της απόρριψης. Δεν πρόκειται λοιπόν για την ίδια τη σεξουαλικότητά του, αλλά το σχήμα που αυτή πραγματοποιεί και που δρα δια μέσου των προβολών του άλλου. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι έχουμε την τάση να επαναλαμβάνουμε ασταμάτητα ταυτόσημες συμπεριφορές, φυσιολογικές ή παθολογικές, απέναντι συντρόφους που είναι διαφορετικοί και καμιά φορά μάλιστα αντίθετοι. Πραγματικά, αρκεί οι σύντροφοι να τοποθετούνται σε κάποιο εντελώς γενικό σχήμα για να κινητοποιηθεί η θετική ή η αρνητική μας αντίδραση.

Είναι αυτό που μου συνέβη όταν άρχισα την ερωτική μου ζωή, δηλαδή το 1948, εδώ και περισσότερα από τριάντα χρόνια. Με τη νόμιμη γυναίκα μου (τη Σαμπίνα) ζούσα κατά κύριο λόγο μια κατάσταση πνιγμού. Ένιωθα να πνίγομαι απ' αυτήν. Ήθελα να πάω αλλού. Είχα την εντύπωση ότι ήθελε να με αλυσοδέσει και να με κατέχει και δεν το δεχόμουν.

Επειδή όμως δεν το δεχόμουν αυτό, πήγαινα με άλλες γυναίκες, με ντροπαλό και αβέβαιο τρόπο. Μπορώ να μετρήσω τρεις σημαντικές γυναίκες σε μια περίοδο δώδεκα χρόνων, από το 1948 μέχρι το 1960. Η σχέση μου μαζί τους κάθε φορά διαρκούσε έναν χρόνο περίπου και τέλειωνε με μία ρήξη. Με τις δύο πρώτες ούτε καν έκανα έρωτα. Αντίθετα είχα μια πολύ δυνατή σεξουαλική εμπειρία με την τρίτη. Φυσικά είχα παράλληλα και άλλες σχέσεις με άλλες γυναίκες, που συχνά ήταν σεξουαλικές αλλά εντελώς περαστικές.

Και στις τρεις περιπτώσεις (τρεις ξανθιές, Δίδυμοι) επανέλαβα το ίδιο σχήμα, δηλαδή πολύ δυνατό και σχετικά γρήγορο δέσιμο, με μεγάλο πόνο κατά τη στιγμή της ρήξης. Το άγχος της απώλειας δεν εκδηλωνόταν παρά τη στιγμή που έπρεπε να παραιτηθώ από τη γυναίκα που αγαπούσα. Δεν εκδηλωνόταν πρωτύτερα. Σύμφωνα με τις ιδέες που έχω προβάλλει προηγουμένως, πρόκειται για μέτριο άγχος, που δεν έχει καμία σχέση με το άγχος του Οθέλου. Το άγχος της απώλειας δεν είχε ποτέ εκδηλωθεί τη στιγμή που τα πράγματα πήγαιναν καλά και δεν υπήρχαν φανερές απειλές.

Αυτό το σχήμα, μάλλον σπάνιο όταν ζούσα συζυγικά με άλλες γυναίκες που με φυλάκιζαν, έγινε συνηθισμένο όταν άρχισα να είμαι σε θέση να πραγματοποιώ πιο μεστά τις επιθυμίες μου και να έχω μακροχρόνιες σχέσεις με γυναίκες που αγαπούσα και επιθυμούσα δυνατά.

Άρχισε να πραγματοποιείται πιο μόνιμα με την τρίτη γυναίκα μου, μια Γερμανοαυστραλέζα, την οποία γνώρισα το 1969 και έζησα μαζί της μέχρι το 1973. Τα πράγματα ανατράπηκαν, για να το πω έτσι, μαζί της. Αντί να αισθάνομαι ότι πνίγομαι απ' αυτήν, όπως αισθανόμουν με τις προηγούμενες

γυναίκες μου, φοβόμουν μάλλον μη τη χάσω, όταν φτάναμε στο σημείο να χωρίσουμε, κάτι που γινόταν συνέχεια. Αυτοί οι χωρισμοί προέρχονταν από έναν αμοιβαίο φόβο, του οποίου την αιτία δεν κατάλαβα ποτέ, και που σχετιζόταν ασφαλώς με τις αρκετά παρανοϊκές αντιδράσεις της, που δικαιολογούνταν από τη δύσκολη ιστορία της με έναν πατέρα προλετάριο και μια μητέρα που την καταδίωκε. Οι χωρισμοί μας ήταν ασταμάτητοι. Ένας απ' αυτούς διήρκεσε έξι μήνες και με έκανε να υποφέρω φοβερά. Παρά τις προσπάθειές μου να πάω με άλλες γυναίκες, αισθανόμουν βαθιά δεμένος μαζί της και δεν μπορούσα να την ξεχάσω. Ήταν κι αυτή Δίδυμος, όπως η πρώτη μου γυναίκα και η Ρεγκίνα.

Όταν χώρισα, το 1973, άρχισα μια σχέση με μια άλλη γυναίκα, μια Γαλλίδα, με την οποία τα πράγματα εξελίχθηκαν με τον ίδιο τρόπο. Ρήξη, χωρισμός, άγχος απώλειας. Αυτό διήρκεσε ένα χρόνο. Επαναλάμβανα μαζί της το σχήμα που είχα γνωρίσει πρωτότερα και που είχα βασικά ξεπεράσει: σύντομη σχέση που καταλήγει σε ρήξη.

Μετά έζησα για τέσσερα χρόνια, από το 1974 μέχρι το 1978, με μια Εβραία Τοξότη. Ήμουν αρκετά ευτυχισμένος, αν και είχα ξαναβρεί μαζί της το παλιό σχήμα του πνιγμού. Αλλά δεν αισθανόμουν αληθινά πνιγμένος. Ήταν ένα πρόβλημα που είχα πια λύσει. Τολμούσα να πηγαίνω με άλλες γυναίκες, ακόμη κι αν αυτό δεν της άρεσε, και οι αντιδράσεις της δεν ελάττωναν την αγάπη μου γι' αυτήν.

Χάρη σ' αυτή την ελευθερία που τολμούσα τελικά να επιβεβαιώνω χωρίς συμπλέγματα, γνώρισα τη Ρεγκίνα, με την οποία εμφανίστηκε ξανά το πρόβλημα του άγχους της απώλειας. Δεν εμφανίστηκε αμέσως αλλά κατά το τέλος του πρώτου χρόνου, όταν αυτή βάλθηκε να πηγαίνει παράφορα και συστηματικά με άλλους άντρες, απειλώντας κάθε φορά να με εγκαταλείψει, κάτι που έκανε τελικά με τον τελευταίο, το αγόρι των δεκαπέντε χρόνων.

Ανακάλυψα έτσι αυτό που ήδη ήξερα, αλλά που δεν είχα ακόμη βιώσει έντονα, ότι δηλαδή οι απειλές της ρήξης μπορούν να με αγγίξουν όταν πραγματοποιηθούν. Δεν είναι βέβαια η ζήλια του Οθέλου, αλλά το επόμενο στάδιο, δηλαδή η ζήλια στην περίπτωση που ο άλλος διατηρεί δεσμούς και αλλού. Όλη μου η δουλειά εδώ και ενάμιση χρόνο αποβλέπει στο να ξεπεράσω αυτή τη ζήλια, κάτι που κατά μεγάλο μέρος έχω πετύχει.

25

Δεν πρέπει προφανώς να μείνουμε εκεί. Το πρόβλημα που έθεσα, για το οποίο σφυρηλάτησα πολλές υποθέσεις, είναι να γνωρίσω από πού προέρχεται αυτό το άγχος της απώλειας και ειδικότερα από πού έρχεται σε μένα.

Έχω ήδη γράψει πολλά πάνω στο πρόβλημα του άγχους. Δεν έχω πάψει να υπερασπίζομαι μια αντίληψη που μου εδραιώθηκε εντός μου, μέσα από τις εργασίες πολλών Αμερικανών συγγραφέων. Σύμφωνα με αυτή τη αντίληψη, το άγχος είναι το προϊόν μιας ή περισσότερων ιδιαίτερα επώδυνων και τραυματικών εμπειριών, που αφήνουν ανεξίτηλα σημάδια στον ψυχισμό και τον κάνουν αλλεργικό σε όλα τα αντικείμενα που μοιάζουν λίγο ή πολύ με τα αντικείμενα που συνδέονται με τις εμπειρίες αυτές. Η αλλεργία αυτή

είναι τέτοια, που προκαλεί από τη μια στάσεις γενίκευσης -ο ρατσισμός είναι ένα καλό παράδειγμα- και από την άλλη ριζοσπαστικές αντιδράσεις άμυνας που αποβλέπουν στο να αλλάξουν τον κόσμο και να τον κάνουν άλλον απ' αυτόν που είναι. Από εδώ προκύπτουν ιδεολογίες όπως είναι η Θρησκεία, η αγάπη του Πλούτου, η αναζήτηση της Εξουσίας κλπ.

Το σημαντικό στην πηγή του άγχους δεν είναι η αντικειμενική δύναμη του τραυματικού αντικειμένου ή της πληγής που έχει προκληθεί, αλλά η κατάσταση του υποκειμένου τη στιγμή που υφίσταται την εμπειρία. Αν βρίσκεται σε κατάσταση ευφορίας, σφρίγους, ικανοποίησης, η τραυματική εμπειρία έχει αδύναμο αποτέλεσμα πάνω του και γεννά λογικά συναισθήματα που το ωθούν σε περιορισμένες αντιδράσεις άμυνας. Αν αντίθετα βρίσκεται σε κατάσταση οδύνης, ματαίωσης, αδυναμίας, η τραυματική εμπειρία έχει πάνω του σοβαρές επιπτώσεις και γεννά ακριβώς το άγχος.

Μ' άλλα λόγια, η ατυχής εμπειρία εξουδετερώνεται από την ταυτόχρονη παρουσία συναισθημάτων ευχαρίστησης, χαράς και ικανοποίησης. Αντίθετα, όταν πέφτει σ' έναν ψυχισμό απογυμνωμένο, εύθραυστο, ανικανοποίητο, δεν βρίσκει αρκετό αντίβαρο απέναντί της. Όπως στην περίπτωση της κατσίκας του Liddell που δέχεται ηλεκτρικά σοκ αφού έχει χωριστεί από τη μητέρα της, ή τα παιδιά του Spitz που υφίστανται συνηθισμένες ενοχλήσεις ενώ βρίσκονται απομονωμένα σ' ένα νοσοκομείο και στερούνται κάθε χαροποιό και ευφορικό ερέθισμα.

Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ένα φαινόμενο ανταμοιβής, σύμφωνα μ' ένα αρκετά προσφιλέσ σχήμα στη σύγχρονη ψυχολογία. Αλλά σκέφτομαι ότι δεν έχει καμία σχέση. Πρόκειται μάλλον για ένα φαινόμενο που πλήττει την ίδια τη διαδικασία της εμπειρίας. Ένας δυνατός ψυχισμός βρίσκεται πραγματικά λιγότερο κλονισμένος, λιγότερο απειλημένος από ένα δεδομένο τραυματικό σοκ, απ' ό,τι ένας αδύναμος και φτωχός ψυχισμός. Η εμπειρία είναι διαφορετική σε κάθε μια από αυτές τις δύο περιπτώσεις γιατί τα αποτελέσματα που δίνει είναι διαφορετικά.

Σε τελική ανάλυση όλα αυτά σημαίνουν ότι το άγχος μπορεί να έχει ως αιτία του οτιδήποτε, είτε βίαιο είναι αυτό είτε ήπιο. Όλα εξαρτώνται όχι από τη δύναμη του σοκ, αλλά από την κατάσταση του υποκειμένου.

Αν αυτό το δούμε στον χώρο της ερωτικής ζωής, σημαίνει ότι μια εμπειρία χωρισμού, εγκατάλειψης, απώλειας, μπορεί όποια κι αν είναι η έντασή της, να γεννήσει ένα βαθύ και διαρκές άγχος εφόσον αυτή δεν συνοδεύεται από ικανοποιήσεις της ίδιας τάξης, που θα ενδυναμώσουν την ίδια στιγμή τον ψυχισμό και θα του δώσουν ευφορία. Αυτό αληθεύει τόσο για το παιδί όσο και για τον ενήλικα. Το παιδί που χωρίζεται από τη μητέρα του χωρίς αυτή να αντικατασταθεί, την ίδια στιγμή, από μία άλλη μητέρα (δηλαδή κάποιον που να παίξει τον ίδιο ρόλο) ζει μια οδυνηρή εμπειρία που μπορεί να το σημαδέψει για όλη του τη ζωή.

Ξέρουμε πόσο τρωτός είναι ο ψυχισμός σ' αυτό το πεδίο. Τα ζώα και τα ανθρώπινα όντα από αυτή την άποψη ταυτίζονται. Ένας σκύλος, μια γάτα μπορούν να γίνουν νευρωτικά για όλη τους τη ζωή αν τα κάνουμε να

υποστούν ένα σοκ χωρίς να τους δώσουμε ευχαρίστηση από άλλες πηγές (με χάδια ή με διάφορες τρυφερότητες). Τα παιδιά συσσωρεύουν για όλο το υπόλοιπο της ύπαρξής τους άγχη που γεννούν νευρώσεις αν δεν τα αφήσουμε να αντλήσουν επαρκώς από κάθε πηγή ευχαρίστησης και ικανοποίησης.

Στην ερωτική ζωή μια δεδομένη απώλεια είναι σημαντικό να συνοδεύεται άμεσα με μια αντίστοιχη ερωτική συνάντηση που έρχεται να δώσει ευφορία στον ψυχισμό. Μ' άλλα λόγια, η παροιμία, που συχνά μας φαίνεται αστεία, δηλαδή "μία χάνεις, δέκα ξαναβρίσκεις", περικλείει μια βαθιά αλήθεια. Αν χάσει κανείς μια γυναίκα, πρέπει να ξαναβρεί αμέσως άλλες δέκα. Αν χάσει έναν άνδρα, το ίδιο. Αυτό είναι απολύτως αναγκαίο. Αν δεν γίνει αυτό υπάρχει κίνδυνος.

Δυστυχώς, εδώ δημιουργείται μια μοιραία αλυσίδα, στην οποία ίσως έχω μπει κι εγώ (αυτό θα το δούμε αργότερα). Αν κάποιος δεσμευτεί σε μια ερωτική σχέση και τη ζει με το άγχος της απώλειας, οδηγείται να επενδύσει υπερβολικά σ' αυτήν, εξαιτίας ακριβώς του άγχους απώλειας. Αν βρεθεί εγκαταλειμμένος, δεν μπορεί πλέον, εξαιτίας της υπερεπένδυσής του, να κάνει εκείνη τη στιγμή άλλες συναντήσεις που θα του προσέφεραν ευφορία. Έχει την εντύπωση ότι το πρόσωπο που μόλις έχασε είναι αναντικατάστατο, μοναδικό στον κόσμο, το μόνο ικανό να τον ικανοποιήσει. Αυτό το εκφράζουν συχνά οι παραμελημένοι εραστές και οι ερωτευμένοι. Η εντύπωση που έχουν ότι δεν μπορούν να βρουν έναν όμοιο και εξ ίσου ικανοποιητικό σύντροφο είναι ανυπέρβλητη.

Θεωρητικά οι εμπειρίες στη ζωή είναι χιλιάδες και διαδέχονται η μια την άλλη με ταχύ ρυθμό, τόσο στην ερωτική ζωή όσο και αλλού. Θα έπρεπε λοιπόν να μπορούμε να ξεπερνάμε αυτά τα άγχη χάρη στις ευτυχημένες εμπειρίες (κατά την έννοια που έχω αναφέρει), που έρχονται να διαδεχθούν τις οδυνηρές. Αυτό είναι άλλωστε που προσπαθούμε να κάνουμε στη θεραπεία.

Δυστυχώς όμως, μια συσσωρευτική διαδικασία έρχεται να ταράξει αυτήν την ωραία τάξη. Οι πρώτες εμπειρίες που βιώνουμε στην παιδική και την εφηβική μας ηλικία μας προκαλούν μόνιμα άγχη, που μας κάνουν να ζούμε τις επόμενες εμπειρίες μας χωρίς να είμαστε πια ανοικτοί σε άλλες πηγές ευτυχίας, ικανές να εξουδετερώσουν τις αποτυχίες που μας συμβαίνουν. Κόβουμε, θα λέγαμε, το κλαδί πάνω στο οποίο καθόμαστε. Αφαιρούμε από τον εαυτό μας το μέσον που έχουμε για να ανακτήσουμε τις δυνάμεις μας. Ο ικανοποιημένος εραστής που επενδύει πολύ σε μια γυναίκα γιατί φοβάται μη τη χάσει, απαγορεύει μ' αυτό τον τρόπο στον εαυτό του να στραφεί σε μια άλλη όταν αυτή θα φύγει. Δεν μπορεί λοιπόν να ζήσει μια εμπειρία ευδαιμονίας συζευκτικά με την οδυνηρή εμπειρία του, εξαιτίας της κατάστασης στην οποία μπήκε προηγουμένως από μόνος του. Η υπερεπένδυσή του τον οδήγησε να επικεντρωθεί πολύ πάνω σ' αυτή τη γυναίκα, απ' όπου καταλήγει να πολωθεί, αποκλειστικά στα δικά της προτερήματά (πραγματικά ή υποθετικά) και στα χαρίσματά της. Τη στιγμή που αυτή φεύγει, η δυσαναλογία ανάμεσα σ' εκείνη και στις άλλες γυναίκες φαίνεται γιγαντιαία. Από τη μια ένα πλήθος γνωστών χαρακτηριστικών, που έχει εντοπίσει και καταγράψει, από την άλλη αόριστα χαρακτηριστικά,

άγνωστα και αβέβια. Από τη μια μία τεράστια ποσότητα ευχαρίστησης, από την άλλη ελάχιστη.

Ο ουσιαστικός σκοπός κάθε θεραπείας έπρεπε να είναι το σπάσιμο αυτού του καταθρόνιου κύκλου που μας εμποδίζει να βγούμε από το άγχος, δηλαδή από τη νεύρωση και την ψύχωση. Η μόνη δυνατή μέθοδος για να το κατορθώσουμε είναι να δημιουργήσουμε ένα τεχνητό πλαίσιο τόσο προστατευμένο που να επιτρέπει εξαιρετικά πλούσιες, ευτυχείς και ικανοποιητικές εμπειρίες.

Ένα τελευταίο σημείο, πολύ σημαντικό, που θα μου επιτρέψει να ξαναγυρίσω στην προσωπική μου ζωή είναι το γεγονός ότι ο φαύλος κύκλος που μόλις ανέφερα δεν καταργείται αληθινά από την ανάπτυξη των ικανοτήτων μας σ' ένα δεδομένο πεδίο. Στον ερωτικό χώρο, η ανάπτυξη των σεξουαλικών ικανοτήτων, της δύναμης να γοητεύουμε, της επιδεξιότητας για κατάκτηση κλπ. δεν καταργεί την ροπή προς το άγχος με τις συνέπειες που αυτό επιφέρει. Βέβια η παραπάνω ανάπτυξη ελαττώνει τον κίνδυνο αποτυχίας και απομακρύνει έτσι την προοπτική ενός χωρισμού. Ακόμη, μεγαλώνει την επιδεξιότητα να βρούμε έναν άλλο σύντροφο αν ο πρώτος εξαφανιστεί. Αλλά δεν καταργεί με κανένα τρόπο τη βαθιά τάση αυτή καθεαυτή, που μπορεί κάλλιστα να εκδηλωθεί, ακόμη κι αν ο κίνδυνος για κάτι τέτοιο είναι μικρότερος, και μπορεί επίσης να μπλοκάρει κάποιες ελαττωμένες ικανότητες κατάκτησης.

Ενώ γράφω αυτό, αντιλαμβάνομαι ξαφνικά ότι τούτο το σχήμα εφαρμόζεται πρώτα από όλα σε μένα. Είναι ακριβώς το σχήμα μου. Είναι ευχάριστο που βρήκα μια εξήγηση που κολλάει.

Ναι, αυτό είναι. Έχω πολλαπλασιάσει, εδώ και είκοσι χρόνια (δηλαδή από το 1960, όταν άφησα την πρώτη μου γυναίκα• ήμουν 36 χρονών) τις ερωτικές και σεξουαλικές μου ικανότητες, αλλά δεν απέβαλα την τάση μου για άγχος, η αρχή του οποίου θα πρέπει να τοποθετηθεί στη νεανική μου ηλικία. Αυτή η τάση για άγχος συνέχισε να εκδηλώνεται και μπλοκάριζε συνεχώς τους μηχανισμούς που θα μου επέτρεπαν να βγω από αυτό, ενώ οι δεξιότητες για να το κάνω δεν έπαψαν να αυξάνουν.

26

Να όμως που ξαναγυρνώ στην ερωτική μου ζωή και σ' αυτό το είδος παρακαμπτηρίου δρόμου, που ακολούθησα όλον τον καιρό που ζούσα μια συζυγική ζωή. Υπεισέρχονταν γυναίκες απ' έξω, με τις οποίες είχα απαγορευμένες σχέσεις. Είναι μ' αυτές τις γυναίκες που είχα την εμπειρία της ζήλιας και του άγχους απώλειας και όχι με τις συζύγους μου. Αυτή η φλέβα, στην αρχή δευτερεύουσα, έγινε ολοένα και πιο σημαντική και κατέληξε να επικρατήσει το 1971. Ήμουν σαράντα εφτά χρόνων.

Το πρόβλημα που τίθεται για μένα, και για το οποίο σκέφτηκα πολύ χθες, είναι το εξής: μήπως το θεωρώ Κόϊτς που μόλις παρουσίασα, δηλαδή ο σχηματισμός του άγχους απώλειας λόγω της απουσίας υποκατάστατων, μου ταιριάζει; Και αν μου ταιριάζει, με ποιο τρόπο;

Αναρωτήθηκα μήπως το άγχος απώλειας μου εμφανίστηκε όταν ήμουν στους Δομινικανούς, όπου είχα έρωτες για άντρες τους οποίους πολύ γρήγορα αποχωρίστηκα. Μήπως είναι εκεί όπου έκανα αυτή την εμπειρία, από αδυναμία να βρω άλλους άντρες ικανούς να αντικαταστήσουν αυτούς που έφευγαν;

Είναι αλήθεια ότι εκείνο τον καιρό -όταν για πρώτη φορά βρέθηκα ερωτευμένος με ένα αγόρι της ηλικίας μου, έναν από τους συναδέλφους στη μοναχική μου ζωή, ένα όμορφο πλάσμα, ξανθό και κομψό, δεν ένιωθα καμιά δυνατή ζήλια, αν και ο ίδιος ήταν ερωτευμένος μ' ένα άλλο αγόρι.

Είναι αλήθεια ότι όταν άφησα τη μητέρα μου για να μπω στους Δομινικανούς, δεν υπέφερα και πολύ. Ήμουν δέκα εννιά χρόνων. Βλέπω ακόμη μέσα μου τη σκηνή. Αγκάλιασα τη μητέρα μου, μάλλον ψυχρά, και έφυγα. Γύρω στα είκοσί μου χρόνια λοιπόν, δεν υπέφερα από δυνατό άγχος απώλειας. Αυτό εξηγείται πιθανόν από τη διαπαιδαγώγηση που είχα δεχτεί. Στο σπίτι των γονιών μου κολυμπούσαμε στην τρυφερότητα και όταν μας συνέβαινε, στους αδελφούς μου, στις αδελφές μου και σε μένα, να χωριστούμε από την οικογένειά μας, μεσολαβούσε ένα απίστευτο πλήθος από ξαδέλφους, ξαδέλφες, θείους, θείες, παππούδες, μπαμπάδες και θείτσες χωρίς συγγενικό δεσμό κλπ., που αντιστάθμιζαν με το παραπάνω τους γονείς ή τους αδελφούς και τις αδελφές που έλειπαν. Αυτό είναι γενικά σπάνιο. Στη σημερινή κοινωνία, με την πυρηνική οικογένεια, πιστεύουμε βλακωδώς ότι η τρυφερότητα είναι μια γονεϊκή λειτουργία, που δεν πρέπει να την αναλάβει κανένας άλλος. Ωστόσο ο Harlow στις Ηνωμένες Πολιτείες, έδειξε με συγκεκριμένα πειράματα ότι στα ζώα όπως και στους ανθρώπους η μητέρα -τροφός πρέπει να διαχωριστεί τελείως από τη μητέρα -πηγή ψυχολογικών ερεθισμάτων. Μόνο η δεύτερη καθησυχάζει, δίνει ικανοποίηση και επιτρέπει την ανάπτυξη. Μπορεί εύκολα να αντικατασταθεί και πρέπει να αντικατασταθεί. Στην πραγματικότητα αναλαμβάνει μια λειτουργία η οποία δεν έχει με την τεκνοποίηση παρά έναν αόριστο δεσμό. Η λέξη "μητρική" καλύπτει και τους δύο ρόλους, κάτι που μας εξαπατά.

Λοιπόν, γύρω στα είκοσί μου χρόνια, το άγχος της απώλειας δεν είχε ακόμη σχηματιστεί μέσα μου. Έτσι εξηγείται, χωρίς καμιά αμφιβολία, ότι η πρώτη μου ερωτική εμπειρία δεν είχε προσβληθεί απ' αυτό το άγχος παρά μόνο τη στιγμή του χωρισμού. Εκείνη τη στιγμή, εκείνη μόνο τη στιγμή, εμφανίστηκε. Δεν υπήρχε προηγουμένως. Δεν ήταν ήδη εκεί. Δεν βάρυνε την εμπειρία που ζούσα κι εγώ δεν είχα την τάση να επενδύσω πολύ.

27

Το γεγονός ότι το άγχος απώλειας εμφανίστηκε σε μένα αρκετά όψιμα, δηλαδή μετά από είκοσι ολόκληρα χρόνια και όχι κατά την παιδική μου ηλικία, ίσως δικαιολογεί το ό,τι παρέμεινε πάντοτε σε εμβρυακή κατάσταση και ήταν λιγότερο αναπτυγμένο απ' ό,τι σε πολλούς ανθρώπους. Όπως έχω ήδη πει, συνήθως δεν το νιώθω παρά όταν η σύντροφός μου απειλεί να με αφήσει και όχι σε άλλες περιστάσεις.

Έρχομαι λοιπόν στον τρόπο με τον οποίο αυτό το άγχος σχηματίστηκε, γύρω στα είκοσί μου χρόνια. Ένας προβληματισμός πάνω σ' αυτό μπορεί να μας

βοηθήσει να καταλάβουμε τους μηχανισμούς με τους οποίους σχηματίζεται.

Τούτο έγινε μέσα από μια ερωτική μου εμπειρία, πριν ακόμη συναντήσω την πρώτη μου γυναίκα. Ήταν αυτή η σχέση που είχα με έναν μοναχό της ηλικίας μου, όταν ήμουν στους Δομινικανούς. Έμεινα τέσσερα χρόνια μοναχός, από τα δέκα εννιά μέχρι τα είκοσι τρία μου, και βγήκα από κει με θόρυβο, επαναστατώντας και χάνοντας σχεδόν την πίστη μου.

Αυτή η εμπειρία, θρησκευτική και ερωτική ταυτόχρονα, υπήρξε τόσο σημαντική για μένα που για χρόνια μετά δεν έπαψα να τη σκέφτομαι. Δεν απελευθερώθηκα απ' αυτήν παρά μόνο όταν έγραψα ένα βιβλίο, που δεν δημοσιεύτηκε ποτέ, στο οποίο διηγούμουν με κάθε λεπτομέρεια όλα όσα μου είχαν συμβεί.

Αυτό που διηγούμουν σ' εκείνο το βιβλίο αναφορικά με την ερωτική μου εμπειρία, κατέληγε να αντιπαραβάλλει την ευτυχισμένη περίοδο αυτού του έρωτα, περίοδο αληθινά λαμπερή και υπέροχη, με αυτήν του χωρισμού και την μετά το χωρισμό, που ήταν θλιβερή, ολέθρια, απελπιστική. Αυτή η αντίθεση έχει σημασία. Μην έχοντας ακόμη αληθινό άγχος ως προς την απώλεια, δεν επένδυνα πάρα πολύ σ' αυτόν τον έρωτα. Μια απόδειξη για τούτο είναι πως ο φίλος μου είχε κι αυτός ένα φίλο που τον αγαπούσε περισσότερο από μένα, αλλά εγώ δεν τον ζήλευα. Ήταν ένας έρωτας χωρίς προβλήματα και ανησυχίες και μάλιστα μ' ένα αξιοσημείωτο χιούμορ. Η πρώτη φορά που κάναμε έρωτα ήταν στο δωμάτιο που ήταν δίπλα σ' αυτό του επισκόπου• είναι ωραίο να νιώθεις τον κίνδυνο στα δυο βήματα. Όλα τούτα γίνονταν στην Κορσική, μέσα στο φως και την ομορφιά. Κι ήταν όλα καλά και ωραία σ' αυτόν τον έρωτα.

Ο χωρισμός ήταν μια σκληρή εμπειρία, τόσο σκληρή που μου έφερε άγχος, το άγχος για το οποίο μίλησα. Ήταν σκληρή γιατί δεν είχε αντίβαρο. Από τη μια μέρα στην άλλη βρέθηκα μόνος, γιατί τον έδιωξαν, ως βορά στην έχθρα των ανωτέρων μου και των συντρόφων μου μοναχών. Τίποτα δεν ήρθε να απαλύνει την οδύνη μου, τίποτα δεν ήρθε να γλυκάνει τον πόνο μου. Έμεινα με τον πόνο μου για μήνες και τα χαροποιά στοιχεία ήταν σχεδόν ανύπαρκτα.

Το σχήμα για το οποίο έχω μιλήσει πραγματοποιείται σ' αυτήν την περίπτωση ολοκληρωτικά. Αν δεν υπάρχουν ευφορικά στοιχεία που να συμβαίνουν τον ίδιο καιρό με το σοκ, τότε αυτό φτάνει στη μεγαλύτερη έντασή του, ακόμη και αν δεν έχει αντικειμενικά υπερβολική δύναμη. Και πραγματικά, ο δεσμός μου με το αγόρι αυτό δεν ήταν και τόσο έντονος. Δεν ζούσα μαζί του. Δεν έκανα έρωτα μαζί του τακτικά. Και παρ' όλα αυτά, το σοκ έφθασε στο υψηλότερο σημείο έντασης εξαιτίας της εσωτερικής μου κατάστασης, αφού δεν είχα τότε στη διάθεσή μου άλλη σημαντική πηγή ευχαρίστησης. Όλα στη μοναχική ζωή ήταν θλιβερά, αναγκαστικά, σοβαρά. Τίποτα δεν ερχόταν να ελαφρύνει αυτήν την εντύπωση που με κυριαρχούσε.

28

Δεν είναι εύκολο να ξαναδώ μεμιάς όλη μου την εξέλιξη. Το χω δοκιμάσει και είχα μεγάλη δυσκολία. Τον πρώτο καιρό έχανα κάθε ειρμό καθώς

μπερδευόμενους μέσα στις διαδρομές. Μέχρι το 1960, ημερομηνία του χωρισμού μου με την πρώτη μου γυναίκα, είναι προφανές πως υπήρχαν δύο διαδρομές. Δύο παράλληλες διαδρομές. Η μία επικεντρωμένη στον πνιγμό, τον "φυσιολογικό" έρωτα, τη συζυγική ζωή, την οικογένεια, τα παιδιά, η άλλη στους αθέμιτους έρωτες, τις πλάγιες σχέσεις, τις συνεχείς αποτυχίες μέσα στις οποίες κυριαρχεί το άγχος απώλειας. Για λίγο καιρό, είχα την εντύπωση ότι αυτές οι δύο διαδρομές συνεχίστηκαν και μετά το 1960 και ότι η δεύτερη κατέληξε να κυριεύσει την πρώτη. Εκεί είναι που μπερδεύτηκα και δεν κατάφερα να ξεμπλέξω. Το να βάζω από τη μια πλευρά τη Γιουν (τη δεύτερη γυναίκα μου, την Αμερικανίδα), την Ελιάν (με την οποία μόλις χώρισα) στην πρώτη διαδρομή με την πρόφαση ότι ήταν μόνιμες σχέσεις, όχι πολύ μεθυστικές, μάλλον συζυγικές, με απειλές πνιγμού, και στη δεύτερη τη Βάντα (την τρίτη μου γυναίκα, Αυστραλή, με την οποία έκανα το δεύτερο γάμο μου), τη Μαρίζα, τη Ρεγκίνα με την πρόφαση ότι ήταν δύσκολοι έρωτες, δεν είναι σοβαρό. Αφενός παντρεύτηκα με τη Βάντα και μάλιστα έμεινα μαζί της για τέσσερα χρόνια, αφετέρου τίποτε δεν αποδεικνύει ότι ο μη μεθυστικός χαρακτήρας που έχουν οι έρωτες που τοποθετώ στην πρώτη διαδρομή δεν οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι δεν υπήρχαν πολλά εμπόδια, επομένως δεν υπήρχε υπερεπένδυση σ' αυτούς τους έρωτες. Όχι, στην πραγματικότητα από το 1960 οι δύο διαδρομές συγχέονται, αφού από εκείνη τη στιγμή άρχισα να γνωρίζω καλύτερα τις επιθυμίες μου και να μπορώ να τις πραγματοποιώ. Ενώ με τη Σαμπίνα, την πρώτη μου γυναίκα, είχα κυριευθεί απ' την αγάπης της για μένα και είχα λίγο πολύ αφεθεί, με τις επόμενες τα πράγματα αντιστράφηκαν. Υπήρχε αμοιβαία εκλογή, δηλαδή αληθινή εκλογή. 'Η είχα την πρωτοβουλία και ξεκινούσα την κατάκτηση ενός πλάσματος που κατέληγα να κερδίσω ή την πρωτοβουλία την είχε η γυναίκα (από το 1974, με την Ελιάν, τη Ρεγκίνα) και ανακάλυπτα σ' αυτήν πράγματα που με έδεναν βαθιά μαζί της. Αυτό δεν σημαίνει ότι με τη Σαμπίνα, την πρώτη μου γυναίκα, δεν είχα επιθυμίες. Αλλά αυτές ήταν αδύναμες.

Από το 1960, οι δύο διαδρομές συγχέονται και από εκείνη τη στιγμή μόλις που μπορείς να διακρίνεις δύο σχήματα, λίγο διαφορετικά μεταξύ τους, που αντιστοιχούν στις δύο προηγούμενες διαδρομές. Στο πρώτο σχήμα ο έρωτας, αν εξαιρέσουμε το ξεκίνημά του, δε συναντά πολλά εμπόδια. Για παράδειγμα με τη Γιουν, την Αμερικανίδα γυναίκα μου, έπρεπε να κάνω θαύματα για να την έχω, να περιμένω ένα χρόνο μέσα στη ματαίωση όταν αυτή ξαναγύρισε στην Καλιφόρνια, να πάω να την πάρω σχεδόν με νύχια και δόντια από τους γονείς της (πάστορες βαπτιστές στο Λος Άντζελες κλπ.), αλλά μετά τα πράγματα τακτοποιήθηκαν θαυμάσια και δεν υπήρχε πια πρόβλημα. Το ίδιο έγινε με την Ελιάν, που περίμενε πολύ καιρό για να με τυλίξει και στη συνέχεια με τύλιξε ολοκληρωτικά. Επειδή έλειπαν τα εμπόδια, ο έρωτας πολύ γρήγορα έγινε συζυγικός, κανονικός, λιγότερο ερεθιστικός και άρχισαν να υπάρχουν απειλές πνιγμού. Με τη Γιουν ήμουν πιστός σαν σκύλος. Με την Ελιάν είχα το κουράγιο να ελευθερωθώ, αλλά με κλάματα και τρίξιμο δοντιών. Εδώ λειτουργεί το συζυγικό σχήμα, ακόμη κι αν η σχέση κυριαρχείται από την επιθυμία σε όλες τις μορφές της (ερωτική, διανοητική, σχεσιακή κλπ.).

Στο δεύτερο σχήμα ο έρωτας, που συνήθως αρχίζει εύκολα και ωραία, καταλήγει να συναντά σημαντικά εμπόδια που δεν κάνουν άλλο από το να

αυξάνονται. Ο φαύλος κύκλος του άγχους απώλειας αρχίζει. Όσο τα εμπόδια μεγαλώνουν, τόσο δένομαι και όσο δένομαι, τόσο σκέφτομαι ότι αυτό πρέπει να πετύχει. Όσο το σκέφτομαι αυτό, τόσο τα εμπόδια μεγαλώνουν κλπ. Η διαφορά με το πρώτο σχήμα εδρεύει στο γεγονός ότι αυτοί οι έρωτες μπορούν επίσης να γίνουν σταθεροί και συζυγικοί, αλλά με έναν δραματικό τρόπο. Για παράδειγμα, ο γάμος μου με τη Βάντα καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την επιθυμία να της αποδείξω την αγάπη μου, μετά από ένα τρομερό χωρισμό έξι μηνών το 1971 (τη γνώρισα το 1969). Το ίδιο συμβαίνει με τη Ρεγκίνα, μόνο που δεν έχει τελειώσει.

Θα ξανάρθω αργότερα στην πρώτη διαδρομή και το πρώτο σχήμα, που αντιστοιχεί σ' ένα τύπο σχέσης στον οποίο ο άνδρας πνίγεται από μια γυναίκα υπερβολικά κτητική (σύστημα κατοχής αριθμός δύο). Προς το παρόν επικεντρώνομαι στη δεύτερη διαδρομή και το δεύτερο σχήμα, στο οποίο η γυναίκα νιώθει να πνίγεται από τα αιτήματα του άνδρα (σύστημα κατοχής αριθμός τρία).

Μετά την έξοδό μου από τους Δομινικανούς και αφού έχω ζήσει αυτήν τη σκληρή εμπειρία με τον φίλο μου Γιαν (Μαρκ ως μοναχού), δεν θα πάψω να επαναλαμβάνω μια στερεότυπη συμπεριφορά που δεν θα σταματήσει να επανεμφανίζεται μέχρι και τη Ρεγκίνα, δηλαδή μέχρι σήμερα.

Αυτή η συμπεριφορά θα μπορούσε να περιγραφεί με τον ακόλουθο τρόπο. Μετά τη συνάντησή μου με μια γυναίκα εμφανίζονται πάσης φύσης εμπόδια. Μπορεί να είναι η επιθυμία της γυναίκας για γάμο (με πρώτη την Εύα, την ξανθιά, το 1950, με την Μπριτ το 1960) που τη ωθεί να με αρνηθεί γιατί δεν μπορώ να γίνω ένας καλός σύζυγος (Εύα) ή γιατί δεν θέλω να παντρευτώ (Μπριτ). Μπορεί να είναι η ελαφρότητα και η αστάθεια του χαρακτήρα (Ίζα, το 1955). Μπορεί να είναι προβλήματα προσωπικότητας (Βάντα, 1969-1973). Μπορεί τέλος να είναι ο φόβος του πνιγμού και των πολύ δυνατών ερωτικοσεξουαλικών αιτημάτων (Ρεγκίνα).

Αυτά τα εμπόδια προκαλούν μια υπερεπένδυση από μέρους μου, την οποία περιέγραψα πρωτύτερα σαν ένα απόλυτο δέσιμο με το συγκεκριμένο πρόσωπο, κάτι που στην πραγματικότητα δεν είναι παρά μια συνέπεια. Η ουσία είναι ότι θέλω να πετύχω πάση θυσία. Δε δέχομαι την αποτυχία. Όσο εμφανίζεται αυτό το φάσμα της αποτυχίας τόσο το απωθώ. Όσο τα εμπόδια πληθαίνουν, τόσο πεισμώνω. Καταλήγω σε μια αληθινή λύσσα. Ακόμη κι αν οι δεσμοί με το συγκεκριμένο πρόσωπο ελαττώνεται σχεδόν μέχρι το τίποτε (Εύα το 1950, Ίζα το 1955, Μαρίζα το 1974), συμπεριφέρομαι σαν αυτή η γυναίκα να ήταν η ουσία της ζωής μου, καταλαμβάνει όλες μου τις σκέψεις, οικειοποιείται όλες τις ελπίδες μου. Δεν εγκαταλείπω παρά τη στιγμή που έχω την απόλυτη πεποίθηση ότι δεν υπάρχει πια καμιά ελπίδα, κάτι που μερικές φορές παίρνει πολύ καιρό για να συμβεί.

Βαθύτερα, το άγχος της απώλειας καθορίζει μέσα μου μια παντελή σχεδόν ανικανότητα να αντικρίσω τη ρήξη μιας σχέσης. Δεν μπορώ να ατενίσω παρά την επιτυχία και να κάνω μακρόπνοα σχέδια, τόσο πιο σημαντικά όσο η αποτυχία είναι πιο απειλητική. Κάτι που αποδεικνύει ότι πρόκειται για άγχος απώλειας και ότι δε δημιουργείται αυτή η αντίδραση όταν τα εμπόδια είναι αδύναμα ή ανύπαρκτα. Εύκολα μπορώ να τα χαλάσω όταν έχω

αποκτήσει την αγάπη του άλλου χωρίς κανέναν περιορισμό.

Αυτό το πράγμα έχει διπλή συνέπεια. Από τη μια μεριά αυτή η αντίδραση έχει μάλλον την τάση να κάνει τα πράγματα χειρότερα όταν ήδη πηγαίνουν άσχημα και από την άλλη με κάνει ελάχιστα διαθέσιμο για άλλες -παράλληλες- συναντήσεις που θα μπορούσαν να εξουδετερώσουν τα αρνητικά αποτελέσματα αυτής της κατάστασης. Όταν ήμουν με την πρώτη μου γυναίκα, η στοργή της, η παρουσία της, η τρυφερότητά της με προστάτευε από τις πολύ σκληρές πληγές που μου προκαλούσαν οι άτυχοι έρωτες. Όταν χωρίσαμε αυτή η δυνατότητα εκμηδενίστηκε. Με τη Βάντα, τη Μαρίζα, τη Ρεγκίνα, πίστευα ότι θα πεθάνω, αφού στις αποτυχίες μου δεν είχα πια από που να κρατηθώ πέρα από την ικανότητά μου να κατακτώ και να γοητεύω, που είναι μεν μεγάλη αλλά όχι αρκετή.

Μια τελευταία σημαντική όψη αυτής της νοσηρής διαδικασίας είναι το γεγονός ότι στην κατάσταση αυτή όπου θέλω πάση θυσία να πετύχω με μια γυναίκα, είμαι ικανός να δεχτώ τα πάντα. Η γυναίκα μπορεί να μου επιβάλει ό,τι θέλει. Μπορεί να αραιώσει τα ραντεβού όσο θέλει, να με κακομεταχειρίζεται, να με περιφρονεί. Μπορεί ακόμη, όπως στην περίπτωση της Ρεγκίνας τώρα, να μου αρνείται κάθε μορφή σωματικής σχέσης, ακόμη και την πιο στοιχειώδη τρυφερότητα (το τηλεφώνημα με τη Ρεγκίνα χθες βράδυ, μετά το γράμμα μου: αν αφεθώ να είμαι τρυφερή μαζί σου, θα το ερμηνεύσεις ότι να δέχομαι να κάνουμε έρωτα, αλλά δεν θέλω να κάνω έρωτα μαζί σου κλπ. κλπ.).

29

Δίχως άλλο όλοι όσοι είναι επηρεασμένοι από τις τρέχουσες θεωρίες -κυρίως φροϋδικές- και διάβασαν την προηγούμενη παράγραφο δε θα χουν παρά μια λέξη μέσ' το μυαλό τους: μαζοχισμός. Θα μιλήσουν για μαζοχισμό στην περίπτωση μου.

Πρώτα απ' όλα θα παρατηρήσω ότι αυτό που σκέφτονται δεν είναι μαζοχισμός. Ο μαζοχισμός, τουλάχιστον όταν αναφερόμαστε στον Sacher Masoch, τον εφευρέτη του, δεν είναι η αγάπη του πόνου. Όπως παρατήρησε κάποτε ο Paulhan στον πρόλογο ενός έργου του Μαρκήσιου ντε Σαντ, η αγάπη του πόνου είναι μια αντίφαση όρων, ένα είδος τετράγωνου κύκλου. Να αγαπάς τον πόνο θα σήμαινε να δοκιμάζεις ευχαρίστηση απ' αυτόν. Αλλά αν δίνει ευχαρίστηση, δεν είναι πια πόνος.

Ο μαζοχισμός του Sacher Masoch (βλ. Η Αφροδίτη με τη γούνα) είναι στην πραγματικότητα η αποδοχή και μάλιστα η αναζήτηση του πόνου για λόγους ασφάλειας. Ισοπεδώνεται κανείς μπροστά στο σύντροφο που τον θεωρεί κακό και απάνθρωπο και θέλει να του αρέσει προτρέποντάς τον να του κάνει κακό, επειδή πιστεύει ότι αυτός το επιθυμεί. Επιθυμεί τον πόνο που του προκαλεί ο άλλος από δουλοπρέπεια και υποτέλεια. Αυτό δεν σημαίνει ότι αγαπάει κανείς τον πόνο ή ότι ο πόνος μεταμορφώνεται μαγικά στο αντίθετό του.

Η αναζήτηση του πόνου που προέρχεται από τον σύντροφο, όπως και η αναζήτηση του πόνου που επιβάλλεται στον σύντροφο στην περίπτωση του

σαδισμού, πηγάζει βαθιά από μια διαταραχή στον χώρο των σχέσεων, δηλαδή στον μη σεξουαλικό τομέα της προσωπικότητας. Ο σύντροφος θεωρείται ως ένα επικίνδυνο ον που εμπνέει φόβο. Έτσι, μπορεί κανείς να αισθανθεί ανώτερος από αυτόν, οπότε προκύπτει ο σαδισμός, ή κατώτερος από αυτόν, οπότε προκύπτει ο μαζοχισμός. Στην πρώτη περίπτωση, αναζητά κανείς να τον εξαναγκάσει και να τον αλυσοδέσει, διακατεχόμενος από τον έμμονο φόβο ότι αυτός θα του ξεφύγει • στη δεύτερη περίπτωση συντρίβεται κανείς μπροστά του για να έχει την εύνοιά του και να αποφύγει τη ματαίωση.

Η ιδέα ότι μπορεί κανείς να αγαπάει πραγματικά τον ίδιο τον πόνο και να τον επιθυμεί πηγάζει από την αντιστροφή των αξιών και την αλλοίωση της πρόδηλης πραγματικότητας στην οποία μας έχει οδηγήσει ο φροϋδισμός. Μέχρι τη δική μας εποχή, όλος ο κόσμος παραδεχόταν σαν κάτι ολοφάνερο ότι δεν μπορούμε παρά να αποφεύγουμε τον πόνο. Κατά τον ίδιο τρόπο, όλος ο κόσμος παραδεχόταν ότι το συναίσθημα που συνοδεύει μια πράξη και είναι συνειδητό είναι το κίνητρο αυτής της πράξης ή ακόμη, κάτι που είναι ισοδύναμο, ότι κάθε πράξη έχει σαν βάση της ένα και μόνο συνειδητό συναίσθημα που την κινητοποιεί. Με άλλα λόγια, κανείς δεν θα μπορούσε να φανταστεί ένα ασυνείδητο, με τη φροϋδική έννοια του όρου, δηλαδή μια πράξη που θα μπορούσε να κινητοποιηθεί από ένα συναίσθημα που δεν είναι παρόν στη συνείδηση και που δεν μπορεί παρά να είναι ορατό είτε από το ίδιο το υποκείμενο είτε από έναν εξωτερικό παρατηρητή.

Ο Φρόνιτ έχει διαταράξει σοβαρά την ψυχολογική έρευνα, εισάγοντας άτοπες ιδέες, πραγματικά αντιφατικές, που δεν μπορούν με τίποτα να συγκροτήσουν αποδεκτές υποθέσεις στην ψυχολογία. Μας έχει βυθίσει στη μαγεία, τη στιγμή που θα μας χρειάζονταν περισσότερη διαύγεια και αυστηρότητα. Σε ό,τι με αφορά, δεν νομίζω ότι θα μπορούσε κανείς να μου κολλήσει την ετικέτα του μαζοχιστή. Σε καμία περίπτωση δεν αντιλαμβάνομαι τον σύντροφό μου σαν ένα καχύποπτο, εχθρικό και απόμακρο πλάσμα, που θα έπρεπε να ικανοποιώ τις επιθετικές του τάσεις. Τον αντιλαμβάνομαι, αντίθετα, σαν καλύτερο απ' ό,τι είναι.

Δέχομαι, εις βάρος μου, να μου κάνει κακό, αφού δε θίγεται έτσι το δέσιμο που έχω μαζί του. Το δέσιμο αυτό προέρχεται αφενός από το γεγονός ότι δεν θέλω να το χάσω και αφετέρου επειδή η συνεχής παρουσία του με κάνει να ανακαλύπτω ασταμάτητα καινούργια χαρίσματα και λόγους για να το αγαπώ.

Η στάση μου είναι το αντίθετο του μαζοχιστή. Ο μαζοχιστής, σύμφωνα με το "Η Αφροδίτη με τη γούνα" απομακρύνει το σύντροφό του. Βάζει αποστάσεις. Ο μαζοχιστής ήρωας στην "Αφροδίτη με τη γούνα" ζητεί από τη Βάντα να μένει αλλού και όχι στο σπίτι του (δεν θέλει για τον εαυτό του παρά μια μικρή θέση υπηρέτη) και να συχνάζει με άλλους άντρες. Δε θέλει να τη βλέπει πάρα πολύ συχνά. Θέλει εκείνη να ασχολείται με άλλους σαν αληθινή μετρέσα και της ζητεί να του αφιερώνει μόνο μερικές σπάνιες στιγμές έντονου έρωτα στη διάρκεια των οποίων αυτή θα συνεχίσει να του φέρεται σαν σε υπηρέτη, αυτή, η θεϊκή μετρέσα .

Όλα αυτά αποτελούν βέβαια μια οδύνη, αλλά την θέλει αυτήν την οδύνη,

γιατί τον κάνει να νιώθει ασφαλής. Αν υποφέρει, ικανοποιεί συγχρόνως τη γυναίκα που αγαπάει και είναι αυτό που αναζητεί. Αναζητεί τον πόνο για να κατευνάσει τη σύντροφό του.

Με μένα δεν είναι καθόλου το ίδιο. Δεν αναζητώ με κανένα τρόπο τον δικό μου πόνο ούτε άμεσα ούτε έμμεσα. Αυτός έρχεται χωρίς να τον θέλω και δεν μπορώ παρά να τον μισώ, όχι να τον αναζητώ. Δε θέλω με κανέναν τρόπο την ψυχρότητα και τη σκληρότητα του άλλου που δεν μου αποφέρουν τίποτε.

Με ψυχολογικούς όρους, δεν ενεργώ στη βάση αυτού που ο Festinger και άλλοι Αμερικανοί συγγραφείς ονομάζουν "μείωση της γνωστικής ασυμφωνίας". Πραγματικά, δεν έχω καμιά ανάγκη να προστατέψω το δέσιμό μου με το πρόσωπο που αγαπώ, που είναι οπωσδήποτε πάρα πολύ μεγάλο και απρόσβλητο. Μπορώ λοιπόν να αφήνομαι με απόλυτη ηρεμία στα συναισθήματα του μίσους μου, που δεν θίγουν καθόλου τον έρωτα που έχω γι' αυτό. "Η μη επιλεγμένη εναλλακτική λύση", δηλαδή η απόρριψη του αγαπώμενου προσώπου, είναι πολύ μακρινή, πολύ αδύναμη για να μπορέσει να απειλήσει πραγματικά την επιλεγμένη λύση, δηλαδή την αποδοχή του αγαπώμενου προσώπου. Οι δύο εναλλακτικές λύσεις είναι πολύ ανόμοιες για να μπορέσει η μια να απειλήσει την άλλη. Μπορώ να δεχτώ την ασυμφωνία αφού αυτή δεν είναι γιγαντιαία.

Βρίσκομαι λοιπόν βουτηγμένος μέσα στην αντίφαση, κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση του μαζοχιστή. Είμαι βουτηγμένος μέσα στην αγάπη, θετικά και αρνητικά συγχρόνως. Θετικά με τον πολλαπλασιασμό των διεγερτικών ερεθισμάτων και αρνητικά με το άγχος της απώλειας. Αλλά αυτή η αγάπη δεν με κάνει να θέλω επίσης τη δική μου απώλεια ή να λατρεύω τη σκληρότητα του ανθρώπου που αγαπώ. Η βία, η ψυχρότητα, η αδιαφορία του είναι για μένα ειλικρινά απεχθείς.

Αυτό ακριβώς συμβαίνει με τη Ρεγκίνα. Συνέβαινε ήδη με τη Βάντα, με έναν δραματικό τρόπο, αφού ήμασταν συνέχεια έτοιμοι να χωρίσουμε. Το μίσος μου για μερικές στάσεις της γινόταν ξαφνικά πολύ έντονο, αφού δεν το αρνιόμουν, και με έσπρωχνε να την απορρίψω. Μετά, την τελευταία στιγμή, ξαναγύρναγα σ' αυτήν και συμφιλιωνόμασταν. Αυτό μπορούσε να συμβεί και στο αεροδρόμιο, ενώ είχε ήδη περάσει τη μπάρα του τελωνείου.

Με τη Ρεγκίνα είναι λίγο διαφορετικά. Περνώ μέρες, βδομάδες, να αναμασώ τις αδικίες της. Πώς μπορεί ένας άνθρωπος να έχει τέτοια ψυχρότητα; Πώς είναι δυνατό να κάνει έρωτα με τέτοιο τρόπο; Όταν ερχόταν στο Παρίσι κανονικά κάθε βδομάδα (επί δύο χρόνια) ή όταν περνούσαμε ολόκληρες βδομάδες μαζί στις διακοπές, κάναμε έρωτα κάθε μέρα και κάποιες μέρες πολλές φορές τη μέρα. Τέλειωνε βίαια και θεαματικά, κάτι που γινόταν επίσης και με μένα. Ωστόσο, δεν δεχόταν πριν τον έρωτα σχεδόν κανένα χάδι και κατά τη διάρκεια του έρωτα δεν μπορούσα ούτε να τη φιλήσω στο στόμα ούτε να της αγγίξω τα μαλλιά (είχε μια ολόκληρη θεωρία για τα μαλλιά της, ότι δηλαδή δεν έπρεπε να τα αφήνει να λαδώνουν, ενώ αυτή περνούσε την ώρα της να τα αγγίζει και να αγγίζεται με αυτά). Όταν τελειώναμε τον έρωτα γυρνούσε απότομα στο άλλο πλευρό και κοιμόταν σαν μολύβι πάνω από μία ώρα σαν άγαλμα, ανέγγιχτη, αδιαπέραστη, σχεδόν αναίσθητη, περιχαρακωμένη μέσα στον ύπνο της, που την προφύλασσε από

κάθε τρυφερότητα. Κατά τη διάρκεια του έρωτα ήταν λ

ίγο-πολύ εντελώς παθητική και μερικές φορές αφηνόταν σε ντροπαλές απόπειρες να μου χαϊδέψει το πέος με την άκρη των δακτύλων.

Αν προσθέσουμε σ' αυτά και την ωμότητα της συμπεριφοράς της απέναντί μου όταν άρχισε να αναζητεί συστηματικά άλλους άντρες (με άφηνε μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες για να πάει να ζήσει με έναν άλλο για πολλές βδομάδες κλπ.), μπορούμε να δούμε τη δύναμη του δεσίματός μου. Το γεγονός ότι βλέπω καθαρά την ψυχρότητά της, την σκληρότητά της, την αδιαφορία της, το γεγονός ότι τα υπομένω όλα αυτά και ακόμη ότι τα μισώ όλα αυτά, δεν επηρεάζουν καθόλου την αγάπη μου γι' αυτήν. Η αγάπη μου βγαίνει άθικτη απ' όλα αυτά, άσπιλη, όπως η Αφροδίτη τη μέρα της γέννησής της στον πίνακα του Μποττιτσέλι. Είναι σαν να' μουν χωρισμένος στα δύο, κυριολεκτικά χωρισμένος. Από τη μια η απεριόριστη, ανεξάντλητη αγάπη μου, από την άλλη η διαύγεια και η δυσφορία μου. Και τα δύο κυριολεκτικά παρατίθενται, το ένα δίπλα στο άλλο, και δεν έχουν καμιά επιρροή το ένα πάνω στο άλλο. Στ' αλήθεια, δεν υπάρχει "μείωση της ασυμφωνίας". Προφανώς είναι το αποτέλεσμα του άγχους απώλειας που εξηγεί το δέσιμό μου και τη δύναμη του.

30

Μπορώ να πω με ακρίβεια τη στιγμή που εμφανίστηκε αυτό το άγχος της απώλειας με τη Ρεγκίνα.

Δεν εμφανίστηκε την στιγμή που είχε την πρώτη της σχέση με κάποιον άλλο. Ωστόσο αυτή η σχέση ήταν δυνατή και τακτική. Τον έβλεπε κάθε βδομάδα στο σπίτι της στη Σαρλεβίλ, εκεί που έμενε όταν δεν διανυκτέρευε στο σπίτι μου στο Παρίσι. Αυτή η σχέση δεν με απειλούσε. Υπήρχε ο άλλος, αλλά υπήρχα κι εγώ. Ο ένας δεν καταπατούσε τον άλλον. Δεν μου στερούσε τίποτε πηγαίνοντας μ' αυτόν. Αυτή η σχέση διήρκεσε πολύ καιρό, περισσότερο από ένα χρόνο. Έξι μήνες αφότου είχε αρχίσει, τον Μάιο του 1978, η Ρεγκίνα επιχειρούσε μια άλλη σχέση με έναν Ιρανό και εκεί ήταν που άρχισαν όλα.

Από την αρχή αυτή η σχέση μου αφαιρούσε πράγματα, με ματαίωνε. Είχε αποφασίσει να περάσει δέκα μέρες διακοπών μαζί του που φυσιολογικά έπρεπε να περάσει μαζί μου. Ήταν για μένα σαν ένα σοκ. Μια γροθιά στο στομάχι που σε κάνει να παραπατάς. Εκείνη τη στιγμή κατάλαβα ότι μια σχέση της με κάποιον άλλον άντρα μπορούσε να με απειλήσει. Αν δεχόταν να μου στερήσει δέκα μέρες μαζί της, μπορούσε να πάει πιο μακριά. Μπορούσε να μου τα πάρει όλα. Και πραγματικά, ένα χρόνο μετά, σχεδόν μέρα με τη μέρα, μου στερούσε σχεδόν τα πάντα, πηγαίνοντας στον δεκαπεντάχρονο έρωτά της και παύοντας να έχει σεξουαλικές σχέσεις μαζί μου, χωρίς ωστόσο να κόψει κάθε επαφή. Θα την έχανα. Μπορούσα να τη χάσω.

Ένα μήνα πριν απ' αυτό το γεγονός, σκόπευα να απομακρυνθώ απ' αυτήν. Την έβλεπα με διαύγεια, την απομυθοποιούσα. Άλλωστε είχα κι εγώ δύο σχέσεις που μου έδιναν πολλά. Μου έδιναν πολύ μεγαλύτερη ικανοποίηση σε σεξουαλικό επίπεδο.

Μ' αυτό το γεγονός αναποδογύρισαν τα πάντα. Σε διάστημα οκτώ ημερών, τη βδομάδα που ήταν με τον Ιρανό, άρχισα να τη λατρεύω. Ήταν σαν ένα ελατήριο. Είχε πατήσει το κατάλληλο κουμπί. Στους μήνες που ακολούθησαν όχι μόνο έγινα τρελός για κείνη, αλλά διέκοψα με τη Φανή και τη Μιριάμ. Μέγιστο σφάλμα.

Κάνοντάς το αυτό έμπαινα στο καταχθόνιο γρανάζι. Αφαιρούσα εκ των προτέρων όλα τα απαραίτητα αντισταθμίσιμα για να μπορέσω να υπομείνω τη ρήξη. Πριόνισα το κλαδί πάνω στο οποίο καθόμουν. Αντί να εμβαθύνω, να αναπτύξω τον δεσμό μου με τις δύο άλλες γυναίκες, τον καταργούσα. Έμπαινα χωρίς να το ξέρω σε μια θέση αδυναμίας, που φυσιολογικά θα κατέληγε να ενεργοποιήσει το άγχος μου της απώλειας κατά τη στιγμή της τελικής ρήξης.

Συνήθισμένο σχήμα που έχω ήδη αναλύσει: Το άγχος της απώλειας που γίνεται αισθητό κυρίως πριν πραγματοποιηθεί η απώλεια, τη στιγμή που αυτή δεν είναι ακόμη παρά μια μακρινή απειλή και ένα ενδεχόμενο, έχει αντίκτυπο πάνω στην ίδια την απώλεια κατά τη στιγμή που αυτή πραγματοποιείται. Μας εμποδίζει να ζήσουμε αυτή την απώλεια όπως θα έπρεπε να τη ζήσουμε, δηλαδή στηριζόμενοι από χαροποιά αντισταθμίσιμα. Μας εμποδίζει να αρχίσουμε μια καινούργια διαδικασία που θα μας επέτρεπε ακριβώς να βγούμε από αυτό το άγχος. Έχει συσσωρευτικά και αυτό-αναπαραγόμενα αποτελέσματα.

Έτσι ήταν και τα πράγματα που συνέβηκαν με μένα τον πρώτο καιρό.

Τον επόμενο Αύγουστο, δηλαδή τρεις μήνες σχεδόν μετά τη συνάντησή της με τον Ιρανό, η Ρεγκίνα, που δεν έπαυε να αναζητά άλλους άνδρες, ερωτεύεται ένα καινούργιο αγόρι σε ένα σεμινάριο όπου ήμασταν μαζί. Όχι μόνο ήμασταν εκεί μαζί, αλλά ζούσαμε ήδη μαζί σχεδόν δύο μήνες, όταν έγινε αυτό.

Το αγόρι είναι λίγο μεγαλύτερο από εκείνη. Είναι νέος, λαμπρός, έξυπνος, όμορφος, με μια συναρπαστική γοητεία. Είναι από μεγάλη οικογένεια, τυπικός ανώτερος υπάλληλος αλλά εξελιγμένος, με πολύ μέλλον. Το μελανό σημείο είναι ότι είναι παντρεμένος, αν και μόλις χώρισε με τη γυναίκα του.

Η Ρεγκίνα με αφήνει σε διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών. Έχει τέτοιο ενθουσιασμό μαζί του που δεν μπορεί να περιμένει. Φεύγει μαζί του στους δρόμους της Γαλλίας, χωρίς να μου δώσει την ελπίδα ότι θα την ξαναδώ, ένα ίχνος για να την ξαναβρώ, αφήνοντάς μου την αόριστη ελπίδα ότι θα μου στείλει ένα γράμμα (που δεν θα στείλει ποτέ).

Δεν ξέρω πώς άντεξα αυτό το σοκ. Μερικές φορές είναι εκπληκτικό τι εφόδια μπορούμε να βρούμε μέσα μας. Έπρεπε να γράψω ολόκληρο βιβλίο για να διηγηθώ αυτό το γεγονός και να βγω από εκεί. Το βιβλίο το έγραψα σταδιακά, ακολουθώντας τα γεγονότα, όταν ήταν ζεστά. Διηγήθηκα την αναστάτωσή μου, τον πανικό μου και το πώς έρχονταν τα πράγματα.

Για την Ρεγκίνα ήταν προφανώς μια αποτυχία. Επενδύει πάρα πολλά σε έναν άντρα και τυφλώνεται η ίδια. Η σχέση με τον Μπερνάρ στην ουσία

σταμάτησε τρεις μήνες μετά και εμείς ξαναρχίσαμε. Αλλά δεν ήταν καλά. Η Ρεγκίνα με θεωρεί υπεύθυνο για την αποτυχία της με τον Μπερνάρ. Ωστόσο έκανα τα πάντα για να δεχτώ αυτή τη σχέση και να μην ασκήσω άλλη επιρροή από αυτή που μπορούμε να ασκήσουμε όταν λέμε αυτό που αισθανόμαστε. Αυτή η αποδοχή με έβαλε σε πολύ μεγάλα προβλήματα και με παραπέμπει σε μια κεντρική σκηνή που διηγούμαι στο βιβλίο. Όταν μου ανακοίνωσε την απόφασή της να φύγει με τον Μπερνάρ, έφυγα τρέχοντας με το αυτοκίνητο στους δρόμους του Μπορντό σαν τρελός, σαν ντοπαρισμένος και έπεσα πάνω σε ένα μεσαιωνικό εκκλησάκι πάρα πολύ όμορφο. Είχα μια έκλαμψη: Αν αυτό είναι δυνατόν, τότε πρέπει να είναι δυνατόν και το να το αποδεχθώ. Πρέπει να θέλω να είναι ευτυχισμένη. Και ξαναγύρισα για να της πω: Ρεγκίνα, θέλω να είσαι ευτυχισμένη. Το βίωσα σαν νίκη απέναντι στον εαυτό μου, μια μεγάλη νίκη.

Οι σχέσεις μας από τότε προχωρούν κουτσά-στραβά και είναι μάλλον κακές. Κάνουμε έρωτα αλλά είναι υπερβολικά ψυχρή. Θέλει συνεχώς να παίρνει τις αποστάσεις της. Συνεχώς απομακρύνεται από μένα, ακόμη και αν μένει μαζί μου. Με έχει πάρει η κατηφόρα και προοιωνίζονται για μένα τα χειρότερα, έχοντας σαν δεδομένο ότι θα αρχίσει σίγουρα μια καινούργια περιπέτεια και υπάρχει ο κίνδυνος αυτή να είναι η οριστική και να με αφανίσει. Κάτι ετοιμάζεται. Μιλάει ακατάπαυστα για νεανικά σώματα που είναι τόσο πιο όμορφα από το δικό μου. Ακατάπαυστα κάνει υπαινιγμούς για την επιθυμία της να πάει αλλού.

Τότε είναι που βρίσκω μέσα μου τη δύναμη να γίνω δυνατός. Τότε είναι που κάνω απελπισμένη προσπάθεια να μη πεθάνω. Τον Ιανουάριο του 1979, αυτήν εδώ τη χρονιά, αποφασίζω να πάω ακόμη πιο μακριά από ότι πρωτύτερα με άλλες γυναίκες, ακόμη κι αν αυτό έχει χαρακτηριστικά αυτοκτονίας. Άλλωστε, δεν έχω πια τίποτε να χάσω. Αρχίζω μια σχέση με μια κοπέλα που γνώριζα από χρόνια, που περιμένει από μένα πολλά. Την έβγαλα εν μέρει από την πρέζα και την είχα σε θεραπεία, αλλά έχει μια δυνατή καθήλωση σε μένα με έναν τρόπο απειλητικό. Με φοβίζει αλλά την επιθυμώ. Λοιπόν τόσο το χειρότερο. Περνάω στην πράξη και χαίρομαι γι' αυτό. Οι σχέσεις μαζί της γίνονται θετικές και ζεστές, γεμάτες υποσχέσεις. Η στάση της απέναντί μου σταματά να είναι απειλητική.

Και μετά ξεκινώ μια άλλη σχέση με ένα κορίτσι που γνωρίζω επίσης από χρόνια, που έχει μια συναρπαστική ομορφιά και την είχα ήδη διακρίνει για τον αισθησιασμό της. Είναι έξυπνη και ανοιχτή. Ασχολείται με νέους που έχουν προβλήματα. Καινούριες ερωτικές προοπτικές ανοίγονται μπροστά μου που θα μου επιτρέψουν να ζήσω καλύτερα τα φοβερά γεγονότα που θα ακολουθήσουν, από τον Μάρτιο του 1979.

31

Και να! Σήμερα, 18 Οκτωβρίου 1979, τα πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν. Πολλά γεγονότα έγιναν μέσα σε λίγο χρόνο, τα οποία δεν μπορώ να διηγηθώ χωρίς να δίνω την εντύπωση ότι γίνομαι προκλητικός.

Ξαναεμφανίζεται η Μαρίζα, ο μεγάλος μου έρωτας εδώ και πέντε χρόνια. Ένα διστακτικό γράμμα ήρθε από τη Γερμανία (είναι παντρεμένη με ένα

Γερμανό γιατρό): "Χωρίζω". "Ναι, το είχα μαντέψει", της λέω στο γράμμα που της έστειλα σαν απάντηση. "Μου είχες πει: Δεν θα μείνω μαζί του περισσότερο από πέντε χρόνια". Η φαντασία μου έχει αναστατωθεί. Ξαναβλέπω τη Μαρίζα να κάνει έρωτα. Ξαναβλέπω τα στήθη της, το γενναιόδωρο κορμί της, κυρίως την εκρηκτική και λαμπερή προσωπικότητά της (σαν φωτιά). Πίστευα ότι την είχα ξεχάσει, την είχα διαγράψει. Είναι παρούσα μέσα μου, περισσότερο από ποτέ άλλοτε. Δεν είναι μόνο το σεξ ή κυρίως το σεξ, σαν τα κορίτσια που συναναστρεφόμουν εδώ και ένα χρόνο, τα οποία με βοήθησαν να καταπιώ την ιστορία με τη Ρεγκίνα.

Υπάρχει επίσης κι η χθεσινή βραδιά με τη Μαρί και την Καρολίν. Η Μαρί και η σεξο-θεραπευτική εμπλοκή, σεξουαλική θεραπευτική, γεμάτη σεξουαλικότητα, με κύριο συστατικό της τη σεξουαλικότητα. Και η Καρολίν, η λεσβία, Δίδυμος με ωροσκόπο Υδροχόο, που εμφανίστηκε στον ορίζοντά μου εδώ και έξι μήνες. Η τέλεια έκρηξη. Η εξυπνάδα, η ζωή, τα πάντα. Και επίσης το πρόβλημα του έρωτα μιας γυναίκας που αγαπάει τις γυναίκες. Σάρκα απαλή και διάφανη, πνεύμα εκπληκτικό. Αγάπησε τη Μαρί και ενδιαφερόταν περισσότερο γι' αυτήν παρά για μένα. Πρωτόγνωρο, αφού κάθε φορά που γίνεται αυτό γενικά είναι γύρω από τον άνδρα. Ανακάλυψη ενός ανώτερου τρόπου να κάνουμε έρωτα. Σωστά είπα ανώτερο. Σαν ένας μεγάλος σκιέρ που τον βλέπουμε να κατεβαίνει μια πλαγιά με τη μεγαλύτερη άνεση. Ο τρόπος που έχει να παίρνει τη Μαρί από το χέρι, ένας τρόπος βασίλισσας... Και αυτός ο πισινός, ο πισινός που αγάπησα. Δίνει την εντύπωση ότι είναι κοινότυπος, χοντροκομμένος. Όχι, είναι ένας πισινός που μιλάει, που μπορεί να αγαπηθεί, που είναι φτιαγμένος για να αγαπηθεί. Είναι ένας πισινός φιλόξενος, ζωντανός, κοντινός. Πώς να το πω; Οι βλάκες δεν μπορούν να καταλάβουν. Δεν υπάρχει τίποτε το κοινότυπο, τίποτε. Ένας πισινός είναι ένα σύμπαν. Ποτέ δεν γνώρισα πισινό σαν της Καρολίν. Μοιάζει με της Ρεγκίνας (ακόμη).

Η Ρεγκίνα ξεθωριάζει ή ακριβέστερα παίρνει προοδευτικά τη θέση που της ταιριάζει.

Μετά από το βιωματικό σεμινάριο στις αρχές του Σεπτεμβρίου, για το οποίο μίλησα, όπου δύσκολα μου απηύθυνε το λόγο, την έχω στηρίξει, περιποιηθεί, αγαπήσει. Το κατάλαβε και το εκτίμησε.

Κι έπειτα δε δέχτηκα να μην πάρω τίποτα. Της έστειλα ένα γράμμα σχεδόν χωρισμού όπου της έλεγα: "Όχι, δεν μπορώ να συνεχίσω, αδύνατον. Δεν είμαι ένα κομμάτι ξύλου. Δε μπορώ ούτε να σε πλησιάσω".

Μερικές μέρες αργότερα μου τηλεφώνησε, κατηγορώντας με φυσικά, ότι κάνω εκβιασμούς, λέγοντάς μου επίσης: Δεν μπορώ (αυτές οι λιτανείες από δεν μπορώ). Τελικά ήθελε να συνεχίσουμε να έχουμε σχέσεις. Το θέλει πολύ. Πάντα το ήθελε πολύ.

Κράτησα δέκα μέρες. Δέκα μέρες περηφάνιας. Είναι η υπεροψία που κρατάει κανείς όταν εφαρμόζει την πολιτική της απομάκρυνσης. Σκεφτόμουν αυτές τις μέρες ότι η τεχνική της γοητείας του δυτικού κόσμου που εμπνέεται από τις "επικίνδυνες σχέσεις" (του δέκατου όγδοου αιώνα) βασίζεται στην υπολογισμένη απομάκρυνση, επομένως στο άγχος της απώλειας. Κάνουμε να

εμφανιστεί μπροστά στον άλλον το φάσμα της απώλειας ή ακόμη του καθησυχάζουμε δείχνοντάς του ότι κανείς δε θέλει να τον πνίξει. Ξαναδιάβασα, αντίθετα, το Η Τέχνη του ν' αγαπάς, του Οβίδιου, στο οποίο η γοητεία βασίζεται πάνω στην προσοχή, την ευγένεια και τη γενναιοδωρία. Διαβάστε το, το βιβλίο αυτό είναι θαυμάσιο. Αν η καλή σου είναι άρρωστη, ασχολήσου μαζί της. Πρέπει να σε σκέφτεται με εικόνες ευτυχίας. Ο Τριστάνδος και η Ιζόλδη μας έκαναν πολύ κακό. Ο μεσογειακός έρωτας είναι πιο φωτεινός.

Και μετά ξανάρχισα επαφές, όπως πάντα, ύστερα από κάποια σκέψη που πέρασε από το μυαλό μου, από μια σκέψη που έκανα για τη σχέση μας με την επιθυμία του άλλου. Έλεγα ότι η καινούργια φιλοσοφία που πηγάζει από τον ροτζεριανισμό έπρεπε να αφορά κατά προτεραιότητα τη σχέση μας με την επιθυμία του άλλου (περισσότερο κι από τη δική μας επιθυμία). Τη δική μας επιθυμία την γνωρίζουμε και είναι προφανής. Αντίθετα, η επιθυμία του άλλου μας απειλεί και μας φοβίζει. Ωστόσο, είναι μια υπόσχεση. Η επιθυμία του άλλου είναι πάντοτε μια υπόσχεση που κινδυνεύει να μας κλονίσει, να μας κάνει να βγούμε από τους εαυτούς μας. Είναι μια άλλη επιθυμία. Είναι το άγνωστο που κανείς δεν ξέρει πού θα μας οδηγήσει. Όχι λοιπόν αμυντική στάση απέναντι στην επιθυμία του άλλου. Αν δεν μπορείς να ανταποκριθείς Ο.Κ. Αλλά όχι αμυντική στάση απριόρι.

Η εφαρμογή αυτής της σκέψης σε μένα (την έχω ήδη εφαρμόσει): Πρέπει να πάρω στα σοβαρά την επιθυμία της Ρεγκίνας να συνεχίσει μαζί μου εναντίον πάντων. Ο φόβος της για έρωτα μαζί μου είναι λυπηρός. Αλλά πρέπει να δοκιμάσω να το ξεχάσω. Πρέπει να δοκιμάσω να το αναλάβω. Αυτό είναι δύναμη και όχι δεν ξέρω ποια επιτηδευμένη πολιτική απομάκρυνσης.

Ξανάρχισα λοιπόν επαφές. Τηλεφωνηθήκαμε. Έχω υποστεί τη χάρη της φωνής της, του λόγου της. Αυτό είναι που με δένει περισσότερο μαζί της. Κάποτε κατάλαβα την ιστορία του Οδυσσέα και των σειρήνων της. Η φωνή του πλάσματος που αγαπάς είναι το πιο φοβερό πράγμα. Τρέμω από την κορυφή μέχρι τα νύχια ακούγοντας μέσα μου, στη θύμησή μου, τη φωνή της Ρεγκίνας. Είναι το πιο δυνατό στοιχείο στο δέσιμό μου μαζί της.

Θα δειπνήσουμε μαζί το ερχόμενο Σάββατο. Έχω σκοπό να πάω πολύ μακριά τη σχέση μας, γιατί αισθάνομαι ότι προοδευτικά παίρνει απέναντί μου τη θέση που πρέπει να έχει.

Θα σας κρατήσω ενήμερους...

32

Εδώ πρέπει να εισάγω μια ρήξη. Ο σκοπός μου στο έργο αυτό, ο οποίος δε μου επιβλήθηκε μεμιάς, αλλά σιγά-σιγά, είναι να μιλήσω διαδοχικά για τα τρία συστήματα κατοχής: Το πρώτο ή θεμελιώδες σύστημα κατοχής του άνδρα πάνω στη γυναίκα, καθαρά κοινωνικής φύσης, το δεύτερο ή σύστημα κατοχής της γυναίκας πάνω στον άνδρα, συγχρόνως κοινωνικό και ερωτικό, και το τρίτο ή σύστημα ερωτικής κατοχής του άνδρα πάνω στη γυναίκα, ουσιαστικά ερωτικής φύσης, στο οποίο η κοινωνία παρεμβαίνει με πλάγιο τρόπο. Αρχισα με το τρίτο σύστημα, όπως είπα, ίσως γιατί είναι πιο κοντινό

στις τωρινές μου ενασχολήσεις. Αντιστοιχεί σε αυτό που ζω τώρα, ενώ τα άλλα είναι πιο μακριά από μένα.

Το τρίτο σύστημα, στο οποίο αναφέρθηκα εκτεταμένα στις σελίδες που προηγήθηκαν, είναι βασικά ερωτικό, με την έννοια ότι πρόκειται για μία βούληση στον άνδρα (ή στη γυναίκα) να έχει για τον εαυτό του ένα σύντροφο για την ευχαρίστησή του, κάθε μορφής, αλλά ειδικά για την ερωτική ευχαρίστηση. Η κατοχή σκοπεύει σε πρώτη φάση να εξασφαλίσει με σταθερότητα έναν τύπο ερωτικών κατά κύριο λόγο ικανοποιήσεων. Σε αυτό το σύστημα η απειλή του πνιγμού που αισθάνεται κυρίως η γυναίκα (αλλά πιθανόν και ο άνδρας) προκύπτει από την εξομοίωση της επιθυμίας του άλλου με την επιθυμία για κοινωνική κυριαρχία, κάτι που γενικά δεν αληθεύει. Πρόκειται για μια διαδικασία προβολής. Με αυτή την έννοια, αυτό το σύστημα κατοχής δεν αγγίζει πραγματικά το κοινωνικό πεδίο. Δεν το αγγίζει παρά έμμεσα.

Όπως έδειξα, η γυναίκα αισθάνεται το αιτήμα του άνδρα σαν μια μορφή διαταγής να συμμορφωθεί στην επιθυμία του. Βλέπει μια πράξη ανωτέρου (κοινωνικά) εκεί που συνήθως δεν είναι παρά μια ντροπαλή και αδέξια ικεσία.

Ο συμβολισμός αυτού του πράγματος είναι η σχέση άνδρα-γυναίκας στο δρόμο. Η γυναίκα δέχεται πολύ καλά και μάλιστα εύχεται να την κοιτάξει ο άνδρας, να τη θαυμάσει, να την επιθυμήσει μυστικά. Κάνει τα πάντα γι' αυτό, δηλαδή φτιάχνεται, στολίζεται, γυμνώνεται περισσότερο από τον άνδρα (γάμπες και ώμοι γυμνοί για παράδειγμα). Αντίθετα, αυτό που δεν υποφέρει είναι το ίδιο το αίτημα διατυπωμένο και καθαρό. Υποφέρει τη σιωπηλή επιθυμία αλλά όχι την εκφρασμένη επιθυμία. Η εκφρασμένη επιθυμία είναι τελικά κάτι περισσότερο από την έκφραση μιας επιθυμίας. Είναι το κάλεσμα για μια απάντηση. Είναι ένα μήνυμα που στέλνεται στον άλλον με το οποίο του ζητούμε να πράξει, δηλαδή να απαντήσει θετικά, να κάνει βήματα για να έρθει, να δοθεί, να δώσει κλπ Όλα αυτά μπορεί κάλλιστα να εξομοιωθούν με μια διαταγή, αν στην κοινωνική ζωή αυτός που κάνει ένα τέτοιου είδους αίτημα είναι αυτός που συνήθως δίνει διαταγές.

Πολύ συχνά η γυναίκα φτάνει μέχρι σημείου να το εξομοιώσει με βιασμό, ενώ δεν υπάρχει κανένα κοινό μέτρο ανάμεσα στο βιασμό και το σεξουαλικό αίτημα. Σύμφωνα με όλες τις σοβαρές έρευνες ο βιασμός δεν είναι στα αλήθεια σεξουαλική πράξη αλλά πράξη βίας. Χρησιμοποιεί, ανάμεσα σε στ' άλλα, τη σεξουαλικότητα σαν εργαλείο. Μπορεί να απευθυνθεί σε κάθε γυναίκα, όποια κι αν είναι, όποια κι αν είναι η ηλικία της ή η γοητεία της. Ο βιαστής γενικά δεν έλκεται από το θύμα του και δεν το επιθυμεί σεξουαλικά περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη γυναίκα. Θέλει μόνο να τη βιάσει και μπορεί να το θέλει ακόμη κι αν εκείνη συγκατατίθεται εντελώς. Ο βιασμός είναι στην ουσία μια πράξη ολοκληρωτικής κυριαρχίας και με αυτήν την έννοια ανήκει στο πρώτο σύστημα και όχι στο τρίτο.

Παραδόξως, η γυναίκα που αισθάνεται να απειλείται από ένα σεξουαλικό αίτημα, ειλικρινές ή όχι, τείνει να ανατρέψει την κατάσταση προς όφελός της και να πραγματοποιήσει ένα σχήμα μέσα στο οποίο αυτή είναι κατά κάποιον τρόπο σε κυρίαρχη θέση, τουλάχιστον στο επίπεδο των εικόνων. Δε

δέχεται το αίτημα του άνδρα που υποδηλώνει λίγο-πολύ ότι αυτή πρέπει να τον υπηρετεί ή ότι αυτός θα τη χρησιμοποιήσει, αλλά προσπαθεί να δημιουργήσει μια σχέση όπου είναι ο άνδρας που την υπηρετεί και τον οποίο αυτή χρησιμοποιεί. Ο άνδρας τελικά σε αυτό το σχήμα είναι ενεργητικός, πράττει, δίνει, επιχειρεί σαν ένας αφοσιωμένος υπηρέτης. Η γυναίκα δέχεται από τη θέση της βασίλισσας.

Γι' αυτό το λόγο η γυναίκα φοβάται τόσο πολύ το ωμό αίτημα που γίνεται στο δρόμο ή σε παρόμοιους χώρους. Δεν είναι ποτέ σίγουρη ότι ένας άγνωστος, ακόμη κι αν της αρέσει, δεν ψάχνει κάτι άλλο από τον σωματικό έρωτα, κάτι που σημαίνει είτε να δοθεί χωρίς άλλο κίνητρο -κάτι που δυσκολεύεται να κάνει- είτε ακόμη και να υπηρετήσει τα κέφια του άνδρα. Δεν αισθάνεται καθόλου προστατευμένη απέναντι σε μια επιθυμία που στοχεύει στον καθαρό και απλό έρωτα με την αμοιβαία εμπλοκή που συνεπάγεται.

Παράλληλα μ' αυτή την απειλή του πνιγμού που βιώνεται συχνότερα από τη γυναίκα υπάρχει η απειλή της απώλειας που βιώνεται συχνότερα από τον άνδρα, η οποία δεν έχει πια κανέναν κοινωνικό χαρακτήρα. Είναι αληθινά και μόνο ο φόβος μιας ματαίωσης που μπορεί κάλλιστα να ξεπεράσει το ερωτικό πεδίο και να τοποθετηθεί σε όλους τους τομείς ικανοποιήσεων. Ο άνδρας, απλά και ξεκάθαρα, φοβάται να χάσει τη γυναίκα που του αρέσει. Αν αυτή η γυναίκα του αρέσει δεν είναι επειδή αισθάνεται να έλκεται απ' αυτήν μόνο στο ερωτικό πεδίο.

Σε αυτό το τρίτο σύστημα την ανησυχία κοινωνικής φύσης γενικά τη συναντούμε περισσότερο στη γυναίκα και την ερωτική ανησυχία περισσότερο στον άνδρα. Ο άνδρας απειλείται να χάσει τη γυναίκα που επιθυμεί και αγαπά εξαιτίας των κοινωνικών συμπλεγμάτων της. Το ίδιο συμβαίνει και στο δεύτερο σύστημα που θίγω τώρα. Ο άνδρας αισθάνεται να εμποδίζεται από τη γυναίκα να ζήσει όλες τις εμπειρίες ηδονής που επιθυμεί, γιατί η γυναίκα φοβάται μην τον χάσει και νιώσει έτσι χωρίς υποστήριξη και προστασία. Αυτή τη φορά, όπως βλέπουμε, δεν είναι πια η γυναίκα που αισθάνεται πνιγμένη αλλά ο άνδρας. Συχνά μάλιστα αισθάνεται ότι ευνουχίζεται εξουσιάζεται απ' αυτήν.

Και στα δύο συστήματα ο άνδρας ζει δύσκολα στο χώρο του ερωτισμού, αντίθετα η γυναίκα εκδηλώνει ανησυχίες κοινωνικής φύσης. Αυτό μας παραπέμπει στην κατάσταση του άνδρα και της γυναίκας στον πολιτισμό μας και στο γεγονός ότι ο άνδρας πληρώνει, μπορούμε να πούμε, το δικαίωμά του στην ευχαρίστηση εξαιτίας των στάσεων της γυναίκας που προκύπτουν από την κοινωνική της εκμηδένιση. Πληρώνει την κυριαρχία που ασκεί στη γυναίκα με τις ματαιώσεις και τις απειλές που έρχονται από την πλευρά της.

Οι δύο πίνακες που ακολουθούν συνοψίζουν τη διαφορά ανάμεσα στο τρίτο και το δεύτερο σύστημα.

Τρίτο σύστημα	Κοινωνικό	Ερωτικό
Πνιγμός	Γυναίκα	////

Απώλεια	/////	Άνδρας
---------	-------	--------

Δεύτερο σύστημα	Κοινωνικό	Ερωτικό
Πνιγμός	/////	
Απώλεια		/////

Επαναλαμβάνω ακόμη μια φορά ότι όταν αποδίδω στον άνδρα ή τη γυναίκα αυτόν ή εκείνον τον τύπο στάσης διαπιστώνω απλά μία τάση και σε καμία περίπτωση ένα απόλυτο χαρακτηριστικό. Οι ανδρικοί και γυναικείοι ρόλοι, όσο κι αν είναι καλά στερεωμένοι στον πολιτισμό μας, επιδέχονται πολλές εξαιρέσεις.

33

Μιλώντας γι' αυτόν τον καινούριο τύπο σχέσης ανάμεσα στους συντρόφους του ζευγαριού αναφέρομαι επίσης σ' έναν άλλο τύπο κατάστασης.

Η ερωτική κατοχή της γυναίκας από τον άνδρα προϋποθέτει ότι ο άνδρας επιζητεί να πραγματωθεί στο πεδίο της ηδονής και είναι ήδη αρκετά προχωρημένος προς αυτή την κατεύθυνση. Φοβίζουμε τους άλλους με τις επιθυμίες και τα αιτήματά μας μόνο όταν τα έχουμε και όταν αυτά είναι αρκετά δυνατά. Αυτό είναι αδύνατο όταν είσαι κλεισμένος σε μια σταθερή και μονογαμική κατάσταση ζωής. Αντίθετα, όταν δεν είσαι σε αυτή την κατάσταση μπορείς κάλλιστα να έχεις φιλοδοξίες που βιώνονται σαν απειλές απ' αυτούς στους οποίους απευθύνονται, εξαιτίας της δύναμης και της συνοχής τους.

Οι άνθρωποι που βρίσκονται απομονωμένοι σε ένα κλειστό ζευγάρι αισθάνονται μάλλον να πνίγονται και ζητούν να απελευθερωθούν. Ο άνδρας (ή η γυναίκα) που βρίσκεται σ' αυτή την κατάσταση έχει προβλήματα όχι τόσο με τους συντρόφους που συναντά αλλά με το μόνιμο σύντροφο στον οποίο βλέπει ένα εμπόδιο για την πραγμάτωσή του. Βλέπει το "αλλού" σαν έναν παράδεισο και το "εδώ" σαν κόλαση, κάτι που δεν είναι η περίπτωση κάποιου που έχει ήδη επιχειρήσει την απελευθέρωσή του.

Το πρόβλημα της κατοχής αριθμός δύο το συναντάμε λοιπόν στα νεαρά άτομα, που έχουν δειλές επιθυμίες, είναι αρκετά κομφορμιστές και εύχονται κάτι άλλο χωρίς να γνωρίζουν τι είναι αυτό. Προσωπικά η συναισθηματική μου ζωή χωρίζεται καθαρά στα δύο, όπως έχω ήδη πει. Στην πρώτη περίοδο, δηλαδή μέχρι τα σαράντα, το κύριο πρόβλημά μου ήταν ότι αισθανόμουν να πνίγομαι από τη γυναίκα με την οποία ζούσα, στην οποία σε γενικές γραμμές υποτασσόμουν. Οι απόπειρες που έκανα να πάω αλλού ήταν δειλές και αδέξιες κι έτσι δε ζούσα παρά αποσπασματικά τα προβλήματα που συνδέονται με την ερωτική κτητικότητα.

Δεν είναι παρά από τα πενήντα όπου άρχισα να ζω μόνιμα τα προβλήματα της ερωτικής κατοχής, που έχουν πρόσφατα οξυνθεί (είμαι πενήντα πέντε χρονών). Αυτά τα προβλήματα έγιναν κυρίαρχα για μένα εξαιτίας της φύσης της αναζήτησής μου και επειδή αυτή η αναζήτηση έγινε μόνιμη. Δεν ήμουν

πια στην κατάσταση που ψάχνει κανείς να ελευθερωθεί αλλά σ' αυτή που ζει την απελευθέρωσή του, πράγμα που ανοίγει καινούργιες προοπτικές.

Το να επικεντρωθώ στο σύστημα κατοχής αριθμός δύο θα έχει λοιπόν το πλεονέκτημα να με κάνει να φαίνομαι παρόμοιος με την πλειονότητα των ανθρώπων αντί να με διαφοροποιεί.

Όταν μίλησα για την τωρινή ερωτική μου αναζήτησή, κατάφερα να φαίνομαι σαν αρκετά ιδιαίτερος ακόμη κι αν δεν ήταν αυτός ο σκοπός μου. Ο αναγνώστης ίσως πει μέσα του: σε τι μπορεί να χρησιμεύσει η ιστορία ενός άνδρα που αλλάζει γυναίκα κάθε τέσσερα χρόνια και έχει ακόμα πολλές άλλες;

Μια μέρα ο ψυχαναλυτής μου (έκανα μια ψυχανάλυση που κράτησε τέσσερα χρόνια) μου είπε κοιτώντας με παράξενα (δεν ήμουν πλέον στο ντιβάνι): Λοιπόν, γυναίκες, πόσες είχατε; Χίλιες; Βάλθηκα να τις μετρώ και κατάλαβα ότι πραγματικά το ποσό γινόταν σχεδόν αστρονομικό.

Παρ' όλα αυτά, περίμενα περίπου έξι χρόνια για να έχω μια σοβαρή σχέση με μια άλλη γυναίκα πέρα από την πρώτη μου γυναίκα. Με άλλα λόγια, για έξι χρόνια ήμουν αυτό που ονομάζουμε "πιστός". Εκείνο τον καιρό είχα τα μεγαλύτερα προβλήματα πνιγμού, με την έννοια του συστήματος αριθμός δύο, δηλαδή με την έννοια ότι αισθανόμουν να εμποδίζομαι να πάω αλλού όσο θα ήθελα.

34

Νομίζω ότι παρά τις επεξηγήσεις μου, ο αναγνώστης δεν βλέπει καθαρά αυτό που εννοώ με το σύστημα αριθμός δύο και αριθμός τρία.

Ως σύστημα αριθμός τρία εννοώ έναν τύπο σχέσης στην οποία ο ένας από τους συντρόφους θέλει να κατέχει τον άλλο σαν ερωτικό αντικείμενο και κινδυνεύει να τον χάσει για τον ίδιο λόγο (ο άλλος αισθάνεται να πνίγεται). Η απειλή της απώλειας σε αυτή την περίπτωση δεν έρχεται από την έλξη του "αλλού" αλλά από μια πολύ δυνατή πίεση του "εδώ". Αντίθετα, στο σύστημα αριθμός δύο η κατοχή δεν είναι ερωτικής αλλά κοινωνικής φύσης. Ο κτητικός σύντροφος θέλει να κρατήσει τον άλλο για λόγους υλικής ασφάλειας και γενικής προστασίας και τον εμποδίζει να έχει αλλού, εκτός ζευγαριού, εμπειρίες ευχαρίστησης. Βέβαια ο σύντροφος μπορεί και να μην το επιθυμεί. Όμως το σύστημα κατοχής δεν παύει να υπάρχει. Η απειλή της απώλειας προκύπτει σε αυτή την περίπτωση από την έλξη του αυτού του "αλλού".

Έχω ήδη πει ότι στο τρίτο σύστημα είναι γενικά ο άνδρας που αισθάνεται την απειλή της απώλειας ενώ στο δεύτερο σύστημα την αισθάνεται η γυναίκα. Το αντίθετο συμβαίνει με την απειλή του πνιγμού που στο τρίτο σύστημα την αισθάνεται κυρίως η γυναίκα και στο δεύτερο ο άνδρας. Γι' άλλη μια φορά δεν πρόκειται παρά για μία τάση.

Στο δεύτερο σύστημα που τώρα με ενδιαφέρει, βρίσκουμε στον ένα ή και στους δύο συντρόφους την επιθυμία να κρατούν τον άλλο για να

εξασφαλίσουν τη σιγουριά τους. Φυσικά αυτός μπορεί να έχει διάφορες στάσεις απέναντι σε όλα αυτά: είτε απλά και καθαρά της υποταγής, είτε της εξέγερσης, είτε της αδιαφορίας σχετικά με το εξωτερικό περιβάλλον, είτε αντίθετα του ενδιαφέροντος.

Όποια κι αν είναι η στάση του, οπωσδήποτε απειλεί αυτόν που θέλει να τον κατέχει επειδή, θεωρητικά, έχει πάντα τη δυνατότητα να φύγει. Αυτός που κατέχει, απέναντι στην πραγματική ή θεωρητική απειλή, μπορεί (ή μπορεί και όχι) να αισθάνεται άγχος. Αυτό το άγχος είναι που καθορίζει τη συμπεριφορά του ως κατόχου, δηλαδή το βαθμό κτητικότητάς του.

Αγγίζουμε εδώ, όπως και στο τρίτο σύστημα, τη βαθιά πραγματικότητα, την καρδιά του φαινομένου. Ο καθοριστικός παράγοντας είναι το άγχος και δεν εξαρτάται αυτό καθαυτό από τη στάση του συντρόφου, πέρα από ό,τι αφορά στην ενεργοποίησή του. Αυτό το άγχος είναι ένα παράγωγο της προσωπικότητας και εξαρτάται από όλες τις προηγούμενες εμπειρίες μας. Υπακούει στους νόμους που έχουμε ήδη εξετάσει.

Το ιδιαίτερο στο δεύτερο σύστημα, αυτό που του δίνει μια ξεχωριστή υπόσταση, είναι ότι αναμιγνύει, με έναν μοναδικό τρόπο, τις στάσεις κοινωνικής προστασίας και τις ερωτικές στάσεις. Η γυναίκα που αισθάνεται να απειλείται από τις απερισκεψίες του συζύγου της, εξαιτίας της επιθυμίας του να έχει σχέσεις με άλλες γυναίκες, ή από τις ενδεχόμενες σχέσεις του, δεν τοποθετείται στο ίδιο πεδίο με αυτόν. Αυτός τοποθετείται στο πεδίο της ευχαρίστησης και δεν εύχεται απαραίτητα να αφήσει τη γυναίκα του. Μπορεί μάλιστα να είναι πολύ συνδεδεμένος μαζί της. Η γυναίκα ωστόσο αισθάνεται να απειλείται από μια ενδεχόμενη διάλυση του ζευγαριού. Και είναι αλήθεια ότι οι ερωτικές σχέσεις επηρεάζουν το ζευγάρι. Ένας άνδρας που αισθάνεται να έλκεται από κάπου αλλού αλλά θέλει ωστόσο να κρατήσει το ζευγάρι του, μπορεί κάλλιστα να φθάσει να το διαλύσει γιατί υφίσταται τη γοητεία μιας καινούριας συντρόφου ή γιατί θέλει να ενσωματώσει την ευχαρίστηση που ανακάλυψε στην καθημερινή του ζωή ή για άλλους λόγους. Η απειλή είναι εντελώς πραγματική.

Φυσικά αυτός ο τύπος απειλής παραπέμπει στο γεγονός ότι το ζευγάρι δεν είναι μόνο η ένωση δύο προσώπων που συνδέονται το ένα με το άλλο, αλλά αποτελεί επίσης ένα μέσον ζωής, ειδικά για τη γυναίκα. Αυτή, πολύ συχνά, δεν μπορεί να υπάρχει έξω από το ζευγάρι. Εξαρτάται στενά απ' αυτό. Το λειτούργημα που ασκεί στην καρδιά του ζευγαριού της επιτρέπει να πετύχει πόρους και υλικά εφόδια μέσα από μια μη τυποποιημένη δομή, που όμως δεν είναι και λιγότερο πραγματική. Ο άνδρας "συντηρεί" τη γυναίκα όπως λέμε, όχι απαραίτητα εξαιτίας της δουλειάς που εκείνη προσφέρει, αλλά για να την έχει στη διάθεσή του, κάτι που κάνει τη γυναίκα ακόμη πιο εξαρτημένη από τον πόθο του άνδρα και την επιθυμία του να είναι μαζί της.

Το άγχος απορρέει από αυτήν ακριβώς την εξάρτηση ενός κοινωνικού φαινομένου ως προς ένα άλλο φαινόμενο στο οποίο ο ερωτισμός παίζει καθοριστικό ρόλο. Ο ερωτισμός αντί να είναι μόνο μια πηγή ευχαρίστησης, γίνεται ένα όργανο απειλών και μια πηγή φόβου. Αλλάζει, ως πούμε, φύση (και δεν υπάρχει εδώ τίποτε θετικό) και παραπέμπει για άλλη μια φορά στην κυριαρχία του άνδρα πάνω στη γυναίκα.

35

Είμαι υποχρεωμένος να προβώ σε γενικές εκτιμήσεις. Προφανώς δεν έχω την εμπειρία της απειλής της απώλειας όπως τη βιώνει η γυναίκα στο σύστημα αριθμός δύο και δεν έχω παρά την εμπειρία του πνιγμού που απορρέει απ' αυτήν. Μπορώ λοιπόν να μιλήσω μόνο για τον τελευταίο και όσο για την απειλή της απώλειας μόνο με θεωρητικό τρόπο.

Το δράμα της γυναίκας στους πολιτισμούς όπου είναι κυρίαρχος ο άνδρας είναι ότι έχει λίγα μέσα για να τον κατέχει. Ωστόσο το έχει ανάγκη. Εξαρτάται από τον άνδρα όχι μόνο υλικά και κοινωνικά αλλά επίσης και ψυχολογικά. Η υλική εξάρτηση δημιουργεί άγχος, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την κτητικότητα. Γενικά το άγχος δημιουργεί κτητικότητα. Είναι μια παγκόσμια αρχή. Η κτητικότητα της γυναίκας, που είναι ένα φαινόμενο κυριαρχίας αλλά δεν είναι πρωταρχικό αφού απορρέει από την κυριαρχία του άνδρα, έχει πολύ διαφορετικές μορφές απ' αυτές του άνδρα. Η κυριαρχία του άνδρα είναι ένα φαινόμενο Εξουσίας. Ο άνδρας δεν κατέχει • βασιλεύει. Το σημαντικό γι' αυτόν είναι να τον υπακούουν. Θέλει να δουλεύουν γι' αυτόν και θεωρεί τους κατωτέρους του σαν όργανα στην υπηρεσία του. Ένα εργαλείο που δεν λειτουργεί δεν τον ενδιαφέρει. Θα επανέλθω στο σημείο αυτό αργότερα.

Αντίθετα, η γυναίκα διασφαλίζεται με την ιδιοκτησία. Της αρέσει να έχει αγαθά, ιδιαίτερα υλικά αγαθά, ακόμη κι αν αυτά είναι αδρανή αντικείμενα, που σε τελική ανάλυση δεν χρησιμεύουν σε τίποτε. Η γυναίκα συσσωρεύει σαν το μυρμήγκι. Συχνά βλέπει και την οικογένειά της κατά τον ίδιο τρόπο. Κάτι δικό μου. Κάτι που μου ανήκει. Η οικογένειά μου. Τα παιδιά μου.

Ένα αγαθό, ακόμη και αν δεν παράγει, είναι ένα κεφάλαιο που μπορεί ενδεχομένως να αποφέρει κάτι. Εξασφαλίζει ένα ελάχιστοεπιβίωσης. Επιτρέπει να μην πεθάνεις. Είναι το ουσιώδες για τη γυναίκα που δεν επιζητά, όπως ο άνδρας, να βασιλεύει σ' ένα σύνολο που εργάζεται και λειτουργεί. Της αρκεί που αυτό το σύνολο υπάρχει, ακόμη κι αν είναι αδρανές και σχεδόν στείρο. Είναι η κεφαλαιοκρατική ψυχολογία, σε καθαρή κατάσταση, σε αντίθεση με τη γραφειοκρατική και τεχνοκρατική ψυχολογία. Η ψυχολογία της συσσώρευσης.

Ο άνδρας γίνεται αντιληπτός μέσα από αυτή την προοπτική. Είναι ο άνδρας μου, δηλαδή αυτός που είναι παντρεμένος μαζί μου. Δεν είναι τυχαίο ότι χρησιμοποιεί έναν όρο με σχεσιακή σημασία, ενώ ο άνδρας λέει "η γυναίκα μου", χρησιμοποιώντας ένα γενικό όρο χωρίς σχεσιακή σημασία. Μια γυναίκα είναι μια γυναίκα και υπάρχουν εκατομμύρια στον κόσμο, ενώ ένας σύζυγος για μένα δεν υπάρχει παρά σ' ένα και μόνο αντίτυπο. Υπάρχει πλεονασμός: είναι δικός μου γιατί είμαι παντρεμένη μαζί του.

Από τη στιγμή που η γυναίκα ξέρει ότι άνδρας -ο οποίος άνδρας- της ανήκει, αισθάνεται σίγουρη γιατί έχει στα χέρια της ένα δυναμικό που μπορεί να χρειαστεί ακόμη κι αν, εκ των πραγμάτων, δεν χρειάζεται ποτέ. Ένας άνδρας, ακόμη και ανίκανος, είναι πάντα ένας άνδρας.

Προφανώς, δεν είναι ίδια η οπτική του άνδρα, που θέλει μια γυναίκα (ή

γυναίκες) να κάνει παιδιά (κατά προτίμηση αρσενικά), να τον υπηρετεί, να είναι υγιής, να είναι παραγωγική. Αν δεν είναι έτσι, μπορεί να τη διώξει. Έχει το δικαίωμα. Και το κάνει συχνά.

Βλέπουμε γυναίκες προσκολλημένες σε άνδρες που είναι αληθινά συντρίμια και τους κρατούν σαν ένα πολύτιμο αγαθό όχι τόσο από ερωτικό δέσιμο, αλλά από μια ακατάσχετη ανάγκη οικειοποίησης, όπως συνδέεται κανείς με παλιά ρούχα ή ένα ερειπωμένο πατρικό σπίτι. Οι δεσμοί δημιουργούνται μόνο και μόνο από τη δύναμη της διάρκειας και η παράδοση καταλήγει να γίνει νόμος, μόνο γιατί είναι παράδοση και έχει ένα ολόκληρο παρελθόν πίσω της. Υπάρχει σε τούτο μια αθλιότητα που αρέσει όμως στη γυναίκα. Δεν πρέπει να είμαστε πολύ δύσκολοι, καλή μου κυρία...

Τα μέσα που έχει η γυναίκα για να πραγματοποιήσει αυτή την κυριαρχία του μυρμηγκιού δεν είναι πολλά. Της είναι δύσκολο να κρατήσει τον άνδρα που στο βάθος δεν την έχει (οικονομικά) ανάγκη, ακόμη κι αν την χρησιμοποιεί. Δεν μπορεί να κάνει χωρίς αυτόν, αλλά αυτός μπορεί να κάνει χωρίς εκείνη.

Έτσι η γυναίκα έχει ξοδέψει θησαυρούς φαντασίας για να εξασφαλίσει μια εξουσία πάνω στον άνδρα που κανονικά δεν την έχει. Είναι αυτό που έχει αναλύσει ο Νίτσε ως την εξουσία των αδυνάτων: οι Εβραίοι, οι γυναίκες κλπ.

Τα μέσα που έχει ανακαλύψει η γυναίκα είναι τρία στον αριθμό:

1) Η ψυχολογική πίεση. Μπορείς να βασανίσεις ηθικά έναν άνδρα που απιζητεί να πάει αλλού. Αρκεί να του κάνεις το βίο αβίωτο με ασταμάτητες σκηνές, λογομαχίες, παράπονα, θρήνους, θυμούς, κακή διάθεση. Η μέγαιρα είναι ένα τυπικά γυναικείο πρόσωπο. Σε γενικές γραμμές η ψυχολογική δράση μπορεί να είναι αποτελεσματική. Αυτός είναι πιθανόν ένας από τους λόγους για τους οποίους ο άντρας έβλεπε ανέκαθεν στη γυναίκα μια μάγισσα, κάποιον που έχει μαγικές δυνάμεις. Καίγοντάς την στην πυρά ξαναπαίρνει ο ίδιος την Εξουσία.

2) Η καλή φήμη. Η γυναίκα καλεί τους γείτονες για βοήθεια και χρησιμοποιεί τη συννενοχή των άλλων, ειδικά των άλλων γυναικών. Κάνει να πέσει πάνω στον άνδρα η αποδοκιμασία για τα ακόλαστα ήθη του. Τα ήθη αυτά είναι απειλητικά για όλον τον κόσμο, αφού διαταράσσουν την υπάρχουσα τάξη. Ακόμη και οι άνδρες έχουν συμφέρον να μην κινούνται πολύ τα πράγματα. Είναι η καταγωγή της ηθικής που αντιτίθεται έτσι στο Νόμο. Η ηθική είναι ένας άγραφος νόμος, ένας υπονοούμενος κώδικας που προβλέπει ψυχολογικές κυρώσεις γι' αυτούς που προκαλούν την αταξία και δεν συμμορφώνονται στην παράδοση. Στηρίζεται σε στέρεους θεσμούς, όπως ο γάμος. Τίποτε πολιτικό δεν υπάρχει εκεί. Βρισκόμαστε στο χώρο της δικαιοσύνης, του Νόμου. Η γυναίκα λειτουργεί απ' αυτή την πλευρά, ενώ ο άνδρας κατασκευάζει νόμους, κανόνες και αναρίθμητες εντολές που εκκρίνει, όπως το σαλιγκάρι εκκρίνει το σάλιο του, για να κινητοποιήσει την κοινωνική μηχανή.

3) Οι τέρψεις της κρεβατοκάμαρας. Η γυναίκα ξέρει ότι στον άνδρα αρέσει το σεξ. Γι' αυτό άλλωστε επιζητεί να φύγει αλλού, ελπίζοντας πάντοτε ότι το

χορτάρι θα είναι καλύτερο στο διπλανό χωράφι. Αν του αρέσει πρέπει να του δώσουμε. Είναι ένας από τους καλύτερους τρόπους για να τον δέσουμε. Αλλά πώς να κάνεις μαζί του αυτό που όχι μόνο δε θέλεις αυθόρμητα να κάνεις αλλά, τις περισσότερες φορές, σε αηδιάζει; Μία και μόνη λύση: να πειστείς. Να γαμηθείς από αγάπη, όπως λέμε, δηλαδή να σκέφτεσαι πρακτικά κάτι άλλο και, αν είναι δυνατόν, την ομορφιά των αιωνίων δεσμών. Αυτό χρυσώνει το χάπι. Προφανώς αυτό το σύστημα οδηγεί κατευθείαν στον σαδο-μαζοχισμό, αλλά δεν έχει σημασία. Γιατί να μην είναι κανείς μαζοχιστής; Γιατί να μην ταπεινωθεί μπροστά στον αφέντη που απαιτεί σεξ κι άλλο σεξ και μετά απαιτεί να μην τον ενοχλούμε πια και να μην τον κουράζουμε πολύ με την παρουσία μας;

Αυτές όλες οι μέθοδοι δεν είναι απόλυτα αποτελεσματικές, γιατί χρησιμοποιούν περισσότερο ψυχολογικές διαδικασίες. Χονδρικά όμως δουλεύουν και ολόκληρες γενιές γυναικών τις εμπιστεύτηκαν.

36

Το παράδοξο της ανδρικής κυριαρχίας είναι πρώτα απ' όλα ότι καταλήγει στο αντίθετό του και ειδικά στην κυριαρχία της γυναίκας πάνω στον άνδρα. Η κυριαρχία αυτή είναι βέβαια διαφορετικής φύσης από την κυριαρχία του άνδρα πάνω στη γυναίκα. Όμως δεν είναι λιγότερο κυριαρχία. Αυτή η κυριαρχία ριζώνει στο φόβο μήπως χαθούν όλα τα προνόμια που προσφέρει η σκλαβιά που επιβάλλεται από τον άντρα στη γυναίκα. Ασφαλώς πρόκειται για μια σκλαβιά• θα επανέλθουμε σ' αυτό. Αλλά είναι μια χρυσωμένη σκλαβιά, όπως αυτή του σκύλου στον μύθο Ο λύκος και ο σκύλος του La Fontaine.

Ο σκλάβος τρέφεται καλά και επωφελείται από κάποια προνόμια όπως οι υπηρέτες στα μεγάλα σπίτια της παλιάς εποχής. Δε θέλεις να τον βλέπεις να εξασθενεί και να διακινδυνεύεις να μην μπορεί πια να σου προσφέρει τις υπηρεσίες που περιμένεις από αυτόν. Άλλωστε μοιράζεται όχι μόνο το κρεβάτι αλλά και τους χώρους του κυρίου, ακόμη κι αν δεν υπάρχει στ' αλήθεια τόπος γι' αυτόν. Μετέχει στο επίπεδο ζωής του κυρίου.

Δεν θέλει να χάσει αυτά τα προνόμια. Όμως, επειδή αυτό μπορεί να συμβεί από τη μια στιγμή στην άλλη, πρέπει να αμυνθεί. Υπάρχουν κατάλληλα προσαρμοσμένες άμυνες που πετυχαίνουν τον σκοπό τους, αλλά υπάρχουν και άλλες, που τις έχω ονομάσει υπερ-άμυνες, που φτάνουν πάρα πολύ μακριά γιατί προέρχονται από το άγχος. Το άγχος αυτό τείνει να προκαλέσει μια υπερεπένδυση σ' εμποδίζει να κοιτάξεις αλλού και καταλήγει να διογκώνει υπερβολικά τους κινδύνους που διατρέχεις. Το μόνο μέσο για ν' αποκρούσεις αυτούς τους κινδύνους είναι να διώξεις τον εχθρό μέχρι τα τελευταία χαρακώματα. Ο εχθρός είναι ο ερωτισμός, ο ανδρικός ερωτισμός. Θα κάνουμε λοιπόν έναν πεισματικό πόλεμο ενάντια στον ανδρικό ερωτισμό.

Πιστός σύμμαχος σ' αυτό τον πόλεμο, που είναι άλλωστε κάτι περισσότερο από σύμμαχος, αφού διεγείρει και συντηρεί τη συμπεριφορά του άγχους, είναι η θρησκεία. Υπάρχει μια μυστική συνενοχή, ακούραστη, βαθιά ριζωμένη ανάμεσα στη γυναίκα και τον παπά. Φοράει άλλωστε κι αυτός

φόρεμα όπως η γυναίκα και δεν είναι τυχαίο. Ο παπάς είναι εκεί για να εκδιώξει, να καταγγείλει, να κατηγορήσει, να καταδιώξει τις «κακές σκέψεις» του άντρα. Είναι εκεί για να δηλώσει ότι η σεξουαλικότητα είναι βρόμικη και ανήθικη. Είναι εκεί για να δώσει ασφάλεια στη γυναίκα, στην αιώνια πάλη της ενάντια στον άντρα και για την κατοχή του άντρα. Το πρόβλημα της γυναίκας που υποφέρει από έλλειψη κυριαρχίας δεν είναι να υποτάξει τον άντρα στη βούλησή της αλλά να τον φυλακίσει στον στενό κύκλο του οικογενειακού κυττάρου. Η γυναίκα δεν θέλει να διατάζει, όπως ο άνδρας, θέλει να απομονώνει. Ονειρεύεται έναν άνδρα που θα έμενε πάντα εκεί, δεν θα ζητούσε να δραπετεύσει, δεν θα σκεφτόταν τίποτε άλλο απ' αυτήν και την οικογένειά της. Στο εσωτερικό α υτής της θεμελιώδους κατάστασης δύο ενδεχόμενα μπορούν να συμβούν. Το πρώτο είναι να δεχθεί ο άνδρας αυτή την κυριαρχία και ουσιαστικά να υποταχθεί, ακόμη κι αν μυστικά εύχεται άλλα πράγματα. Το δεύτερο είναι να μην υποταχθεί και να πάει τελικά αλλού να ψάξει την τύχη του, παρά τις θύελλες και τις κατηγορίες της γυναίκας.

Στη δεύτερη υπόθεση, η αγχωμένη γυναίκα δεν μπορεί προφανώς να υποφέρει αυτή τη στάση και απορρίπτει τον άνδρα με βία, ακόμη κι αν αυτός την αγαπά, ακόμη κι αν αυτή τον αγαπά, ακόμη κι αν σε άλλα πράγματα είναι ευτυχισμένοι μαζί, ακόμη κι αν έχουν δυνατούς δεσμούς οποιασδήποτε φύσης. Η δύναμη της απόρριψης είναι ανάλογη με το βάθος του άγχους.

Παραδόξως η γυναίκα, συνήθως με δική της πρωτοβουλία και χωρίς τίποτε να την υποχρεώνει, πραγματοποιεί τότε αυτό που φοβάται περισσότερο, δηλαδή την κατάσταση της εγκατάλειψης. Γίνεται ο αρχιτέκτονας της δυστυχίας της και απομένει μόνη της, επιφορτισμένη συχνά με την ευθύνη των παιδιών, με ελάχιστους πόρους, χωρίς ελπίδα να ξαναβρεί τη στήριξη που έχασε.

Το λάθος της, στην προκειμένη περίπτωση, είναι ότι λειτουργεί με απόλυτο τρόπο, σύμφωνα με το ή όλα ή τίποτε. Ή είσαι εξολοκλήρου δκός μου ή φεύγω. Δεν υπάρχει μέση λύση. Δε θέλω να πρέπει να κάνω τις τρέλες σου και τα καπρίτσια σου. Αν μου ανήκεις, μου ανήκεις ολοκληρωτικά.

Ο άντρας, απέναντι σε αυτή την προσπάθεια να τον αιχμαλωτίσουν δοκιμάζει μια αίσθηση πνιγμού, που μπορεί κι αυτή επίσης να γυρίσει σε άγχος, κάτι που επιβαρύνει τα πράγματα. Το άγχος αυτό του απομακρύνει από τη γυναίκα, στο πρόσωπο της οποίας καταλήγει να βλέπει έναν εχθρό, μια ζωντανή φυλακή, ένα εμπόδιο στην πραγμάτωσή του. Καταρρέει και η λίγη αγάπη που της είχε και βρίσκεται δεμένος με ένα πλάσμα για το οποίο δεν αισθάνεται παρά εχθρότητα και που αργά ή γρήγορα καταλήγει να το αφήσει. Κι εδώ επίσης η γυναικεία κτητικότητα προκαλεί τη δική της δυστυχία και καταλήγει να πραγματοποιεί αυτό που φοβάται περισσότερο.

37

Φθάνω λοιπόν σε αυτόν τον πνιγμό που έζησα για χρόνια και χρόνια, που 'γινε θα λέγαμε το καθημερινό ψωμοτύρι μου για δώδεκα ολόκληρα χρόνια της ζωής μου, δηλαδή με τη Σαμπίνα, την πρώτη μου σύζυγο.

Τελευταία έχω αναρωτηθεί επίμονα, καταναγκαστικά γι' αυτόν τον πνιγμό τον οποίο προσπάθησα προηγουμένως να ορίσω (σ' αυτό το γραπτό) αλλά χωρίς πραγματικά να τα καταφέρω. Η ιδέα αυτή με κατατρέχει, όσο μπορεί να με κατατρέχει μια ιδέα όταν δεν καταφέρνω να τη συλλάβω. Μια αίσθηση ασύλληπτου. Σαν ένα πουλί που σας ξεφεύγει πάντοτε την τελευταία στιγμή. Και φυσικά ένα είδος αμφιταλάντευσης.

Πότε πας από δω, πότε από εκεί. Με την έγνοια να ξαναδέσεις τα νήματα, όπως σ' ένα υφαντό. Πρέπει να λάβεις υπόψη σου όλα όσα έχεις ήδη ανακαλύψει. Πρέπει να ταιριάζουν. Πολλές ταχυδακτυλουργικές κινήσεις, που έχουν βιωθεί ως τέτοιες. Όχι πονηριές, αλλά πρέπει να φθάσεις σε μια σύλληψη απλή, φυσική, που τρέχει σαν νεράκι. Δυσκολία. Όσοι δεν το έχουν γνωρίσει, δεν ξέρουν τι είναι να σκέφτεσαι (λέει με μια ανυπόφορη ματαιοδοξία). Το αποτέλεσμα, φτωχό φαινομενικά, είναι συχνά μια μικρή, ασήμαντη ιδέα που συνοψίζεται σε λίγες γραμμές αλλά έχει πάρει μέρες, και μάλιστα βδομάδες, για να φτιαχτεί.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση του πνιγμού, μου φαίνεται ότι έχουμε να κάνουμε με το πρόβλημα του 'αλλού'. 'Η ακόμη, για να το πω διαφορετικά, με τον τρίτο. Οι περίφημος τρίτος της ερωτικής σχέσης. Ο περίφημος τρίτος του τριγώνου, που στην πραγματικότητα δεν είναι ένα μοναδικό πρόσωπο αλλά μπορεί να είναι όλο το υπόλοιπο της ανθρωπότητας, όλοι όσοι δεν είναι ο σύντροφος. Με λίγα λόγια, σε μια ερωτική σχέση υπάρχει ο σύντροφος, εγώ και οι άλλοι. Οι άλλοι είναι το ίδιο σημαντικοί όπως ο σύντροφος κι εγώ. Αποτελούν την Τρίτη κορυφή του τριγώνου.

Οι συμμετρίες χρησιμεύουν συχνά για να επεξεργαστούμε μια σκέψη. Λέμε μέσα μας: πρέπει να υπάρχει μια συμμετρία ανάμεσα σ' αυτό και σ' εκείνο, μια σχέση αντίθεσης κλπ. Υπάρχουν πανέτοιμα σχήματα, σαν μήτρες, που βοηθούν να διατυπωθεί μια ιδέα, να παραχθεί θα έλεγα. Δεν σημαίνει καθόλου πως σκεφτόμαστε ότι κάτι αληθεύει επειδή μπαίνει μέσα σ' ένα σχήμα, αλλά το σχήμα επιτρέπει την επεξεργασία, δίνει ιδέες. Λοιπόν, θα πρέπει να υπάρχει μια συμμετρικότητα ανάμεσα στην απώλεια και τον πνιγμό.

Στην απώλεια είναι το 'αλλού' που είναι επικίνδυνο, εννοώ το 'αλλού' του άλλου. Φοβόμαστε ότι θα πάει αλλού. Το 'αλλού' του είναι ένα κακό αντικείμενο. Αντίθετα, στον πνιγμό είναι το 'αλλού' που είναι καλό και ελκυστικό, δηλαδή το δικό σας 'αλλού'. Το 'αλλού' σας είναι σαν μια εφεδρεία αέρα απαραίτητου για τη ζωή που καταλήγει να εκλείψει. Όπως ένα άτομο που πνίγεται, κάνουμε απελπισμένες προσπάθειες να αρπάξουμε αυτήν την εφεδρεία αέρα αλλά δεν τα καταφέρνουμε.

Η επιθυμία να πάμε αλλού καθορίζει τον πνιγμό. Αλλά γιατί αυτή η αδυναμία;

Προέρχεται από δύο συμπληρωματικές αιτίες όπου η δράση της καθεμίας συνιστά τον ίδιο τον μηχανισμό του πνιγμού. Από τη μια υπάρχει το γεγονός ότι ο σύντροφος δεν μας αρκεί, ή μάλλον κάπου μας δυσαρεστεί. Βέβαια συνδεόμαστε μαζί του και γι' αυτό δεν μπορούμε να τον αφήσουμε, αλλά συγχρόνως μας ματαιώνει. Η γυναίκα που αισθάνεται να πνίγεται από την

επιθυμία του άνδρα, αγαπά βέβαια τον άνδρα που ικανοποιεί κάποιες από τις επιθυμίες της, αλλά φοβάται την επιθυμία του άνδρα. Ο άνδρας που αισθάνεται να πνίγεται από την κατοχή της γυναίκας αγαπά βέβαια τη γυναίκα που ικανοποιεί κάποιες από τις επιθυμίες του, αλλά αυτό δεν του αρκεί.. Η λύση θα ήταν να πάει αλλού, να βρει δηλαδή μια άλλη, πιο ικανοποιητική σύντροφο. Αλλά αυτό είναι αδύνατον και γι' αυτό υπάρχει πνιγμός. Είναι αδύνατο γιατί τα προβλήματα που έχουμε με το σύντροφο τα ξαναβρίσκουμε με τους άλλους. Είναι τα ίδια προβλήματα. Η γυναίκα που φοβάται την επιθυμία του συντρόφου της, φοβάται τις επιθυμίες όλων των ανδρών. Δεν μπορεί στ' αλήθεια να πάει σε άλλους παρά μόνο τυφλωμένη και σε μια κατάσταση τεχνητής μέθης. Ο άνδρας που δεν ικανοποιείται από τη γυναίκα του και δεν καταφέρνει ν' αρχίσει μια αξιόλογη σχέση με μια άλλη είναι το ίδιο αδέξιος και ανίκανος με τις άλλες γυναίκες όπως είναι με τη δική του.

Προκύπτει έτσι μια γενική ματαίωση που είναι μια ματαίωση σε σχέση μ' ένα πλήθος αντικειμένων αντί να είναι μια ματαίωση μ' ένα μόνο αντικείμενο, όπως στην περίπτωση της απώλειας. Αυτό που λείπει δεν είναι εκείνο το πρόσωπο, αγαπημένο όσο τίποτε άλλο και το ακριβότερο απ' όλα, αλλά είναι γενικά ένα αντικείμενο. Δημιουργείται ένα είδος κενού, πολύ διαφορετικό από το κενό της απώλειας που είναι μάλλον μια απουσία και δεν είναι πραγματικά ένα κενό.

Ο ψυχισμός παίζει τένις με τον εαυτό του. Πότε βρίσκεται κανείς με τον σύντροφο και βρίσκεται ματαιωμένος, χωρίς η σχέση με τους άλλους να αντισταθμίζει αυτή τη σχέση με τον σύντροφο. Πότε, αντίθετα, ασχολείται κανείς με τους άλλους και βρίσκεται ματαιωμένος, χωρίς η σχέση με τον σύντροφο να αντισταθμίζει τη ματαίωση με τους άλλους.

Όπως έχω ήδη πει, η κτητική στάση του συντρόφου δεν εξηγεί αληθινά την αντίδραση του πνιγμού. Είναι ένας ενεργοποιητής αλλά όχι η αιτία. Άλλωστε, η αιτία βρίσκεται στη δομή της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ατόμου και εξαρτάται από την παιδεία και τις επιρροές που έχει δεχτεί.

Γενικά, όποιος έχει τάση για πνιγμό είναι κάποιος που έχει αδύναμη λίμπιντο, στη βάση της ανεπαρκή. Έχω αναπτύξει αλλού (Η σεξουαλική απελευθέρωση για παράδειγμα) μακροσκελώς μια θεωρία σύμφωνα με την οποία η απώθηση δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να εξηγήσει τις διαταραχές της λίμπιντο, όπως θα ήθελε ο φροϋδισμός. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι υπάρχουν στις ορμές αληθινές τρύπες, αληθινές ελλείψεις που δεν έχουν καμία σχέση με την απώθηση, αφού για να απωθήσεις πρέπει να έχεις κάτι να απωθήσεις. Πολύ συχνά δεν υπάρχει τίποτε να απωθηθεί.

Η κατοχή του συντρόφου, όποια κι αν είναι η έντασή της, παίζει συγχρόνως τον ρόλο του άλλοθι και του δομικού υλικού. Από τη μια επιτρέπει να κατηγορήσουμε τον άλλο ότι μας εμποδίζει να πάμε αλλού, ενώ θα έπρεπε μάλλον να κατηγορήσουμε τη δική μας αδυναμία. Από την άλλη, επαναδραστηριοποιεί ασταμάτητα τους δεσμούς μας με τον σύντροφο μέσα από τις διαδικασίες που ανέλυσα παραπάνω: τις «σκηνές», την επιβεβλημένη ντροπή, τη σαγήνη.

Φυσιολογικά, ένα καλά συγκροτημένο άτομο δεν θα έπρεπε να παραμείνει για πολύ καιρό σ' αυτή την ανυπόφορη κατάσταση όπου δεν είναι πουθενά, ούτε με το σύντροφό του ούτε με τους άλλους. Πρέπει να διαλέξει ένα από τα δύο: 'Η να δημιουργήσει με το σύντροφό του μια ικανοποιητική σχέση που θα τον κάνει να ξεχάσει τους άλλους ή να βρει κάποιον άλλο σύντροφο και να φύγει μαζί του (ή μαζί της). Αν η κατάσταση του κενού εξακολουθεί για πολύ καιρό και διαρκεί χρόνια, αυτό δείχνει ότι υπάρχουν πολύ βαθείς φόβοι που απευθύνονται γενικά στην επιθυμία του άλλου. Η επιθυμία του άλλου, όποια κι αν είναι, δεν είναι αληθινά αποδεκτή. Βιώνεται σαν μια απειλή, ένας κίνδυνος ότι είναι κανείς υποχρεωμένος να δώσει αυτό που δεν θέλει να δώσει. Πρόκειται για τον φόβο της δωρεάς.

38

Αν το συναίσθημα της απώλειας εκφράζεται με μια οξεία ματαιώση-αποστέρηση, απουσία, απόρριψη- το συναίσθημα του πνιγμού αντίθετα εκφράζεται με μια λανθάνουσα έλλειψη ικανοποίησης, το ίδιο επίπονης όσο και η πρώτη. Αυτό το συναίσθημα του ανικανοποίητου ήταν η μοίρα μου για όλη την περίοδο του γάμου μου με την πρώτη μου γυναίκα. Κάτι που συμβαίνει πιθανόν με όλους τους παντρεμένους. Αυτό πιθανόν που κυριαρχεί στους άνδρες, μπροστά στο φόβο της απώλειας που κυριαρχεί στις γυναίκες.

Ας παρατηρήσουμε, σαν κάτι κεφαλαιώδες, ότι αυτό το συναίσθημα του λανθάνοντος ανικανοποίητου δεν αποκλείει τον έρωτα, αντιθέτως... Κατά κάποιο τρόπο τον προϋποθέτει, γιατί αν δεν υπάρχει έρωτας δεν υπάρχει δέσιμο και το πρόβλημα δεν τίθεται...

Να τα βασικά συστατικά που συνθέτουν τη συναισθηματική μου ζωή για δώδεκα χρόνια, δηλαδή από το 1948 που γνώρισα την πρώτη μου γυναίκα μέχρι το 1960 που χώρισα απ' αυτήν. Δώδεκα χρόνια είναι πολύς καιρός. Το 1948 ήμουν είκοσι τεσσάρων χρόνων. Το 1960 τριάντα έξι. Σχεδόν στα σαράντα. Όλο το μεσαίο κομμάτι της ζωής μου. Το κέντρο της ύπαρξής μου.

Είναι γι' αυτό που πρέπει να μιλήσω τώρα. Γι' αυτό. Να μην επικεντρωθώ πια στην έννοια της απώλειας ή στην έννοια του πνιγμού, αλλά πολύ απλά να διηγηθώ.

Δυσκολεύομαι να διηγηθώ. Δεν μου αρέσει να κάνω διηγήσεις. Είναι κάτι που στην καθημερινή ζωή με παραλύει. Έχω την εντύπωση ότι αδειάζουμε την πραγματικότητα όταν την διηγούμαστε. Σαν να γίνεται ένα είδος κινηματογραφικής ταινίας χωρίς ουσία. Για να ξαναβρούμε τη ζωή μέσα σ' αυτό πρέπει να κάνουμε πολλά, κάτι που δεν έχω το κουράγιο να κάνω προφορικά (γιατί;). Αντίθετα, είμαι ικανός να το κάνω γραπτώς και μάλιστα μου αρέσει να το κάνω. Αλλά τότε δεν είναι πια μια διήγηση, δηλαδή μια γραμμική, επίπεδη διήγηση. Γίνεται κάτι άλλο.

Η πρώτη μου γυναίκα είναι η Σαμπίνα. Φωτεινή ανάμνηση. Όταν λέω όμως «φωτεινή ανάμνηση» δεν είμαι σίγουρος ότι δεν υπάρχει μια υπόκωφη βούληση, για ποιο πράγμα...; Να λυτρωθώ, να αποενοχοποιηθώ. Είναι τρελό ότι αισθάνθηκα ένοχος απέναντί της. Τόνοι ενοχής. Μιλούσα χθες σε κάποιον γι' αυτό (στη Μαρίζα νομίζω). Της έλεγα: Ήμουν έτοιμος τη στιγμή

του διαζυγίου να πάρω όλο το φταίξιμο στην πλάτη μου, όλο, και αν ήταν δυνατόν ακόμη περισσότερο. Ήμουν έτοιμος να πληρώσω μια σημαντική διατροφή για πολλά χρόνια για εκείνη και τα παιδιά. Ήμουν έτοιμος να κάνω ακόμη ένα σωρό πράγματα. Ήμουν κυρίως έτοιμος να της φορέσω φωτοστέφανο. Εξ ου η «φωτεινή ανάμνηση».

Αλλά εντούτοις είναι (ή ήταν) μια «φωτεινή ανάμνηση». Κυρίως εκείνη, δηλαδή εκείνη η ίδια. Θαυμάσια γυναίκα. Πρώτ' απ' όλα ήταν πάρα πολύ όμορφη (αλλά λίγο καταλάβαινα την ομορφιά της), είχε κυρίως μια ανοιχτή προσωπικότητα, τρυφερή, φιλόξενη, εύθυμη, αισιόδοξη. Ένας αληθινός «Δίδυμος» στην καλύτερή του έκφραση. Κυρίως η ευθυμία της, η χαρά της ζωής που τη διακατείχε και που δεν μπορώ να το θυμάμαι χωρίς να τρέμω (πνίξε λίγο τον ενθουσιασμό σου, γέρο μου!).

Όλ' αυτά είναι τόσο συγκεχυμένα, αντιφατικά. Από τη μια υπάρχει, θα έλεγα, η πραγματικότητα που ήταν θαυμάσια (ακόμη ο ενθουσιασμός σου!) και από την άλλη ο τρόπος που την έχω βιώσει, που δεν ήταν καθόλου θαυμάσιος. Για να κάνουμε μια ανόητη σύγκριση, είναι σαν να παίζεις βώλους μ' ένα διαμάντι. Έπαιζα βώλους και συχνά βαριόμουν αλλά ήταν μ' ένα διαμάντι...

Την γνώρισα όταν έβγαινα από τους Δομινικανούς. Τα είχα χάσει όλα. Τη χριστιανική πίστη, την εμπιστοσύνη στις ηθικές αξίες του περιβάλλοντός μου. Μόνο ένα πράγμα μέτραγε: Η ζωή, όπως τη γνώριζα (εκείνη την εποχή) από το Ευαγγέλιο. Δεν είχα δουλειά. Ντυνόμουν σαν άστεγος ζητιάνος. Ήμουν είκοσι τεσσάρων χρόνων.

Ήταν φίλη της αδελφής μου. Η πρώτη μου ανάμνηση: σαν ένας στρόβιλος που στροβιλιζόταν μέσα στο διαμέρισμα των γονιών μου όπου είχα ξαναγυρίσει ύστερα από πέντε χρόνια απουσίας (είχα μπει στους Δομινικανούς στα δέκα εννιά μου χρόνια). Τα μαλλιά της, που τα είχε κοντά ή μάλλον μέτρια κοντά, στροβιλίζονταν κι αυτά. Ήταν σαν μια βόμβα ζωής, σαν μια χειροβομβίδα που εκρήγνυται.

Μετά τις κλασικές δυσζευξίες στην αρχή, Χριστούγεννα, φιληθήκαμε μέσα στο δρόμο πολύ δυνατά. Από αυτά τα φιλιά που είναι σαν λόγος χωρίς τελειωμό (ακόμη ο ενθουσιασμός σου!). Αυτό ήταν, γαντζωθήκαμε. Γαντζωθήκαμε για δώδεκα χρόνια (δεν θα αφήσουμε ο ένας τον άλλο αληθινά, οριστικά, παρά το 1960, δώδεκα χρόνια μετά, το έχω ξαναπεί). Θα κάνουμε δυο κόρες (θα μπορούσα να πω...) κλπ. Θα είμαστε ευτυχισμένοι. Παντρεύτηκαν και έκαναν πολλά-πολλά παιδιά... Ας μην ξεχνάμε... εγώ ήμουν που την είχα ξεπαρθενέψει (πολύ σημαντικό).

Παρ' όλ' αυτά, εννέα μήνες μετά τη γνωριμία μας, φεύγω στη Γερμανία για να θαυμάσω τις ωραίες ξανθιές Γερμανίδες που ξεσήκωναν τη φαντασία μου. Της έγραψα από τις όχθες του Ρήνου: Συνάντησα τη θεά των νερών προσωποποιημένη (δεν είχα συναντήσει τίποτε απολύτως). Τη διαφορά μου με τις Γερμανίδες θα την ξεκαθαρίσω αργότερα. Η δεύτερη γυναίκα μου (επίσημη, η τρίτη στην πραγματικότητα, η Βάντα) ήταν γερμανικής καταγωγής.

Παρ' όλ' αυτά συναντώ το 1949, νομίζω δέκα οκτώ μήνες περίπου αφότου τη γνώρισα, την ομορφιά προσωποποιημένη, με τη μορφή μιας πολύ όμορφης ξανθιάς, πολύ λεπτής, πολύ διάφανης, σαν προσωπογραφία των ζωγράφων του 18ου αιώνα που έκαναν αυτές τις γλυκές γυναίκες... κλπ. Όταν λέω ομορφιά, εννοώ ομορφιά. Η ομορφιά. Η μαγεία της ομορφιάς. Κάνουμε ό,τι μπορούμε και δεν μπορούμε και πολλά (όπως έλεγε η γιαγιά μου). Όταν δεν έχουμε αισθαντικότητα, δεν έχουμε ούτε αυθεντική σεξουαλικότητα (την οποία είχα) ούτε ορμητικότητα να πάρουμε μια γυναίκα σώμα με σώμα, αντικρίζουμε λοιπόν με θαυμασμό την ομορφιά. Αθλιότητα της αθλιότητας. Πόσους άνδρες έχω γνωρίσει (νέους κυρίως) γονατιστούς μπροστά στην ομορφιά... Σεξουαλική αθλιότητα, το επαναλαμβάνω. Ερωτική ένδεια. Άθλιο αποτέλεσμα μιας παιδείας που μας φτωχαίνει, γλυκερής, εξευτελιστικής, ευνουχιστικής, θλιβερής και όλα τα υπόλοιπα. Λιγοθυμάς μπροστά στην «fair lady» . Είναι όλη η δυτική αθλιότητα που βρίσκεται εκεί με τις απωθήσεις της ή μάλλον τις βαθιές και ανεξάντλητες ελλείψεις της (θα έλεγα).

Εέχασα να πω κάτι, που είναι απαραίτητο, γιατί αποτελεί ένα σκοτεινό σημείο στο φωτεινό πίνακα που μόλις σχεδίασα, ότι έχω ξεπαρθευτεί από μία πουτάνα (πρέπει να 'μουν είκοσι τεσσάρων χρόνων...). Ήταν πολύ καλά, χωρίς προβλήματα. Κατάλαβε αμέσως. Και μετά είχα μια φοβερή έλξη για τις πουτάνες, αδυσώπητη, που διάρκεσε δεκάδες και δεκάδες χρόνια. Κι εδώ επίσης τόνοι ενοχής.

Από τη μια η ομορφιά (ξανθιά ει δυνατόν), από την άλλη οι πουτάνες. Ανάμεσά τους αυτή η γυναίκα, τόσο απλή, που σ.99 αναρωτιόταν γι' αυτό που της συνέβαινε και που πολύ γρήγορα με ερωτεύθηκε (γιατί όχι;).

39

Εχθές σκεφτόμουν, αφού είχε κολλήσει το μυαλό μου (δεν ξέρω γιατί) στην Εύα (την ξανθιά ομορφιά), ότι αυτό δεν ήταν πνιγμός αλλά ακριβώς το αντίθετο, η δεύτερη διαδρομή, ας πούμε η διαδρομή της απώλειας για να το απλοποιήσουμε.

Όλες τις φορές που έχω νιώσει έντονα το συναίσθημα του πνιγμού βρισκόμουν μόνος με τη Σαμπίνα, χωρίς φίλη απ' έξω.

Αλλά ξαναγυρνώ στην ξανθιά ομορφιά και σε μια τωρινή τάση μου να περιφρονώ το συναίσθημα του παραληρηματικού ενθουσιασμού που δοκίμαζα εκείνη την εποχή, συναίσθημα που μ' έκανε να εξιδανικεύω και να βλέπω εκείνη τη γυναίκα (και πολλές άλλες) σαν θεά. Είναι λάθος να περιφρονώ αυτό το συναίσθημα. Αυτό τουλάχιστον είναι ένα κατόρθωμα. Κάθε ερωτικό συναίσθημα, όποιο κι αν είναι, είναι ένα κατόρθωμα, ακόμη κι όταν περιορίζεται στο αντικείμενό του. Το άγχος της απώλειας άλλωστε δεν έχει νόημα παρά σε σχέση μ' ένα κατόρθωμα, αντίθετα με το άγχος του πνιγμού που σημαίνει την αποτυχία του ερωτικού συναισθήματος και την επιθυμία της φυγής που προκύπτει.

Τίποτε δεν αποδεικνύει ότι, σε τελευταία ανάλυση, δεν θα είχα δοκιμάσει συναίσθημα πνιγμού αν αυτό το επιχείρημα είχε πετύχει. Θα βρισκόμουν με

την ξανθιά ομορφιά, υποχρεωμένος να κάνω έρωτα και να έχω καθημερινές σχέσεις. Τότε όλα αλλάζουν. Έχει ειπωθεί άπειρες φορές: τι θα είχαν απογίνει ο Ρωμαίος και η Ιουλιέττα αν ήταν υποχρεωμένοι να ζήσουν μαζί;

Από αυτό μέχρι να πούμε ότι οι ερωτικές μου αποτυχίες εκείνης της εποχής είχαν αναζητηθεί «ασυνείδητα» για να μου επιτρέψουν να αποφύγω τον πνιγμό και τη φυγή, δεν υπάρχει παρά ένα βήμα, που οι φροϋδιστές γρήγορα δρασκελίζουν. Το κακό είναι ότι αυτό δε σημαίνει τίποτε, απολύτως τίποτε. Μια ασυνείδητη επιθυμία είναι μια ανύπαρκτη ιδέα. Δεν έχει νόημα. Μια επιθυμία είναι κατ' ουσίαν συνειδητή, αλλιώς δεν είναι επιθυμία. Θα δείξω μια μέρα ότι μια τέτοια αντίληψη δεν είναι παρά μια αντίληψη σαλονιού, προορισμένη να διασκεδάζει την ομήγυρη, κατασκευασμένη από ένα γιατρό που (όπως κάθε γιατρός) είναι ικανός και πολύ σπουδαίος στην ειδικότητά του (την ιατρική) και ανίκανος για μια στέρεη σκέψη στην ψυχολογία, όπου δεν μπορεί παρά να προμαντεύει, με όλη την κομπορημοσύνη της κοινωνικής του τάξης.

Λοιπόν, ο έρωτάς μου για την ξανθή ομορφιά ήταν μια αποτυχία. Άρχισε μέσα στο ρομαντισμό και το πάθος και τέλειωσε μέσα στον πόνο να βλέπω την όμορφη ξανθιά να κάνει παρέα με τον άνδρα που θα παντρευόταν. Γιατί η ξανθή ομορφιά δεν σκεφτόταν παρά το γάμο και προφανώς δεν ήμουν γι' αυτήν ένας εν δυνάμει σύζυγος. Πολύ γρήγορα μ' έκανε να το καταλάβω, αποδίδοντάς μου τα χαρακτηριστικά ενός παράνομου, ενός περιθωριακού, κάτι που πιθανόν να ήμουν εκείνη την εποχή.

Αυτή η αποτυχία ήταν για μένα επώδυνη. Την κουβαλούσα μέσα μου, αυτήν την Εύα, και είχε πάρει γιγαντιαίες διαστάσεις στη φαντασία μου. Είχε γίνει η γυναίκα, στολισμένη μ' όλες τις ομορφιές κι όλες τις χάρες.

Όπως πάντα, έτσι και σ' αυτή την περίπτωση αποτραβιέμαι απ' αυτήν γράφοντας. Έφτιαξα ένα μυθιστόρημα που ονομαζόταν Το ημερολόγιο μιας γυναίκας* , στο οποίο την έβαζα να μιλάει. Αφού άφηνε τον άνδρα της, ανακάλυπτε την ελευθερία και με ξανάβρισκε, εμένα, που ήμουν παντρεμένος και ζούσα με μια γυναίκα που αγαπούσα (τη Σαμπίνα;). Η δύναμη της φαντασίωσης. Γιατί την πάντρενα σ' αυτό το μυθιστόρημα και κυρίως γιατί με πάντρενα με μια γυναίκα που δεν θα μπορούσε να ήταν άλλη από τη Σαμπίνα; Προφανώς γιατί το μυθιστόρημα γράφτηκε μετά το γάμο μου με τη Σαμπίνα που ακολούθησε λίγο μετά απ' αυτή την περιπέτεια. Τοποθετούσα λοιπόν τον εαυτό μου σε σχέση με το μέλλον και όχι σε σχέση με το παρελθόν και έφτιαχνα έναν επίλογο που θα ήταν έγκυρος στην περίπτωση που θα την είχα ξαναβρεί. Το ζευγάρι των τριών; Θα επανέλθουμε σ' αυτό. Ήταν τουλάχιστον μια απόδειξη ότι την ήθελα τη Σαμπίνα, αφού δε σκόπευα να την αφήσω στην περίπτωση που η άλλη ξαναρχόταν.

Τι θα έπρεπε να γίνει για να πετύχω με την ξανθή ομορφιά; Προφανώς να μην επικεντρωνόμουν σ' αυτήν τόσο πολύ και να ήμουν ικανός να την αντικαταστήσω με μια γυναίκα που θα είχε τα ίδια χαρακτηριστικά. Όπως είπα ήδη, η πολλαπλότητα είναι απαραίτητη στον έρωτα και μόνο αυτή μας επιτρέπει ν' αποφύγουμε την απώλεια και την εγκατάλειψη. Αρκεί ν' ακολουθήσουμε την ροπή -θα έλεγα- του ερωτισμού που στην ουσία είναι πολλαπλός, ποικίλος, αντιφατικός.

Αυτό με οδηγεί στην επίσης ιδέα, που συγκεκριμενοποιείται μόνο τώρα που το γράφω, σύμφωνα με την οποία το συναίσθημα της απώλειας δεν προέρχεται από μια έλλειψη του ίδιου τύπου όπως το συναίσθημα του πνιγμού. Το συναίσθημα του πνιγμού προέρχεται αναμφισβήτητα από το φόβο της επιθυμίας του άλλου και το φόβο να παρασυρθούμε από αυτήν την επιθυμία σε ένα ολοκληρωτικό δόσιμο (ψυχικό) κάτι που δεν μπορούμε να δεχθούμε. Είναι ο φόβος να καταβροχθιστούμε οπότε και ο φόβος του έρωτα που είναι κατ' ανάγκην ένας καταβροχθισμός (σε ερωτικό επίπεδο).

Αντίθετα, το συναίσθημα της απώλειας μπορεί κάλλιστα να συνοδεύει την αποδοχή της επιθυμίας του άλλου και του ολοκληρωτικού έρωτα. Οποσδήποτε προέρχεται από τα θετικά στοιχεία της ερωτικής σχέσης και όχι από τα αρνητικά της στοιχεία. Αν προκύπτει, κι αυτό επίσης, από μια ψυχική ένδεια, αυτή η έλλειψη δεν είναι της ίδιας τάξης μ' αυτή που γεννάει το συναίσθημα του πνιγμού.

Για ποια έλλειψη πρόκειται; Δεν μου είναι ξεκάθαρο. Πιθανόν να πρόκειται για μια ανικανότητα ν' αντιμετωπίσουμε τις κατασταλτικές κοινωνικές δυνάμεις που σπρώχνουν στο μοναδικό έρωτα και τη μονογαμία. Επικεντρωνόμαστε υπερβολικά στο πλάσμα που μας αρέσει, ενώ υπάρχουν πολλοί άλλοι που θα μπορούσαν εξίσου να μας αρέσουν.

Συνάντησα την ξανθή ομορφιά τη χρονιά που παραλίγο να πεθάνω από φυματίωση. Αποτέλεσμα του πολέμου, των στερήσεων, των μοναστικών ασκήσεων ταπεινώσης και λοιπά Έκανα μια θεραπεία στο σανατόριο ενώ είχα ήδη γιατρευτεί εντελώς. Ένα βράδυ βρεθήκαμε με φίλους σ' έναν αχυρώνα με κορίτσια της περιοχής. Αυτή με την οποία ήμουν ήταν επίσης όμορφη, ξανθιά. Γιατί δεν συνέχισα να τη βλέπω;

40

Ένα πρόβλημα που ορθώνεται μπροστά μου άμεσα και πιστεύω πως δεν πρέπει να αποφύγω, αφού είναι σημαντικό, είναι αυτό της ξανθότητας. Με αφορά βέβαια άμεσα, αλλά όχι μόνο εμένα. Όλος ο δυτικός κόσμος εκδηλώνει μια αληθινή λατρεία στην ξανθιά γυναίκα: Η ξανθιά Ιζόλδη (Οι άνδρες προτιμούν τις ξανθιές κλπ.). Η ξανθότητα με κατατρέπει. Όπως πολλοί νέοι άνδρες της γενιάς μου, έχω γυρίσει τη Σκανδιναβία αναζητώντας την «ξανθιά γυναίκα». Η δύναμη ενός μύθου... ή μιας φαντασίωσης;

Έχω τελικά πραγματώσει την προτίμησή μου για την ξανθότητα, αφού η δεύτερη επίσημη γυναίκα μου (η Βάντα) ήταν ξανθιά γερμανικής καταγωγής και μετά η Μαρίζα και μετά η Ρεγκίνα... Να προσέχετε τις ξανθιές, μου έλεγαν πάντοτε οι τσιγγάνες που διάβαζαν τις γραμμές του χεριού μου. Δεν είχαν άδικο. Οι μεγάλες μου ταλαιπωρίες έχουν προέρθει από ξανθιές...

Γιατί αυτή η σημασία που δίνουμε στο χρώμα των μαλλιών, του δέρματος... Είναι μήπως συμβολισμός, ο συμβολισμός της αγνότητας; Είναι αντίθετα μια έλξη για ένα χαρακτηριστικό καθαρά αισθητικής σημασίας;

Σκέφτηκα πολύ πάνω σ' αυτό και μου φαίνεται ότι η ξανθότητα

αντιπροσωπεύει το πιο επιφανειακό χαρακτηριστικό που υπάρχει, κάτι που αποτελεί τη δύναμη και την αδυναμία της. Όπως έλεγε ο Νίτσε, δεν υπάρχει τίποτε πιο βαθύ από την επιφάνεια. Ο έρωτας τρέφεται με το επιφανειακό: τη μορφή, τη σιλουέτα, την όψη, την εμφάνιση κλπ. Έτσι είναι τα πράγματα και γιατί να μην είναι; Ίσως είναι μια πρόκληση της φύσης, που μας υποχρεώνει έτσι να δεχθούμε το σώμα με ό,τι εφήμερο και γοητευτικό έχει.

Πρέπει να τοποθετήσουμε καλά το πρόβλημα. Η έλξη προς την ξανθότητα, όπως και προς οποιοδήποτε σωματικό γνώρισμα, είναι φυσική. Αυτό που είναι λιγότερο φυσικό είναι ο υπερ-καθορισμός της ξανθότητας, η υπερβολική σημασία που της αποδίδουμε. Ας δούμε για παράδειγμα την μαζική έξοδο στη Σκανδιναβία, το μύθο των Σκανδιναβών γυναικών, αληθινή αρρώστια των ανδρών της γενιάς μου.

Αυτό εξηγείται, αναμφισβήτητα, από τη σεξουαλική φτώχεια. Αν δεν είσαι ικανός να πιαστείς από ερωτικά χαρακτηριστικά που σε κάνουν να εμπλακείς πραγματικά, που απαιτούν τη σωματική επαφή, την αμοιβαία επαφή των σωμάτων, με μια λέξη το «σώμα με σώμα», πιάνεσαι από σωματικά χαρακτηριστικά που δεν απαιτούν εμπλοκή, δεν απαιτούν τίποτε άλλο από το βλέμμα και μάλιστα το βλέμμα από απόσταση, το «δήθεν» βλέμμα. Ν' αγαπάς μια μορφή στήθους απαιτεί το λιγότερο να το δεις, να το κοιτάξεις. Αυτό δεν γίνεται χωρίς ρίσκο. Δεν μπορείς να κοιτάξεις το στήθος μιας γυναίκας παρά κάτω από ορισμένες συνθήκες και με μια αποφασιστική θέληση. Πρέπει να δεχθείς να σε δουν όταν κοιτάζεις. Αντίθετα, τα μαλλιά μιας γυναίκας, το δέρμα της μπορείς να τα κοιτάξεις χωρίς κανείς να καταλάβει ότι κοιτάζεις. Υπάρχει ένα είδος ατιμωρησίας που σου παρέχει μια ασφάλεια που δεν είναι ευκαταφρόνητη.

Απ' αυτό μέχρι το να θεωρήσεις την ξανθότητα ως ένα κατ' εξοχήν ερωτικό χαρακτηριστικό δε μένει παρά ένα βήμα που διασκελίζεται εύκολα. Τουλάχιστον δεν κινδυνεύεις να ματαιωθείς ή να κριθείς ή ν' απωθηθείς εξαιτίας αυτής της έλξης που είναι το πιο κοινό πράγμα του κόσμου. Ομολγώντας το δεν αποτελείς εξαίρεση αλλά, αντίθετα συγκαταλέγεσαι στην μεγάλη πλειοψηφία: «Οι άνδρες προτιμούν τις ξανθιές (και παντρεύονται τις μελαχρινές)». Αν όλοι οι άνδρες είναι έτσι, τι πλεονέκτημα να είσαι κι εσύ έτσι...

Θα μπορούσαμε να πούμε το ίδιο πράγμα για το πρόσωπο, που είναι ένα μέρος του σώματος πάντα εμφανές και που δεν χρειάζεται να διατρέξεις κανένα κίνδυνο για να το κοιτάξεις. Πόσοι άνδρες, κυρίως νέοι, δε δίνουν στο πρόσωπο και την ομορφιά του προσώπου τη μεγαλύτερη σε σημασία! Πάνω απ' όλα, το πρόσωπο παρουσιάζει το τεράστιο πλεονέκτημα να αποτελεί μια έκφραση -σε επιφανειακό επίπεδο- της εσωτερικής κατάστασης του ατόμου. Δίνοντάς του λοιπόν αξία, υποκρινόμαστε ότι έχουμε απαγκιστρωθεί από το σεξουαλικό, ότι δίνουμε αξία σε άλλα πράγματα πιο σημαντικά όπως είναι η προσωπικότητα και ο συναισθηματισμός. Η σεξουαλική απαγόρευση και αδιαφορία βρίσκουν εδώ εν πολλοίς την έκφρασή τους.

Θα έλεγα ότι στον αντίποδα υπάρχει ο πισινός. Μου πήρε πολύ καιρό να το ανακαλύψω. Αλλά τι ανακάλυψη! Αντίθετα με το πρόσωπο, παρουσιάζεται

σαν κρυμμένος, σαν να μη μπορείς να τον κοιτάξεις χωρίς κινδύνους. Πρέπει να διατρέξεις κινδύνους για να τον κοιτάξεις. Επιπλέον, δεν είναι και τόσο εκφραστικός, με την έννοια του να αντανakλά την εσωτερική μας κατάσταση. Ένα είδος κόντρα-προσώπου ή αντι-προσώπου, είναι επίσης το άλλο μας πρόσωπο και πολύ πιο ωραίο από το άλλο, εξαιτίας θα έλεγα της αληθινότητάς του, που τον κάνει πολύ λιγότερο προσιτό. Ενώ το πρόσωπο προσφέρεται στον πρώτο τυχόντα και κομπάζει ασταμάτητα για τον εαυτό του, ο πισινός κρύβεται και υποτιμάται. Πόρτα των περιττωμάτων, τόπος των σκατών, έχει την τάση να καλύπτει την ομορφιά του και τη νοστιμάδα του. Πρέπει να δρασκελίσεις εμπόδια, να υποστείς κάμποσες δοκιμασίες για να τον ανακαλύψεις.

Όταν τον ανακαλύψεις, καταλαβαίνεις ότι έχει ανυποψίαστα πλούτη. Διατρέξτε αργά με τα δάχτυλα, τα μάτια ή τη γλώσσα τη διαδοχή των οπών και των ανάγλυφων που ξεκινούν από την αρχή των γλουτών κάτω από το ιερό οστόν μέχρι το εφηβαίο. Θα μείνετε έκπληκτοι από την ποικιλία των μορφών, την ακρίβεια των περιγραμμάτων, τις διαφοροποιήσεις της στερεότητας του δέρματος, την ποικιλία των οσμών κλπ.

Έχω την εντύπωση ότι έχω γίνει το ίδιο ευαίσθητος στον πισινό όσο και στο πρόσωπο. Η Ρεγκίνα είναι για μένα, πέρα από την προσωπικότητά της και το σώμα της, ένα πρόσωπο και ένας πισινός. Στις φαντασιώσεις που έχω τώρα με άλλες γυναίκες (γιατί δεν κάνω πια έρωτα μαζί της) βλέπω αυτά τα δύο, το πρόσωπο και τον πισινό της. Αυτά τα δύο μ' ερεθίζουν τόσο, με κάνουν τόσο να λιώνω, με μαγεύουν τόσο πολύ. Το διπλό της πρόσωπο, ο διπλός της πισινός. Τρέμω μόνο που το σκέφτομαι τώρα, γράφοντας αυτά.

Τελικά θα προτιμούσα να μην ενδιαφέρομαι πια καθόλου για το πρόσωπο ή για το χρώμα των μαλλιών. Και είναι αλήθεια ότι έχω κάνει απ' αυτή την άποψη σημαντικές προόδους. Όλες οι κατακτήσεις μου εδώ και τρία - τέσσερα χρόνια, εκτός από τη Ρεγκίνα, έχουν γίνει με μελαχρινές γυναίκες και μάλιστα πολύ μελαχρινές: μια Μαρτινικέζα ινδικής καταγωγής και κυρίως η Ελιάνα, Εβραία τουρκικής καταγωγής, αληθινή γυναίκα των ανατολίτικων χαρεμιών με την οποία έζησα τέσσερα χρόνια.

Εντούτοις, δεν μπορώ να ξεκολλήσω από την ξανθότητα που με κατατρέχει και με πλανεύει, όχι πάνω απ' όλα, αλλά πολύ, σχεδόν σαν απαραίτητο στοιχείο για μια ολοκληρωμένη ικανοποίηση. Αυτό με ταπεινώνει τώρα που ξέρω τι σημαίνει. Αλλά αυτό είναι το πρόβλημα της αυτό-αποδοχής.

Μόνο πρόσφατα άρχισα να καταλαβαίνω τι σημαίνει να αποδέχεσαι τον εαυτό σου, κάτι που αντηχούσε μέχρι τώρα μέσα μου σαν μια λέξη που ενθουσιάζει αλλά είναι κούφια, χωρίς σημασία. Όταν διάβαζα κάτω από την πένα ενός συγγραφέα ότι πρέπει <ν' αποδέχεσαι τον εαυτό σου> ανατρίχιαζα αλλά χωρίς να ξέρω γιατί. Δεν είχε για μένα περιεχόμενο.

Κατάλαβα τι ήθελε να πει: Να πραγματοποιείς όλες τις επιθυμίες σου ακόμη κι αν έχεις μια αρνητική γνώμη γι' αυτές. Με ελκύουν οι ξανθιές γυναίκες και το βρίσκω ηλίθιο, Ο.Κ. θα αναζητήσω τις ξανθιές γυναίκες. Είμαι ομοφυλόφιλος και το βρίσκω εξευτελιστικό. Ο.Κ. θα πραγματοποιήσω τις ομοφυλοφιλικές μου επιθυμίες. Με ελκύουν τα μικρά αγόρια, <Ο.Κ.> θέλω

να αναζητήσω τα μικρά αγόρια κλπ. Κανείς δεν είναι υπεύθυνος για το παρελθόν του, για τις εμπειρίες που είχε και τον έχουν σημαδέψει με ανεξίτηλο τρόπο. Το αποτέλεσμα υπάρχει και δεν μπορείς να κάνεις τίποτε. Το μόνο που μπορείς να κάνεις είναι να πας τολμηρά, συστηματικά, προς την κατεύθυνση αυτού που είσαι, δηλαδή έτσι όπως σ' έχει φτιάξει το παρελθόν σου.

Δεν μπορώ ν' αρνηθώ, είτε το θέλω είτε όχι, το βλακώδες, πουριτανικό, παπαδίστικο, ηλίθιο, φοβισμένο και όλα τα υπόλοιπα παρελθόν μου• όλο αυτό είναι μέσα μου και δεν μπορώ να το ξεριζώσω από μένα. Το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να το εκφράσω για να το κάνω να εξελιχθεί, για να μην είναι πια μια αδυναμία αλλά μια δύναμη.

Κι αν, θα μου πείτε, έχω εγκληματικές και φονικές τάσεις πρέπει πάλι να τις εκφράσω, με την πρόφαση ότι πρέπει να αποδεχθώ τον εαυτό μου; Ναι, αν έχετε την επιθυμία για κάτι τέτοιο. Αλλά έχετε τέτοιες επιθυμίες; Μπορεί κανείς να έχει όρεξη για πράξεις που προκαλούν σοκ στην ευαισθησία και την σιωπηρή κατανόηση που έχουμε όλοι, όποιοι κι αν είμαστε, απέναντι στον άλλον;

Δεν πρέπει να συγχέουμε την επιθυμία για κάποιο πράγμα με τις άμυνες που ορθώνουμε ενάντια στην πραγματικότητα και μερικές φορές μάλιστα ενάντια στις ίδιες μας τις επιθυμίες. Μου φαίνεται ότι ο εγκληματίας δεν μπορεί ν' αγαπά το έγκλημα με την αυθεντική έννοια του ρήματος αγαπώ. Ο Νίτσε το είχε ήδη πει (στον Ζαρατούστρα). Αντίθετα, μπορεί να θέλει το έγκλημα γιατί φοβάται τους άλλους, τη βία τους (αληθινή ή υποτιθέμενη) και την εχθρότητά τους. Στην περίπτωση αυτή θα ήταν καλύτερα να εκφράσει αυτό το φόβο και ακόμη να τον φωνάξει. Αυτή είναι η αλήθεια του και όχι το έγκλημα που δεν είναι παρά μόνο το μέσον για να ξεφύγει απ' αυτήν...

41

Ξανάρχομαι στη Σαμπίνα, την πρώτη μου γυναίκα, τον πρώτο μου γυναικείο έρωτα (όχι δεν είναι ο πρώτος• υπήρξε η Καρολίνα, που τη συνάντησα σε μια παραλία της Βρετάνης τη στιγμή που έβγαινα από τους Δομινικανούς, αλλά ήμουν ακόμη εκεί• ήμουν πάρα πολύ ανόητος για να πετύχω κάτι μαζί της). Αμέσως μου ήρθε η επιθυμία -η οποία για να πω την αλήθεια μου έχει έρθει εδώ και καιρό, δεδομένου ότι μιλώ πολύ για μένα- ν' απομακρύνω την ψυχαναλυτική κροτίδα, δηλαδή ν' αποθαρρύνω όλα τα φροϋδικά παλικάρια (γιατί παλικάρια;) που θα διαβάσουν αυτό το βιβλίο και φυσικά δεν θα παραλείψουν να δοκιμάσουν να εφαρμόσουν το ελαττωματικό τους πλαίσιο (το σύμπλεγμα του Οιδίποδα και τα υπόλοιπα) στην περίπτωση μου. Ξανασημειώνω γι' άλλη μια φορά ότι έχω κάνει μια ψυχανάλυση που έχει διαρκέσει τέσσερα χρόνια και μ' έχει βοηθήσει πολύ. Δεν έχω τίποτα εναντίον του ντιβανιού, που ήταν μια μεγαλοφυής επινόηση του Φρόνυτ, αλλά πολλά εναντίον του φροϋδισμού που, όπως έχω ήδη πει, δεν είναι παρά μια παρεκτροπή γιατρού, έτοιμου για κάθε διανοητική απάτη (π.χ. το ασυνείδητο με τη φροϋδική έννοια) προκειμένου να ταιριάζει μια όχι κι άσχημη υπόθεση που δυστυχώς δεν ταίριαζε, τουλάχιστον έτσι όπως τη διατύπωνε (η υπόθεση της σεξουαλικής προέλευσης των νευρώσεων).

Όταν λοιπόν διηγούμαι την ιστορία μου με τη Σαμπίνα, ο φροϋδικός τρίβει τα χέρια του και σκέφτεται: ας δούμε τώρα πώς θα κανονίσει τα προβλήματά του με τη μητέρα του. Το κακό είναι ότι δεν ήμουν ποτέ ερωτευμένος με τη μητέρα μου. Την αγαπούσα, βέβαια, όπως όλα τα παιδιά, θα έλεγα, αλλά όχι περισσότερο ούτε διαφορετικά. Από την άλλη, η Σαμπίνα δεν έμοιαζε με κανένα τρόπο στη μητέρα μου. Ήταν χαρούμενη, δυναμική, εκρηκτική, εξωστρεφής, ενώ η μητέρα μου ήταν λυπημένη, καταθλιπτική, αιώνια άρρωστη, πάντα τσακισμένη. Εδώ ο φροϋδιστής ξανατρίβει τα χέρια του και λέει: λοιπόν, είναι το αντίθετο της μητέρας του• διαμέσου αυτής απαλλάσσεται από τη μητέρα του. Κλπ. κλπ. Αυτό μπορεί να συνεχίσει έτσι αιώνια. Δεν κερδίζουμε τίποτε από τέτοιες θεωρήσεις που δεν κάνουν τα πράγματα να προχωρήσουν ούτε ένα δαχτυλάκι.

Τώρα ας σοβαρευτούμε. Αυτό που προσάπτω στον Φρόιντ είναι ότι έχει υιοθετήσει, για να εξηγήσει ψυχολογικές πραγματικότητες, ένα ερμηνευτικό μοντέλο που δεν ταιριάζει με αυτού του είδους τις πραγματικότητες, δηλαδή ένα φυσικό μοντέλο (φυσικαλιστικό, αν προτιμάτε). Στον χώρο των φυσικών επιστημών δεν παύουμε να επικαλούμαστε την έννοια του μετασχηματισμού (ή της παραμόρφωσης ή της μετατόπισης) για να εξηγήσουμε τα πράγματα. Για παράδειγμα, εξηγούμε το σχηματισμό των ορέων με μια πτύχωση του φλοιού της γης υπό την ενέργεια πλαγίων ώσεων. Όλα τα σώματα είναι λίγο ή πολύ μετασχηματισμοί άλλων σωμάτων με πρόσθεση ή αφαίρεση, είτε μηχανική είτε χημική.

Είναι ακριβώς το μοντέλο που χρησιμοποιείται συνέχεια από τον Φρόιντ, ειδικά για να εξηγήσει το σχηματισμό των νευρώσεων, το αρχικό του πρόβλημα. Όταν δηλώνει (στο Τρία δοκίμια για τη θεωρία της σεξουαλικότητας) ότι: «η ροή της λίμπιντο σταμάτησε την πορεία της, όπως ένας ποταμός εκτρέπεται από την κύρια κοίτη του, και κατευθύνεται σε παράπλευρους δρόμους, που μέχρι τότε ήταν αχρησιμοποίητοι», χρησιμοποιεί αυτό το μοντέλο. Από εδώ απορρέει η σπουδαιότητα που δίνει στο συμβολισμό και στην ερμηνεία, που δεν είναι πρωταρχικό αλλά ένα παράγωγο φαινόμενο. Η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο αρχικό αντικείμενο και στο ίδιο αντικείμενο αλλά παραμορφωμένο ή μετασχηματισμένο, είναι μια σχέση αναλογίας ή συμβολισμού. Κατά κάποιο τρόπο μοιάζουν, άρα το ένα μπορεί να χρησιμεύσει σαν σύμβολο για το άλλο. Στα βουνά βρίσκουμε τα γεωλογικά επιστρώματα του γήινου φλοιού. Ένα απλό σώμα με βάση τον άνθρακα ξαναβρίσκεται σ' ένα πιο σύνθετο σώμα όπου ο άνθρακας επικρατεί κλπ.

Παραδόξως, η φροϋδική ροπή προς τις συμβολικές μετουσιώσεις παραπέμπει σ' αυτή τη μανία να εξηγούνται τα πάντα με μηχανιστικά σχήματα. Ακόμη και η ιδέα του ασυνείδητου προέρχεται απ' αυτό. Εάν πράγματι το αντικείμενο Α βρίσκεται μέσα στο αντικείμενο Β, του οποίου δεν είναι λοιπόν παρά μία παραμόρφωση, πρέπει και αρκεί να υπάρχει αυτή η σχέση. Δεν είναι ανάγκη να τη σκεφτούμε, να τη συνειδητοποιήσουμε ή να τη βιώσουμε. Υπάρχει, τελεία και παύλα. Εάν ο έρωτάς μου για τη Σαμπίνα δεν είναι παρά μια μεταμόρφωση του έρωτά μου για τη μητέρα μου, που θα ήταν το πρώτο αντικείμενο από το οποίο θα έβγαινε με μεταμόρφωση το άλλο, λίγο ενδιαφέρει αν ξέρω ή δεν ξέρω αυτή τη σχέση, αν τη ζω υποκειμενικά ή αν δεν τη ζω. Υπάρχει, όπως υπάρχουν αυτά τα ίδια τα αντικείμενα, με τον

τρόπο που υπάρχουν οι πέτρες στο βυθό της θάλασσας, «καθαυτή», όπως θα έλεγε ο Σαρτρ.

Κατά τη φροϋδική άποψη υπάρχουν είδη διαδρομών κάτω από την επιφάνεια της συνείδησης, που συνεχίζονται μες στη ζωή, αναδύονται από καιρό σε καιρό, εμφανίζονται και εξαφανίζονται, αποτελούν πράγματα που είναι μέσα μου, που ζουν θα λέγαμε χωρίς εμένα, που έχουν τη δική τους ζωή. Είναι ο θρίαμβος του αντικειμενισμού *chosisme* στην ψυχολογία. Για παράδειγμα, είμαι ένα αγνό νέο κορίτσι -όπως περιγράφει ο Φρόυντ στο Μελέτες για την υστερία- στην παιδική μου ηλικία με είχε αποπλανήσει ένας θεός μου και έχω απωθήσει αυτό το γεγονός. Επανεμφανίζεται με μια άλλη μορφή στη μετέπειτα ιστορία μου, χωρίς να ξέρω ότι στην πραγματικότητα είναι αυτό το γεγονός που επανεμφανίζεται. Δεν έχω τη συνείδησή του. Μου συμβαίνει όπως οι μετατοπίσεις των τροφών στα έντερα μου, αλλά δεν το αισθάνομαι. Συμβαίνει, δηλαδή, χωρίς εμένα. Σε τελική ανάλυση αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση του γεγονότος, αυτό που αισθάνομαι, το εσωτερικό βίωμα είναι χωρίς σημασία, αφού μπορούμε να τα αντιπαρέλθουμε. Μια ψυχολογική κατάσταση είναι η ίδια, συνειδητή ή ασυνείδητη.

Δεν έχω τώρα το χρόνο για να δείξω ότι το σχήμα αυτό είναι εντελώς αταίριαστο στην ψυχολογική πραγματικότητα, την οποία με κανένα τρόπο δεν εξηγεί. Για να το κάνει κανείς να κολλήσει πρέπει να επιδοθεί σε απίθανες ταχυδακτυλουργίες, σαν αυτές που βλέπουμε να επιδίδεται ο Φρόυντ στο Ημερολόγιο του ανθρώπου με τα ποντίκια, που δημοσιεύθηκε πρόσφατα, στο οποίο ο Φρόυντ εξαντλείται για να αποδείξει στον ταλαίπωρο ασθενή του ότι έχει μια ομοφυλοφιλική κλίση προς τον πατέρα του, κάτι που ο άλλος αρνείται απελπισμένα απέναντι στον σαρκασμό του Φρόυντ, και ξέρει καλά, αυτός, ότι κατέχει την αλήθεια. Ο οποίος Φρόυντ είναι υποχρεωμένος να αναγνωρίσει *in extremis* ότι η ανάκριση στην οποία επιδίδεται μοιάζει πολύ με την ανάκριση της αστυνομίας και να συγκρίνει την αντίσταση των ασθενών του με την αντίσταση των υπόδικων απέναντι στους αστυνομικούς (ουφ!).

Είμαι πεπεισμένος, όσον αφορά εμένα, ότι η ψυχολογική πραγματικότητα υπακούει σ' ένα τελείως άλλο μοντέλο από τη φυσική πραγματικότητα .

Υπάρχουν ασφαλώς και σταθερές αλλά είναι σχήματα και όχι αντικείμενα. Δεν υπάρχουν αντικείμενα που μετασχηματίζονται και μεταμορφώνονται στον ψυχισμό, αλλά τάσεις ή δυνάμεις που γεννιούνται από βιωμένες εμπειρίες και διατηρούνται. Αυτές οι τάσεις ή οι δυνάμεις κινητοποιούν κάποιες συμπεριφορές ή κάποιες γενικές στάσεις, αλλά δεν καθορίζουν έναν τέτοιο ιδιαίτερο σχηματισμό πράξεων και καταστάσεων, μια τέτοια συγκεκριμένη δραστηριότητα, μια τέτοια ειδική έλξη κλπ. Αυτό που είναι καθορισμένο δεν είναι στην πραγματικότητα η πράξη, που μπορεί τελικά να μοιάζει μ' ένα αντικείμενο του φυσικού κόσμου, αλλά το συναίσθημα, δηλαδή το συναισθηματικό προϊόν. Ένα τέτοιο προϊόν είναι εξ ορισμού συνειδητό και δεν μπορεί να είναι κάτι άλλο. Είναι βιωμένο ή δεν είναι τίποτε. Το γεγονός ότι είναι βιωμένο δεν του είναι κάτι εξωτερικό, σαν ένα ρούχο που μπορούμε να φορέσουμε, αλλά αποτελεί μέρος της ίδιας της ουσίας του. Από το συναίσθημα προέρχεται η πράξη και πίσω από μια πράξη υπάρχει πάντα ένα συναίσθημα ή ένα σύνολο συναισθημάτων. Δεν μπορώ,

εγώ ως παρατηρητής, να αποφασίσω ότι η πράξη που τελέστηκε από ένα κάποιο άτομο έχει για κινητήρια δύναμη ένα συναίσθημα άλλο από αυτό που αισθάνεται το ίδιο κατά τη στιγμή που εκτελεί αυτή την πράξη. Αυτό είναι παράλογο και δεν έχει κανένα νόημα. Το να πούμε, όπως κάνει ο Φρόυντ (στην Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής) ότι το άτομο (αυτός ο ίδιος στην προκειμένη περίπτωση) που αναζητά (στο επίπεδο του βιώματός του) το όνομα ενός Ιταλού ζωγράφου (του Σινιορέλλι), στην πραγματικότητα δεν το αναζητά αλλά το αποφεύγει και μάλιστα ότι θέλει να το αποφύγει, απ' όπου προκύπτει ότι βρίσκει ένα άλλο όνομα (του Μποττιτσέλλι), είναι καθαρά ένα διανοητικό παιχνίδι. Είναι μια διανοητική ταχυδακτυλουργία. Αν το συγκεκριμένο άτομο είχε αληθινά συνείδηση ότι αναζητούσε αυτό το όνομα, το αναζητούσε. Κανείς δεν μπορεί να πει στη θέση του ότι δεν το αναζητούσε. Και το γεγονός ότι βρίσκει κάτι άλλο εξηγείται διαφορετικά .

Τελικά, μια ψυχολογική πράξη δεν μπορεί ποτέ να εξηγηθεί από μια άλλη πράξη του παρελθόντος, την οποία θα υποκαθιστούσε και της οποίας θα ήταν το αντίγραφο. Το μόνο πράγμα που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι προέρχεται από τάσεις ή συναισθήματα αποκτημένα στο παρελθόν, το οποία συντίθενται μεταξύ τους και γεννούν ακριβώς μια πράξη. Για παράδειγμα, στον έρωτά μου για τη Σαμπίνα μπορώ να αναγνωρίσω τουλάχιστον μια δεκάδα τάσεων που βρίσκονταν μέσα μου και που εξηγούνται από τις περασμένες μου εμπειρίες. Υπήρχε η επιθυμία μου εκείνη τη στιγμή να βρω μια γυναίκα, η πολύ έκδηλη προτίμησή μου για τους εξωστρεφείς ανθρώπους, η επιθυμία μου να βρω κάποιον ν' ασχολείται μαζί μου, η έλξη για το λυγρό και ευκίνητο σώμα της, μια παιδική της πλευρά σ' αυτήν κλπ. κλπ. Η μητέρα μου συνέβαλε βέβαια πολύ στο σχηματισμό αυτών των τάσεων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι την αναζητούσα (ασυνείδητα) μέσα από τη Σαμπίνα.

42

Σήμερα το πρωί ένιωσα ικανοποίηση να δω επιτέλους τι είναι ο πνιγμός, για τον οποίο αναρωτιόμουν ασταμάτητα εδώ και μέρες. Ωστόσο, όπως είδατε, είχα αποφασίσει να μην ασχοληθώ πια μ' αυτό...

Η ιδέα που είχα και που δεν κατάφερα να συνδέσω με άλλες είναι πως ο πνιγμός είναι σαν μια αδυναμία να κάνουμε πράξεις που θα θέλαμε να κάνουμε και που η σχέση μας με τον άλλον μας εμποδίζει να κάνουμε. Αλλά πώς να το συνδέσω αυτό μαζί με την ιδέα ότι ο πνιγμός είναι ένα είδος κενού, απουσίας, αποτέλεσμα ενός γενικού ανικανοποίητου;

Ξαφνικά μου παρουσιάστηκε η λύση. Ο πνιγμός δεν συνίσταται στο γεγονός ότι εμποδιζόμαστε να πάμε αλλού, αλλά πολύ απλά στο γεγονός ότι εμποδιζόμαστε να φύγουμε. Το 'αλλού' που αναζητούμε όταν πνιγόμαστε δεν είναι καθορισμένο. Σε τελική ανάλυση δεν υπάρχει. Είναι απλά να ξεφύγουμε από την υπάρχουσα κατάσταση. Δεν καταφέρνουμε να δραπετεύσουμε. Είμαστε υποχρεωμένοι να μείνουμε εκεί που δεν θέλουμε. Κατά κάποιο τρόπο όταν πνίγεσαι δεν αναζητάς τίποτε, εκτός από το να μην είσαι πια εκεί που βρίσκεσαι, και αυτό είναι κάτι αδύνατον. Είσαι αναγκασμένος να μείνεις εκεί που δεν θέλεις. Ο πνιγμός προκύπτει από την

αδυναμία να φύγεις.

...Έτσι τα είδα τα πράγματα καθώς σκεφτόμουν για τις σχέσεις μου με τη Σαμπίνα και ειδικά για τη σεξουαλικότητά μου μαζί της. Είχα μαζί της μέτριες και αραιές σεξουαλικές σχέσεις που μαρτυρούσαν δυνατές αναστολές. Θα επανέλθω σ' αυτό. Οι αναστολές αυτές δεν οφείλονταν στο ότι ήθελα να κάνω έρωτα με άλλες, αλλά στο ότι δεν είχα και τόση επιθυμία να κάνω έρωτα. Ήταν η ίδια η σεξουαλική πράξη που με προβλημάτιζε.

Αποφεύγοντας τη Σαμπίνα απέφευγα τον έρωτα μαζί της όχι για να τον βρω με άλλες, αλλά ειλικρινά για να ξεφύγω. Η κλίση μου προς την αγνή ωραιότητα ήταν ασφαλώς σεξουαλικής υφής, αλλά προερχόταν καθαρά από μια σεξουαλικότητα θέασης, επικεντρωμένη στο βλέμμα και τον θαυμασμό. Ο σωματικός έρωτας δεν υπεισέρχονταν και τόσο μέσα σ' αυτό. Πηγαίνοντας στις ξανθιές ομορφιές, αναζητούσα άλλες γυναίκες, αλλά όχι για να κάνω έρωτα.

Η αναζήτηση λοιπόν της ξανθής ομορφιάς ήταν παράλληλη με την αντίδραση του πνιγμού και τη στάση της φυγής που είχα. Δεν ήταν ούτε μια συνέπεια ούτε μια συνιστώσα. Τελικά ήταν άλλη μια ανακάλυψη που άλλωστε κατέληξε να μην απειλεί πια τη Σαμπίνα, αφού φάνηκε γρήγορα πως ούτε ήθελα ούτε μπορούσα να κάνω έρωτα με αυτές τις τόσο όμορφες γυναίκες. Θα διηγηθώ αργότερα τον έρωτά μου για ένα κορίτσι δεκαπέντε χρόνων, μετά για τη Λίζα, περιπέτειες στις οποίες η σεξουαλικότητα δεν έπαιξε παρά έναν ελάχιστο ρόλο.

Κατά τον ίδιο τρόπο αναζητούσα έναν άλλο χώρο πηγαίνοντας συστηματικά στις πουτάνες. Ήθελα να αποφύγω τον κίνδυνο να πέσω μέσα στα αιτήματα ενός πλάσματος που θα ήταν πολύ παρόν και θα με περιστοίχιζε από παντού. Ήθελα την εφήμερη και φευγαλέα επαφή. Ήθελα την χωρίς εμπλοκή σεξουαλική πράξη.

Παραδόξως, εγώ που με θεωρούσα εντελώς άπιστο και ενοχοποιούσα για τούτο τον εαυτό μου δεν ήθελα ν' αλλάξω τη Σαμπίνα. Γιατί να την αλλάξω αφού θα βίωνα με μια άλλη ό,τι ακριβώς είχα βιώσει μαζί της, δηλαδή το φόβο της ερωτικής εμπλοκής; Πηγαίνοντας στις αγνές ωραιότητες και τις πουτάνες δεν ήθελα να την αλλάξω. Αναζητούσα κυρίως έναν άλλο τύπο εμπειριών.

43

Να το σημείο που πρέπει τώρα να μ' απασχολήσει: αυτός ο φόβος της ερωτικής εμπλοκής.

Τώρα, που έχω γίνει σεξολόγος, σχεδόν τριάντα χρόνια μετά, έχω διαμορφώσει την πεποίθηση πως όλες οι ελλείψεις στο σεξουαλικό πεδίο προέρχονται από το φόβο της ερωτικής εμπλοκής. Θέλω φυσικά να μιλήσω για τη σωματική εμπλοκή, τη σαρκική. Για να πετύχει μια σεξουαλική πράξη πρέπει να μπορείς να πεις στο σύντροφό σου -όποιος κι αν είναι ή όποια κι αν είναι- «σ' αγαπώ» χωρίς κανένα δισταγμό. Πρέπει να είσαι έτοιμος για την ολοκληρωτική διάχυση μέσα στην ίδια την πράξη. Δεν μιλώ για έρωτα με

κεφαλαίο Ε, που δεν είναι παρά μια εξιδανίκευση ακριβώς για ν' αποφύγεις αυτόν τον έρωτα. Μιλώ για επιθυμίες, ενορμήσεις, ωθήσεις προς τον άλλον, για κάτι ξέφρενο, κάτι που είναι απαραίτητο για την πλήρη και ανανεωμένη ευχαρίστηση. Ακόμη κι αν κάνεις έρωτα τρεις συνεχόμενες μέρες με τρεις διαφορετικές γυναίκες ή τρεις διαφορετικούς άνδρες, πρέπει κάθε φορά να μπορείς να πεις «σ' αγαπώ» χωρίς κανένα δισταγμό...

Τους δισταγμούς μου φυσικά δεν τους διατύπωνα. Δεν έλεγα μέσα μου: φοβάμαι την επαφή μαζί της. Στην πραγματικότητα, απέφευγα κυρίως να κάνω πολύ συχνά έρωτα και όταν το έκανα ήταν χωρίς πάθος, χλιαρά. Σε τέτοιο σημείο ώστε έχοντας πια χωρίσει με τη Σαμπίνα, στη δεκαετία του '60, όταν άρχισα να έχω δυνατές σχέσεις με γυναίκες που επιθυμούσα με πάθος, είχα την παράξενη εντύπωση ότι δεν είχα κάνει έρωτα ποτέ πριν. Στην πραγματικότητα έκανα έρωτα για περισσότερο από δέκα χρόνια και, θα έλεγα, φυσιολογικά, όπως όλος ο κόσμος. Τελειώνα εγώ ο ίδιος και έκανα και τη Σαμπίνα να τελειώνει. Οι συζυγικές μας σχέσεις ήταν φυσιολογικές, χωρίς πρόβλημα. Δεν είχαμε ανάγκη να πάμε να δούμε ένα σεξολόγο. Κι όμως, γι' ακόμη μια φορά είχα την εντύπωση ότι έκανα έρωτα για πρώτη φορά...

Τι φοβόμουν στον έρωτα; Πρόσφατα έχω αναπτύξει γύρω απ' αυτό μια θεωρία στο βιβλίο μου Οι σεξουαλικές δυσκολίες του ενήλικα, στο οποίο ισχυρίζομαι ότι η σεξουαλική αποτυχία προέρχεται γενικά από το φόβο να υποχρεωθείς να πάρεις μια στάση είτε ενεργητική είτε δεκτική: να δώσεις και να δεχθείς. Καταλήγεις έτσι να φυλάγεις, να μη παραδίνεις παρά μόνο ένα μέρος του είναι σου, ενώ ο έρωτας απαιτεί να αφεθείς ολοκληρωτικά. Πώς μπορεί κανείς ν' αγγίξει στ' αλήθεια, ν' αγκαλιάσει, να έρθει σε επαφή με κάποιον, αν δεν θέλει να ασκήσει μια δράση επάνω του (ή επάνω της) ή να τον (την) αφήσει να του κάνει κάτι;

Όσο για εμένα, φοβόμουν περισσότερο να δεχθώ. Ήμουν ενεργητικός. Έκανα. Δε θα άντεχα να βυθιστώ σε μια κατάσταση αποχαύνωσης, όπως κάνουμε όταν κάποιος μας φροντίζει και μας μεταχειρίζεται σαν παιδιά. Χρόνια αργότερα, σε μια ομάδα μασάζ, είχα ένα τρομερό άγχος όταν μια γυναίκα που αγαπούσα μ' έφερε σε μια κατάσταση έντονης χαλάρωσης, αφού πρώτα με άλειψε με λάδι. Η θέση του κυρίου που αφήνεται και ξεκουράζεται στα χέρια πρόθυμων και επιμελών σκλάβων μου ήταν ανυπόφορη. Ήθελα να είμαι ενεργητικός, δραστήριος, αποτελεσματικός, ξύπνιος. Ο έρωτας για μένα ήταν το αντίθετο της νωχέλειας, του αφήματος και της ευκολίας. Το κάναμε γρήγορα, χωρίς περιπλοκές, αλλά δραστικά πριν αποκοιμηθούμε.

44

Έρχομαι στην έλξη μου για τη Σαμπίνα, δηλαδή στους λόγους για τους οποίους την είχα διαλέξει. Η «εκλογή του συζύγου», όπως θα έλεγε ο A. Girard .

Αυτό που με τράβηξε και πάντοτε με τράβαγε περισσότερο σ' αυτήν είναι η προσωπικότητά της. Ισορροπημένη, πλούσια, ευτυχισμένη, δυναμική. Κόρη ανώτερου δημόσιου υπαλλήλου, Δίδυμος (γεννήθηκε σχεδόν την ίδια μέρα με

τη Βάντα, τη δεύτερη γυναίκα μου, και τη Ρεγκίνα), μοναχοπαίδι, απέπνεε τη χαρά της ζωής. Ακριβώς ό,τι μου χρειαζόταν, εμένα που έβγαινα από τα φοβερά χρόνια του πολέμου και της μοναχικής ζωής και επιβίωνα κουτσά-στραβά παρά τις συνέπειες αυτού του βαρύ παρελθόντος. Έσκυψε στις πληγές μου όχι σα μητέρα αλλά σαν ερωμένη, με τόση τρυφερότητα και φροντίδα που με κάνουν να λιώνω ακόμη και μόνο που το σκέφτομαι. Ειδικά η τρυφερότητά της ήταν υπέροχη• την ξαναβρίσκω ακόμη και τώρα κάθε φορά που τη βλέπω. Τρυφερότητα περισσότερο λεκτική, πρέπει να το πούμε, αλλά δεν έχει σημασία. Λίγο σαν την τρυφερότητα που είχα γνωρίσει στην οικογένειά μου, που αφθονούσε... Παρ' όλ' αυτά, ήμουν ματαιωμένος από δύο πλευρές: τη διανοητική πλευρά, αφού η επικοινωνία μου μαζί της σ' αυτό το επίπεδο ήταν μάλλον φτωχή, και τη σεξουαλική πλευρά, για τους λόγους που ήδη ανέφερα. Όλη η μετέπειτα εξέλιξή μου θα με οδηγήσει να ενσωματώσω αυτές τις δύο διαστάσεις. Το πάθος που είχα για τη Μαρίζα το 1973 και για τη Ρεγκίνα τώρα κρατάει από το γεγονός ότι αυτές οι δύο διαστάσεις πραγματώθηκαν μαζί τους.

Για μια φορά ακόμη, παρά την ευδαιμονία, την αρμονία, την ειρήνη που αισθανόμουν με τη Σαμπίνα, την απέφευγα και σκεφτόμουν τις «ξανθιές ομορφιές». Από εκεί πηγάζει ο σπαραγμός που χαρακτηρίζει τα δώδεκα χρόνια που πέρασα μαζί της.

Τίθεται εδώ ένα πρόβλημα, ένα τεράστιο πρόβλημα, που, είμαι σίγουρος, δεν υπήρξε μόνο δικό μου, αλλά είναι το πρόβλημα χιλιάδων ανδρών και γυναικών που ζουν ως ζευγάρια. Το πρόβλημα μπορεί να διατυπωθεί με τον ακόλουθο τρόπο: πώς να συμβιβάσεις τη σεξουαλικότητα με όλα τα υπόλοιπα; Πώς να κάνεις ώστε η σεξουαλικότητα να συμπίπτει με τη βαθιά έλξη, τη συναισθηματική εμπλοκή;

Ας παρατηρήσουμε αμέσως τον τρόπο με τον οποίο θέτω το πρόβλημα, που μπορεί να προκαλέσει έκπληξη σε όλους αυτούς που με γνωρίζουν και ξέρουν μέχρι ποιο σημείο εκθειάζω τη σεξουαλικότητα αυτή καθαυτή χωρίς να συγχέεται με άλλες ψυχολογικές δραστηριότητες. Λέω εδώ ότι είναι καλό και επιθυμητό να συμπίπτει η σεξουαλική έλξη με την έλξη σε άλλα επίπεδα. Είναι απαραίτητο για την ενότητα και τη συνοχή της προσωπικότητας, για να μη φτάσει κανείς να ζει το είδος της έντασης που έζησα για δεκαπέντε χρόνια.

Φυσικά αυτό το πρόβλημα δεν τίθεται αν δεχτούμε ότι η σεξουαλικότητα δεν υπάρχει αυτή καθαυτή, σαν αυτόνομη πραγματικότητα, ότι εξαρτάται ολοκληρωτικά από τον έρωτα με κεφαλαίο Ε, δηλαδή από την ολική συναισθηματική έλξη για ολόκληρο το πρόσωπο. Η συμφωνία σ' αυτή την περίπτωση πραγματοποιείται αυτόματα με την απλή και πλήρη κατάργηση της σεξουαλικότητας, που δεν βιώνεται ως μια πηγή ειδικής ευχαρίστησης, αλλά σαν μέσο για να ευχαριστήσεις το σύντροφο ή να του αποδείξεις την αγάπη σου κλπ. Αυτή ήταν η λύση των προγόνων μας που για εμάς έχει αποκλειστεί. Εάν δεχθούμε ότι η σεξουαλικότητα πρέπει να βιώνεται γι' αυτή την ίδια, το πρόβλημα που τίθεται είναι να γνωρίζουμε πώς αυτή μπορεί να συμφωνήσει με τα υπόλοιπα, κάτι που φαίνεται σαν μια στοιχειώδης απαίτηση για να μην έχουμε σοβαρές εσωτερικές συγκρούσεις.

Δύο λύσεις μου φαίνονται δυνατές. Η πρώτη είναι να προσπαθήσουμε να ταιριάξουμε την έλξη στο μη-σεξουαλικό επίπεδο με τη σεξουαλική έλξη, θεωρώντας την θεμελιώδη και πρωταρχική. Είναι η λύση πολλών ανδρών και τώρα μερικών γυναικών. Είναι μια λύση που συχνά επιβάλλεται, εξαιτίας της έντασης της σεξουαλικής προσκόλλησης στην οποία πρέπει θέλοντας και μη να προσαρμόσουμε τα υπόλοιπα.

Είναι προφανώς μια απατηλή λύση, γιατί είναι αδύνατο να τροποποιήσουμε την προσωπικότητα του άλλου σε μια σχέση που είναι εξ ορισμού μη θεραπευτική. Είναι μια λύση που έζησα στο δεύτερο γάμο μου, με τη Βάντα, και ένιωσα τον απατηλό χαρακτήρα της. Βρίσκεσαι δεμένος με πάθος μ' έναν άνθρωπο που δεν σου ταιριάζει ή με τον οποίο έχεις σοβαρές διαφωνίες που καταλήγουν να κάνουν τα πάντα να εκραγούν.

Η άλλη λύση, η μόνη δυνατή, συνίσταται στο να εναρμονίζεται η σεξουαλική έλξη με την ολική έλξη για την προσωπικότητα. Αυτό σημαίνει ότι η σεξουαλική έλξη μπορεί να διεγερθεί και να προκληθεί.

Τούτο προϋποθέτει μια πλούσια και πολυσήμαντη σεξουαλικότητα που διαθέτει αρκετή ευκαμψία, αρκετή ποικιλία ώστε να εφαρμόζεται σε αντικείμενα (με την έννοια του 17ου αιώνα) ποικίλα και μάλιστα αντίθετα μεταξύ τους. Αντίθετα, κάτι τέτοιο αποκλείει μια σεξουαλικότητα που λειτουργεί με άκαμπτο τρόπο, βασισμένη στην αρχή του «κεραυνοβόλου έρωτα», με αποκλειστική προσήλωση σ' ένα μόνο πλάσμα που θεωρείται μοναδικό και αναντικατάστατο.

Όλα παίζονται μέσα στα πρώτα χρόνια, αφότου συναντήσετε κάποιον που σας ταιριάζει ιδιαίτερα στον τομέα της προσωπικότητας. Εξάλλου, αν έχετε πολλές σχέσεις ερωτικής φύσης, αν δεν είστε ψυχαναγκαστικά προσηλωμένος σε κάποιον που υποτίθεται ότι μόνο αυτός μπορεί να σας ικανοποιήσει, συλλαμβάνετε εύκολα την ιδέα ότι η ευχαρίστηση μπορεί να προέρχεται από διάφορες πηγές και ότι μπορεί κανείς να δημιουργήσει μ' αυτόν τον άνθρωπο ένα δέσιμο που δεν υπάρχει ίσως από την αρχή.

Πρέπει προφανώς αυτός ο άνθρωπος να αποτελεί μέρος αυτού που είναι για σας δυνατόν, δηλαδή ν' αντιστοιχεί εξ αρχής στη γκάμα μέσα από την οποία κάνετε τις επιλογές σας. Αν είναι έτσι, μπορεί να υπάρξει μια εξέλιξη που θα σας οδηγήσει να δημιουργήσετε ένα δέσιμο ολοένα και μεγαλύτερο μέσα από την προοδευτική ανακάλυψη προτερημάτων του που ήταν άγνωστα στην αρχή και διεγερτικών ερεθισμάτων που θα φανούν λίγο-λίγο.

Αυτό ακριβώς μου συνέβη με τη Ρεγκίνα, κάτι που αποδεικνύει μέχρι ποιο σημείο έχω εξελιχθεί τα τελευταία δέκα χρόνια. Η Ρεγκίνα μου άρεσε αμέσως λόγω της προσωπικότητάς της. Αυτό πήγαινε μακριά. Οι προτιμήσεις της, ο τρόπος που δρούσε, η εξυπνάδα της, η διορατικότητά της. Στο ερωτικό πεδίο δεν με δυσαρεστούσε στην αρχή, αλλά δεν ήταν κι ο μεγάλος ενθουσιασμός. Δεν είναι εκθαμβωτικής ομορφιάς και, στο ερωτικό πεδίο, υπάρχουν σημαντικά μπλοκαρίσματα που εξηγούν σε μεγάλο βαθμό τις τωρινές της τρέλες (αυτό το πλήθος των ανδρών που δεν της ταιριάζουν και για τους οποίους φλέγεται). Ωστόσο, δέθηκα προοδευτικά μαζί της, με την πάροδο των χρόνων, αργά αλλά σταθερά, και τώρα εγκαταστάθηκε μέσα

μου, στο βαθύτερο σημείο της προσωπικής ευαισθησίας και των φαντασιώσεών μου, σε σημείο που να την επιθυμώ περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη γυναίκα. Πέτυχα, κάνοντάς το αυτό, να εναρμονίσω τη μη σεξουαλική μου έλξη με τη σεξουαλική έλξη μου. Αυτά τα δύο συμφωνούν εντελώς. Κι αν υποφέρω τώρα δεν είναι από λάθος μου αλλά, σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας των υπερβολών στις οποίες εκείνη είναι υποχρεωμένη να παραδοθεί για ν' απελευθερωθεί, κι αυτή επίσης. Εξάλλου, έχω πολλές σχέσεις μ' άλλες γυναίκες, ας πούμε χονδρικά με εφτά η οχτώ, από τις οποίες τρεις ή τέσσερις σημαντικές, που είναι όλες φίλες από παλιά και που έχω ανακαλύψει λίγο-λίγο με την πάροδο των χρόνων. Με μερικές έχω περιμένει τρία χρόνια, τέσσερα χρόνια, πέντε χρόνια πριν κάνουμε έρωτα. Δεν πιστεύω πια καθόλου στον κεραυνοβόλο έρωτα. Πιστεύω στο χρόνο, στην προοδευτική ανακάλυψη ενός ανθρώπου.

45

Η σεξουαλική απελευθέρωση είναι η προϋπόθεση της ευτυχίας. Όχι μόνο για τη σεξουαλική ανάπτυξη αυτή καθαυτή, κάτι που είναι προφανές, αλλά και για την ανακάλυψη της ενότητας και της συνάφειας μ' έναν σύντροφο που τον ξεχωρίσαμε και τον επιλέξαμε ανάμεσα σε πολλούς άλλους. Αυτή είναι η αλήθεια στην οποία βρέθηκα και που θέλω τώρα να αναπτύξω.

Μια παράδοξη αλήθεια που μας παραπέμπει σ' αυτό που είναι στο βάθος της η σεξουαλικότητα. Θα έλεγα, περιληπτικά, ότι είναι μια απ' τις πηγές του δεσίματος, της προσκόλλησης. Είναι η βασική της λειτουργία. Είναι ο κατ' εξοχήν δεσμός, πολύ περισσότερο από τη φιλία, επειδή δεν απαιτεί, όπως αυτή, μια μεγάλη διαδρομή για να βρεις τον άλλον. Αρκεί να είναι ο άλλος εκεί, σωματικά, να δείχνεται και να είναι διαθέσιμος. Είναι δύσκολο γι' αυτόν να μην είναι, γιατί η γοητεία που προκαλεί λειτουργεί και χωρίς αυτόν και πολλές φορές μάλιστα αντίθετα απ' αυτόν, εν αγνοία του, χωρίς να το θέλει. Απ' όπου και η δυσκολία της άρνησης στο σεξουαλικό πεδίο, που απευθύνεται στην επιθυμία του άλλου, επιθυμία που είναι ήδη εκεί, που υπάρχει ήδη, πριν από οποιαδήποτε απάντηση που θα μπορούσα να δώσω. Οι ωραίες και γοητευτικές γυναίκες που ενοχλούνται από τις επιθυμίες που τους απευθύνονται ξέρουν καλά μέχρι ποιο σημείο ο δεσμός που δημιουργούν είναι ανεξάρτητος απ' αυτές. Αν υπάρχει δέσιμο, θα πει πως η επιθυμία είναι εκεί, από την αρχή, ακόμη κι αν υπάρχει άρνηση, ακόμη κι αν δεν υπάρχει εκπλήρωση. Λιώνουμε από το πρώτο βλέμμα, είτε γιατί νιώθουμε ευχαρίστηση με τη θέαση είτε γιατί φανταζόμαστε την ευχαρίστηση που θα μπορούσαμε να έχουμε. Δεν χρειάζεται πολύς καιρός για να αναβλύσει αυτή η ευχαρίστηση, μερικές φορές μάλιστα με τις πιο σωματικές μορφές της. Ανεξάρτητα σχεδόν απ' αυτόν που την αισθάνεται όπως κι απ' αυτόν που την προκαλεί, είναι εκεί και είναι δύσκολο να την παραμερίσουμε.

Στη συνέχεια, δεν σταματά να ενισχύεται, όποια κι αν είναι η έκβαση της σχέσης, ακόμη κι αν γυρίσει στη ματαιώση και την οδύνη. Όσο δεν πέφτει στην αδιαφορία, η ευχαρίστηση είναι το κυρίαρχο συστατικό που βρίσκεται αναμειγμένο σε κάθε συνδυασμό, ακόμη και τον πιο αρνητικό. Άλλωστε, είναι επειδή υπάρχει ευχαρίστηση, που μπορεί να υπάρξει τέτοια οδύνη και

μερικές φορές μάλιστα τέτοια απόγνωση. Η στέρηση της ευχαρίστησης που έχουμε φανταστεί είναι ανυπόφορη.

Ας πάμε πιο μακριά κι ας το πούμε ευθέως: Η σεξουαλικότητα είναι ο δεσμός ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα. Είναι η πηγή του πιο μεγάλου πλησιάσματος. Πέρα απ' αυτό που μας δίνει η ίδια και είναι σημαντικό, χρησιμεύει για να εδραιώνει την ένωση παντού όπου η ένωση αυτή προαπαιτείται για μια σχέση ανάμεσα σε ανθρώπους και της οποίας δεν είναι μόνο μια συνέπεια αλλά και μια προϋπόθεση. Αυτό ισχύει παντού, τόσο στις σχέσεις γονέων - παιδιών όσο και στις επαγγελματικές σχέσεις. Ας φανταστούμε τι θα ήταν οι ανθρώπινες σχέσεις, όποιες κι αν ήταν, αν οι σύντροφοι δεν θα μπορούσαν ούτε να κοιταχτούν ή να πλησιάσουν ο ένας τον άλλον σωματικά ούτε να αγγιχτούν. Θα μπορούσαν βέβαια να υπάρξουν. Αλλά θα υπήρχε συνέχεια η απειλή να διαλυθούν και θα ήταν συνεχώς αντιμέτωπες με μια εχθρική δύναμη. Αυτό άλλωστε συμβαίνει με μερικούς «πρωωμένους εργένηδες» που δεν μπορούν να ζήσουν με κάποιον όχι από αδυναμία να συνεννοηθούν αλλά από την αδυναμία για καθημερινή σωματική επαφή.

Δεδομένου του ρόλου που παίζει η σεξουαλικότητα είναι σημαντικό αυτή να είναι εύκαμπτη, ανοιχτή και διαφοροποιημένη. Πρέπει τελικά να μπορεί λειτουργήσει υποστηρικτικά σ' ένα πλήθος σχέσεων διαφορετικής τάξης που είναι απρόβλεπτες. Πρέπει να μπορεί να κάνει δυνατή τόσο τη σχέση μου με το συνάδελφό μου στη δουλειά, του οποίου η παρουσία και η επαφή πρέπει να μου είναι ευχάριστες, όσο και την καθημερινή μου επαφή με το πρόσωπο που απασχολεί το μεγαλύτερο μέρος της ύπαρξής μου. Πρέπει να μπορεί να παίζει συγχρόνως όλους αυτούς τους ρόλους. Αυτή είναι που μου κάνει δυνατή και άνετη τη συνήθη συναναστροφή μου με χιλιάδες ανθρώπινα όντα, όπως και το μοίρασμα της ζωής μου με το συνήθη σύντροφό μου. Χωρίς αυτή, υπάρχει όχι απαραίτητα ο χωρισμός, αλλά η επιθετικότητα, η ευερεθιστότητα, η κακή διάθεση, η δυσκολία της επαφής κλπ. Είναι σημαντικό να ορίσουμε αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε ανοιχτή σεξουαλικότητα απέναντι σε μια άκαμπτη σεξουαλικότητα. Είμαι καλά βαλμένος για να μιλήσω γι' αυτό. Τα έχω γνωρίσει και τα δύο.

Η άκαμπτη σεξουαλικότητα λειτουργεί με την αρχή του «κεραυνοβόλου έρωτα» και του αποκλειστικού δεσμού. Ο κεραυνοβόλος έρωτας έχει αναλυθεί καλά από τον Stendhal, που του έδωσε το όνομα κρυστάλλωση. Οι δύο δυνάμεις που τον καθορίζουν είναι οι ακόλουθες:

1) Προφανής ύπαρξη κάποιων διεγερτικών ερεθισμάτων που είναι σημαντικά για μένα,

2) νοητική εξάλειψη φαινομένων που γενικά απεχθάνομαι και με κάνουν να φεύγω, ειδικά το αίτημα του άλλου όταν αυτό είναι δυνατό και δομημένο (είναι αρκετό αυτός να απαντά, να συμφωνεί). Στη συνέχεια, το αποκλειστικό δέσιμο προέρχεται από το φόβο και τη ματαιώση, από το άγχος της απώλειας για το οποίο έχω μιλήσει, που μας εμποδίζει να έχουμε άλλες εμπειρίες, οι οποίες είναι εντελώς απαραίτητες, αφού το άγχος της απώλειας προέρχεται ακριβώς από την έλλειψη παράλληλων εναλλακτικών λύσεων και ικανοποιήσεων. Μπαίνουμε σ' ένα φαύλο κύκλο από τον οποίο είναι δύσκολο να βγούμε. Το σύστημα της κρυστάλλωσης (παγιοποίησης)

είναι ένα κλειστό σύστημα. Αυτός που το χρησιμοποιεί επειδή ακριβώς είναι πολωμένος πάνω στη δική του επιθυμία και όχι στην επιθυμία του άλλου, η οποία τον φοβίζει και από την οποία προστατεύεται, δεν μπορεί να συναντήσει παρά τη δική του επιθυμία και να την ενισχύει ατέλειωτα. Δεν έχει κανένα μέσο να βγει απ' αυτόν τον στενό κύκλο κάποιων διεγέρσεων που τον κάνουν ν' αντιδρά, αφού αυτές συνιστούν τους μοναδικούς οδηγούς του.

Αντίθετα, για να έχει μια συνάντηση αξία είναι κεφαλαιώδους σημασίας το ν' αφήνει μεγάλη θέση στην επιθυμία του άλλου. Αυτό απαιτεί τη διαθεσιμότητα. Το αίτημα του άλλου, αντί να γίνεται αισθητό σαν απειλή, πρέπει να γίνεται αισθητό σαν υπόσχεση. Αν είναι έτσι, είμαστε ικανοί να συναντήσουμε κι άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά απ' αυτά που έχουμε συνηθίσει και μπορούμε έτσι να διευρύνουμε τις προτιμήσεις μας.

Η πλειονότητα των ανδρών ζητά από μια γυναίκα 1) να είναι ωραία, 2) να προσφέρεται στις χειρονομίες και τις εκδηλώσεις που θέλουν να της δώσουν, με το τρόπο που επιθυμούν και όταν το επιθυμούν. Η επιθυμία της γυναίκας παρεμβαίνει εδώ μόνο σαν μια ανταπόκριση και δεν πρέπει να προχωρήσει περισσότερο γιατί θα προκαλέσει φόβο. Μια γυναίκα που αρχίζει να ζητά επιτακτικά, να έχει απαιτήσεις, προκαλεί τη φυγή.

Ωστόσο οι άνδρες θα είχαν κάθε συμφέρον να πάνε με τις γυναίκες που δεν πληρούν όλους τους κανόνες της ομορφιάς και είναι ικανές όχι μόνο να δέχονται ό,τι τους προσφέρεται, αλλά επίσης να πράττουν, να παίρνουν πρωτοβουλίες, να δίνουν.

Το λέω πεντακάθαρα, η εμπειρία μου με τις πουτάνες μου έχει κυρίως επιτρέψει να έρθω σε επαφή με γυναίκες ικανές να δώσουν (λέω ικανές, ακόμη κι αν δε θέλουν, αλλά πώς θα ήταν στ' αλήθεια ικανές αν δεν ήθελαν καθόλου;). Μόνο οι πουτάνες πιπιλίζουν χωρίς να το αποφεύγουν. Μόνο αυτές ξέρουν αληθινά να πιπιλίζουν. Αυτή είναι η ουσιαστική τους ικανότητα, ακόμη κι αν είναι περιορισμένη. Οι περισσότεροι άνδρες πηγαίνουν στις πουτάνες γιατί τους τον σηκώνουν και τους κάνουν να χύσουν. Είναι λυπηρό που αυτή η παροχή γίνεται στο αποτροπιαστικό πλαίσιο της «μαύρης αγοράς του σεξ», δηλαδή την πορνεία.

Οι γυναίκες από την πλευρά τους ζητούν από τους άνδρες μερικές φορές να είναι ωραίοι και πάντοτε να είναι διαθέσιμοι να τους δώσουν αυτό που περιμένουν, δηλαδή προσοχή, τρυφερότητα, χάδια, επιδεξιότητα. Οι άνδρες δεν πρέπει να πάνε μακρύτερα και ν' αρχίσουν να ζητούν αυτό ακριβώς που δε μπορεί να τους δοθεί, δηλαδή πάρα πολύ μεγάλη διαθεσιμότητα, πρωτοβουλίες, δυνατές αντιδράσεις, ενεργητική αναζήτηση της ευχαρίστησής τους, προσοχή στην ευχαρίστηση του άλλου κλπ.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να μπορεί μια γυναίκα ν' ανταποκριθεί στις επιθυμίες του άνδρα που δεν αρκείται να είναι ένας «καθολικός δότης», αλλά περιμένει, αφήνεται, γίνεται με τη σειρά του αντικείμενο. Ο «γοητευτικός πρίγκιπας» που σκορπίζει την ευχαρίστηση (και την ευτυχία) γύρω του δεν χρησιμεύει και πολύ στο να κάνει μια γυναίκα να προχωρήσει. Δεν την υποχρεώνει να βγει από τα όριά της, να διευρύνει τις προτιμήσεις

της και τα ενδιαφέροντά της.

Δεν μπορείς λοιπόν να προχωράς όταν απλά και μόνο πολλαπλασιάζεις τις εμπειρίες σου, αλλά όταν αναποδογυρίζεις τα πράγματα. Όταν συμπεριφέρεσαι μ' έναν άλλο, μη συνηθισμένο τρόπο. Όταν γίνεσαι περισσότερο διαθέσιμος στο αίτημα του άλλου που δεν πρέπει πια να θεωρείται απειλή αλλά υπόσχεση. Σ' όλη τη διάρκεια του πρώτου μου γάμου είχα κυριολεκτικά κάνει συλλογή από ξανθιές γυναίκες. Αμέτρητες οι Γερμανίδες, οι Νορβηγίδες και άλλες Σκανδιναυές. Αυτό με ωφέλησε, αφού με τρεις απ' αυτές (μια Σουηδέζα και μετά δύο Γερμανίδες) κατέληξα να έχω δυνατές σχέσεις που μ' έκαναν να εξελιχθώ. Με την τελευταία ανακάλυψα τον αισθησιασμό σε όλη του την έκταση, αλλά παραμένοντας (εγώ) ως το ενεργητικό στοιχείο (της σχέσης) . Δεν είναι παρά πολύ αργότερα που άρχισα ν' αντιλαμβάνομαι ότι μπορούσα ν' ανταποκριθώ σε αιτήματα γυναικών χωρίς να ξέρω πολύ καλά πού πηγαίνω, δεχόμενος την περιπέτεια και το άγνωστο. Έτσι γνώρισα την Ελιάνα και μετά τη Ρεγκίνα γύρω στο 1974, στα πενήντα μου.

46

Είναι στ' αλήθεια περίεργος ο τρόπος που ανακαλύπτεις γράφοντας. Ποτέ πρωτύτερα δεν είχα δει με τόση διαύγεια το ρόλο που διαδραματίζει η σεξουαλικότητα στην ψυχική ισορροπία. Τώρα μου φαίνεται καταφανές.

Χθες βράδυ είχα σπίτι μου μια συγκέντρωση ανθρώπων που είχαν προβλήματα με τη σεξουαλικότητά τους και το ζευγάρι τους και ήθελαν να κάνουν μια σεξο-θεραπεία. Ήταν για να οργανώσουμε την ομάδα. Συνηθισμένα προβλήματα: ανικανότητα, ανοργασμία κλπ., αναμειγμένα με ερωτικά προβλήματα που ανάγονται, στην πλειοψηφία τους, στο γεγονός ότι αισθάνονται παγιδευμένοι σε μια σχέση μ' ένα σύντροφο που δεν τους προσφέρει παρά διαταραχή και ματαίωση. Υπάρχει η περίπτωση μιας γυναίκας πενήντα χρόνων που θέλει ν' απελευθερωθεί από ένα σύζυγο που αρνείται ολοκληρωτικά την επικοινωνία και δέχεται μόνο, κάπου-κάπου το σεξ. Η περίπτωση ενός άνδρα της ίδιας ηλικίας του οποίου η γυναίκα, νέα και όμορφη, αρνείται τις σεξουαλικές σχέσεις και κλείνεται στον εαυτό της. Φαίνεται καθαρά και στις δύο περιπτώσεις ότι η λιμπιντική ακαμψία εμποδίζει κάθε σοβαρή μετατροπή. Κάνουν κάποιες προσπάθειες να πάνε αλλού, αλλά τόσο διστακτικές και αδέξιες που δεν μπορούν να καταλήξουν παρά σε αποτυχίες.

Φαίνεται να υπάρχουν εδώ δύο υποθέσεις. Πρώτη υπόθεση: Είμαι με μια γυναίκα (ή έναν άνδρα) που μου ταιριάζει, αγαπώ την προσωπικότητά της και έχω μαζί της μια ικανοποιητική επικοινωνία -ήταν η περίπτωση μου με τη Σαμπίνα. Ωστόσο δεν καταφέρνω να δεθώ μαζί της (ή μαζί του). Η βαθιά αγάπη που έχω γι' αυτήν (ή γι' αυτόν) δεν αρκεί για να δημιουργήσει ένα αληθινό πάθος, με την ερωτική έννοια του όρου. Το χειρότερο απ' όλα είναι ότι αντί ο χρόνος να μας συνδέει προκαλεί μάλλον φθορά και κούραση (είναι το αποτέλεσμα του χρόνου στην περίπτωση της αδύναμης λιμπιντικής επένδυσης).

Δεύτερη υπόθεση: Είμαι με μια γυναίκα (ή μ' έναν άνδρα) που μου φέρνει

μάλλον στέρηση και ένα συναίσθημα ανικανοποίητου παρά ικανοποίηση και ευχαρίστηση, είτε για λόγους προσωπικότητας είτε για λόγους καθαρά ερωτικούς (σεξουαλική άρνηση για παράδειγμα). Δεν είμαι ικανός να δεθώ με κάποιον άλλον. Συχνά από ενοχή, στην πραγματικότητα από ανικανότητα. Δεν καταφέρνω να επενδύσω σε κάποιον άλλον, παρά τις προσπάθειες που κάνω.

Στην πρώτη περίπτωση είμαστε αλλού (με τη φυγή, την αδιαφορία κλπ.), ενώ θα έπρεπε να είμαστε εκεί (ήταν η περίπτωση μου με τη Σαμπίνα). Στη δεύτερη περίπτωση είμαστε εκεί, ενώ θα έπρεπε να είμαστε αλλού (ήταν αυτό που έζησα με τη Βάντα). Οποσδήποτε υπάρχει δυσαρμονία, ασυμφωνία και πιθανόν μια λανθάνουσα κατάσταση κατάθλιψης.

Το πρώτο πρόβλημα το έλυσα με τη Γιουν (την Αμερικανίδα) μετά από χρόνια χωρισμού με τη Σαμπίνα. Με τη Γιουν βρήκα μια γυναίκα που μου άρεσε για την προσωπικότητά της, που την αναζήτησα μέχρι την Αμερική (την Καλιφόρνια) και με την οποία κατάφερα να δεθώ σε επίπεδο αισθησιασμού, σε σημείο που να μην ονειρεύομαι πια τόσο άλλες γυναίκες. Εντούτοις, δεν είχα επιλύσει το άλλο πρόβλημα, δηλαδή αυτό του να αποσπάσαι από ένα αγαπημένο πρόσωπο που το επιθυμείς πολύ και που δυστυχώς δεν μπορείς να το κατέχεις ολοκληρωτικά εξαιτίας των εμποδίων που υπάρχουν. Αυτό το τελευταίο πρόβλημα, είναι αυτό μέσα στο οποίο βρίσκομαι τώρα και που το συνάντησα γύρω στα σαράντα πέντε μου χρόνια. Αρχικά με τη Βάντα, πριν από δέκα χρόνια, βρέθηκα με μια γυναίκα που την αγαπούσα με πάθος, αλλά ήταν πολύ διαταραγμένη σε ψυχολογικό επίπεδο. Κατάφερα να πάω με άλλη και ν' αποσπαστώ απ' αυτήν. Με τη Μαρίζα, εδώ και πέντε χρόνια, βρέθηκα με μια γυναίκα που την αγαπούσα με πάθος και μου ταίριαζε για την προσωπικότητά της, αλλά είχε έναν δεσμό με άλλον, πράγμα που έκανε τα πάντα να σπάσουν (έχει παντρευτεί έναν άλλο). Κατάφερα πάλι να αποσπαστώ απ' αυτήν. Τελικά με τη Ρεγκίνα, εδώ και τρία χρόνια, ζω έναν παθιασμένο έρωτα με μια γυναίκα που η προσωπικότητά της μου αρέσει αλλά με βασανίζει εξαιτίας των αισθησιακών και σεξουαλικών μπλοκαρισμάτων της. Αρχίζω δραστικά να πηγαίνω με άλλες, αρκετά ώστε ν' αποσπαστώ απ' αυτήν, να έχω μια εναλλακτική λύση ή να την ξανακατακτήσω.

Το πρόβλημα που τίθεται, κρίσιμο πρόβλημα στο ερωτικό πεδίο, είναι το πρόβλημα της πίστης. Δε θέλω εδώ να γελάσω, όπως μερικοί οπαδοί της σεξουαλικής απελευθέρωσης που δεν βλέπουν τις δυσκολίες του.

Αν η πίστη είναι καταδικαστέα, δεν είναι γιατί ενέχει το δέσιμο, αλλά αντίθετα γιατί το εμποδίζει. Η αληθινή αξία, σχεδόν η μοναδική στον έρωτα, είναι το δέσιμο (δηλαδή ο δεσμός• ο έρωτας ή είναι δεσμός ή δεν είναι τίποτα). Είναι αυτή η αξία που μας επιτρέπει να νιώσουμε δεμένοι με ανθρώπινα πλάσματα, και ενδεχομένως μ' ένα πλάσμα που μας ταιριάζει. Χωρίς ικανότητα για δέσιμο δεν είμαστε παρά μια θαμπή φλόγα που ο παραμικρός άνεμος τη σβήνει και η οποία δεν φωτίζει ούτε ζεσταίνει. Η πίστη εμποδίζει το δέσιμο είτε γιατί μας απαγορεύει να κάνουμε εμπειρίες με άλλους που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να εξελιχθούμε και να μας κάνουν ικανούς να δεθούμε, είτε γιατί μας απαγορεύει να αναζητήσουμε έναν άλλο σύντροφο με τον οποίο θα μπορούσαμε πραγματικά να δεθούμε.

Στην πρώτη περίπτωση φρενάρει την εξέλιξη, η οποία θα μας επέτρεπε ν' αγαπήσουμε ένα πλάσμα που μας αρέσει αληθινά. Στη δεύτερη περίπτωση εμποδίζει τις μεταβολές αναπροσαρμογής που είναι απολύτως αναγκαίες στον έρωτα, αφού δε βρίσκουμε ποτέ με την πρώτη και χωρίς δυσκολία αυτόν (ή αυτή) που μας ταιριάζει.

Μ' άλλα λόγια η πίστη εμποδίζει: 1) να γίνουμε ικανοί να δεθούμε, 2) να βρούμε το πρόσωπο που αξίζει να δεθούμε μαζί του (ή μαζί της). Αναπόφευκτα παράγει ένα είδος λιμπιντικής ισχύτητας που εμφανίζεται είτε ως εξασθένιση των ορμών, είτε ως μπλοκάρισμα της ερωτικής αναζήτησης είτε και τα δύο συγχρόνως.

Γι' αυτό η πίστη, που εξυμνείται απ' όλες τις ηθικές και κυρίως από τη χριστιανική ηθική, πρέπει να χτυπηθεί μ' όλα τα μέσα και να απορριφθεί ολοκληρωτικά.

Στην πίστη αντιτάσσω το δέσιμο, την ικανότητα ν' αγαπάς, την ικανότητα να εμπλέκεσαι σαρκικά και ψυχικά, την αδυναμία να ξεχνάς. Η αληθινή αγάπη είναι κάτι που έχουμε μέσα μας και δε σβήνει, δε μπορεί να σβήσει. Πρόσφατα η Γερμανίδα για την οποία έχω ήδη μιλήσει και με την οποία είχα πολύ σημαντικές εμπειρίες ηδονής μετά από τον χωρισμό μου με τη Σαμπίνα -είμαστε μαζί επί ένα χρόνο και μετά παντρεύτηκε κάποιον άλλο (δεν ήθελα να την παντρευτώ) ήρθε να με βρει, δέκα οκτώ χρόνια αργότερα. Μόλις είχε χωρίσει και είχε με τον άνδρα της τρία παιδιά, που ήταν πια μεγάλα. Την ξαναείδα. Περάσαμε Σαββατοκύριακα μαζί. Είχα την εντύπωση ότι ποτέ δεν την είχα αφήσει. Ο χρόνος είχε εξαφανιστεί. Η ευτυχία ήταν η ίδια.

Το χειρότερο στον έρωτα είναι να μην αγαπάς . Ο έρωτας διαλύει τα προβλήματα του έρωτα. Λέγοντάς το αυτό δεν επικροτώ τον τρελό και παθολογικό έρωτα που καταδίκασα πρωτίτερα μιλώντας για μένα, αφού ο έρωτας δεν συνίσταται στο να επικεντρωθούμε σ' ένα μοναδικό ον που το θέλουμε αποκλειστικά. Είναι μια γενική ικανότητα για δέσιμο. Σε μερικές περιπτώσεις αυτό μας οδηγεί να ψάχνουμε αλλού, να είμαστε συστηματικά άπιστοι και να πραγματωνώμαστε στην εναλλαγή και την πολλαπλότητα. Σε άλλες περιπτώσεις μας οδηγεί να διαλέξουμε ένα μόνο πρόσωπο, αυτό που μας ταιριάζει καλύτερα και το οποίο θέλουμε περισσότερο απ' όλα τ' άλλα. Οι δύο αυτοί τύποι καταστάσεων δεν είναι ασύμβατοι. Η εμπειρία της εναλλαγής είναι απαραίτητη για να καταλήξουμε σ' αυτήν την εξύψωση ενός μοναδικού όντος, που είναι αναμφισβήτητα ένα ιδανικό. Ο έρωτας για τους πολλούς μας επιτρέπει να φτάσουμε στον έρωτα για τον ένα μόνο.

47

Δεν καταφέρνω να επανέλθω σ' αυτό που άρχισα: τα αισθήματά μου για τη

Σαμπίνα και τη ζωή μου μαζί της. Αφέθηκα να παρασυρθώ σε παρεκβάσεις για τον έρωτα και την πίστη που δεν θέλω να τις αφήσω. Έχω την εντύπωση ότι ανακαλύπτω τόσα πολλά πράγματα, που μου φαίνεται πως θα ήταν κρίμα να τ' αφήσω. Η πιο δυνατή έκλαμψη που είχα αυτές τις μέρες αφορά τα στάδια της ερωτικής μου ζωής, για τα οποία τους τελευταίους μήνες είχα μερικές πιο ικανοποιητικές ιδέες. Αλλά ξαφνικά τα πράγματα μπαίνουν στη

θέση τους και πρέπει να μιλήσω γι' αυτά.

Είχα ήδη την ιδέα ότι η ερωτική μου ζωή χωρίζεται σε διαστήματα των δώδεκα χρόνων, όπως άλλωστε ολόκληρη η ζωή μου. Από μηδέν μέχρι δώδεκα χρόνων, από δώδεκα μέχρι εικοσιτεσσάρων, από εικοσιτεσσάρων μέχρι τριάντα έξι, από τριάντα έξι μέχρι σαράντα οκτώ κλπ. Στα είκοσι τέσσερά μου χρόνια βγαίνω από τους Δομινικανούς και συναντώ τη Σαμπίνα με την οποία θα παντρευτώ. Στα τριάντα έξι μου χρόνια χωρίζω από τη Σαμπίνα και αρχίζω να ζω μια διαφορετική ζωή, ακόμη και στο επαγγελματικό πεδίο. Στα σαράντα οκτώ μου παντρεύομαι τη Βάντα, έχοντας ήδη ζήσει κάποια χρόνια με τη Γιουν, την Αμερικανίδα. Οι αντιστοιχίες είναι εκπληκτικές αν προχωρήσουμε σε λεπτομέρειες.

Μου φάνηκε πολύ καθαρά ότι κάθε επίπεδο κατέχει το δικό του χαρακτηριστικό μέσα σε ένα γενικότερο προχώρημα. Η περίοδος με τη Σαμπίνα, η πρώτη, χαρακτηρίζεται από την ανικανότητα (όχι σεξουαλική αλλά συναισθηματική). Δεν καταφέρνω να συνδεθώ αρκετά με τη γυναίκα που ζω, την οποία ωστόσο αγαπώ, μου ταιριάζει και έχω μαζί της δυο κόρες. Δεν καταφέρνω ακόμη να πάω με άλλες, παρά μ' έναν επεισοδιακό, διαλείποντα τρόπο και μέσα από μια σειρά αποτυχιών.

Το δεύτερο στάδιο, το 1960 (είμαι τριάντα έξι χρόνων) ανοίγει εξ αρχής με μια επιτυχία: την Μπριτ, τη Γερμανίδα, που θα ξαναρθεί δέκα οκτώ χρόνια αργότερα. Μοναδική και βασική ερωτική εμπειρία. Καταφέρνω τελικά να πάω επάξια σ' άλλες γυναίκες. Η ξανθιά ομορφιά δεν είναι πια ένας μύθος. Αυτό προαγγέλλει την επόμενη περίοδο όπου θα τακτοποιήσω οριστικά τους λογαριασμούς μου με τις ξανθιές ομορφιές.

Για την ώρα δεν είναι αυτό το σημαντικό. Το σημαντικό είναι η συνάντησή μου με τη Γιουν, την Αμερικανίδα, το 1965 (ήμουν σαράντα ενός χρόνων), στην οποία αγαπώ κυρίως την προσωπικότητά της. Κατά κάποιο τρόπο μοιάζει με τη Σαμπίνα. Έχει την ίδια πλούσια και ισορροπημένη προσωπικότητα. Αλλά αυτή τη φορά αντί να σκέφτομαι άλλες τη στιγμή που είμαι μαζί της δένομαι μαζί της συναισθηματικά και αισθησιακά. Ζω μαζί της ευτυχισμένα χρόνια μέσα σε μια αμοιβαία αποκλειστικότητα. Κανένας τρίτος δεν υπάρχει στον ορίζοντα, ούτε από τη μια πλευρά ούτε από την άλλη. Η σχέση μας χαρακτηρίζεται από την ηρεμία και την αρμονία.

Πραγματοποιώ τελικά έναν από τους στόχους της ερωτικής ζωής, δηλαδή να συμπίπτει η αισθησιακή έλξη με την ολική έλξη για ένα πρόσωπο. Είμαι εκεί που είμαι και όχι αλλού. Δεν ονειρεύομαι χίμαιρες. Δεν αισθάνομαι πια αυτό το αγωνιώδες ανικανοποίητο που αισθανόμουν με τη Σαμπίνα.

Ωστόσο αυτός ο σταθερός και αρμονικός έρωτας έχει πολλές ατέλειες που αποκαλύπτονται μετά από μερικά χρόνια. Η σεξουαλική σχέση δεν είναι υπέροχη, είναι πολύ μετριοπαθής και όχι αρκετά εκρηκτική. Ακόμη και στο σχεσιακό ή το διανοητικό πεδίο, δεν ικανοποιούνται οι επιθυμίες μας. Η Γιουν έχει πρώτη μια αόριστη σχέση μ' έναν Άγγλο, από την οποία βγαίνει ενοχοποιημένη. Με τη σειρά μου συναντώ το 1969 (είμαι σαράντα πέντε χρονών) μια Αργεντινή γερμανικής καταγωγής, τη Βάντα, με την οποία είμαι αμέσως (από τα πρώτα λεπτά της συνάντησής μας) τρελά ερωτευμένος. Η

Γιουν εξαφανίζεται στην Αμερική. Συζώ με τη Βάντα με την οποία θα ζήσω τρελά, φλογερά και τρομερά χρόνια. Αν τελικά η σεξουαλική μας συμφωνία είναι θαυμάσια, δεν συμβαίνει το ίδιο στ' άλλα πεδία. Η Βάντα, κόρη ανθρακωρύχου εργάτη, που έχει υποφέρει από την άρρωστη μητέρα της μέσα στην καρδιά της αργεντινικής ερήμου σε όλη τη διάρκεια της εφηβείας της, είναι βαθιά διαταραγμένη. Οι άνθρωποι, η κοινωνία, την φοβίζονται. Εγώ τη φοβίζω. Πιστεύει ότι την καταδιώκουν. Τα πράγματα τακτοποιούνται λίγο-λίγο χάρη στην ηρωική αποδοχή μου (δεν καυχιέμαι) και χάρη σε μια θεραπεία σε βάθος που θα συνεχίσει για χρόνια. Παρ' όλ' αυτά η σχέση μας θα πρέπει να σταματήσει το 1973, μετά από τρία χρόνια κοινής ζωής. Η θεραπεία μάλλον την έχει αποτρέψει από μένα.

Αυτό που ξεκίνησα όταν παντρεύτηκα τη Βάντα το 1971 (είμαι σαράντα εφτά χρόνων), είναι μια περιπέτεια εντελώς διαφορετική από την προηγούμενη, ασύγκριτα πιο σύνθετη. Θα συναντήσω διαδοχικά πολλές γυναίκες που θα μου αρέσουν και θα μου ταιριάζουν πολύ, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη γυναίκα μέχρι τότε: σεξουαλική, διανοητική και σχεσιακή συμφωνία. Βρίσκω επιτέλους αυτό που έψαχνα: τη σεξουαλική επιτυχία και μια ανώτερη ποιότητα ανταλλαγής, την ηδονή των σωμάτων και του πνεύματος.

Αλλά το πρόβλημα που τίθεται τώρα είναι το άλλο, δηλαδή το αντίστροφο πρόβλημα απ' αυτό που είχα συναντήσει κατά την προηγούμενη περίοδο. Δεν είναι πια το ν' αγαπάς μέτρια ή ανεπαρκώς κάποιον που αξίζει περισσότερο, αλλά αντίθετα το ν' αγαπάς πάρα πολύ. Δεν είναι πια το να πραγματοποιείς ένα δέσιμο πάρα πολύ αδύναμο, αλλά το να πραγματοποιείς ένα δέσιμο υπερβολικό. Επιτέλους έχω την ξανθιά ομορφιά (η Βάντα είχε μια εκπληκτική ομορφιά), έχω τη συμφωνία στην καθημερινή ζωή, την κατανόηση με τον άλλον και τη βεβαιότητα μιας βαθιάς συγγένειας. Αλλά έχω άγχος, το άγχος της απώλειας. Φοβάμαι μη χάσω το μοναδικό πλάσμα που επιτέλους κατέχω.

Κατά την προηγούμενη περίοδο είχα λύσει το πρόβλημα του πνιγμού. Τώρα θα πρέπει να λύσω το πρόβλημα της εγκατάλειψης, διαφορετικά δύσκολο, διαφορετικά πιο απάνθρωπο. Έχω λοιπόν αφιερωθεί στους ηράκλειους άθλους της ερωτικής ζωής;

Η λύση του καινούριου προβλήματος, που μέχρι τώρα το είχα απλώς διαβλέψει (σ' όλη τη διάρκεια των ερωτικών μου αποτυχιών που ήταν παράλληλες με τον πρώτο μου γάμο), θα επιτευχθεί χάρη (θα έλεγα) στα πολυάριθμα εμπόδια (μερικές φορές καθοριστικά) που θα υψωθούν διαδοχικά κατά την πραγματοποίηση του σκοπού μου. Με τη Βάντα (τα εμπόδια αυτά) είναι τα χαρακτηριστικά της προβλήματα, τόσο σοβαρά που έκαναν τα πάντα να διαλυθούν. Με τη Μαρίζα, που ακολουθεί αμέσως τη Βάντα, είναι η παρείσφρηση ενός τρίτου προσώπου, ενός άνδρα με τον οποίο ήταν ήδη συνδεδεμένη και τον οποίο τελικά θα παντρευτεί. Με τη Ρεγκίνα είναι αυτό που ζω τώρα, δηλαδή η επίδραση σημαντικών αισθησιακών μπλοκαρισμάτων που την διώχνουν από μένα και με υποχρεώνουν να ψάξω αλλού.

Κάθε φορά είμαι αναγκασμένος ν' αφήσω τον άνθρωπο που μου ταιριάζει

τόσο πολύ και να πάω να ψάξω αλλού.

Μήπως είναι η πραγματοποίηση της δυσοίωνης προφητείας του Aragon: «δεν υπάρχει ευτυχισμένος έρωτας»; Όχι, δεν το πιστεύω. Αυτή η υποχρέωση να πάω αλλού είναι τελικά κάτι καλό, αφού με βοηθάει να βγω από το άγχος της απώλειας.

Αλώστε, αυτό που βρίσκω αλλού δεν είναι και τόσο άσχημο και μοιάζει παράξενα μ' αυτό που γνώρισα με τη Σαμπίνα ή με τη Γιουν. Είναι για παράδειγμα η Ελιάνα, που τη συναντώ τη στιγμή του χωρισμού μου με τη Μαρίζα, το 1974, και με την οποία θα ζήσω πολλά χρόνια. Δεν είναι η μεγάλη σεξουαλική και διανοητική έκρηξη, αλλά η γλυκύτητα της καθημερινής ζωής. Είναι η καθημερινή παρουσία ενός πλάσματος που περιποιείται και αγαπάει, που το κύριο προτέρημά του είναι η ανοικτότητα. Μετά το χωρισμό μου με την Ελιάνα, όλες οι γυναίκες που συναντώ είναι τόσο διαφορετικές από την ιδεατή μου γυναίκα, μελαχρινές, Αφρικάνες, Ευρασιάτισσες, Εβραίες, απ' όλα τα γένη και όλες τις νοοτροπίες και με ξανοίγουν τελικά σε κάτι άλλο από την ξανθότητα και την καθαρή διάνοια. Όλες αυτές οι γυναίκες που μου επιτρέπουν τώρα να αντέχω τη σκληρότητα της σχέσης μου με τη Ρεγκίνα, όλες αυτές οι γυναίκες που αγαπώ και για τις οποίες νιώθω αληθινή ευγνωμοσύνη. Στο βάθος, στον έρωτα όπως και στη ζωή το πρόβλημα είναι να ζήσεις ό,τι σου παρουσιάζεται, δηλαδή τόσο το καθημερινό όσο και το εξαιρετικό. Δεν είναι πιο εύκολο να ζήσεις το ένα απ' ό,τι το άλλο. Το καθημερινό είναι κάτι όπου πρέπει να επενδύσεις αρκετά για να μην είναι ανιαρό. Το εξαιρετικό δεν πρέπει να είναι υπερ-εξυψωμένο και να σε παρασύρει στην παραφροσύνη μέσα από την υπερβολική του επένδυση.

Με τη Γιουν έμαθα να λύνω το πρόβλημα του πολύ λίγου και του καθημερινού. Τώρα μαθαίνω να λύνω το πρόβλημα του υπερβολικού και του εξαιρετικού. Ούτως ή άλλως μαθαίνω. Αυτό έχει σημασία. Δεν είναι αλήθεια ότι περνάμε τον καιρό μας επαναλαμβάνοντας ατέλειωτα το ίδιο πράγμα, όπως λένε αυτοί οι θεωρητικοί, συχνά φροϋδικοί, που έχουν θλιβερές απόψεις για τη ζωή και τους ανθρώπους (αποτέλεσμα της τεράστιας μυωπίας τους). Δεν επαναλαμβάνουμε, προοδεύουμε. Και σε ό,τι με αφορά, προοδεύω.

48

Επανέρχομαι στη Σαμπίνα και στους πρώτους μου έρωτες.

Έχω ζήσει, άλλωστε, έξι χρόνια ευτυχίας με τη Σαμπίνα. Δεν ξέρω πια αν είναι το 1948 ή το 1949 που τη συνάντησα. Πρέπει να είναι στο τέλος του 1948. Γι' άλλη μια φορά, είχα μόλις περάσει τα φοβερά χρόνια στους Δομινικανούς: ο πόλεμος, η απελευθέρωση, οι στερήσεις όλων των ειδών, η αρρώστια. Χάρη σ' αυτή την τελευταία είχα καταφέρει να μείνω ακίνητος για δυο-τρία χρόνια, αρκούμενος στο να διαβάζω και να σκέφτομαι χωρίς κανένα πρόγραμμα. Εξαιρετική τύχη που εύχομαι σε πολλούς (η αληθινή άνεση, η αληθινή διάπλαση).

Είπα ήδη πώς μου φάνηκε η Σαμπίνα την πρώτη φορά: ένας στρόβιλος μέσα

στο σπίτι των γονιών μου, που τον αντιλαμβανόμουν ακουστικά. Η φωνή της, ο θόρυβος που έκανε γύρω της. Υπήρχε επίσης το πράσινο χρώμα. Ένα πράσινο φόρεμα, ίσως πολλά πράσινα φορέματα. Η ευθυμία, η χαρά. Όχι τόσο μια μορφή αλλά μια παρουσία.

Πρέπει να επανέρχομαι πάντοτε στην πρώτη συνάντηση, εννοώ στα πρώτα λεπτά, που περιέχουν εν δυνάμει όλο αυτό που θα ξεδιπλωθεί στη συνέχεια. Πρέπει να εμπιστευόμαστε τα φαινόμενα, αντίθετα από την παροιμία (αλλά η παροιμία έχει παρ' όλ' αυτά δίκιο).

Η πρώτη μου συνάντηση με τη Γιουν ήταν σ' ένα διάδρομο στη Σορβόνη. Μου μιλούσε για τον υπουργό πατέρα της. Κατάλαβα ότι ήταν στην Κυβέρνηση στην Αμερική. Όχι, ήταν μόνο πάστορας. Θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στη σχέση μας.

Η Βάντα μου μίλησε για τα ψυχιατρικά προβλήματα της μητέρας της από την πρώτη μας συνάντηση... Και η Ρεγκίνα, σ' αυτή την ομάδα σωματοθεραπείας, όπου ήταν απολιθωμένη από φόβο και προσοχή.

Αφού ξεπέρασα το εμπόδιο της ξανθιάς ομορφιάς (η Εύα, το 1950), όλα έγιναν δυνατά με τη Σαμπίνα. Η συμφωνία μας, η αλληλοκατανόησή μας, δε θα σταματήσουν να μεγαλώνουν. Πρώτα απ' όλα ενάντια στους γονείς μου και κυρίως ενάντια στη μητέρα μου που τη θεωρούσα υπεύθυνη για όλες τις δυστυχίες μου (εξαιτίας της μπήκα στους Δομινικανούς). Απέναντι σ' ολόκληρο το σύμπαν. Μετά, όταν παντρευτήκαμε, απέναντι στην επαγγελματική μου ζωή. Αργότερα, όταν είχαμε τα κορίτσια, απέναντι στα παιδιά.

Πάντα μαζί της με μια πολύ βαθιά αλληλοκατανόηση. Χωρίς αξιόλογες διαφορές, χωρίς συγκρούσεις, χωρίς χωρισμούς. Υπήρχε πολύς ρομαντισμός. Θέλαμε να πεθάνουμε μαζί. Όλ' αυτά μέσα στην ελευθερία. Είχαμε κάνει μια συνθήκη αμοιβαίας ελευθερίας. Αλλά αυτό ήταν το μελανό σημείο. Τα πιο ευτυχισμένα χρόνια μας τοποθετούνται στη Νορμανδία, στη μικρή πόλη όπου είχα διοριστεί καθηγητής φιλοσοφίας. Ένα σπίτι, μια κόρη, μεγάλοι περίπατοι, φίλοι. Ό,τι πρέπει για να είσαι ευτυχισμένος.

Ωστόσο υπήρχε αυτό το ανικανοποίητο, σαν ένα διαβρωτικό στοιχείο που ήταν πάντα παρόν, που εμπόδιζε την ευτυχία να ολοκληρωθεί ή ακριβέστερα εμπόδιζε να την ονομάσουμε απλά ευτυχία. Επικίνδυνο θηρίο που δεν έκανε άλλο από το να μεγαλώνει και να ομορφαίνει και θα με οδηγούσε σε συναισθήματα που συγγενεύουν με το μίσος.

Για την ώρα είμαστε στην πρώτη περίοδο (μου αρέσει πολύ να υπολογίζω με περιόδους), αυτή ανάμεσα στο 1949 και το 1954, ας πούμε στην περίοδο της ευτυχίας. Δεν ήξερα ότι ήμουν ευτυχισμένος. Να το κεφαλαιώδες σημείο πάνω στο οποίο θα έπρεπε να σκεφτώ πολύ. Ήμουν ευτυχισμένος χωρίς να το ξέρω.

Αυτό σημαίνει ότι δεν ήμουν ευτυχισμένος. Δεν μπορείς να είσαι ευτυχισμένος χωρίς να το ξέρεις. Η ευτυχία ή είναι βίωμα ή δεν είναι τίποτε.

Η υπόθεση που κάνω είναι ότι αυτό έχει σχέση με το σεξ. Η ευτυχία ενέχει

την ολότητα. Πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει μια σύμπτωση ανάμεσα στο πεδίο που ονομάζω κάπου πρωτεύουν και στο δευτερεύον πεδίο. Πρέπει οπωσδήποτε το σώμα και το πνεύμα (για να απλοποιήσουμε) να συμφωνούν μεταξύ τους και να προχωρούν μαζί.

Παραδόξως το πνεύμα μου ήταν με τη Σαμπίνα, αλλά το σώμα μου ήταν αλλού. Για την ακρίβεια, η φαντασία μου, οι φαντασιώσεις μου, ήταν αλλού. Αν ήταν πραγματικά κάπου θα μπορούσε να βρεθεί μια λύση. Αλλά δεν ήταν πουθενά, μέσα στον αόριστο και αβέβαιο κόσμο των ξανθών ομορφιών.

Είναι αυτό που μας κάνει να λέμε ότι το σεξ είναι παντού και μας κατακλύζει, ότι οι άνδρες δεν σκέφτονται παρά αυτό και άλλες παρόμοιες βλακείες. Σκέφτομαι ότι πάρα πολλοί άνδρες λειτουργούν μ' αυτόν τον τρόπο. Σεξ, σεξ και πάλι σεξ. Είναι παντού, αλλά δεν είναι πουθενά. Υπάρχει (ή υπήρχε) η Μπριζίτ Μπαρντό. Υπάρχουν οι ταινίες πορνό (που, εντός παρενθέσεως, κανείς δεν βλέπει • οι αίθουσες είναι άδειες). Υπάρχει όλο αυτό το σεξ που είναι διαδεδομένο παντού. Αλλά που δε χρησιμεύει σε τίποτε, απολύτως σε τίποτε. Εκτός από το να λέμε ότι οι άνδρες δεν σκέφτονται παρά το σεξ.

Αυτή ακριβώς ήταν η περίπτωσή μου. Το σεξ κάνει το πουλί να σπαρταρά (είναι η κατάλληλη περίπτωση για να το πούμε) αλλά δεν πάει πιο μακριά. Το σεξ χρησιμεύει για να σπαρταράς. Κάνουμε υπαινιγμούς, υπονοούμενα, λάγνα λογοπαίγνια, κλεισίματα ματιών. Το σεξ μεταβάλλεται σε «λανθάνον περιεχόμενο», όπως θα έλεγε ο Φρόντ. Αλλά στην πραγματικότητα, εκεί δεν έχει στηρίξει ο Φρόντ όλη του τη θεωρία για το σεξ; Το σεξ παρόν-απόν. Το σεξ που είναι εκεί αλλά δεν είναι εκεί. Το σεξ επιφάνεια προβολής για τις συμβολικές παραγωγές. Εκεί είμαστε.

Είναι ένα μαραφέτι των γιατρών που διηγούνται αηδιαστικές ιστορίες μεταξύ τυρού και αχλαδιού, όταν οι γυναίκες είναι στην κουζίνα. Κι αν αυτό που λέω δεν είναι ευχάριστο, τόσο το χειρότερο. Εξακολουθώ να το λέω. Ο φροϋδισμός είναι μια θεωρία για κουράντηδες που γαργαλιούνται με το σεξ καπνίζοντας χοντρά πούρα. Είναι μια θεωρία μικροδιάβολων που γνωρίζουν πολλά για το σεξ αλλά δεν το ασκούν... Όλ' αυτά τα υπονοούμενα... Αλλά το σεξ δεν είναι υπονοούμενα, δεν είναι το λανθάνον περιεχόμενο που κουνάει τα οπίσθιά του... Το σεξ είναι κάτι καθαρό και ξάστερο με το οποίο πρέπει κάποια μέρα να αναμετρηθείς. Δεν αρκεί να κάνεις «πνεύμα», όπως θα έλεγε πάλι ο Φρόντ.

Το πρόβλημά μου ήταν ότι το σκεφτόμουν πολύ και δεν το έκανα αρκετά. Ορίστε. Γι' αυτό δεν ήμουν αληθινά ευτυχισμένος. Δεν ήξερα που βρίσκομαι.

Αποτέλεσμα, θλιβερό αποτέλεσμα, χρόνων και χρόνων καταστολής. Αυτό δε θέλω να το διηγηθώ. Απλούστατα γιατί ό,τι θα είχα να πω πάνω σ' αυτά δεν θα ήταν αληθινά διαφωτιστικό. Θα ήταν ανέκδοτα. Σκέφτομαι ολοένα και περισσότερο ότι η καταστολή δεν έχει εξωτερική έκφραση. Όταν αρχίζουμε να υποβαλλόμαστε σε τιμωρίες και ποινές είναι γιατί παραβιάσαμε το νόμο, και αν τον παραβιάσαμε είναι γιατί δεν είναι αρκετά δυνατός για να τον σεβόμαστε. Κάποιος που τον σέβεται δεν τον παραβιάζει, οπότε όλα συμβαίνουν εσωτερικά, στον χώρο του μείπειωμένου και χωρίς ορατά

γεγονότα. Γι' αυτό δεν υπάρχουν αναμνήσεις, όχι, όπως λένε οι φροϋδικοί, γιατί τις έχουμε απωθήσει, αλλά γιατί δεν έχει συμβεί τίποτε. Το παιδί κοιτάζει τη μητέρα του και βλέποντας και μόνο τις εκφράσεις του προσώπου της, το φέγγος που περνάει στα μάτια της, κάποιο μορφασμό στην άκρη της μύτης της, μια στάση του σώματός της, καταλαβαίνει την αηδία της για το σεξ. Καταλαβαίνει ότι δεν μπορεί, αυτός ο μικρός, ανήμπορος και υποταγμένος ανθρωπάκος ν' αγγίξει το σώμα της που ωστόσο είναι εκεί, θα λέγαμε τη φτάνει απλώνοντας το χέρι του, τη φτάνει συνέχεια, γιατί θα κινητοποιούσε από την πλευρά της ένα είδος κατακλυσμού, που δεν τολμά ν' αντιμετωπίσει, αυτός, τόσο μικρός... Λοιπόν, δεν κάνει τίποτε. Για είκοσι χρόνια της ζωής μου δεν έκανα τίποτα, τίποτα. Να, δόκτωρ Φρόιντ, γιατί δεν έχω αναμνήσεις...

49

Από το 1954 ανοίγει μια καινούρια περίοδος έξι ετών, 1954-60, που θα είναι διαφορετική από την προηγούμενη σε ό,τι αφορά τις σχέσεις μου με τη Σαμπίνα. Μήπως, γι' άλλη μια φορά, αυτός ο κατακερματισμός είναι τεχνητός; Είμαι αριθμομανής σαν τον Μαρκήσιο ντε Σαντ; Είλικρινά δεν το πιστεύω. Είναι εμφανές ότι το 1954 ανοίγει μια καινούρια περίοδος στις σχέσεις μου με τη Σαμπίνα, όπως επίσης και στην επαγγελματική μου ζωή.

Το 1954 πήρα το CAPES , κάτι που μου έδωσε το δικαίωμα για ένα παιδαγωγικό σεμινάριο ενός χρόνου σε έναν τόπο της επιλογής μου. Ο τόπος αυτός είναι το Στρασβούργο, όπου μεταναστεύουμε με τον εξοπλισμό και τις αποσκευές μας το Φθινόπωρο του 1954, χωρίς να ξεχνάμε και τη μικρή Σούζι, την πρώτη μας κόρη.

Ξαναρχίζει η φοιτητική ζωή. Παντρεμένος φοιτητής, μ' ένα παιδί. Δεν είναι πια η Σορβόνη των δέκα οκτώ μου χρόνων, πριν απ' τον πόλεμο, ούτε αυτή που ξαναβρήκα μετά τον πόλεμο. Είναι το Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου. Είναι τα διάφορα λύκεια της πόλης όπου κάνω πρακτική άσκηση. Μένουμε στην οδό Ουρανού, ένα μικρό σκοτεινό αδιέξοδο του παλιού Στρασβούργου, σε ένα επιπλωμένο διαμέρισμα απ' όπου, ακριβώς, δεν βλέπεις ουρανό.

Η σεξουαλική και συναισθηματική περιπέτεια ξεκινά σα βολίδα. Από την άφιξή μου στο Στρασβούργο, ενώ η Σαμπίνα δεν μ' έχει ακόμη συναντήσει, έχω μια σχέση λίγων ημερών με μια μικρή Βρετόνη, ασκούμενη. Πάμε καλά. Είμαι μάλιστα ικανός να κάνω έρωτα με κάποια άλλη από τη Σαμπίνα. Είναι πολύ σημαντικό να το διευκρινίσω, αφού αυτό που χαρακτηρίζει όλες τις περιπέτειές μου μέχρι το 1960, χρονολογία του χωρισμού μου με τη Σαμπίνα, είναι ότι αυτές δεν υλοποιούνται στις σεξουαλικές σχέσεις.

Εγκαθίσταται μέσα μου κάποιος τρόπος λειτουργίας, που θα ήθελα να προσπαθήσω να τον ξαναδώ με έναν όχι και πολύ τεχνητό τρόπο. Δεν είναι εύκολο. Στην αρχή οπτικοποιώ ή οραματίζομαι ή εντοπίζω (ποια είναι η σωστή λέξη;) ένα κορίτσι αρκετά ωραίο, μάλλον ξανθό, με μια κάποια σιλουέτα, μια κάποια εμφάνιση , ένα στιλ. Μπορεί να μην της έχω ποτέ απευθύνει το λόγο και εκείνη να μη συμμετέχει καθόλου στον κύκλο μου. Υπάρχει, είναι το μόνο που μπορώ να πω. Ξέρω ότι κάπου υπάρχει. Αρχίζω να φαντασιώνω γι' αυτήν μέχρι θανάτου. Φαντασίωση ομορφιάς, φωτός,

μεγάλου ενθουσιασμού.

Το πρόβλημα είναι να τη συναντήσω. Δεδομένου ότι δεν με γνωρίζει ούτε κατά διάνοια, ότι δεν ξέρει ούτε ποιος είμαι ούτε τι κάνω, δεν έχει κανένα λόγο να έρθει σε μένα. Πρέπει λοιπόν να πάω εγώ σ' αυτήν. Αυτό απαιτεί κουράγιο, φαντασία και μάλιστα αυθάδεια. Δεν υπάρχουν πολλές λύσεις, αντίθετα απ' ό,τι πιστεύουν οι αγαθές ψυχές, ακόμη κι αν το συγκεκριμένο κορίτσι συχνάζει όπως εσείς στο Πανεπιστήμιο και διασταυρώνεστε κάπου-κάπου στους διαδρόμους. Καταφέρνω να βρω την καλύτερη τακτική. Πρέπει με μια μόνο απόπειρα, πολύ γρήγορα, να πάω σ' αυτήν, ακόμη και με τον κίνδυνο να περάσω για παράφορος τρελός, και να της πω: Θα ήθελα να σας δω την τάδε μέρα, την τάδε ώρα, στον τάδε τόπο. Πιάνει. Πιάνει για πρώτη φορά μ' ένα κορίτσι που δεν θυμάμαι πια τ' όνομά του και καταλήγει να εξαφανιστούμε μέσα στη φύση. Και για μια δεύτερη φορά με μια που τη λέγανε Ισαβέλλα, που θα είναι ένας από τους μεγάλους μου έρωτες, προφανώς άτυχος.

50

Δεν θέλω να διηγηθώ την περιπέτειά μου με την Ισαβέλλα, που ήταν από κάθε άποψη αξιολύπητη. Πρώτα απ' όλα η κοπέλα δεν έχει ενδιαφέρον, ενδιαφέρεται μόνο για τα θέλγητρά της και τη γοητεία που ασκεί. Ούτε η παραμικρή διανοητική, καλλιτεχνική, κοινωνική ζωή. Τίποτε απολύτως. Μια νοοτροπία πρωτόγονη και κτηνώδης. Να ρίχνει τους άνδρες, αυτό ήταν το μοναδικό πρόγραμμα της ζωής της. Δίδυμος (άλλη μια φορά), στη χειρότερη έκδοση.

Θα μπορούσαμε να κάνουμε έρωτα. Έχω κοιμηθεί μαζί της ολόκληρες νύχτες. Αλλά ισχυριζόταν ότι έχει κάποια αρρώστια. Όταν πια έγινε δυνατό να κάνουμε έρωτα ήταν πολύ αργά. Είχα συνηθίσει να τη σέβομαι (ας πούμε).

Κι ύστερα, πολύ γρήγορα, η σαδομαζοχιστική σχέση. Ξέρει ότι την αγαπώ και παίζει μαζί μου όπως η γάτα με το ποντίκι. Είναι ένα παιχνίδι στο οποίο συγκατατίθεμαι θαυμάσια. Μια μέρα στην Αγγλία ήταν τρομερό. Το θυμάμαι με φρίκη. Τυπική σχέση δήμιου - θύματος όπου είμαι ένα θαυμάσιο θύμα. Όλ' αυτά μου φαίνονται τώρα να έχουν μια απέραντη θλίψη...

Η σχέση αυτή κρατάει μόλις ένα χρόνο. Ευτυχώς που διορίστηκα αλλού (στη Βοσγία) στο τέλος της πρακτικής μου άσκησης. Τούτο με γλιτώνει από τη συνέχεια.

Όλο αυτό τον καιρό η Σαμπίνα ανακαλύπτει την ελευθερία και δεν θα τη στερηθεί πια. Ήταν θετικό γι' αυτήν.

Μετά από μερικές παροδικές περιπέτειες με περαστικούς σπουδαστές, από τους οποίους ένας μου μοιάζει σαν αδελφός (σε σημείο να μας μπερδεύουν), πέφτει (θα έλεγα) πάνω σ' έναν υπέροχο Σκανδιναυτό σε έναν χορό μεταμφιεσμένων.

Είχε στοιχηματίσει με φίλες της ότι θα μεταμφιεζόταν έτσι ώστε να μην

μπορώ να την αναγνωρίσω και θα με αποπλανούσε. Το είπε και το 'κανε. Είχα μια έλξη γι' αυτή την ωραία Ταϊτινή. Αυτό δεν την εμπόδισε να συναντήσει επίσης τον Σκανδιναβό για τον οποίο μόλις μίλησα. Διευκολύνω τη σχέση τους στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Δεν υπάρχει μέσα μου ούτε η παραμικρή ζήλια. Σωστά το είπα. Ούτε μια σκιά ζήλιας. Η ζήλια ήταν για μένα μια όψιμη ανακάλυψη, πιθανόν όταν είχα λύσει τα προβλήματά του πνιγμού και είχα αρχίσει να πετυχαίνω στον έρωτα. Σε κάθε περίπτωση, μου αρέσει αυτή η σχέση και δεν μου δημιουργεί κανένα πρόβλημα. Ο τύπος μου φαίνεται συμπαθητικός, ωραίος και όλα τα υπόλοιπα. Τους βρίσκω ένα διαμέρισμα, ζουν μαζί κάποιο καιρό. Εξακολουθώ παρ' όλ' αυτά να κάνω έρωτα με τη Σαμπίνα.

Μετά από μερικούς μήνες αυτού του τρόπου ζωής η Σαμπίνα αναρωτιέται αν θα φύγει μαζί του στη Σκανδιναβία, «να ξανακάνει τη ζωή της», όπως λέμε. Τη σπρώχνω να το κάνει. Της λέω: Αν θα είσαι πιο ευτυχισμένη απ' ό,τι μαζί μου, πήγαινε. Διστάζει. Αναβάλλει. Αποφασίζει τελικά να μείνει μαζί μου. Είμαι έκπληκτος, τώρα που τα ξανασκεφτομαι, με τα συναισθήματά μου εκείνης της εποχής. Τόση αναισθησία; Όχι, μάλλον τόση λιμπιντική αδιαφορία. Αυτό επιβεβαιώνει τις τωρινές μου θεωρίες για την αδυναμία των ορμών, αυτήν την 'ιδέα-δύναμη' σύμφωνα με την οποία η σεξουαλική ένδεια δεν προκύπτει μόνο από απώθηση. Συχνά δεν υπάρχει τίποτε να απωθήσεις, αφού η ορμή δεν έχει ακόμη γεννηθεί, δεν έχει μπορέσει ακόμη να γεννηθεί, αφού η καταπίεση ήταν τόσο πολύ ισχυρή και δραστηκή. Η απουσία (μερική) της ορμής είναι πολύ χειρότερη από την απώθηση, γιατί δεν επιτρέπει καμιά επιθυμία. Δεν υπάρχει παρά το κενό.

Όσο κι αν αισθάνομαι τώρα περήφανος που ξεπερνώ τη ζήλια και που μερικές φορές μάλιστα την καταργώ από υπερβάλλουσα αγάπη και κατανόηση, τόσο θεωρώ θλιβερή αυτήν την ανάξια καρτερικότητα.

Από την πλευρά της Σαμπίνας τα πράγματα είναι παρόμοια, παρά τις διαφορές που υπάρχουν. Ανακαλύπτει την αποδοχή, υιοθετεί απέναντι στην Ισαβέλλα μια στάση ακατανόητης αποδοχής. Όλη αυτή η φιλικότητα και η ζεστασιά μέσα της. Ωστόσο, αντίθετα από μένα, είναι ικανή να ζηλεύει. Θυμάμαι το ξαφνικό διπλό χαστούκι μέσα στο δρόμο, εξαιτίας μιας άλλης Βρετόνης (άλλη μία) όταν ήμασταν ακόμη στη Νορμανδία.

Μ' άλλα λόγια, για τη Σαμπίνα είναι ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός. Για μένα δεν ξέρω. Είναι σημαντικό πιθανόν ότι δέχτηκα να συνεχίσω κάποιο τύπο αναζήτησης, παρά τις αποτυχίες, παρά τις χυλόπιτες. Η περίοδος των έξι χρόνων θα είναι τελικά αυτή στη διάρκεια της οποίας θα πάω ακόμη πιο ελεύθερα προς αυτό που αγαπώ και που με πληγώνει: τις ξανθιές ομορφιές. Το 1958 θα πετύχω μια θέση καθηγητή μαθημάτων για ξένους στη Σορβόννη. Γερμανίδες, Σκανδιναβές, Ολλανδέζες, κορίτσια και κορίτσια ανάκατα. Θα έχω, θα είμαι καλυμμένος, χωρίς να κάνω και σπουδαία πράγματα, παρά μόνο να θαυμάζω, ν' αναστενάζω, να είμαι ερωτευμένος. Τι μπέρδεμα!

Χωρίς καμιά αμφιβολία το ν' αποδεχθείς τον εαυτό σου είναι αυτό που συνιστά, το έχω ήδη πει, το κλειδί για κάθε πρόοδο. Ακόμη κι αν είναι κανείς χαζός, πρέπει να είναι μέχρι τέλους. Είναι ο μόνος τρόπος να ξεπεράσει τη

χαζομάρα του. Ο μόνος τρόπος να την υπερβεί. Αυτό το λέω επίσης: να ενισχύει κανείς τα δυνατά του σημεία. Κατά έναν τρόπο, μια επιθυμία είναι πάντα μια δύναμη. Οι ξανθιές ομορφιές ήταν για μένα μια δύναμη. Είναι ένας χαραγμένος δρόμος, κι ένας δρόμος οδηγεί πάντοτε κάπου.

51

Από το 1960, ανοίγεται για μένα μια νέα περίοδος, εντελώς καινούρια, που θα χαρακτηριστεί από σημαντικές αλλαγές στον συναισθηματικό, τον επαγγελματικό και κυρίως τον πνευματικό χώρο. Ανακάλυψη της μη-κατευθυντικότητας και της ψυχο-κοινωνιολογίας. Αρχή μιας καριέρας καθηγητή ψυχολογίας και ερευνητή σε ανώτερο επίπεδο. Χωρισμός με τη Σαμπίνα. Άλμα προς τα εμπρός στο πεδίο του ερωτισμού.

Γράφοντάς το αυτό αισθάνομαι το δυσάρεστο συναίσθημα ότι εμφανίζομαι από μια δυσμενή οπτική. Πώς, αυτός ο καθηγητής «υψηλού επιπέδου» (όπως θα έλεγε η Alice Saunier-Seïté) χάνει την υπόληψή του αναμιγνύοντας τις πορνο-ιστορίες του με την ιστορία των σκέψεών του και της ζωής του; Ομολογεί ότι είχε «κορίτσια και κορίτσια» όταν ήταν καθηγητής στη Σορβόνη, λες και το επάγγελμα του καθηγητή χρησίμευε για να του προμηθεύει κορίτσια; Τι ντροπή!

Χθες ακόμη διάβαζα μια βιογραφία του Αϊνστάϊν στην οποία λέγανε ότι ο μεγάλος άνδρας «είχε γνωρίσει για πάρα πολλά χρόνια τα φώτα της δημοσιότητας με το να μην έχει μάθει να κρατάει μυστικά τα προσωπικά του». Ομοίως για τον Σαρτρ και τη Σιμόν ντε Μμποβουάρ, που γράφουν βιβλία και απομνημονεύματα χωρίς ούτε μια φορά να μας μιλήσουν για τα «προσωπικά» τους. Εδώ θα αντιπαραθέσω τη φράση του Montaigne (που είναι πρότυπό μου): «Κάθε άνθρωπος φέρει ολόκληρη τη μορφή της ανθρώπινης κατάστασης». Είναι ο ιουδαιο-χριστιανικός πολιτισμός μας (ό,τι χειρότερο στο είδος) που μας έχει μάθει να δυσπιστούμε στον πισινό όταν όλος ο κόσμος τον σκέφτεται μέρα-νύχτα και όταν απ' αυτόν εξαρτάται (εν μέρει) η ευτυχία εκατομμυρίων ανθρώπων.

Η περίοδος των δώδεκα ετών (1960-72) που ανοίγεται είναι τελικά μια περίοδος ενδιάμεση. Θα την ονομάσω περίοδο των ρήξεων. Ρήξη με τη Σαμπίνα, επαγγελματική ρήξη ως ρήξη με τους παραδοσιακούς τρόπους του πράττειν και να σκέφτεσθαι, κλπ.

Ναθαναήλ, θα σου διδάξω τη ρήξη... Ερωτικές ρήξεις• τις έχω γνωρίσει κατά κόρον και λέω αμέσως ότι δεν μου αρέσουν, ακόμη κι αν σου επιτρέπουν να κάνεις ένα βήμα προς τα εμπρός. Δεν τις αγαπώ γιατί σχίζουν, γιατί προξενούν πόνους που είναι ανάμεσα στους χειρότερους που μπορεί να γνωρίσει κανείς.

Αυτή η περίοδος ξεκινά με τη ρήξη μου με τη Σαμπίνα...

Δύσκολο να το διηγηθώ. Πολλά πράγματα. Πραγματικά αυτό συνδέονταν με εκείνο το είδος της ερωτικής επιτυχίας που γνώρισα τις χρονιές 60-61, δηλαδή στο μεταίχμιο των δύο περιόδων• ήμουν τριάντα έξι χρόνων. Εγώ που για δώδεκα χρόνια ήμουν ανίκανος να κάνω έρωτα πέρα από τη γυναίκα

μου, ξαφνικά γνωρίζω μια σειρά εξαιρετικών ερωτικών επιτυχιών. Τούτο αρχίζει με μια Σουηδέζα δημοσιογράφο σαράντα χρόνων. Ανακάλυψη της ηφαιστειακής θηλυκότητας, αληθινή αποκάλυψη, μια γυναίκα που τελειώνει καλύτερα από άνδρα... Μετά είναι μια Γερμανίδα είκοσι χρόνων, την οποία ξεπαρθευώ. Ζεστασιά, ορμητικότητα, τρυφερότητα κλπ. Και τελικά η Μπριτ που, όπως ήδη είπα, θα ξανάρθει δέκα οκτώ χρόνια αργότερα και θα μου πει: Όλα αυτά που μου έχεις μάθει (αυτά που δεν ήξερα).

Ναι, ο αισθησιασμός. Επιτέλους ο αισθησιασμός γεμάτος και ολόκληρος, ακόμη κι αν δεν τελειώνει, ακόμη κι αν εγώ αποτελώ το ενεργητικό στοιχείο του ζευγαριού. Σώμα τρυφερής και επιθυμητής ξανθιάς.

Αυτή η κοιλιά, τα στήθη, οι γοφοί. Αυτό το σώμα που μ' έκανε να τρέμω, να ριγώ από το κεφάλι μέχρι τα πόδια, που θα με καταδιώκει για μήνες και μήνες μετά τη ρήξη μαζί της. Ανακαλύπτω ότι μπορώ να κάνω έρωτα διαφορετικά απ' ό,τι «έτσι απλά», σε στάσεις σύνθετες και αναπάντεχες. Λίγα πράγματα σε σχέση μ' αυτά που ξέρω τώρα, αλλά ήταν η ανακάλυψη...

Σύντομα με ερωτεύεται (και αμοιβαία): «Ich liebe dich». Για μια Γερμανίδα είκοσι χρόνων αυτό σημαίνει γάμο. Ούτε λόγος για μένα. Καταρχήν βγαίνω απ' αυτόν, κι ύστερα δεν μου αρέσει και πολύ η προσωπικότητά της. Βαριά Γερμανίδα, με έλλειψη πνεύματος, και μια αίσθηση «χουτροπάπουτσων». Τελικά η σχέση μας δεν διαρκεί παρά τρεις μήνες. Φεύγει στη Γερμανία. Και μερικές βδομάδες μετά το χωρισμό μας: είμαι έγκυος. Εκείνη την εποχή τα μέσα αντισύλληψης ήταν σχεδόν άγνωστα. Ψάχνω σαν τρελός για έναν οποιοδήποτε τρόπο να κάνει έκτρωση στο Παρίσι. Απολύτως τίποτε. Ούτε μια μαία στον ορίζοντα. Αποφασίζω να κάνω την έκτρωση μόνος μου. Φρίκη. Μπόρεσα να το κάνω, δηλαδή να βάλω έναν καθετήρα στον τράχηλο της μήτρας (πίστευα ότι αρκούσε αυτό), μετά να τη στείλω σ' ένα γιατρό που είχε τη γενναιοδωρία να τελειώσει τη δουλειά που είχε αρχίσει άσχημα. Με πιάνει κρύος ιδρώτας που τα διηγούμαι.

Τον Ιούλιο, (τη γνώρισα τον Ιανουάριο), φεύγω στη Βραζιλία. Προχωρημένη περιπέτεια, πολύ επιτυχημένη, με μια Βραζιλιάννα που στη συνέχεια θα προσπαθεί ασταμάτητα να έρθει στο Παρίσι (κάτι που θα κάνει). Ωστόσο επιθυμώ την Μπριτ. Τη σκέφτομαι δυνατά τριγυρνώντας στη Βραζιλία. Αλλά από τη βραζιλιάνικη περιπέτεια δεν λείπει η γοητεία... Είναι δύσκολο να διηγηθείς τα πάντα. Όταν γυρίσω στο Παρίσι θα προσπαθήσω να την ξαναδώ. Είναι δύσκολο. Είναι σχεδόν αρραβωνιασμένη μ' έναν Γερμανό που θα γίνει ο άνδρας της, με τον οποίο θα κάνει τρία παιδιά και θα χωρίσει μαζί του (αυτό συμβαίνει τώρα) δέκα οκτώ χρόνια αργότερα μέσα στο μίσος και τη βία. Την ξαναβλέπω αλλά καταλαβαίνω ότι δεν είναι πια διαθέσιμη για μένα. Ανήκει σ' έναν άλλο. Οδύνη. Οδύνη. Επιθυμία για αυτοκτονία. Μα ναι, μπορούμε να παντρευτούμε μαζί αν θέλεις (ανανδρία στριμωγμένου ζώου). Τέλος του 60, τέλειωσε. Κράτησε ένα χρόνο.

Η σχέση μου με την Μπριτ προκαλεί τη ρήξη με τη Σαμπίνα. Η Σαμπίνα δεν το υποφέρει, το καταλαβαίνω. Σκηνές ανήκουστης βίας. Υπάρχει μια συνηθισμένη έκφραση της Σαμπίνας που με εκπλήσσει: Έχεις ακόμη πάνω σου σημάδια απ' αυτήν και έρχεσαι να κάνεις έρωτα μαζί μου. Κλάματα, φωνές. Μια νύχτα δεν το υποφέρω πια. Το βάζω στην κυριολεξία στα πόδια,

σαν ένας άνθρωπος που φοβάται και τρέχει με την ψυχή στο στόμα. Εγκαθίσταμαι στο μικρό δωμάτιο που κρατούσα σαν κατάλυμα στο Παρίσι (μέναμε στα προάστια). Κρύβομαι σαν ένα ζώο, υποφέροντας κυρίως που πρέπει ν' αφήσω τις δυο κόρες μου και ειδικά για τη δεύτερή μου κόρη -τεσσάρων χρόνων- (δεν θα μπορώ πια να τη βάζω στο γιογιό της τα βράδια κλπ.).

Τελικά μετά από μερικούς μήνες ολοκληρωτικής απουσίας θα ξαναγυρίζω κάθε βδομάδα σπίτι μου για το Σαββατοκύριακο. Θα περνάω όλες μου τις διακοπές με τη Σαμπίνα. Θα ασχολούμαι πολύ με τις κόρες μου. Δεν είμαι ανάξιος πατέρας. Το διαζύγιο δεν θα επισημοποιηθεί παρά δέκα χρόνια μετά (το 1969). Για πέντε χρόνια ακόμη (μέχρι το 1965, χρονολογία της συνάντησής μου με τη Γιουν) θα έχω μια ζωή σχεδόν συζυγική, οπωσδήποτε οικογενειακή. Ο δεσμός μου με τη Σαμπίνα είναι δύσκολο να σπάσει. Είμαι πολύ δεμένος μαζί της.

Δεμένος σε σημείο που να μη διανοούμαι να «ξανακάνω τη ζωή μου», όπως λέμε, με κάποια άλλη. Και ίσως θα περνούσαμε έτσι, αν δεν είχε αρνηθεί μια ωραία μέρα να συνεχίσει να κάνει έρωτα μαζί μου, κάτι που συνεχίζαμε να κάνουμε παρά το χωρισμό. Δεν ξέρω πια πότε έγινε. Θα έπρεπε να το ξαναβρώ. Θα έπρεπε να το βρω. Δεν έχω πια κανένα σημείο αναφοράς. Πρέπει να είναι ένα ή δύο χρόνια μετά το χωρισμό για τον οποίο μίλησα.

Αυτό είναι που τα καθόρισε όλα. Το σημαντικό στον σεξουαλικό δεσμό - ο δεσμός. Όταν αυτός καταργείται όλα αλλάζουν.

52

Είναι καιρός να ασχοληθούμε με ένα βασικό σημείο, που αποτελεί επίσης κι ένα είδος μυστηρίου. Γιατί η Σαμπίνα, που ήταν ισότιμη μ' εμένα στο κεφάλαιο απιστία, τελικά με απέρριψε, όχι συνολικά, αναμφίβολα, αλλά σεξουαλικά, πράγμα που προκάλεσε τα πάντα; Όταν λέω ότι ήταν ισότιμη μ' εμένα στο κεφάλαιο απιστία δεν υπερβάλλω. Μίλησα ήδη για την επιθυμία της να φύγει μ' έναν άλλον όταν ήμασταν στο Στρασβούργο. Θα' πρεπε επίσης να μιλήσω για όλους τους αγαπημένους της, τους άνδρες που είχε αγαπήσει, που δεν αναφέρω εδώ παρά εξ ανάγκης, γιατί δεν με αφορά και δεν θέλω να μπω στην ιδιωτική της ζωή.

Το γιατί βρίσκεται αναμφίβολα στη σχέση άνδρα- γυναίκας και σ' αυτό που έχω ονομάσει δεύτερο σύστημα κατοχής, δηλαδή σε μια κάποια προσδοκία της γυναίκας σε σχέση με την υλική και κοινωνική υποστήριξη του άνδρα.

Είναι πολύ δύσκολο για έναν άνδρα να το καταλάβει. Μου ήταν δύσκολο να το καταλάβω. Φαντάζεσαι, όταν είσαι άνδρας, ότι τα πράγματα είναι ταυτόσημα για τον ένα και για τον άλλο και ότι η αμοιβαιότητα είναι ολοκληρωτική. Δεν είναι αλήθεια. Από τη στιγμή που ο άνδρας εύχεται να ζήσει περιπέτειες με άλλες είτε από ανικανότητα να πραγματοποιήσει κάτι αξιόλογο εκεί που είναι, είτε για να εμπλουτίσει την εμπειρία του απ' τη ζωή, η γυναίκα βλέπει να διαγράφεται στον ορίζοντα η τρομερή απειλή της εγκατάλειψης. Εννοώ φυσικά την κοινωνικο-οικονομική εγκατάλειψη που δεν έχει τίποτε κοινό με την ερωτική ή γενικά την ηδονική εγκατάλειψη.

Αδιαφορεί τα τρία τέταρτα του χρόνου που ο άνδρας ερωτοτροπεί μ' άλλες, αλλά δεν υποφέρει την ιδέα ότι αυτοί οι έρωτες μπορεί να της στερήσουν την υποστήριξή του. Η σεξουαλικότητα και η κάθε είδους ευχαρίστηση χρωματίζονται έτσι με μια αρνητική απόχρωση. Πηγή, χωρίς αμφιβολία, κάθε καταστολής, αυτή η αντιστροφή αξιών μέσα από μια εμπειρία διαφορετική απ' τη συνηθισμένη.

Αυτό που έκανε τη Σαμπίνα τόσο νευρική, τόσο αγχώδη όταν σκεφτόταν τις σχέσεις μου, που ήταν ωστόσο τόσο ανώδυνες και ασήμαντες, ήταν η ανασφάλεια. Όταν γνωριστήκαμε ήταν ιατρική γραμματέας. Επάγγελμα που αγαπούσε αλλά υποχρεώθηκε να το εγκαταλείψει όταν φύγαμε στην επαρχία όπου είχα διοριστεί καθηγητής. Για δύο χρόνια περίπου επιδίδεται στα καθήκοντα της νοικοκυράς και της μητέρας της οικογένειας. Ξαναπιάνει το επάγγελμα της γραμματέας σε μια περίοδο οικονομικών δυσκολιών. Μετά, όταν το 1958 ξανάρθαμε στο Παρίσι, τη σπρώχνω και τη βοηθώ να γίνει εκπαιδύτρια επανεκπαίδευσης. Σπουδάζει και καταφέρνει να διεισδύσει σ' αυτό το επάγγελμα όπου έκτοτε παραμένει.

Το πρόβλημα ωστόσο δεν είναι τόσο απλό. Βέβαια, η Σαμπίνα γίνεται λίγο-λίγο ανεξάρτητη και ικανή να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες της. Και τούτο τη στιγμή που δεν τίθεται για μένα θέμα να μη συνεισφέρω κατά πολύ στην υλική διατροφή των κοριτσιών. Αλλά αυτή η καθαρά οικονομική ανεξαρτησία δεν αρκεί για να απομακρύνει όλες τις απειλές, αντίθετα μάλιστα.

Αυτές οι απειλές τοποθετούνται σε άλλο επίπεδο, ακόμη κι αν παραμένουν κοινωνικο-οικονομικές. Η πρώτη σημαντική απειλή σχετίζεται με μια κάποια εικόνα συζυγικής και συναισθηματικής επιτυχίας. Η Σαμπίνα έλεγε συχνά ότι είχε την εντύπωση ότι οι ελπίδες της για μια σταθερή οικογένεια, θεμελιωμένη για όλη της τη ζωή, κατέρρεαν, κάτι που το ζούσε σαν μια αποτυχία. Η ιδέα της μονιμότητας, της διάρκειας είναι ουσιαστική, αλλά τι υπάρχει από πίσω; Γιατί αυτή η θέληση να ιδρύσει κάτι αιώνιο, αν όχι γιατί η αιωνιότητα σημαίνει την ασφάλεια; Ξαναρχόμαστε στην ασφάλεια και σε ό,τι αυτή σημαίνει. Ποιο είναι το περιεχόμενό της; Τι είναι λοιπόν αυτή η ασφάλεια και είναι τόσο σημαντική:

Χωρίς αμφιβολία, εστιάζουμε το πράγμα καλύτερα, αν λάβουμε υπόψη μας την ανάγκη της γυναίκας να ταυτίζεται με την κοινωνική εικόνα του άνδρα. Αυτό προφανώς υπερβαίνει την απλή υλική επιβίωση. Δεν είναι κι ασήμαντο να επωφελείσαι απ' όλα τα προτερήματα που σου προσφέρει μια κάποια κοινωνική και επαγγελματική κατάσταση και η αναγνώριση αυτής της κατάστασης από τους άλλους. Είναι κατά κάποιο τρόπο η αντιστροφή της εκμετάλλευσης της γυναίκας από τον άνδρα. Η γυναίκα υψώνεται κοινωνικά, δηλαδή υλικά και οικονομικά, συμμετέχοντας στην εξουσία του άνδρα, συγχωνευμένη μαζί του, κάτι που καταφέρνει να πετύχει μέσα από το γάμο. Ο γάμος εξουδετερώνει κάπως τη χυδαιότητα της εκμετάλλευσης. Καταπραΰνει τα πράγματα, τουλάχιστον φαινομενικά. Επιτρέπει στη γυναίκα να καταργήσει σ' ένα βαθμό την κατωτερότητά της και ν' αποκτήσει την ίδια υπόσταση με τον άνδρα μέσα από μια συγχώνευση και μάλιστα μια σύγχυση μαζί του.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο που δίνει τόση σημασία σ, όλο αυτό και νιώθει άγχος στην ιδέα ότι θα το χάσει. Αυτή είναι η αγωνία που έβλεπα στη Σαμπίνα, που την ωθούσε να κάνει τρομερές σκηνές όταν γύριζα από μια φίλη, κάτι που για μένα ήταν μάλλον πρόβλημα παρά ευχαρίστηση.

Στην πραγματικότητα, ανάμεσα σ' αυτή και σε μένα δημιουργούνταν ένα είδος χημικής αντίδρασης που θα είχε ενδιαφέρον να εξετάσουμε, αφού είναι πολύ βασική και τη συναντάμε παντού στις σχέσεις του ζευγαριού.

Το έχω ήδη πει, δεν είναι η σχέση αυτή καθαυτή που εξηγεί τις αντιδράσεις του καθένα. Η σχέση δεν είναι παρά ο πυροδότης. Έρχεται κανείς στο ζευγάρι με τις τάσεις και τις ροπές του και βρίσκει και στον άλλο κάποιο τύπο τάσεων και ροπών. Παράγεται έτσι ένας συνδυασμός, που μπορεί κάλλιστα να καταλήξει σε μια έκρηξη και που εξαρτάται από το σημείο εξέλιξης στο οποίο βρίσκεται ο καθένας.

Εγώ ήμουν μέσα σ' αυτό το ζευγάρι με την αξιολύπητη τάση του πνιγμού. Αυτό θα πει ότι και η παραμικρή απόπειρα να περιοριστεί η ελευθερία μου μ' έκανε να χτυπιέμαι. Τούτο προερχόταν κυρίως από την ανικανότητά μου να συνδεθώ, αληθινή αναπηρία, στην οποία δεν υπάρχει τίποτε να περηφανευτείς. Βέβαια, υπήρχε και η έλξη μου για τις «ξανθές ομορφιές», πολύ πιο θετική, που δεν μ' έκανε όμως ικανό να επενδύσω πραγματικά αλλού δημιουργώντας έτσι ένα νέο σύστημα ισορροπίας. Ήταν περισσότερο ένα άλλοθι, ένας λόγος να φύγω, ένας τρόπος να προστατευθώ από την εμπλοκή για την οποία ήμουν ανίκανος.

Από την πλευρά της Σαμπίνας υπήρχε μια ικανότητα ερωτικής προσκόλλησης αναμφίβολα ανώτερη, αλλά και κάποιο άγχος που αφορούσε την εγκατάλειψη που θα μπορούσε να επέλθει. Αντί να έχει σχετικά μ' αυτό την ανάλογη ηρεμία, κυρίως από τη στιγμή που μπορούσε να αντεπεξέλθει στις υλικές της ανάγκες, αισθανόταν έναν απερίγραπτο πανικό.

Φυσιολογικά θα έπρεπε να διαλυθούν όλα από τότε που θα άρχιζα να έχω επιτυχίες στον έρωτα, που θα ήμουν ικανός να δεθώ και να κάνω κάτι αξιόλογο σ' αυτό το πεδίο. Τελικά αυτό έγινε. Η έκρηξη πραγματοποιήθηκε και ήταν τρομερή. Τρέμω όταν θυμάμαι τις καταιγίδες που ξέσπασαν κατά τη διάρκεια του 1961, τα δάκρυα που άρχισα να χύνω και δεν θα σταματούσαν πια, κλπ.

Όπως γίνεται πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις, η Σαμπίνα πραγματοποίησε ακριβώς το είδος της κατάστασης που φοβόταν περισσότερο. Βέβαια, είχα ερωτικές επιτυχίες με άλλες, αλλά δεν υπήρχε λόγος για μένα «να ξανακάνω τη ζωή μου» με μια άλλη. Ήξερα πολύ καλά την αξία της Σαμπίνας και μέχρι ποιο σημείο μου ταίριαζε.

Επιπλέον, οι ερωτικές μου περιπέτειες που πολλαπλασιάζονταν, αντί να με απομακρύνουν από τη Σαμπίνα με έφεραν πιο κοντά της. Από τη μια συνειδητοποιούσα την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο σεξ και τα υπόλοιπα και το ότι η σεξουαλική επιτυχία δεν επιλύει τα πάντα. Από την άλλη, γινόμουν ολοένα και περισσότερο ικανός για πολλαπλές δεσμούς, ικανός δηλαδή να επενδύω όχι μόνο σ' ένα πρόσωπο αλλά σε πολλά και

ειδικότερα σ' αυτό που μου άρεσε περισσότερο σε επίπεδο προσωπικότητας.

Η απόδειξη του ότι δεν απομακρυνόμουν από τη Σαμπίνα αλλά αρκούμουν να ωριμάζω στο ερωτικό πεδίο είναι ότι η ένωση που θα πραγματοποιούσα μερικά χρόνια αργότερα με τη Γιουν αντιστοιχούσε ακριβώς στην ένωση που θα μπορούσα να πραγματοποιήσω με τη Σαμπίνα. Το ξαναείπα, η Γιουν έμοιαζε με τη Σαμπίνα σε ό,τι αφορά την προσωπικότητα. Επιπλέον, η αισθαντικότητα μαζί της ήταν πολύ παρόμοια μ' αυτήν που είχα με τη Σαμπίνα. Η Γιουν βρισκόταν ακριβώς στη θέση που θα έπρεπε να είναι η Σαμπίνα. Ήταν ένα υποκατάστατο της Σαμπίνας.

53

Νιώθω μεγάλη ικανοποίηση με αυτή τη διήγηση της συναισθηματικής μου ζωής. Η δυσάρεστη εντύπωση μιας ακατάπαυστης επανάληψης των ίδιων πραγμάτων, που είχα κατά τη διάρκεια της ψυχανάλυσής μου, διαλύεται. Όχι δεν επαναλαμβάνω τα ίδια πράγματα, παρά μόνο επιφανειακά. Υπάρχει ένας διανυόμενος δρόμος, μια εξέλιξη.

Έχοντας πια χωρίσει με τη Σαμπίνα το 1960, μέσα σ' εκείνο το μικροσκοπικό δωμάτιο στην πλατεία της Σορβόννης όπου θα μείνω τέσσερα χρόνια, πραγματοποιώ ειλικρινά τις επιθυμίες που είχα μέσα μου εδώ και χρόνια. Αυτή η ζωή θα είναι ένα πολύ ακριβές αντίγραφο αυτών των επιθυμιών.

Είναι η ελευθερία. Μπορώ τελικά να κάνω αυτό που θέλω. Αλλά η ελευθερία είναι σκληρή να τη ζεις. Το κυρίαρχο χαρακτηριστικό αυτής της ζωής, που εκφράζει την επιθυμία μου να φύγω άρα να ξεφύγω από τον πνιγμό, είναι η μοναξιά. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι θα πήγαινα αμέσως να μείνω με μια άλλη γυναίκα. Αλλά όχι, αυτό δεν θα ήταν λογικό. Δεν μπορούσα να ζήσω με μια άλλη γυναίκα, αφού το συναίσθημά του πνιγμού που είχα προερχόταν από την ανικανότητά μου για δέσιμο, από μια αδυναμία των ερωτικο-σεξουαλικών μου ορμών. Δεν μπορούσα παρά να ζήσω μόνος.

Άλλωστε θα συνέχιζα την ερωτική μου διαδρομή, αλλά ήρεμα, χωρίς τον παράφορο τρόπο που γνώρισα τη στιγμή του χωρισμού μου.

Για πέντε χρόνια, από το 1960 μέχρι το 1965, η ζωή μου θα μοιραστεί σε τρία μέρη: τη μοναξιά -το ουσώδες-, τη Σαμπίνα και τις δυο κόρες μας τα Σαββατοκύριακα, μερικές σπάνιες, αγαπημένες (σεξουαλικά) γυναίκες που έβλεπα από μακριά μ' έναν πολύ αποσπασματικό τρόπο.

Μπορεί αυτό να φανεί αρκετά θλιβερό. Την ίδια εντύπωση έχω και τώρα. Αλλά αυτή η μιζέρια μού ήταν, θα έλεγα, απαραίτητη. Μου ταίριαζε και μου επέτρεπε να εξελιχθώ. Μου χρειαζόταν αυτός ο ρυθμός κρουαζιέρας για να ζήσω τις όποιες περιπέτειες είχα να ζήσω. Μου χρειαζόταν αυτή η μοναξιά για να νιώσω πώς αναπνέω. Μου χρειαζόταν κάπου-κάπου η Σαμπίνα και η οικογενειακή ζωή.

Οι καταστάσεις που κάνουν ένα πλάσμα να εξελιχθεί δεν είναι πάντοτε ακτινοβόλες. Είναι ίσως το να το καταλάβουμε, δηλαδή να παραδεχθούμε τη

μετριότητα του άλλου. Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για τη δική μου μετριότητα, ιδωμένη από απόσταση.

Η μοναξιά, για να πω την αλήθεια, απέχει από το να είσαι χαρούμενος, κυρίως όταν τη ζούμε σ' ένα σκοτεινό δωμάτιο με ελάχιστες ανέσεις. Δεν υπήρχε μπάνιο αλλά κάτι σαν νιπτήρας, ούτε κουζίνα αλλά κάτι σαν μάτι κουζίνας κλπ. Τα πράγματα δεν θα τακτοποιηθούν με τον καιρό. Μετά την πλατεία της Σορβόνης, για τέσσερα χρόνια, θα μείνω σ' ένα δωμάτιο ακόμη πιο μικρό, έναν αληθινό διάδρομο δύο επί τέσσερα, κοντά στο Ντανφέρ-Ροσρό, για δύο χρόνια (μέχρι το 1966). Εκεί είναι που αρχίζω να γράφω σοβαρά (έγραφα από τα είκοσί μου χρόνια). Εκεί είναι που θα γράψω βιβλία που θα έχουν κάποια απήχηση: Η Θεσμική Παιδαγωγική κλπ.

Συχνά τα βράδια, καθώς κοιμόμουν μόνος (σχεδόν πάντα μόνος), σκεφτόμουν αυτά που είχα χάσει: τη ζεστή οικογενειακή ζωή με μια γυναίκα να σ' αγαπάει και με παιδιά, την άνεση, την ευμάρεια, την παρουσία άλλων ανθρώπων. Αλλά το προτιμούσα αυτό. Είναι η ιστορία του Λύκου και του Σκύλου. Ο λύκος προτιμά την ελευθερία ακόμη κι αν αυτή σημαίνει αθλιότητα, μοναξιά, περιπλάνηση. Από τα δεσμά, αν και πολύ ελαφριά, της Σαμπίνας, προτιμούσα τη ζωή που ανοιγόταν σε όλες τις δυνατότητες. Εδώ η φαντασία μου έβρισκε τη θέση της.

Υπήρχαν κοπέλες αλλά ήταν τόσο λίγες, τόσο αραιά και τόσο αδύναμα. Τις πραγματικές περιπέτειες, τις ουσιαστικές, αυτές που είχαν κάποια συνέχεια και κάποια εμπλοκή, μπορώ να τις μετρήσω στα δάχτυλα των δύο χεριών σε μια περίοδο έξι χρόνων.

Υπήρχε αντίθετα ένα πλήθος γυναικείων πλασμάτων που με περιτριγύριζαν, με προκαλούσαν, με συναντούσαν και μερικές φορές με αγαπούσαν, αλλά από μακριά. Όλες αυτές οι ξένες της Σορβόνης, όλες αυτές οι Γερμανίδες, οι Σκανδιναβές, οι Αγγλίδες και οι Αμερικάνες. Όλος αυτός ο γυναικείος κόσμος που μ' ευχαριστούσε και αποτελούσε το αληθινό μου περιβάλλον. Γυναίκες, πιο όμορφες, πιο ξανθές, πιο νέες η μία από την άλλη. Ένας αληθινός παράδεισος!

Να το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκα ερωτικά και σεξουαλικά, μετά τις μεγάλες εμπειρίες του 1959-1960. Να ποια ήταν η θεραπεία μου!

Η αληθινή θεραπεία σας παίρνει όπου είστε και σας δέχεται όπως είστε. Είναι κάτι που λέω πάντοτε και δε θα 'θελα να επανέλθω σ' αυτή την ιδέα. Κάθε εκπαίδευση που διατείνεται ότι πάει κόντρα σ' αυτό είναι απάτη. Για παράδειγμα, δοκιμάστε να κάνετε να αναπτυχθούν οι έφηβοι χωρίς να πάρετε στα σοβαρά την αγάπη τους για το τραγούδι, την κιθάρα, τη μοτοσικλέτα κλπ. Είναι ειλικρινά παράλογο. Εγώ ήμουν φαντασιστικός με τις όμορφες γυναίκες. Όλα σχεδόν ήταν στο κεφάλι μου. Μόνο που το γράφω, μου ξαναέρχονται στη μνήμη εικόνες που με κάνουν να τρέμω. Ξαναβλέπω την Γκέρτα τη Δανέζα, με τα μαλλιά της πιο ξανθά κι απ' το λινάρι, την Αυστριακή που δεν θυμάμαι πια τ' όνομά της και τις τέσσερις ή πέντε αγαπημένες Γερμανίδες και τη Σουηδέζα που ήταν τόσο γλυκιά. Ευτυχισμένες θύμισες, υπέροχες...

Τι τα έκανε όλ' αυτά να είναι για μένα μια πηγή πλούτου; Δεν ξέρω πολύ καλά. Έχω την εντύπωση ότι είχα φτάσει στα άκρα της ηδονοβλεψίας μου. Όταν έκανα έρωτα μου άρεσε να βλέπω τον εαυτό μου καθώς έβαζα και έβγαζα το πέος μου στον κόλπο της συντρόφου μου. Μου άρεσε να βλέπω το σύνολο. Τον έρωτα σε άπλετο φως.

Όπως πολλοί άνθρωποι, έπρεπε να φθάσω μέχρι τα άκρα της ηδονοβλεψίας για να μπορέσω να την ξεπεράσω. Ήθελα να κάνω έρωτα για να με βλέπω να κάνω έρωτα. Και αφού έκανα έρωτα, γινόταν κάτι που πήγαινε πέρα από την ηδονοβλεψία. Είχα ένα επιπλέον κίνητρο για να κάνω έρωτα.

Σ' αυτή τη διαδρομή που προσπαθώ τώρα να ανασύρω, κάποια στιγμή που άρχιζα να έχω αμφιβολίες για το πνευματικό και σχεσιακό ενδιαφέρον που 'χαν όλες αυτές οι Γερμανίδες, οι Σκανδιναβές και οι Ολλανδές που με περιτριγύριζαν, και που άρχισα να εκτιμώ τις Αμερικανίδες. Μπορούμε να δούμε εδώ ρατσισμό. Δεν έχει σημασία. Έτσι κι αλλιώς, οι πολιτισμοί δεν είναι ίσοι και κάποιοι ευνοούν περισσότερο από άλλους την ανθρώπινη ανάπτυξη.

Οι Αμερικανίδες θα καταλήξουν να μου φαίνονται πιο έξυπνες, πιο λεπτές, πιο καλλιεργημένες, πιο «οξυδερκείς» από τις άλλες και βάλθηκα να τις κάνω παρέα συστηματικά. Είχα γνωρίσει διαδοχικά πολλές που τις εκτιμούσα ιδιαίτερα. Μετά υπήρξε η Γιουν που μαζί της ανοίγεται ένα νέο κεφάλαιο.

53

Ήμουν ώριμος για μια καινούρια μορφή έρωτα, δηλαδή για τη μορφή του έρωτα κατά την οποία η πνευματική έλξη συμπίπτει με τη σωματική έλξη. Η μακριά περίοδος της μοναξιάς και της εγκράτειας δεν ήταν άχρηστη. Είχα εξελιχθεί και μπορούσα να ζήσω κάτι καινούριο. Η έλξη μου για τη Γιουν είχε από την αρχή σχεσιακό χαρακτήρα (δυσκολεύομαι να βρω την ακριβή λέξη, που ταιριάζει σ' αυτό το είδος έλξης). Την ξαναβλέπω να κάθεται μπροστά μου στην τάξη κοντά στο Πάνθεον, με τις γάμπες της διπλωμένες πάνω στην καρέκλα. Είχε μια εξαιρετική ευκαμψία στις αρθρώσεις. Πολύ άνετη, όπως πολλές Αμερικανίδες. Δεν πρέπει να μεγαλοποιώ τίποτε. Δεν είχα γοητευθεί από την αρχή (πολύ προνοητικό για την επιτυχία στον έρωτα). Υπήρχε μια έλξη γι' αυτό το ψηλό μακρύκορμο και ευλύγιστο κορίτσι, που απέπνεε εξυπνάδα και λεπτότητα, για τον αμερικανισμό της, αυτό ήταν όλο. Η αμερικάνικη προφορά της με διασκέδαζε υπερβολικά. Πολύ γρήγορα κάναμε έρωτα σαν τρελοί. Σημειώνω γι' ακόμη μια φορά ότι δεν υπήρχε αντισύλληψη (1965). Ήταν ;;;;. Ήταν διαθέσιμη. Εγκατασταθήκαμε σχεδόν μαζί στο δωμάτιο- διάδρομο κοντά στο Ντανφέρ-Ροσρό για το οποίο μίλησα. Δεν είχε πολλές απαιτήσεις στο επίπεδο των υλικών ανέσεων. Πολύ ωραία σχέση από την αρχή. Ένα είδος φυσικής κατανόησης, βαθιάς συμφωνίας, πλούσιων ανταλλαγών. Ο έρωτας πολύ συχνός αλλά χωρίς πολυπλοκότητα. Εκείνη την εποχή έκανα ακόμη έρωτα χωρίς να ξέρω τι κάνω, κάτι που αφαιρεί ένα μεγάλο μέρος της ευχαρίστησης που έχω τώρα. Ήταν μια πράξη εύκολη, χωρίς πρόβλημα, αλλά επίσης χωρίς λεπτότητα. Η εξέλιξή μου με είχε οδηγήσει να αναλαμβάνω τη ποσοτική διάσταση του

έρωτα, δεν ξέρω αν εκφράζομαι καλά. Ενώ με τη Σαμπίνα έκανα σπάνια έρωτα, τώρα είχε αφομοιωθεί στη ζωή μου, σαν μια δεδομένη βάση ζωής, απαραίτητος για την ανάπτυξη του καθένα. Δεν είχα πια αυτή τη βαθιά επιφυλακτικότητα που είχα πάντα με τη Σαμπίνα. Αγαπούσα τον έρωτα όσο και το σώμα της Γιουν. Να η καλή φόρμουλα: ο έρωτας του έρωτα. Ο έρωτας που δε φοβίζεται πια, αλλά δεν έχουμε ακόμη ανακαλύψει όλες τις δυνατότητές του. Ζούμε μαζί από το Μάρτιο μέχρι τον Ιούλιο του 1965° πέντε μήνες. Το μαύρο σημείο είναι ότι η Γιουν δεν ανέχεται ότι μένω πραγματικά παντρεμένος (παρόλο που χώρισα σωματικά), ότι βλέπω τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου κάθε βδομάδα και περνώ τις διακοπές μαζί τους. 1/4χι, δεν το υπέφερε. Αυτό την κάνει να ξαναγυρίσει στην Αμερική. Η λύση της ήταν να ξαναγυρίσει στην Αμερική, που έπρεπε άλλωστε να υιοθετήσει σαν τελική λύση το 1970, για τη δυστυχία και των δυο μας.

Φεύγει λοιπόν στην Αμερική και την αφήνω να φύγει (βλακεία). Σκληρές και θυελλώδεις διακοπές με τη Σαμπίνα. Η Γιουν μου γράφει τον Αύγουστο και μου ανακοινώνει ότι είναι έγκυος (μένει στην Καλιφόρνια). Θα πάει να κάνει έκτρωση στο Μεξικό. Συμφορά για το φτωχό πάστορα πατέρα της, που έχει την εντύπωση ότι η κόρη του είχε διαφθαρεί από ένα βρόμικο Γάλλο. Δεν έχω τύχη με τους πατεράδες. Αυτός της Σαμπίνας ήταν συνταγματάρχης πεζικού και μου αφιέρωσε αρχικά ένα αμείλικτο μίσος, που αντικαταστάθηκε από μια ειλικρινή αποδοχή. Αυτός της Γιουν με θεωρούσε τη δυστυχία της ζωής του (<I am upset>, μου έλεγε σ' ένα γράμμα που με συντάραξε).

Σκεφτόμουν (έλπιζα ίσως) ότι η εικόνα της Γιουν θα έσβηνε. Στην πραγματικότητα δεν έγινε καθόλου αυτό. Η απουσία της μου επέβαλε περισσότερο αυτή την εικόνα. Ήταν η προσωπικότητά της που με κατέτρεχε και μου έλειπε, όχι τόσο το σώμα της. Η προσωπικότητά της, γλυκιά, έξυπνη, με κατανόηση, ευαίσθητη και τρυφερή. Τη σκεφτόμουν σαν μια παρουσία διεγερτική και παρήγορη.

1/4μως να το πιο παράξενο: Για ένα χρόνο περίπου, από το καλοκαίρι του '66 μέχρι το καλοκαίρι του '67 που την ξαναβρήκα δεν έκανα έρωτα με καμία άλλη. Ήταν πίστη αυτό; 1/4χι, δεν το ήθελα. Ήμουν απασχολημένος με τη Γιουν, επικεντρωμένος στη Γιουν που δεν ήταν εκεί. 1/4λα γίνονταν με γράμματα. Μετά από μια διακοπή μερικών μηνών που οφειλόταν σε μια δυστυχή φράση που μου είπε και μ' έκανε να μην της ξαναγράψω πια, ξαναρχίζουμε την αλληλογραφία μας. Είναι ολοένα και περισσότερο εμφανές ότι εύχεται να ξανάρθει στη Γαλλία, παρά τα προβλήματα που της δημιουργεί αυτό (για τους Αμερικάνους η Γαλλία είναι μια χώρα αγρίων).

Πηγαίνω στην Αγγλία να τελειοποιήσω τα αγγλικά μου. Και περιμένω. Δύσκολη αναμονή τους τελευταίους μήνες, την άνοιξη του 1967. Πιο έντονη μοναξιά στο μικρό δωμάτιο της Ντανφέρ-Ροσρό. Η παρηγοριά μου, το πρώτο μου σημαντικό βιβλίο, η Θεσμική Παιδαγωγική, εκδίδεται και αυτό με γεμίζει ικανοποίηση. Μπαίνω σ' ένα καινούριο δρόμο. Τον Ιούνιο (1967) η Γιουν μου γράφει: Αρνούμαι να έρθω στη Γαλλία, η Γαλλία δεν είναι για μένα, Μισέλ, συγχώρεσέ με κ.λπ. Κατάρρευση. Το υποφέρω. Μερικές σεξουαλικές σχέσεις (μάλλον από πείσμα) με κάποια κορίτσια. Και ύστερα μια πεποίθηση σχηματίζεται μέσα μου: Πρέπει να πάω στην Αμερική, να την

Ξαναβρώ. Πρέπει να πάω. Οφείλω να πάω εκεί. Της τηλεφωνώ στην Καλιφόρνια: Έρχομαι. Και μου λέει: Έλα. Αισθάνομαι ότι είναι ευτυχισμένη με αυτή την απόφαση.

54

Υπάρχουν νίκες στον έρωτα όπως υπάρχουν και στον πόλεμο. Μάχες του Αούστερλιτς. Το ταξίδι μου στην Καλιφόρνια για να πάρω πίσω τη Γιουν ήταν μια νίκη αυτού του είδους. Έχω μεγάλη επιθυμία να το διηγηθώ.

Και ωστόσο αυτή η επιθυμία συναγωνίζεται μια άλλη, δηλαδή να διηγηθώ αυτά που συνέβησαν πριν τρεις μέρες με τη Ρεγκίνα, όπου βρέθηκα εκ νέου απέναντι στην απεικόνιση που μου κάνει σαν έναν αποκρουστικό και κακόβουλο διάβολο.

Είναι ενδιαφέρον να βρίσκομαι μπροστά σ' αυτές τις δύο αντίθετες εναλλαγές: ένδοξος κατακτητής ή απεχθής διάβολος. Ποια είναι η σχέση ανάμεσα στα δύο;

Τελικά επιλέγω να διηγηθώ τα γεγονότα με τη Ρεγκίνα. Δεν θέλω το παρελθόν μου να κατακλύσει όλη τη σκηνή. Το παρόν μου πρέπει επίσης να υπάρχει. Με τον Πιέρ είχαμε την ιδέα για ένα καινούριο τύπο ομάδας. Ομάδα ανθρώπων που εργάζονται μαζί (σε θεραπεία ομάδων, ομάδες προσωπικής ανάπτυξης κ.λπ.) και έχουν ανάγκη να γνωριστούν καλύτερα και να διευθετήσουν τα προβλήματα που έχουν μεταξύ τους. Αλλά ο τελικός σκοπός είναι να αλληλοβοηθηθούμε, ακόμη και θεραπευτικά. Είναι τόσο δύσκολο για μας να βρούμε θεραπείες που να μας ικανοποιούν...

Πλούσια ομάδα, όπου γίνονται πολλά πράγματα. Φυσικά ερχόμαστε κάποια στιγμή στη διαμάχη μου με τη Ρεγκίνα και στην απόρριψη που έχει ως προς εμένα που δεν την υποφέρω. Είναι παντού όπου είμαι, παντού όπου πηγαίνω, τη βρίσκω σ' όλους τους δρόμους μου, γιατί ήθελα να είναι εκεί. Και κάθε φορά ο πόνος, ακόμη και πάντοτε ο πόνος εξαιτίας αυτής της στάσης απόρριψης.

Στην αρχή μιλάμε για τη δυσκολία μιας γυναίκας που βρίσκεται μαζί μου να δεχθεί τη θέση μου του σεξολόγου. Η γυναίκα αισθάνεται ότι εξετάζεται, κρίνεται, μετριέται, εκτιμάται. Λέω ότι το καταλαβαίνω αυτό, ότι ίσως να είχα την ίδια στάση αν έπεφτα σε μια γυναίκα σεξολόγο. Η Ελιάνα με την οποία έζησα τέσσερα χρόνια (είναι στην ομάδα με τον Πιέρ, που είναι ο σημερινός της φίλος) και η Ρεγκίνα συμφωνούν σ' αυτό το σημείο. Η Ελιάνα διηγείται ότι μαζί μου κατέληξε να κάνει έρωτα μηχανικά, εξαιτίας αυτής της θέσης του σεξολόγου. Η Ρεγκίνα λέει επίσης τη δυσκολία που αισθανόταν για τον ίδιο λόγο. Με στενοχωρεί να το ακούω, σαν να περιορίζουμε σε μια φόρμουλα εντελώς αρνητική χρόνια πλούσιων σχέσεων όπου υπήρχε τόση ευχαρίστηση και ικανοποίηση και από τις δύο πλευρές.

Αλλά το συναίσθημα να αισθάνεσαι ότι κρίνεσαι, καταδικάζεσαι, σημειώνω ότι δεν αντιστοιχεί σε μια δική μου πραγματικότητα. Δεν κρίνω ούτε καταδικάζω. Δεν κατατάσσω τις γυναίκες σε <λειτουργικά καλές> και <λειτουργικά κακές>, όπως λέει η Ρεγκίνα, ακόμη κι αν παραδέχομαι ότι

υπάρχουν αποτυχίες και επιτυχίες σ' αυτό το πεδίο, όπως το παραδέχεται όλος ο κόσμος. Τελικά, μπορώ να αγαπώ περισσότερο μια γυναίκα που έχει προβλήματα, παρά μια γυναίκα που δεν έχει, και το πρόβλημα δεν υπάρχει, κατά την άποψή μου, παρά στο πρόσωπο που το αισθάνεται, όχι σε μένα που βρίσκομαι απ' έξω. Στην πραγματικότητα αισθάνομαι ότι πίσω από το συναίσθημα ότι κρίνεσαι υπάρχει γι' ακόμη μια φορά ο φόβος της Εξουσίας, όπως το εκφράζει δυνατά η Ρεγκίνα. Η εξουσία του γνώστη, η εξουσία αυτού που ξέρει. Αλλά ή υπάρχει αυτή η εξουσία στην πραγματικότητα, για παράδειγμα αν τη χρησιμοποιώ για να εξαναγκάσω τον άλλον (όπως ο καθηγητής εξαναγκάζει να τον ακούσουν ή ο γιατρός εξαναγκάζει κάποιον να δεχθεί τη συνταγή του) ή δεν υπάρχει. Στην τελευταία περίπτωση, είναι μόνο μια αναπαριστώμενη εξουσία, δηλαδή μια εικόνα που έχει μεγαλύτερη ή μικρότερη ομοιότητα με την πραγματική εξουσία. Αυτή η ομοιότητα αρκεί, όπως παρατήρησα ήδη, να προκαλέσει την αποστροφή ή την απώθηση, όπως το πρόσωπο του διαβόλου, σύμφωνα με τον ίδιο τον μηχανισμό της ερωτικής βάσης.

Και το πρόσωπο του διαβόλου εμφανίζεται ξανά σ' αυτή την ομάδα, όταν στο τέλος του Σαββατοκύριακου η Ρεγκίνα ξανάρχεται στη σχέση της μαζί μου και εκφράζει για πρώτη φορά τα σημερινά της συναισθήματα που αφορούν τη γέννηση της σχέσης μας. Απαρνιέται και αμαυρώνει αυτή τη γέννηση. Ακούγοντάς την, έχεις την εντύπωση ότι την έχω αποπλανήσει παρά τη θέλησή της και παρά την επιθυμία της και τελικά την εξαπάτησα. Συμπεριφέρομαι σαν όλους τους άνδρες που δεν σκέφτονται παρά να κοιμηθούν με τις γυναίκες και κάνουντάς το αυτό πηγαίνουν αντίθετα στα βαθιά συναισθήματα των γυναικών, που καθόλου δεν το θέλουν αυτό. Παρατηρώ ότι η πραγματικότητα ήταν εντελώς άλλη, αληθινά πολύ διαφορετική. Η συνάντησή μου με τη Ρεγκίνα γίνεται το Νοέμβριο του 1976 σε μια ομάδα στην επαρχία όπου μόλις και μεταβίβω την προσέχω. Μου αρέσει επειδή είναι προσεκτική, αλλά όχι περισσότερο. Μετά μου γράφει και εκπλήσσομαι γι' αυτό το γράμμα. Γράμμα διφορούμενο, όπου η επιθυμία να με δει μου φαινόταν το ίδιο μεγάλη με την επιθυμία να βοηθηθεί. Ομολογεί άλλωστε ότι είχε αυτό τον καιρό σεξουαλικές φαντασιώσεις με μένα. Απαντώ στο γράμμα της. Μου ξαναγράφει πάλι την πρώτη Ιανουαρίου 1977 και της απαντώ ξανά. Μετά υπήρχε ένα άλλο γράμμα στο οποίο δεν θα απαντήσω, γιατί αισθάνθηκα εκεί ένα είδος εξουσιαστικότητας που δεν με ευχαριστούσε.

Την ξανάδα το Φεβρουάριο του '77, δηλαδή τέσσερις μήνες μετά, στη συνέχεια της πρώτης ομάδας, και της γνωστοποιώ ότι θα ήθελα πολύ να της μιλήσω ιδιαιτέρως. Δέχεται πρόθυμα. Αισθάνομαι να έχει δυνατά συναισθήματα για μένα και αυτό μ' αγγίζει. Μια επιθυμία γεννιέται που δεν υπήρχε μέχρι τότε. Έχω μια ακόμη συζήτηση μαζί της, όπου μιλά για τα σεξουαλικά της προβλήματα, ότι δεν έχει κάνει έρωτα εδώ και χρόνια, αφού προηγουμένως, γύρω στα είκοσί της, είχε πολλές σχέσεις (είναι είκοσι επτά χρόνων). Μετά, ένα βράδυ περπατάμε μαζί τη νύχτα και την αγκαλιάζω. Μου απαντάει μ' ένα φοβερό φιλή, ένα από τα φιλιά που σε κάνουν να μαντέψεις αβύσσους τρυφερότητας και επιθυμίας, τόσο δυνατό είναι το σφίξιμο. Είχα αναστατωθεί και πανικοβληθεί μαντεύοντας αόριστα ότι αυτό το φιλή εγκαινιάζει κάτι σημαντικό.

Κι αυτή επίσης βγαίνει απ' αυτό τον περίπατο αναστατωμένη. Δεν κοιμάται τη νύχτα, δεν μπορεί πια να φάει. Την πιάνει ένα άγχος, που γνωρίζει καλά και απέναντί του αισθάνεται αφοπλισμένη. Τώρα χρησιμοποιεί αυτό το άγχος εναντίον μου. Δεν είναι ευχαρίστηση, λέει, αυτό που αισθάνθηκα εκείνη τη στιγμή αλλά άγχος.

Το μεσημέρι της επομένης της προτείνω να κοιμηθούμε μαζί και δεν αρνείται. Αλλά προτιμά να το αναβάλουμε γιατί δεν έχει αντισύλληψη. Δεν επιμένω. Υποσχόμαστε να ξαναϊδωθούμε στο Παρίσι, δώδεκα μέρες μετά.

Η συνάντηση θα γίνει. Θα κάνουμε έρωτα. Θα είναι καλά. Είναι πανικοβλημένη με τα μπλοκαρίσματά της, τα προβλήματά της, που τα δέχομαι, τα καταλαβαίνω. Δεν συνηθίζω ν' απαιτώ από μια γυναίκα να λειτουργεί σαν μηχανή. Παίρνω τον άλλο όπως είναι, έτοιμος να του δώσω την προσοχή και την αγάπη μου.

Μια μεγάλη περιπέτεια αρχίζει που καταλήγει στη δραματική, ανυπόφορη κατάσταση, στην οποία είμαστε τώρα. Θα υπάρξει το προοδευτικό δέσιμό μου μαζί της που θα γίνει αργά, κοπιαστικά και θα μου πάρει το λιγότερο ένα χρόνο για να το συνειδητοποιήσω. Θα υπάρξει η ζήλια που θα εκδηλώσει για τις άλλες μου σχέσεις, κάτι που καταλαβαίνω. Θα υπάρξει η βοήθεια που θα της προσφέρω στο πεδίο του αισθησιασμού και της σεξουαλικότητας, γιατί είναι αλήθεια ότι μπορώ να τη βοηθήσω και γιατί όχι; Άλλωστε θα τη βοηθήσω σημαντικά. Έχω πολύ συντελέσει να της επιτραπεί να αποκτήσει τη σεξουαλικότητα που έχει τώρα.

Θα υπάρξουν περιπέτειες που θα αρχίσει να έχει σχεδόν ένα χρόνο μετά, τις οποίες στην αρχή θα ανεχτώ καλά, χωρίς προβλήματα (η περιπέτειά της με τον Ιγκόρ που θα κρατήσει μήνες και μήνες). Μετά, ξαφνικά, θα πάει πιο μακριά, πολύ πιο μακριά, ματαιώνοντάς με, χωρίς να με υπολογίζει πια αληθινά. Τότε είναι που θ' αρχίσω να εξελίσσομαι προς την κατεύθυνση που έχω ήδη περιγράψει, να δένομαι μαζί της μ' έναν τρόπο τρελό, υπερβολικό. Πρόβλημα που το αντιμετωπίζω και <δουλεύω> πάνω σ' αυτό περισσότερο από ένα χρόνο με μια θεαματική εξέλιξη. Καταλαβαίνω πως διακατέχομαι από ένα σημαντικό <άγχος απώλειας>. Αυτό το άγχος ελαττώνεται τώρα, σβήνει..., το έχω ήδη πει.

Να τος ο διαφθορέας, ο διάβολος. Βγαίνω από αυτή την ομάδα σε κατάπτωση, στα μαύρα μου χάλια. Έχω την εντύπωση ότι κάθε πράξη που κάνω τώρα, όποια κι αν είναι, θα ερμηνεύεται απ' αυτήν με την έννοια της εξουσίας. Με κατηγορεί ακόμη και για τη συγκεκριμένη βοήθεια, την υλική, που δεν έχω πάψει να της προσφέρω από τότε που γνωριστήκαμε, στην οποία βλέπει μια μορφή κτητικότητας και χειρισμού. Κάθε πράξη που κάνω είναι η πράξη ενός εξουσιαστή. Είσαι σε <θέση ισχύος>, λέει, χρησιμοποιώντας έναν όρο από τη σχολή του Πάλο Άλτο. Είμαι ο διάολος μεταμορφωμένος. Δεν είμαι πια παρά ένας διάβολος.

Τάση..... Απόφαση οπωσδήποτε να μη κάνω πια την παραμικρή κίνηση να πάω να τη βρω ούτε να τη βοηθήσω ούτε να τη δω. Μετά, σ' άλλη στιγμή, λέω ότι πρέπει να τα πει όλα αυτά, αφού τα έχει μέσα της. Κατανόηση του θεραπευτή. Είναι καλό επίσης που βρίσκομαι

μπροστά στην πραγματικότητα, αφού η πραγματικότητα υπάρχει.

Αυτό δεν είναι δόξα, τη στιγμή που ετοιμαζόμουν να διηγηθώ ένδοξα πράγματα...

55

Η εκστρατεία στην Καλιφόρνια δεν αρχίζει ένδοξα. Φτάνω στις ΗΠΑ, τη στιγμή που γίνεται μια γενική απεργία της αμερικάνικης αεροπορίας, τον Ιούλιο του 1966. Πρέπει να κάνω στάτινγκ-μπάι, να περιμένω στο Σικάγο ώρες και ώρες το αεροπλάνο για το Λος Άντζελες. Ευτυχώς ξέρει ότι έχω φθάσει. Της τηλεφωνώ από τη Νέα Υόρκη από το σπίτι κοινής μας φίλης, όπου μένω.

Ανακάλυψη της Αμερικής. Ένα κομμάτι του τρελού έρωτά μου για τη Γιουν. Στο βίωμα μου τότε, στην ανάμνηση του σήμερα, αναμιγνύεται η Αμερική. Οι γυναίκες ήταν πάντα μια μεσολάβηση για μένα.

Η πρώτη μου ανάμνηση από την αποβίβασή μου στη Νέα Υόρκη: Δύο μαύροι μαλώνουν για ένα ταξί. Αυτό δεν μπορείς να το δεις στο Ορλί. Πάντα η Αμερική, το ίδιο ωραία από το Βορρά μέχρι το Νότο (πήγα παντού). Θα μου φανεί σαν η ήπειρος της αταξίας και της άνεσης, κάτι που εκτιμώ ιδιαίτερω. Η Γιουν επίσης είναι κατά κάποιον τρόπο η άνεση. Μου είπε να έρθω, χωρίς να ξέρει πολύ καλά γιατί, και με δέχεται μ' ένα τρόπο χαλαρό. Την ξαναβρίσκω, αυτή που ονειρεύτηκα τόσο, που έκλαψα καθώς τη σκεφτόμουν στο αεροπλάνο που μ' έφερνε στο Λος Άντζελες. Τη ξαναβρίσκω, ελαφριά και λεπτή, με όλη τη φινέτσα της. Με αφήνει σ' ένα μοτέλ κοντά στο σπίτι των γονιών της. Από το βράδυ της άφιξής μου κάνουμε έρωτα. Ξαναβρίσκω το σώμα της που είχα χάσει εδώ κι ένα χρόνο. Σώμα Αιγόκερου, σφιχτό και σκληρό συγχρόνως, σαν σώμα αλόγου, ευλύγιστο και γλυκό. Έχει φαντασία στον έρωτα. Μου πουδράρει συχνά το πέος. Παίζει πολύ, γελάει πολύ, είναι πολύ ευχάριστη. Πόσο θα λυπηθώ γι' αυτό το παιχνίδι, όταν θα το χάσω. Για την ώρα την ξαναβρίσκω. Αλ λά σαν ένα αγνό νέο κορίτσι που δεν είναι. Μένει με τους γονείς της. Ξαναγυρίζει εκεί στα είκοσι έξι της χρόνια, δεν ξέρω γιατί. Αυτό καθορίζει την απόφασή της να μη ξανάρθει στη Γαλλία. Η οικογένειά της την έπεισε ότι δεν υπάρχει μέλλον γι' αυτήν σ' αυτή τη χώρα των αγρίων.

Την επομένη της άφιξής μου, ο πατέρας της κάνει εισβολή στο δωμάτιό μου, στο απαίσιο μοτέλ που έμενα. Ευχαριστώ Θεέ (είναι πάστορας) που δεν μιλάω καλά αγγλικά και η εξήγηση δεν μπορεί να γίνει. Χωρίς αμφιβολία θέλει να με κοιτάξει στα δόντια, αν έχω φάτσα ληστή. Φαινομενικά όχι. Μάλλον ψυχρή υποδοχή στο σπίτι των συνετών γονιών της, που κατοικούν σ' ένα διαμέρισμα του Λος Άντζελες, όπου μένει και η Γιουν. Πρέπει να εξηγηθώ, να υποσχεθώ γάμο κι αυτό κάνω. Τους χρειάζονται τόνοι εγγυήσεων και επιβεβαιώσεων. Τις τους προμηθεύω με το τσουβάλι. Δεν είμαι καλός από κάθε άποψη, is 'nt it;

Αυτά δεν τους εμποδίζουν να κάνουν στη Γιουν αδιανόητες σκηνές που συγγενεύουν με την καταδίωξη. Εκείνη θα έρχεται κάθε μέρα στο σπίτι μου κλαίγοντας, σε πλήρη κατάπτωση, εξαιτίας της ζωής που της κάνουν οι

αγαπημένοι γονείς της, που δεν θέλουν να φύγει μ' ένα... Γάλλο

1/4λα αυτά δεν διαρκούν περισσότερο από τρεις βδομάδες, μαζί μ' ένα ταξίδι στο Σαν Φραντσίσκο και μια επίσκεψη στο φίλο μου Σ.Φ. Στάνφορ ενδιάμεσα. Μετά, ένα ωραίο πρωί, στο δεύτερο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου, έρχεται σπίτι μου πολύ δυναμικά και δηλώνει: Φεύγουμε. Φεύγουμε πού; Στο Παρίσι βέβαια. Πήρε την απόφασή της ξαφνικά και θέλει να επωφεληθεί από την απουσία των γονιών της για να εξαφανιστεί. Το κορίτσι του αέρα. Θ' αφήσει μόνο μια λέξη: Εφυγα. Αντίο και ευχαριστώ. Αρκετά μ' έχετε πρήξει. Δεν έχω κανένα σεβασμό για σας.

Δεν το πίστευα. Καθόλου. Είχα πάρει μια απόφαση και υπολόγιζα να ξαναγυρίσω στη Γαλλία ευγενικά, σαν ένα καλό μικρό αγόρι, μετά την επίσκεψή μου στην Καλιφόρνια. Πέφτει πάνω μου σαν βροντή. Λοιπόν, φεύγουμε; Πού; Στο Παρίσι...

Δεν είναι τόσο απλό. Πρώτα απ' όλα πρέπει να πάρει όλα τα ρούχα της. 3/4στερα έχει ένα αυτοκίνητο που δεν μπορεί να το αφήσει έτσι απλά στο πάρκινγκ του αεροδρομίου. Ευτυχώς έχω στο Λος Άντζελες μια φίλη Γερμανίδα (μία ακόμη), που ήρθε να παντρευτεί έναν Αμερικανό, στην οποία αφήνουμε το αυτοκίνητο.

Βέβαια οι γονείς θα ρίξουν την αστυνομία στα ίχνη μας (είναι δυνατόν στις ΗΠΑ). Πρέπει λοιπόν να κρυφτούμε, κάτι που αποκλείει να πάμε στη Νέα Υόρκη, όπου οι γονείς γνωρίζουν πού θα σταθούμε. Μακριά περιπλάνηση στα προάστια του Λος Άντζελες. Έχω γνωρίσει για τα καλά τα μοτέλ (ούτε μάτι ούτε γνωστός, δεν τριγυρίζεις στο σπίτι, περνάς κατευθείαν από το αυτοκίνητο στο δωμάτιο). Υπάρχει ένα κοντά στο αεροδρόμιο στο οποίο μένουμε. Τα αεροπλάνα απογειώνονται ή προσγειώνονται σχεδόν κάθε λεπτό. Μεγάλος φόβος, κάποιο άγχος, αλλά οπωσδήποτε η ευτυχία.

Τελικά αναχωρούμε για Νέα Υόρκη με χωριστά αεροπλάνα. Δεν θα φτάσει στη Νέα Υόρκη, στη φίλη μας, γιατί θα έχει ένα τηλεφώνημα από τη μητέρα της: Έλα πίσω, έλα πίσω. Είναι πολύ ευαίσθητοποιημένη σ' αυτό, το ξέρω. Αλλά όχι, δεν θα ξαναγυρίσει. Η δύναμη της οικογένειας στις Ηνωμένες Πολιτείες. Θα πίστευε κανείς ότι βρίσκεται στο 16ο αιώνα, στους Κουακέρους ή δεν ξέρω πού, ενώ είναι στον 21ο αιώνα. Προσευχή σε όλα τα γεύματα. Όλη αυτή η περιορισμένη, ηθικοπλαστική, πουριτανική ατμόσφαιρα. Αντιφάσεις.

Ερωτεύθηκα κεραυνοβόλα την Αμερική. Θα ξαναγυρίσω εκεί αρκετές φορές. Χώρα των αντιφάσεων. Χώρα του πάθους και του υπέρμετρου. Χώρα αυτού του εμπνευσμένου κοριτσιού με το οποίο θα ζήσω τέσσερα χρόνια μέχρι το 1970. 1/4λα συνοψίζονται στην αμερικάνικη προφορά της που δεν παύει να μου θυμίζει Χοντρό και Λιγνό. Αφέλεια, παιδικό πνεύμα, καλή συνείδηση.

Επιστροφή στη Γαλλία. Έχω τώρα ένα διαμέρισμα στα Ανατολικά του Παρισιού και δεν μένω πια στο διάδρομο σαν παρίας. Ξανάρχομαι σ' ένα είδος εντιμότητας (δεν είναι πασιφανές). Για να στεφανώσουμε το σύνολο, θα έπρεπε να παντρευτώ μαζί της, αλλά αυτό δεν το μπορώ. Για τέσσερα χρόνια το μοναδικό σημείο διένεξής μας θα είναι ο γάμος. Σαν καλή

Αμερικανίδα πιστεύει στο γάμο. Στην Αμερική παντρεύονται. Είναι η χώρα του γάμου. Παντρεύονται και δέκα φορές αν χρειαστεί, αλλά παντρεύονται. Άλλωστε δεν υποσχέθηκα στους γονείς της ότι θα παντρευόμασταν; Εξωμότης. Είμαι ένας εξωμότης... 1/4χι, δεν μπορώ. Ειλικρινά δεν μπορώ. Βγαίνω από δεκαπέντε χρόνια γάμου και μου αρκούν.

56

'Όπως ήδη είπα, αλλά θέλω να το ξαναπώ, δεν πνιγόμεν από τη Γιουν.

Αυτό δεν προερχόταν απ' αυτήν αλλά από μένα. Δεν ήμουν πια ικανός να πνίγομαι. 'Ημουν ικανός να δένομαι με μια γυναίκα που θαύμαζα και μου ταίριαζε αντί να υποφέρω ασταμάτητα από την παρουσία της και να έχω ακατάπαυστα την εντύπωση ότι χάνω την ελευθερία μου.

Αυτή, αντίθετα, ήταν πολύ πιο κτητική από τη Σαμπίνα. 'Όχι μόνο ονειρευόταν το γάμο, αλλά δεν δεχόταν να κοιτάζω καμιά άλλη γυναίκα. Ζήλευε τη Σαμπίνα ακόμη και τις κόρες μου στην αρχή. Θυμάμαι δυσάρεστες σκηνές τα Σαββατοκύριακα όταν έπαιρνα τα κορίτσια σπίτι μου (γιατί δεν πήγαινα πια στη Σαμπίνα). Την έπιανε μια αυτοκαταστροφή. Σύντομα είχε φαντασιώσεις αυτοκτονίας.

'Όταν τη γνώρισα είχε μια τάση αυτοκτονίας μετά από μια ερωτική αποτυχία στην Αμερική. Μετά την επιστροφή της στο Παρίσι, την επόμενη χρονιά, για μήνες δεν σταματούσε να θέλει ν' αυτοκτονήσει. Την έπιανα επ' αυτοφόρω έτοιμη να κόψει τις φλέβες της, όταν γυρνούσα στο σπίτι.

Το παράξενο είναι ότι αυτές οι τάσεις αυτοκτονίας εξαφανίστηκαν λίγο-λίγο κατά τη διάρκεια της κοινής μας ζωής και δεν ξαναεμφανίστηκαν ποτέ. Κι αυτή η ίδια ήταν έκπληκτη. Το χάπι της ευτυχίας ενεργούσε. Μια απόδειξη ότι μπορείς ν' αλλάξεις και να κάνεις τον άλλον ν' αλλάξει, αντίθετα με ό,τι δηλώνω συνήθως. Ωστόσο επιμένω να σκέφτομαι ότι δεν μπορείς να είσαι ο θεραπευτής του συντρόφου σου. Με την έννοια ότι ένας θεραπευτής ξέρει τι κάνει και εκτελεί μια πράξη βούλησης. Η αλλαγή της Γιουν συνέβαινε ανεξάρτητα από μένα, κυρίως από τις ικανοποιήσεις που αισθανόμασταν μαζί. Το γεγονός ότι ήταν υπερβολικά ζηλιάρα και κτητική δείχνει ότι η απουσία του πνιγμού μου δεν προερχόταν απ' αυτήν αλλά από μένα. Η κτητικότητα που πολύ συχνά κινητοποιεί το συναίσθημα του πνιγμού, εδώ δεν το κινητοποιούσε, εξαιτίας των στάσεων που είχα αποκτήσει.

Παραδόξως η αδύναμη κτητικότητα της Σαμπίνας μου κινητοποιούσε ένα τεράστιο συναίσθημα πνιγμού, ενώ η δυνατή κτητικότητα της Γιουν δεν κινητοποιούσε τίποτα. Είναι μια ιδιαίτερα εντυπωσιακή εικόνα του σχήματος που έχω ανακαλύψει και αναπτύξει προηγουμένως, δηλαδή ότι η στάση του ενός συντρόφου του ζευγαριού δεν είναι παρά ο προωθητής της στάσης του άλλου και όχι η αιτία αυτής της στάσης. Δεν υπάρχει <συζυγική ασθένεια" με την έννοια που δίνει ο Τόρντζμαν. Η ατράνταχτη αιτία του μη πνιγμού μου ήταν το γεγονός ότι είχα δεθεί μαζί της αισθησιακά και ερωτικά, όπως δεν είχα δεθεί με τη Σαμπίνα. Το κύριο συστατικό αυτού του δεσίματος ήταν η τρυφερότητα. Ποτέ μέχρι τώρα δεν είχα με μια γυναίκα τέτοια σχέση τρυφερότητας.

'Όπου τρυφερότητα πρέπει να εννοήσουμε ένα διάχυτο αισθησιασμό, όχι ιδιαίτερα ερωτικό (δεν επιβάλλεται απαραίτητα από το γενετικό), μ' ένα παιχνιδιάρικο συνδυασμό (αστειότητες, ερωτικές λέξεις, παιχνίδια που κάναμε μαζί, πειράγματα κ.λπ.) και μια συμβολική υποκειμενική πρόθεση (οι κινήσεις μου σημαίνουν ότι σ' αγαπώ... κ.λπ.). Μήνες μετά το χωρισμό μας θα ονειρεύομαι το χιούμορ της, την ευθυμία της, τα <υποκοριστικά" που μου έδινε, τους αστευισμούς της κ.λπ. 'Όλες οι γυναίκες που θα γνωρίσω αργότερα θα με ονομάζουν πάντα <Μισέλ" μ' ένα πανηγυρικό και σοβαρό τόνο. Εκείνη είχε μια σειρά από ονόματα για να με φωνάζει, πολύ κοινά είναι αλήθεια (<Μουμού", <Μιμί" κ.λπ.) αλλά τόσο οικεία.

Η Σαμπίνα είχε μια παρόμοια τρυφερότητα, αλλά δεν ήμουν ευαισθητοποιημένος τότε. Για την ακρίβεια, διέκρινα την αισθηματο-συναισθηματική σημασία της αλλά όχι την αισθησιακή διάσταση. Δηλαδή η τρυφερότητα ή είναι αισθησιακή ή δεν είναι τίποτα, μόνο μια γλώσσα ανάμεσα σε τόσες άλλες. Αυτό είναι που την κάνει διαφορούμενη και εξηγεί ότι είναι τόσο αξιοποιημένη απ' όλους αυτούς που απορρίπτουν τον ερωτισμό.

Η τρυφερότητα ωστόσο δεν είναι ο πλήρης και γεμάτος ερωτισμός. Είναι μόνο ένα υποκατάστατο ή τα προκαταρκτικά. Είναι ο ερωτισμός που ταιριάζει σε παιδιά, σε όλα τα όντα που θέλουμε να προστατεύσουμε και να κρατήσουμε <αγνά", όπως λέμε. Σε ό,τι αφορά τη σεξουαλικότητα, η σχέση μου με τη Γιουν δεν ήταν υπέροχη. Βέβαια κάναμε έρωτα, αρκετά συχνά μάλιστα, αλλά χωρίς πολυπλοκότητα. Αυτά που είχα ανακαλύψει με την Μπριτ μερικά χρόνια πριν δεν τα έβαζα σε πράξη μαζί της. Θα έπρεπε να περιμένω τη Βάντα για να το κάνω αυτό. Τελικά ποτέ δεν έμαθα αν η Γιουν έχυνε ή όχι. 'Έδινε την αίσθηση ότι έχυνε, αλλά δεν μπορώ να το διαβεβαιώσω. Δεν είναι ξεκάθαρο.

Στη διάρκεια της χρονιάς 1965-66 που χώρισα μαζί της, παραδομένος στην πιο ολοκληρωτική εγκράτεια, ονειρευόμουν μεγάλα ξεσπάσματα. Με έβλεπα να κάνω μαζί της 69(20). 'Ηταν η πιο συνηθισμένη φαντασίωσή μου. Γιατί το 69; Επιθυμία για μια ακόμη μεγαλύτερη οικειότητα. Ν' αγαπάς ένα πρόσωπο μέχρι στο σημείο ν' αγαπάς το φύλο του (θέλω να πω το σεξουαλικό του όργανο). Ν' αγαπάς το ίδιο το φύλο, που μπορεί να προκαλέσει τόση ευχαρίστηση. Ν' απαντάς το αιδοίο και τον κώλο, με τις μυρωδιές τους και το μυστήριό τους.

Ενδιαφέρον από ψυχολογικό άποψη είναι ότι αυτά που είχα αποκτήσει με την Μπριτ σε μερικούς μήνες τρέλας είχε αποτραβηχτεί στη φαντασία μου και βρισκόταν περιορισμένο εκεί. Δεν είχε χαθεί. 'Ηταν επίσης τελείως συνειδητό. Φαινομενικά απουσίαζε, όμως δεν θ' αργούσε να ξαναεμφανιστεί.

Φωτίζεται έτσι το πρόβλημα της μεταβίβασης, εννοώ της μεταβίβασης της εκμάθησης, πρόβλημα πιο σημαντικό από το ψευτοπρόβλημα της απώθησης με τη φρουδική έννοια. Μια εκμάθηση που έχει γίνει κάποια χρονική στιγμή και σε κάποιο πλαίσιο δεν μεταφέρεται διά μιας και εύκολα σ' ένα άλλο πλαίσιο σε κάποια άλλη στιγμή. Τα εμπόδια είναι πάρα πολλά. Για παράδειγμα, είχα πολύ εντυπωσιασθεί από τη Γιουν για να τολμήσω να παραδοθώ σε τέτοιες ακολασίες(;) μαζί της... Μα ναι, ναι, πρόκειται βέβαια

για ακολασίες, αντίθετα μ' ό,τι σκέφτομαι τώρα. Δεν έχουν περάσει δέκα μέρες που η Ρεγκίνα με κατηγορήσε ότι της είχα προτείνει από τις πρώτες μας συναντήσεις (ερωτικές) να πάρει το πέος μου στο στόμα της. Της φάνηκε σαν μία από τις μεγαλύτερες απρέπειες, μ' ένα κορίτσι άβγαλτο και αγχωμένο όπως αυτή (που είχε ωστόσο τρεις μαροκινούς εραστές πριν μερικά χρόνια° η ανθρώπινη ψυχολογία είναι αδιερεύνητη).

Η μεταβίβαση γινόταν καλά, αλλά γινόταν στη φαντασία.

Με δεδομένες τις αναστολές που είχαμε και ο ένας και ο άλλος, δεν είναι παράξενο που μερικά χρόνια μετά το ξεκίνημα της σχέσης μας, το 1969, ενώ ήμασταν εντελώς ευτυχισμένοι και σε μια εξαιρετική αρμονία, δημιουργήθηκε μία ρήξη. Ήταν το δυσαρεστημένο, ανικανοποίητο σεξ που απαιτούσε την πληρωμή του και την απαιτούσε επιτακτικά. Η κρυμμένη δύναμη ήθελε να βγει και να φανερωθεί.

Για να πούμε την αλήθεια το προαισθανθήκαμε. Η Γιουν μου έλεγε συχνά: Θα ήθελα να παντρευτούμε για να μη μπορείς να φύγεις με την πρώτη Γερμανίδα που θα έρθει. Στο μυαλό της η απειλή ερχόταν από τις Γερμανίδες. Και πραγματικά ήταν μια Γερμανίδα, Αυστραλέζα στην καταγωγή, που θα προκαλούσε τη ρήξη.

Παραδόξως αυτή έκανε το πρώτο βήμα. Αισθανόταν ότι αποδεσμεύομαι απ' αυτήν αισθησιακά (υπήρχαν σημάδια) και είχε την άνοιξη του '69 μια περαστική σχέση μ' έναν Άγγλο (δεν θα μπορούσε να είναι παρά Αγγλοσάξονας, οι άλλοι άνδρες σχεδόν δεν υπήρχαν στα μάτια της). Ήταν πάρα πολύ ενοχοποιημένη, όπως έχω πει, ενώ για μένα δεν ήταν τίποτε σημαντικό. Δεν είχα μεγάλη ανάγκη να τη συγχωρήσω.

Το σκουλήκι ήταν μέσα στο φρούτο. Έξι μήνες μετά, θα συναντούσα το <μεγάλο έρωτα" και συγχρόνως την τέλεια τρέλα. Εδώ αρχίζει μια καινούρια εποχή.

57

Η καινούρια εποχή είναι η εποχή της αντιμετώπισης των θηρίων. Πρώτο θηρίο: εγώ ο ίδιος με το άγχος μου της απώλειας που δεν είχε ακόμη φανερωθεί (αληθινά) και που θα το κάνει (ω πόσο). Γυναίκες που θα βρίσκω από το 1970 και μετά, που θα με ικανοποιούν πλήρως τόσο στο σεξουαλικό όσο και στο επίπεδο της σχέσης, θα δένομαι δυνατά μαζί τους. Πολύ δυνατά. Μ' ένα πανικόβλητο φόβο ότι θα τις χάσω. Φόβος που θα με κάνει να ικετεύω, να παραφέρομαι. Είμαι εντελώς μέσα σ' αυτό με τη Ρεγκίνα (1979).

Δεύτερο θηρίο: Οι ίδιες οι γυναίκες. Η Βάντα με την άρρωστη ψυχολογία της. Η Ρεγκίνα με την άρρωστη σεξουαλικότητά της. Ανάμεσά τους η Μαρίζα, η χειρότερη των καταστάσεων.

Τρίτο θηρίο: η πολλαπλότητα, στην οποία θα είμαι καταδικασμένος παρά τη θέλησή μου, εξαιτίας των απορρίψεων που θα αντιμετωπίσω και για να μη σπάσω. Αντίθετα με ό,τι έγινε στον πρώτο μου γάμο, δεν την επιθυμώ αυτή την πολλαπλότητα. Όχι, δεν τη θέλω. Είμαι πολύ επικεντρωμένος πάνω σε

μια μοναδική γυναίκα, που τη θαυμάζω και την αγαπώ. Αλλά αν αυτή με απωθήσει, πρέπει να επιβιώσω. Το κάνω πηγαίνοντας με άλλες γυναίκες. Ανακάλυψη, τύχη. Τι τύχη να υφίσταμαι αυτό τον εξαναγκασμό. Έτσι θα ανακαλύψω την Ασία, ό,τι αγνοούσα και περιφρονούσα μέχρι τώρα. Έτσι θα φτιάξω μια σεξουαλικότητα σταθερή, μια φαντασία πλούσια και ποικίλη, μια ικανότητα γοητείας σε κάθε δοκιμασία. Έτσι θα ανακαλύψω τον έρωτα που είναι τόσο μοναδικός και πολλαπλός, μοναδικός και πολλαπλός συγχρόνως.

Για την ώρα συναντάω κατά τύχη τη Βάντα, σ' ένα σχολείο θηλέων, όπου κάνουμε ένα σεμινάριο για εκπαιδευτικούς. Περίμενα ότι θα πλήξω. Την ερωτεύομαι σε διάστημα λίγων λεπτών. Δεν υπάρχει χρόνος να τη δω. Ξέρω μεμιάς, χωρίς ίχνος δισταγμού, ότι αυτή είναι που θέλω, αυτή, αυτή... και τίποτ' άλλο απ' αυτή.

Αυτή είναι η βοηθός των αγγλικών. Η Αυστραλέζα βοηθός. Ήρθε από τα βάθη της Αυστραλίας. Όχι από τη Μελβούρνη ή από το Σίδνεϊ, θα ήταν πολύ απλό, αλλά από το Περθ, την αυστραλέζικη Δύση (η τέλεια έρημος, το <άουτ μπακ", η άκρη του κόσμου). Η ομορφιά της με γοητεύει. Εκπληκτική ομορφιά που με εκπλήσσει ακόμη όταν τη σκέφτομαι. Ομορφιά ξανθιά, γερμανική, αλλά με μια πλευρά σλάβικη (πατέρας μουσουλμάνος Γιουγκοσλάβος) και το σύνολο πολιτισμένο, εξωραϊσμένο από τον αγγλοσαξονικό πολιτισμό. Μάτια καταπληκτικά, πρόσωπο καταπληκτικό, σώμα καταπληκτικό, χρώμα δέρματος καταπληκτικό, όλα καταπληκτικά, συγγένευαν με την τελειότητα. Η θεά που έπεσε από τον ουρανό. Και μια θεά όχι σεμνότυφη ούτε συνεσταλμένη ούτε αφελής, τίποτα τέτοιο. Μια θεά που αποπνέει την αισθαντικότητα, την ευχαρίστηση των αισθήσεων, τη σεξουαλική γνώση. Μια θεά που θέλησε να ξεφύγει από τη σεμνοτυφία του αγγλοσαξονικού κόσμου και να συναντήσει το λατινισμό. Μου ομολόγησε μια μέρα ότι αισθάνεται να έλκεται από τη δύναμη της επικοινωνίας που υπάρ

χει στο λατινικό κόσμο, κάτι που πραγματικά ήταν η μεγαλύτερη ανάγκη της. Μυστική έλξη για το πράγμα που μπορεί να θεραπεύσει την αρρώστια μας, κάτι που έχουμε όλοι, αρκεί να το χρησιμοποιήσουμε. Ένα είδος έκτης θεραπευτικής αίσθησης...

Έρχομαι στις λεπτομέρειες της επιχείρησης κατάκτησής της, που δεν έχει μεγάλα προβλήματα και γίνεται σε διάστημα λίγων ημερών. Παραδόξως, είναι στον ίδιο χώρο που παρά λίγο, η μόνη φορά στην καριέρα μου, να με σκοτώσει ένας συμμετέχοντας, που έπεσε σε μακρύ ντελίριο και αντιστεκόταν στην προσπάθειά μας να τον πάμε στο ψυχιατρείο. Διπλή συνάντηση με το θάνατο τη στιγμή που περίμενα την πλήξη. Θάνατος μέσα στον έρωτα που θα αποδειχθεί θανατηφόρος. Θάνατος εξαιτίας ενός αγνώστου που εμφανίζεται εκεί, για να μου μάθει ότι δεν πρέπει ποτέ (όχι ποτέ) να πραγματοποιήσω την αναστολή. Κι εκεί αρχίζει μια μεγάλη εκμάθηση. Πριν συναντήσω τη Βάντα δεν ήξερα τι είναι να αποδεχθώ έναν άνθρωπο. Δεν μου είχε ποτέ συμβεί να αποδεχθώ κανέναν, δηλαδή κανέναν που να βάζει τέτοια προβλήματα που κανονικά θα έπρεπε να τον απορρίψουν ή να τον κλείσουν μέσα. Δεν ήξερα τι ήταν η τρέλα, η αρρώστια, το αφύσικο. Περιέργως, συναντώ συγχρόνως, την ίδια βδομάδα, όλα αυτά τα πράγματα, στη σύντομη σχέση μ' αυτόν το συμμετέχοντα και στη μακρόχρονη σχέση

μου με τη Βάντα.

Πολύ σύντομα εμφανίζονται στη Βάντα τα δεινά που την κατοικούν. Δεν τολμώ να πω η αρρώστια, καθώς έχω επηρεαστεί από τον Szasz Ο μύθος της φρενοβλάβειας(21)) και από την κριτική του στην ιδέα της φρενοβλάβειας. Η ιδέα του Szasz είναι ότι δεν μπορεί κανείς να μεταφέρει έτσι πολύ απλά την οργανική αντίληψη της <αρρώστιας" στο ψυχικό πεδίο. Αυτός που τον ονομάζουμε <ψυχασθενή" δεν είναι κάποιος που <υφίσταται" μια εξωτερική προσβολή, αλλά κάποιος που εξακοντίζει προς τα έξω εντολές, προτροπές σε παραληρηματική μορφή ή αφύσικες παραγωγές. Δείχνει κάτι στους άλλους και τα συμπτώματά του είναι σημεία που ζητούν να αποκωδικοποιηθούν. Παρά το γενικό χαρακτήρα αυτής της αντίληψης, τη θεωρώ λαυθασμένη. Καταλήγει να διανοητικοποιήσει την αποκλίνουσα αυτή διαδικασία, όπως η αντίληψη του <διπλού δεσμού" (double bind)(22), που δεν είναι παρά μια επανάληψη. Όπως αυτή (η αντίληψη του διπλού δεσμού) βλέπει στο παραλήρημα μια γλώσσα, σύμφωνα μ' ένα γλωσσολογικό σχήμα πολύ στη μόδα σήμερα, αλλά μια γλώσσα για τι; Αν πρόκειται μόνο για ένα συνηθισμένο πρόβλημα με τον εαυτό μας, τον άλλο ή τον κόσμο, δεν είναι αλήθεια.

Στη Βάντα, προέρχονταν από την ιστορία της. Καταγόταν από ένα περιβάλλον υπο- προλεταριακό (όχι εργάτες αλλά τεχνίτες, μετανάστες εργάτης), είχε διαταραχθεί στην παιδική της ηλικία και είχε υποβληθεί στις χειρότερες μεταχειρίσεις. Ο πατέρας της, Γιουγκοσλάβος εργάτης, μεταφέρθηκε στη Γερμανία, συνάντησε στον πόλεμο τη μητέρα της από περιβάλλον πολύ φτωχό, βαυαρή, προσκολλημένη στο ναζισμό. Η μεταπολεμική περίοδος ήταν τόσο σκληρή γι' αυτούς που αποφάσισαν ν' αφήσουν τη Γερμανία και να φύγουν στην Αυστραλία. Η Βάντα ήταν δώδεκα χρόνων. Για να πληρώσουν το χρέος του ταξιδιού στην αυστραλέζικη κυβέρνηση, ο πατέρας της είχε αναγκαστεί να πάει να δουλέψει στα ορυχεία της Νότιας Αυστραλίας και η μητέρα έμενε με το μικρό κορίτσι στην άκρη της ερήμου, εκατοντάδες χιλιόμετρα από εκεί.

Η μητέρα άρρωστη, βαθιά άρρωστη, βασανίζει τη μικρή Βάντα, τη χτυπάει, την εμποδίζει να εκφραστεί και της κάνει ασταμάτητες επιπλήξεις. Η φτωχή παιδούλα έφτασε μερικές φορές (μου το έχει διηγηθεί) να πάει να περπατήσει στην ακρογιαλιά και να παρηγορηθεί με τις γάτες. Η μητέρα της έχει μια χαρακτηριστική παρανοϊκή δομή. Πιστεύει ότι την καταδιώκουν, απομονώνεται από τον εξωτερικό κόσμο και κάνει θεραπείες στο ψυχιατρικό νοσοκομείο.

Πού βρήκε η Βάντα το κουράγιο, τη θέληση να σπουδάσει, να πάει στο Πανεπιστήμιο, ενώ θα έπρεπε να γίνει κομμώτρια ή... πόρνη; Το μυστήριο της ανθρώπινης μοίρας. Ίσως ο πατέρας της, άνδρας συνετός και μετρημένος, επηρεασμένος από τον παλιό μουσουλμανικό πολιτισμό της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, να είχε επάνω της μια ευεργετική επίδραση.

Πάντως η Βάντα πηγαίνει πράγματι στο Πανεπιστήμιο, όπου κάνει σπουδές ψυχολογίας στις οποίες πετυχαίνει λαμπρά. Ονειρεύεται να έρθει στην Ευρώπη, μαζεύει τα χρήματα που πρέπει να πληρώσει για το ταξίδι. Και να την στο Νότο της Γαλλίας, όπου συναυτάει...

Έχω πει ότι μαζί της θα έκανα, για πρώτη φορά τόσο έντονα και μακροχρόνια, την εμπειρία της εγκατάλειψης αλλά σαν οδυνηρή συνέπεια μιας κατάστασης, μέσα στην οποία εκείνη ήταν που αισθανόταν εγκαταλειμμένη. Ο φόβος ότι θα την εγκαταλείψουν, θα την αφήσουν, θα την προδώσουν, θα την περιφρονήσουν, θα εκδηλωνόταν πολύ γρήγορα μαζί μου και θα έπαιρνε γιγαντιαίες διαστάσεις. Μετά από μερικές βδομάδες μόνο, δηλαδή προς το Φεβρουάριο-Μάρτιο του 1970, μετά το ταξίδι μου στο Μεξικό, που μου επέτρεψε να περάσω από τη Ν. Υόρκη να δω τη Γιουν που ξανάπαιρνε τα πάνω της με ζέση.

Μερικά πολύ απλά γεγονότα μου αποκαλύπτουν ότι περιμένει πολλά από μένα, τα πάντα μάλιστα, έτοιμη να με κατηγορήσει με βία ότι δεν ασχολούμαι μαζί της, την εγκαταλείπω και την προδίνω, όταν δεν πειθόμουν να κάνω κάτι. Το πρώτο που έγινε ήταν η αντίδρασή της απέναντι στην άρνησή μου να ζήσω μαζί της και στην επιθυμία μου να έχουμε χωριστές κατοικίες, για να μην ξαναπέσω άλλη μια φορά σε μια καταβροχθιστική συζυγική σχέση. Το δεύτερο που συνέβη ήταν η φρικτή, παθολογική της ζήλια για τη Γιουν που αποκαλύπτεται με την ευκαιρία ενός ταξιδιού στην Ισπανία όπου ήμουν προηγουμένως με τη Γιουν. Η ζήλια της παίρνει τεράστιες διαστάσεις όταν δέχομαι γράμματα από τη Γιουν που με κάνουν βέβαια να χαίρομαι, αλλά δεν αναβιώνουν το δέσιμό μου μαζί της. Και τέλος, το τελευταίο ήταν η απαίτηση να της βρω μια επαγγελματική θέση, άνετη και ικανοποιητική, και η κατηγορία για ψυχρότητα αν δεν το πετύχω.

Τα παράπονα, οι κατηγορίες, οι μομφές συσσωρεύονται συνεχώς τη χρονιά του '70, και παίρνουν ανυπολόγιστες διαστάσεις. Ωστόσο την αγαπώ και είμαι έτοιμος να κάνω γι' αυτήν τα μέγιστα, πάρα πολλά ασφαλώς. Κάνουμε πολύ έρωτα και είναι ένα φεστιβάλ. Παρ' όλ' αυτά ο ουρανός σκοτεινιάζει και η καταιγίδα δεν θ' αργήσει να ξεσπάσει.

Η εξάρτηση της γυναίκας από τον άνδρα δεν μπορεί να πάει πιο μακριά. Εξάρτηση σε βάθος που παραδόξως συνοδεύεται σ' αυτήν από βίαιες φεμινιστικές διεκδικήσεις και καταλήγει σε μια φαινομενική αυτονομία. Για παράδειγμα, στο αυτοκίνητο θέλει να οδηγεί όσο κι εγώ μέχρι που υπολογίζει τα χιλιόμετρα που κάνει ο καθένας. Δεν υποφέρει με τίποτε το παραμικρό δείγμα κατωτερότητας. 'Ολ' αυτά καταλήγουν σε μια αληθινή τυραννία για μένα, που την έχω ονομάσει κτητικότητα Νο 2, με την οποία θέλει να επωφελείται ισότιμα (;) απ' όλα τα πλεονεκτήματα που της προσφέρω, σε σημείο να θέλει να κάνει δικά της αυτά τα πλεονεκτήματα, κάτι που δεν είναι αδύνατο. Ο γάμος υπάρχει γι' αυτό και δεν είναι τυχαίο που θα φθάσουμε εκεί.

Είναι μια διαδικασία που οι θεωρητικοί του φεμινισμού έχουν ξεχάσει να αναλύσουν και είναι η συνέπεια της κυριαρχίας του άνδρα πάνω στη γυναίκα, δηλαδή η θέληση της γυναίκας να σφετερίζεται την εξουσία του άνδρα με μια ένωση, μάλιστα μια συγχώνευση μαζί του. Λίγο σαν τους γέρους υπηρέτες της παλιάς εποχής που έφθαναν να ασκούν κυριαρχία πάνω στον κύριό τους με την αφοσίωσή τους και τις υποχρεώσεις που αυτή του δημιουργούσε. Γιατί όχι, θα πουν οι φεμινίστριες, αν αυτό συντελεί στην

αποκατάσταση της ισορροπίας; Αλλά η κυριαρχία είναι πάντα κυριαρχία και δεν παύει να είναι επιζήμια τόσο γι' αυτόν που την ασκεί όσο και γι' αυτόν που την υφίσταται.

Η Βάντα κατατρωγόταν μέσα της θέλοντας να με κατασπαράξει. Και κυρίως κατέληγε να κατέχεται από ένα είδος πανικού μήπως δεν το καταφέρει, λες και εκδήλωνα μια ασταμάτητη άμυνα σ' αυτή την επιχείρηση κατάκτησης. Είναι αλήθεια ότι δεν είμαι έτοιμος ν' αφεθώ να κατασπαραχθώ ακόμη κι αν συμφωνώ βαθιά να της δώσω όλη μου την προσοχή. Η ανικανότητά μου για πνιγμό που φαίνεται μερικά από το δέσιμο που έχω μαζί της (μπορώ ν' αναπνέω σ' αυτό τον έρωτα) θα φανεί επίσης σαν απόρριψη σε όλες τις απόπειρες που κάνει για να με κατέχει και να με καταδιώκει.

Το '71 η κατάσταση χειροτερεύει. Γίνονται ασταμάτητες σκηνές όπου έχω την εντύπωση ότι εμφανίζομαι σαν κατηγορούμενος, επειδή δεν τη βοηθάω αρκετά, επειδή δεν της τα δίνω όλα, επειδή σκέφτομαι άλλες (κάτι που δεν είναι πραγματικό), επειδή, με μια λέξη, δεν δίνομαι ολοκληρωτικά σ' αυτήν και στην υπηρεσία της.

Αυτές οι σκηνές παίρνουν ένα χαρακτήρα ολοένα και πιο βίαιο και καταλήγουν σε χωρισμούς, με απόπειρες από μέρους της να ξαναγυρίσει στην Αυστραλία (πήρε εισιτήριο αλλά δεν το χρησιμοποίησε^ο συμφιλιωθήκαμε το τελευταίο λεπτό, αφού πρώτα πέρασε το τελωνείο του αεροδρομίου κ.λπ.), με τακτικές συγκρούσεις, καταστροφή αντικειμένων, απειλές για φόνο.

Το Μάιο του '71, τα πράγματα φτάνουν σε τέτοιο σημείο που την κάνω να καταλάβει ότι δεν θέλω πια να συνεχίσω να ζω μαζί της. Χωρίζουμε. Πιάνει ένα δωμάτιο σε ξενοδοχείο στο Καρτιέ Λατέν. Τελικά αναπνέω, έχοντας την εντύπωση ότι έχω ξεφύγει από την επιρροή ενός παρανοϊκού κινδύνου. Ναι, όπως κάποιος που έχει ξεφύγει από έναν κίνδυνο, σαν κάποιος που γλίτωσε από κάτι. Δεν μπορώ να συνέλθω από την κατάπληξή μου ότι είμαι ακόμη ζωντανός.

Ωστόσο δεν έχω ξεφύγει αληθινά γιατί το πρόβλημά μου, το δικό μου, θα εμφανιστεί τώρα και θα με οδηγήσει σε μια κατάσταση ακόμη πιο δραματική.

59

Είναι δύσκολο να διηγηθώ τους εννιά μήνες που μου φαίνονται σαν μια κορύφωση, εννιά μήνες που θα καταλήξουν στο γάμο μου μαζί της, πράξη τρελή, παράλογη για την οποία θα μετανιώσω ασταμάτητα.

Ο χωρισμός μας χρονολογείται το Μάιο του '71. Τέλος Ιουνίου δέχομαι ένα τηλεφώνημά της, πολύ παράφορο: Φεύγω στη Συρία μ' έναν άνδρα. Για την ώρα δεν το σκέφτομαι. Και τι μ' ενδιαφέρει αν φεύγει στη Συρία μ' έναν άνδρα. Μετά, λίγο-λίγο, αργά (ο αιώνιος διολισθητικός νους μου), καταλαβαίνω ότι είμαι έτοιμος να τη χάσω. Την καλώ μάταια στο τηλέφωνο. Δεν είναι σπίτι της. Τέλειωσε. Δεν θα την ξαναέχω πια.

Τότε αρχίζει για μένα ένα είδος εφιάλη. Πώς να την ξανακερδίσω, πώς να της πω ότι μπορεί να ξανάρθει και ότι μπορούμε να ξαναρχίσουμε; Πώς να την κάνω να το καταλάβει αυτό, αφού έφυγε και ασφαλώς δεν θα ξανάρθει πια; Στέλνω το λιγότερο τέσσερα-πέντε γράμματα ποστ-ρεστάντ στο Μπίρουθ (θα περνούσε από εκεί) και στο Νταμάς. Όλα ήταν ανώφελα, μάταια, χωρίς σημασία.

Στον αντίποδα της φράσης του Λα Ροσφουκό: <Είμαστε πάντοτε πολύ περισσότερο εξαπατημένοι απ' όσο νομίζουμε", θα έπρεπε να πούμε: <Είμαστε πάντοτε πολύ λιγότερο εξαπατημένοι απ' όσο νομίζουμε". Ο άλλος που σας αφήνει βουλιάζει σ' ένα βάλτο δυσκολιών. Αυτό συνέβη και σ' αυτήν, όπως θα μάθω αργότερα. Ο άνδρας που τη συνοδεύει στη Συρία απέχει πολύ από το ύψος των απαιτήσεών της. Χωρίζουν στην καρδιά της ερήμου της Συρίας. Θα τελειώσει μόνη το ταξίδι.

Τον Ιούλιο ήρθε μια μικρή κάρτα της: Είμαι ευτυχισμένη, ζω με πάθος. Το ταξίδι είναι το κυριότερο πάθος της. Αλλά δεν μιλά για τα συναισθήματά της για μένα και δεν μου δίνει διεύθυνση.

Εξαφανίζομαι για λίγο στο Ορλί όπου θα περιμένω πολλές μέρες στην άφιξη των αεροπλάνων που έρχονται από το Λίβανο. Είχα απλά μυριστεί τη στιγμή που έπρεπε να γυρίσει (το ταλέντο μου του ντετέκτιβ στον έρωτα). Είμαστε στον Αύγουστο.

Τον Ιούλιο σερνόμουν. Στο χείλος της κατάπτωσης. Η κατάσταση που έχω περιγράψει στην αρχή αυτού του βιβλίου (μετά από οκτώ χρόνια ακριβώς). Κατάθλιψη που υπερβαίνω πάντοτε, χάρη σ' ένα είδος ενέργειας της απελπισίας που ανεβαίνει από τα βάθη μου και με κάνει ν' αντέχω τα χτυπήματα. Δεν έχω πάρει ποτέ το παραμικρό ηρεμιστικό, το παραμικρό ναρκωτικό για να κρατηθώ. Για την ακρίβεια μία ή δύο ασπιρίνες το χρόνο (απεχθάνομαι τα φάρμακα). Έχω κάνει ερεθιστικά πράγματα, πολύ φυσικά. Η ευχαρίστηση είναι το καλύτερο αναλγητικό.

Κάνω κάποιες αόριστες περιπέτειες, αλλά ξεθυμαίνουν στη στιγμή. Μία με μια λεσβία, που δεν πέτυχα όμως να της ξαναδώσω την προτίμηση στους άνδρες. Μια άλλη με μια ψυχολόγο που έκανε ένα παιδί από μένα στο διάστημα ενός συνεδρίου στο εξωτερικό (δεν υπάρχει αντισυλληπτικό° ξέρω να τραβιέμαι, αλλά ξέχασα το πρωί που κάναμε έρωτα ότι δεν είχα πλυθεί το προηγούμενο βράδυ). Είναι παντρεμένη και θα κρατήσει το παιδί. Δεν θα το δω ποτέ, μη θέλοντας να ταράξω το ανδρόγυνο (και αυτή που το θέλησε) που έχει δεχθεί αυτό το παιδί.

Κυρίως γράφω. Αρχίζω μια μακριά σειρά από προσωπικές διηγήσεις, επικεντρωμένες σε μένα και τη συναισθηματική μου ζωή, τα οποία πολύ λίγο έχουν δει το φως της μέρας (οι εκδότες είναι σχεδόν όλοι Πασκαλικοί, πιστεύουν ότι το <εγώ είναι μισητό").

Κατάφερα όπως - όπως να επιζήσω, χωρίς να σταματήσω να τη σκέφτομαι, κατειλημμένος από την εικόνα της. Όλη αυτή η ψυχαναγκαστική πλευρά μου, για την οποία μίλησα στην αρχή αυτού του βιβλίου.

Τον Οκτώβριο, στις 15 περίπου, ένα ωραίο πρωί χτυπάει το τηλέφωνο και είναι αυτή. Μισέλ, τι γίνεσαι; Είναι σαν μια γροθιά στο στομάχι. Κλαίω. Τρέχω σπίτι της. Είναι σε αξιολύπητη κατάσταση, ετοιμόρροπη. Κλέβει από τα μαγαζιά. Δεν έχει πια σημεία αναφοράς.

Ασχολούμαι μαζί της. Πολύ. Όπως είμαι ικανός να το κάνω° σα μητέρα. Θέλει να φύγει στην Αφρική, στην Ασία, οπουδήποτε. Δεν ξέρει πια πού βρίσκεται. Σχεδόν έχει κάνει πεζοδρόμιο.

Την πηγαίνω σπίτι μου. Ξαναπιάσαμε ερωτικές σχέσεις. Την ξαναβρήκα. Είναι πολύ άσχημα. Η τάση της για βία έχει ενταθεί. Σπάει τα πάντα στο σπίτι, οτιδήποτε είναι εύθραυστο. Σκηνές φρίκης. Καταφεύγω στο σπίτι της αδελφής μου. Την κάνω να καταλάβει μέσω ενός φίλου ότι θέλω να φύγει. Ξανάρχεται. Είναι η μαύρη φρίκη, η φρίκη όπου δέχομαι τα πάντα, τα πάντα, λέγοντας ότι μάλλον είναι καλύτερα όλ' αυτά παρά να την κλείσουν στο ψυχιατρείο.

Και για να τελειώσουμε, για να τα στεφανώσουμε όλα, για να την ασφαλίσω το περισσότερο δυνατόν, της προτείνω γάμο. Τελική πράξη τρέλας σε μια διαδικασία ολοκληρωτικής τρέλας.

Προετοιμασία του γάμου. Την απασχολεί. Είναι ευτυχισμένη που την παίρνω στην πλάτη μου. Και ο γάμος έγινε σ' ένα χαμένο δημαρχείο των προαστίων. Το πρωί, που ξυπνήσαμε, πριν φύγουμε για το δημαρχείο, το μόνο πράγμα που κατάφερε να μου πει είναι: Θα είσαι τόσο γέρος όταν το παιδί μας θα είναι έφηβος (ε ναι)...

Γαμήλιο ταξίδι στην Αυστρία. Πριν ξεκινήσουμε, κινδυνέψαμε ακόμη μια φορά να χωρίσουμε (οριστικά). Οι Άλπεις. Το άγχος. Με τυραννάει με τις απαιτήσεις της να της μάθω σκι. Δεν υπάρχει ευτυχία εκεί πέρα. Ο μήνας του μέλιτος είναι ένας μήνας που κλαίει. Αυτό που έκανα ήταν παράλογο. Πώς θα βγω από εδώ; Είχα την εντύπωση ότι πιάστηκα στη φάκα.

Οι απαιτήσεις της πολλαπλασιάζονται. Φαντάζεται ότι θα μπορούσαμε να υποχρεωθούμε από κοινού να υπογράψουμε κάθε επιταγή που κόβει ο καθένας για να... είμαστε πιο κοντά ο ένας στον άλλον. Δεν υπάρχει ούτε ένα χαρτί που υπογράφω που να μη θέλει να υπογράψει κι εκείνη. Δεν υπάρχει ούτε μια πράξη που κάνω που να μη θέλει να συμπληρώσει εκείνη. Παντρευτήκαμε προφανώς χωρίς συμβόλαιο γάμου, υπό το καθεστώς της κοινής περιουσίας. Αλλά αυτό δεν αρκεί. Η ενωτική τρέλα είναι ένα παιχνίδι που αποτελείώνει το καταστροφικό της έργο.

60

Μόλις ξαναδιάβασα τις πρώτες εκατόν πενήντα σελίδες αυτού του χειρόγραφου μετά τη δακτυλογράφησή του και αισθάνομαι μια κακοδιαθεσία. Όλη αυτή η θεωρία με τα συστήματα κτητικότητας Νο 1, Νο 2 και Νο 3 βαραίνουν το κείμενο. Αναρωτιέμαι αν δεν θα ήταν καλύτερα αν έκανα μια απλή διήγηση. Αλλά όχι, η θεωρία είναι απαραίτητη, αφού θέλω να την κάνω. Υπάρχει το πρόβλημα της σύνθεσης της διήγησης και της θεωρίας, που είναι το πρόβλημα που πρέπει να λύσω... Σκεφτόμουν πάνω σ'

αυτό σήμερα το πρωί πηγαίνοντας να δω την έκθεση του Πικάσο στο Γκραν Παλέ (έργα που δόθηκαν στο κράτος για να πληρωθούν τα δικαιώματα κληρονομιάς). Ο Πικάσο έχει κι αυτός το ίδιο πρόβλημα. Μετά από μια μακριά κυβιστική περίοδο δώδεκα χρόνων, από το 1905 μέχρι το 1917(23), ξανάρχεται στην κλασική ζωγραφική (ροζ περίοδος) ανάμεσα στο 1917 και 1927, μετά την οποία, από το 1930, ψάχνει να επαναφέρει τον κυβισμό, χωρίς ωστόσο να εγκαταλείψει την προηγούμενη γνώση του. Όλο του το πρόβλημα είναι να κάνει τη σύνθεση ανάμεσα στην αναπαράσταση και την κυβιστική διάσπαση.

Με τον ίδιο τρόπο, έχω να κάνω τη σύνθεση ανάμεσα στην τέχνη της διήγησης και τη θεωρία, πράγματα εξαιρετικά αντίθετα. Κυρίως δεν πρέπει να θυσιάσω τη θεωρία, κάτι που θα ανέτρεπε εντελώς το έργο, κάνοντας τη θεωρία ένα ταραχοποιό εξωτερικό στοιχείο. Πρέπει να δώσω στη θεωρία όλη τη θέση που της αξίζει. Αυτή τη στιγμή είμαι στη φάση της διήγησης. Θα έπρεπε να τελειώσω το βιβλίο με μια μακριά θεωρητική έκθεση.

Λοιπόν, ξαναπιάνω τη διήγηση... Οι μόνες ευτυχισμένες στιγμές που είχα με τη Βάντα τοποθετούνται το 1972 μετά το γάμο μας. Για την ακρίβεια, στο πρώτο μισό του 1972, σχεδόν έξι μήνες. Συνεργάζομαι μαζί της επαγγελματικά. Την εισάγω στην εμπύχωση των ομάδων όπου πετυχαίνει τέλεια. Αναπτύσσει εκεί αληθινά χαρίσματα ενσυναίσθησης και κατανόησης, σαν να τη βοηθούσαν θεραπευτικά (η περίφημη έκτη θεραπευτική αίσθηση για την οποία μίλησα, κατά την οποία οι άνθρωποι πηγαίνουν μόνοι τους προς τους μηχανισμούς που τους ταιριάζουν). Την βοήθησα να ξαναγυρίσει σαν καθηγήτρια στη Σχολή και θα πετύχει κι εκεί πολύ καλά. Θα αγαπηθεί πολύ από τους σπουδαστές. Θα γίνει μια υπέροχη εμπυχώτρια.

Το 1972 θα πάμε να ψάξουμε την οικογένεια του πατέρα της στη Γιουγκοσλαβία. Συναρπαστική ανακάλυψη μιας ταπεινής οικογένειας στην καρδιά της Βοσνίας. Είναι αρκετά ενθουσιασμένη.

Στην αρχή του '72, αρχίζουμε και ο ένας και ο άλλος ψυχανάλυση. Την έσπρωξα πολύ να το κάνει. Ήδη από το τέλος του '70, μετά από μια φρικτή κρίση μεταξύ μας, που κινητοποιήθηκε από τη ζήλια της (σε σχέση με μια πιθανή γυναίκα για μένα, αλλά για την οποία δεν ενδιαφερόμουν καθόλου), δέχτηκα να ξαναζήσουμε μαζί μόνο με την προϋπόθεση ότι θ' αποφάσιζε να κάνει μια ψυχανάλυση. Δέχθηκε να το κάνει. Φυσικά δεν υπήρχε περίπτωση ν' αρχίσει ψυχανάλυση χωρίς να το κάνω κι εγώ.

Το κάνουμε κι οι δύο την ίδια στιγμή, εγώ μ' έναν οπαδό του Λαφόργκ, αρκετά γνωστό, εκείνη με μια γυναίκα φροϊδική-ροζεριανή, καθηγήτρια στη Σχολή.

Αυτή η ψυχανάλυση θα μου αποφέρει πολλά, χωρίς ωστόσο να είναι μια αποκάλυψη για μένα. Δεν δυσκολεύομαι να μιλώ για μένα. Αφήνομαι να γίνει και γίνεται. Δεν ανακαλύπτω τίποτε καινούριο για μένα, αλλά μαθαίνω να μπαίνω βαθιά στην ανάμνηση του εαυτού μου. Αποκτώ την πεποίθηση ότι η ψυχανάλυση είναι στην πραγματικότητα ένα talking cure, όπως έλεγε ο Μπρέγιερ, και όχι όπως το σκέφτεται ο Φρόιντ μια

αρχαιολογική δουλειά, προορισμένη να προμηθεύσει την ανάμνηση. Το φροϊδικό σχήμα της ανάδυσης στην συνείδηση των απωθημένων είναι μύθος. Υπάρχουν βέβαια απωθημένα, αλλά δεν ενεργούν τόσο αυτά (μόνο τα τωρινά συναισθήματα ενεργούν). Το μόνο τους ενδιαφέρον είναι ότι επιτρέπουν μια βουτιά στο παρελθόν και μια καινούρια εμπειρία του παρελθόντος, με τη διαδικασία της αφήγησης που επιτρέπει μια καινούρια επένδυση (συναισθηματική επανεκτίμηση). Με τον ίδιο τρόπο που υπάρχει η art-therapy, η μουσικο-θεραπεία κ.λπ. υπάρχει η θεραπεία με τη διήγηση, το talking(24). Αυτό είναι η ψυχανάλυση.

Από τους πρώτους μήνες αυτής της ψυχανάλυσης η Βάντα αλλάζει θεαματικά. Οι φαντασιώσεις καταδίωξης μετριάζονται. Γίνεται λιγότερο βίαιη.

Δυστυχώς, τα πράγματα στρέφονται εναντίον μου. Ανακαλύπτει ότι μοιάζω με τη μητέρα της. Κατάπληξη για μένα που δεν δέχομαι την παραμικρή σχέση ανάμεσα σ' αυτή την καταδιωκτική και περιτειχισμένη μέσα στη μοναξιά της μητέρα και σε μένα. Δεν έχω καταλάβει ακόμη τι σημαίνει αυτό για κείνην. Ίσως να είναι το ίδιο πράγμα μ' αυτό που η Ρεγκίνα θα εκφράσει χρόνια μετά, ότι μοιάζω δηλαδή σε μερικές πλευρές μ' αυτή τη μητέρα, σαν φιγούρα εξουσίας με την <υψηλή μου θέση", κάτι που την απωθεί. Και το πιο καθαρό πραγματικά αποτέλεσμα, που επισφραγίζει αυτή την υπόθεση, είναι ότι δεν θέλει πια να κάνει έρωτα μαζί μου. Θα πρέπει για μήνες και μήνες να ξαπλώνω δίπλα σε μια γυναίκα εντελώς ψυχρή, που την επιθυμώ και με απωθεί. Φοβερό μαρτύριο που πετώ στα μούτρα των βασανιστών Ανατολής και Δύσης (να υποχρεώνουν έναν άνδρα που επιθυμεί να ξαπλώνει στο κρεβάτι μιας γυναίκας που αρνείται). Ανυπόφορη περίοδος που θα διαρκέσει αισίως μέχρι τον Μάιο - Ιούνιο του 1973, μέχρι δηλαδή το χωρισμό μας.

Γιατί η ψυχανάλυση την έκανε να το ανακαλύψει αυτό; Γιατί αυτή η προβολή, αφού είναι προβολή, δεν είχε φανεί νωρίτερα; Η καλύτερη υπόθεση είναι ότι αυτή η προβολή υπήρχε, αλλά δεν είχε το κουράγιο να το ομολογήσει. Ήταν πολύ εξαρτημένη από μένα για να αναγνωρίσει την ύπαρξη της εναντιωτικής ιδέας. Αντίθετα με τη Ρεγκίνα που δεν είχε δυσκολία να το ομολογήσει (<Θέλεις να με κατέχεις, όπως η μητέρα μου"), αυτή δυσκολευόταν να το κάνει. Η ψυχανάλυση της το επέτρεψε. Η μόνη μου λύση =που ωστόσο δεν την εύχομαι= είναι να πάω σ' άλλες γυναίκες. Μετά από ένα δύσκολο ταξίδι μαζί της στη Σαχάρα, τέλος του '72, ρίχνομαι προς τα εκεί ειλικρινά και αποφασιστικά. Σχέση με μια συνάδελφο δασκάλα που εκδηλώνει σημαντικές σεξουαλικές αναστολές, που κάνουν τα πάντα να σπάσουν, μετά μ' ένα αξιολάτρευτο <κριάρι" ('Εμα είναι τ' όνομά της), με την οποία γνωρίζω μια αληθινή επιτυχία, κάτι δυνατό και σίγουρο που συμβαίνει πριν από τις διακοπές του '73.

Η βλακεία μου είναι τεράστια. Την προηγούμενη των διακοπών του '73, είπα ότι πρέπει πάσα θυσία να πετύχω με τη Βάντα, που είναι η γυναίκα μου και με την οποία είμαι δεμένος. Χωρίζω σχεδόν με την Έμα και φεύγω στην Αβινιόν (στο φεστιβάλ) με τη Βάντα. Ξανακάνουμε έρωτα μαζί.

Η οριστική ρήξη γίνεται τη νύχτα της 14ης Ιουλίου 1973. Η Βάντα δεν υποφέρει ότι κορυφώνομαι. Αισθάνεται αμέσως μια ανεξιχνίαστη ζήλια από

μόνο το γεγονός ότι υπάρχω δυνατά, σα να την εκμηδενίζω την ίδια στιγμή. Η 14η Ιουλίου παρακινεί την έκρηξη. Στη διάρκεια ενός χορού σε μια από τις πλατείες της Αβινιόν, τη βλέπω να εξαφανίζεται. Θα την αναζητήσω, θα την ξαναβρώ και θα γίνει ξανά η φαύλη σύνδεση. Την επομένη με αφήνει και δεν θα την ξαναδώ πια μέχρι το Σεπτέμβριο του '73 όπου και θα αρνηθεί να ξαναπιιάσουμε την κοινή ζωή.

Αυτός ο χωρισμός δεν μου είναι ανυπόφορος. Αντίθετα, είναι για μένα η ευκαιρία να ανακαλύψω μια καινούρια διάσταση του έρωτα, δηλαδή την πολλαπλότητα. Την επομένη του χωρισμού μας φεύγω σ' έναν πύργο στο Γκερ, όπου γίνονται εμπειρίες ομάδων νέου στιλ, βιοενεργειακού τύπου κ.λπ. Θα κάνω εκεί πολλές και επιτυχημένες περιπέτειες που θα μου μάθουν ότι είναι δυνατόν να ζήσω τον έρωτα μέσα στη στιγμή χωρίς να κάνω σχέδια και χωρίς να επενδύω πάρα πολύ. Κύρια ανακάλυψη που μου χρησιμεύει ακόμη σήμερα. Τι θα είχα απογίνει αν δε το είχα ανακαλύψει;

61

Ξανάρχομαι στον πνιγμό. Είναι ένα πρόβλημα που έκανα δώδεκα χρόνια να το ξεπεράσω, όλη τη διάρκεια της περιόδου από το 1960 μέχρι το 1972. Οι γυναίκες με τις οποίες έζησα από τότε ήταν πολύ πιο πειστικές από τη Σαμπίνα. Η Γιουν καταρχήν είχε στο κεφάλι της το παραδοσιακό συζυγικό μοντέλο και ήθελε να μου το επιβάλει. Δεν αισθάνθηκα να πνίγομαι απ' αυτήν. Πέτυχα να την αγαπώ και να δεθώ μαζί της. Θυμάμαι μια συζήτηση στο αυτοκίνητο, γυρνώντας από μια ομάδα. Ο φίλος που οδηγούσε μου λέει: Δεν έχεις ανάγκη να πας μ' άλλες γυναίκες. Κι εγώ απαντάω: 'Όχι, αυτή που έχω μου αρκεί. Η Γιουν μου αρκούσε όσο ήμουν μαζί της και όταν μου παρουσιαζόταν κάτι άλλο που μου ταίριαζε καλύτερα σε κάποιο επίπεδο, παρέμενα με τη Γιουν. Δεν ήθελα άλλωστε να χωρίσουμε. Αυτή είναι που έφυγε στην Αμερική, επωφελούμενη από την ευκαιρία να γυρίσει στη μοναδική χώρα που μπορούσε να ζήσει, καθώς έλεγε.

Η Βάντα γίνεται το χωνευτήριο ανάμεσα στην περίοδο που εξετάζουμε και την περίοδο που ακολουθεί. Χωρίς αμφιβολία είναι γιατί φέρνει στον παροξυσμό της την κτητικότητα που θα ονομάσω <θηλυκή", χωρίς ωστόσο να είναι θύμα με άκαμπτο χαρακτήρα αυτής της αξίας. Γι' ακόμη μια φορά πρόκειται για την τάση της γυναίκας να θέλει να κυριαρχήσει τον άνδρα για οικονομικούς λόγους. Θα ξανάρθω εκεί και θα δείξω ότι αυτή η κυριαρχία είναι αυτή του σκλάβου. Μίλησα άλλωστε ήδη γι' αυτό.

Ας θυμηθούμε τη μορφή που παίρνει ο πνιγμός. Η γυναίκα λέει στον άνδρα: Δεν θα πας αλλού, δεν θα ενδιαφέρεσαι γι' άλλες γυναίκες, δεν θα μ' αφήσεις. Και ο άνδρας αισθάνεται πνιγμένος, εκμηδενισμένος, κατασπαραγμένος γιατί αισθάνεται υποχρεωμένος να υποταχθεί σ' αυτό το διάταγμα. Αυτό σημαίνει δύο πράγματα. Πρώτα δεν θέλει να είναι δεμένος μ' έναν άνθρωπο που δεν επιθυμεί αρκετά, δεύτερον δεν είναι ικανός να πάει σε άλλες. Τα δύο φαινόμενα είναι συναφή. Αν είχε αρκετές επιθυμίες δεν θα αισθανόταν κατασπαραγμένος και αν ήταν πραγματικά ικανός να πάει σ' άλλες δεν θα αισθανόταν πολύ περισσότερο κατασπαραγμένος. Το συναίσθημα συντριβής του προέρχεται από τις ανικανότητές του. Είναι

ανεπαρκής από την πλευρά της επιθυμίας.

Απέκτησα αληθινά την επιθυμία μου σ' αυτή την περίοδο των δώδεκα χρόνων. Αυτό έγινε αργά, προοδευτικά. Η επιθυμία μου έγινε αρκετά δυνατή ώστε να με συνδέσει με τον άνθρωπο που διάλεξα και επίσης για να με εκσφενδονίσει σ' άλλες γυναίκες όταν αυτό γινόταν απαραίτητο. Όταν έγινε φανερό με τη Γιουν ότι η σεξουαλική μας σχέση ήταν ανεπαρκής, ήμουν ικανός να πάω στη Βάντα. Όταν αποδείχθηκε ότι η Βάντα απομακρυνόταν από μένα σεξουαλικά, εξαιτίας των προβολών της, ήμουν ικανός να πάω μ' άλλες και να ξαναφτιάξω τη ζωή μου.

Μπορεί να το βρείτε κυνικό και φοβερά ρεαλιστικό. Δεν πιστεύω ότι είναι έτσι. Εντελώς αντίθετα, προέρχεται από μια ικανότητα να έχω συναισθήματα. Κατά βάθος με τη Σαμπίνα δεν είχα συναισθήματα. Δεν είχα παρά φιλοδοξίες και μια αόριστη νοσταλγία για τις ξανθές γυναίκες ή άλλα παρόμοια πράγματα. Όταν έγινα ικανός να έχω συναισθήματα, έγινα επίσης ικανός για υπερβολικές πράξεις στον έρωτα, όπως να πάω στην Καλιφόρνια να ξεσηκώσω τη Γιουν ή να παντρευτώ τη Βάντα.

Επιβεβαιώνεται έτσι πλήρως η θεωρία ότι έχω σφυρηλατηθεί ως προς τις ορμές μου και έρχεται σε αντίθεση με τη φροϊδική θεωρία. Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, η λίμπιντο δεν έχει δοθεί μια για πάντα ούτε σαν αποθήκη ενέργειας ούτε σαν επένδυση κάποιων αντικειμένων. Και από τις δύο απόψεις δημιουργήθηκε στην πορεία της ιστορίας του ατόμου. Επίσης, η περιοριστική αντίληψη του φροϊδισμού, σύμφωνα με την οποία η λίμπιντο θα ήταν μόνο κάποια ποσότητα ενέργειας δοσμένη από την αρχή, μου φαίνεται λανθασμένη. Είναι καθαρό πραγματικά ότι η ενέργεια, στο ψυχικό πεδίο, είναι αναπόσπαστη με την επικέντρωση στο αντικείμενο. Αν ανακαλύψω μια πράξη που μου ταιριάζει ιδιαίτερα και μ' ευχαριστεί, είμαι ικανός για να την αποτελειώσω να αναπτύξω μια υπερβολική ενέργεια. Αντίθετα, αν μια πράξη δεν μου ταιριάζει και με τραβάει λίγο, την αποτελειώνω μαλθακά και χωρίς ενθουσιασμό, με αδύναμη ενέργεια.

Κι εκεί ακόμη ο Φρόιντ παίρνει μια μηχανιστική θέση, όπως σε όλη τη θεωρητικοποίησή του. Το σχήμα που χρησιμοποιεί είναι αξιόλογο για υλικούς μηχανισμούς. Ένα μοτέρ π.χ. έχει μια δεδομένη ενέργεια, υπολογίσιμη και καθορισμένη από υποκείμενες διαδικασίες και αυτή η ενέργεια μπορεί να εφαρμόζει σ' ένα πλήθος διαφορετικών κινήσεων που πραγματικά δεν έχουν καμία σπουδαιότητα. Υπάρχει αληθινά μετασχηματισμός της ενέργειας. Όλη η φροϊδική θεωρία της μετουσίωσης είναι μια θεωρία του μετασχηματισμού της ενέργειας.

Πώς έφτασα να συγκροτήσω μια επιθυμία πλήρη και ολοκληρωμένη, εντελώς ενήλικη, θα μπορούσα να πω; Με μια συστηματική πρακτική της απιστίας όταν ήμουν με τη Σαμπίνα, δηλαδή μέχρι τη στιγμή που συνάντησα τη Γιουν.

Η απιστία είναι που μ' έκανε ν' αναπτυχθώ. Αν δεν είχα τρέξει συστηματικά στις <ξανθές ομορφιές", αν δεν σύχναζα στις πουτάνες, αν δεν είχα χωρίσει με τη Σαμπίνα το 1960, ποτέ δεν θα είχα γίνει αυτό που είμαι τώρα.

Ένας άνδρας που αισθάνεται να πνίγεται μέσα σε μια σχέση, πρέπει

οπωσδήποτε να ψάξει αλλού, όχι για να βρει μια άλλη γυναίκα, γιατί δεν είναι ικανός γι' αυτό, αλλά για να εμπλουτίσει τις εμπειρίες του και να μπορέσει να αναπτυχθεί. Ίσως να ξαναγυρίσει οριστικά στη γυναίκα του αν αυτή έχει την υπομονή να περιμένει ή ίσως ν' αγαπήσει μια άλλη αν είναι υποχρεωμένος να την αφήσει. Οπωσδήποτε έτσι πηγαίνει προς την ευτυχία και δεν μπορεί να κάνει αλλιώς.

Γενικά, η απιστία που δεν πρέπει να συγχέεται με την αστάθεια ή την ελαφρότητα, γιατί δεν αποκλείει το δέσιμο, συμπληρώνει διάφορες λειτουργίες στην ερωτική ζωή. Άλλες φορές πολύ απλά επιτρέπει ν' αναπτυχθείς κάνοντας εμπειρίες, όπως έγινε με μένα όταν ήμουν με τη Σαμπίνα. Άλλες φορές επιτρέπει να βρεις έναν σύντροφο πιο κατάλληλο, πιο ικανοποιητικό, όπως έγινε όταν πήγα με τη Βάντα. Άλλες φορές, τέλος, επιτρέπει να εμπλουτίσεις τον κόσμο των σχέσεών σου, χωρίς απαραίτητα να εκτιμάς σαν καλύτερους αυτούς ή εκείνους που έχεις έξω από τον σύντροφό σου. Η απιστία στον έρωτα είναι αυτό που εισάγει τη διαδικασία της αλλαγής.

Αφού έχω αποκτήσει μια αυθεντική ικανότητα για επιθυμία γύρω στο 1972 (είμαι σαράντα οκτώ χρόνων), ένα καινούργιο πρόβλημα εμφανίζεται, που έχει ήδη αρχίσει να εκκολάπτεται, αλλά θα πάρει ένα σημαντικό εύρος στη συνέχεια, δηλαδή να ενεργώ έτσι ώστε αυτή η επιθυμία να μη γίνεται πάρα πολύ δυνατή, πολύ έντονη, πολύ κατασπαρακτική. Το πρόβλημα του πολύ, επομένως του μέτρου, της ισορροπίας, θα αντικαταστήσει το πρόβλημα του πολύ λίγο και της ανεπάρκειας. Το άγχος της απώλειας θα αντικαταστήσει το άγχος του πνιγμού.

62

Έχω ήδη μιλήσει για το άγχος της απώλειας και το έχω αναλύσει εκτενώς. Πρέπει να συνεχίσω και ν' αποτελειώσω τη διήγηση της περασμένης μου ζωής ή πρέπει να μείνω εκεί για να μην επαναλαμβάνομαι;

Μάλλον θέλω να παρατείνω τη διήγηση που μόλις έκανα, αναλύοντας πώς η επιθυμία μου συνέχισε να οικοδομείται διά μέσου διαφόρων εμπειριών. Αντί να βλέπω αυτές τις εμπειρίες από την οπτική του άγχους της απώλειας, προτιμώ να τις εξετάζω από την οπτική της ωρίμανσης της επιθυμίας. Είναι μία οπτική ουσιαστική, ας πούμε θετική οπτική, τόσο ενδιαφέρουσα όσο και το άγχος της απώλειας.

Κάτι με σταματάει ωστόσο. Είναι ότι για να πραγματοποιήσω αυτό το σχέδιο, θα είμαι υποχρεωμένος να μιλήσω κάπως λεπτομερώς για τη σεξουαλική μου ζωή, να κάνω μια συγκεκριμένη μετάφραση της ζωής των ενορμήσεών μου. Είναι δύσκολο γιατί είναι απαγορευμένο.

Αντίθετα μ' αυτό που λέει ο Μισέλ Φουκό, δεν υπάρχει τίποτα πιο απαγορευμένο από το να μιλάς για τη σεξουαλική σου ζωή. Στο βιβλίο του Η ιστορία της σεξουαλικότητας υποστηρίζει ότι ο σύγχρονος κόσμος από τον 18ο αιώνα ευθαρρύνει με όλες του τις δυνάμεις τις συζητήσεις και τις διηγήσεις για τη σεξουαλικότητα. Υποστηρίζει ακόμη ότι ο λόγος πάνω σ' αυτό το αντικείμενο είναι πολύ περισσότερο αναπτυγμένος από την πράξη,

που κι αυτή επίσης ενθαρρύνεται. Αντιτίθεται με κάθε τρόπο στην ιδέα ότι η σεξουαλική καταστολή θα αυξηθεί από το 18ο αιώνα, όπως υποστηρίζουν οι ιστορικοί (Αριέ, Βαν Ούσελ(25) κ.λπ.).

Δεν υπάρχει τίποτα πιο λαυθασμένο. Μια θέση τόσο παράλογη και προφανώς γεμάτη από υστεροβουλίες που θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να εξετάσουμε. Βέβαια υπάρχουν από το 18ο αιώνα πολλοί λόγοι που προφέρονται πάνω στη σεξουαλικότητα, κάποιιοι που προέρχονται από θρησκευτικούς ή πολιτικούς υπεύθυνους που γενικά έχουν σκοπό να την καταδικάσουν, και άλλοι που προέρχονται από συγγραφείς που έχουν πολλά προβλήματα εξαιτίας αυτού (Λα Φοντέν, Σαντ, Ντιντερό, Βερλέν κ.ά.).

Αλλά πέρα από το ότι αυτά τα φαινόμενα δεν είναι περισσότερα απ' αυτά των προηγούμενων εποχών, γενικά δεν πλησιάζουν την ίδια τη σεξουαλικότητα, εννοώ τη σωματική πραγματικότητα που παίζει ειδικό ρόλο στη σεξουαλικότητα. Μένουν στα εξωτερικά. Γυρίζουν γύρω-γύρω. Ακόμη και ο Καζανόβας, αν και αρκετά σαφής, δεν μιλάει καθόλου για τις στιγμές που γοητεύει. Προβαίνουμε σ' αυτό το πεδίο περισσότερο με υπαινιγμούς, υπονοούμενα, αστεϊσμούς παρά με καθαρότητα. Τι θα ήταν ένα βιβλίο για τη γαστρονομία στο οποίο δεν θα γινόταν λόγος για τα ίδια τα φαγητά και τη σύνθεσή τους;

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια εναλλακτικότητα. 'Η μιλάμε για τη σεξουαλικότητά μας με προσωπικό τρόπο όπου δεν μπορούμε να είμαστε πολύ σαφείς από φόβο μη περάσουμε για ναρκισσιστές και προκλητικοί επιδειξίες, ή μιλάμε για τη σεξουαλικότητα με ακρίβεια και σαφήνεια, αλλά πρέπει να το κάνουμε μ' ένα τρόπο επιστημονικό, αντικειμενικό, κυρίως όχι προσωπικό. Είναι εντούτοις καταπληκτικό που άτομα σαν τον Κραφτ-Έμπινγκ, Φρόιντ, Κίνσεϊ, Κιτ κ.λπ., που έχουν γράψει ολόκληρα βιβλία για τη σεξουαλικότητα, δεν μας έχουν μιλήσει ποτέ για τη δική τους, παρόλο που τη γνωρίζουν καλά και θα μπορούσαν να την είχαν κάνει ένα θαυμάσιο αντικείμενο μελέτης. Γιατί αυτός ο πέπλος πάνω στους εαυτούς τους, με τέτοια συστηματικότητα, χωρίς ν' ανασηκωθεί ποτέ ούτε μια άκρη του; Είναι γιατί ξέρουν πολύ καλά ότι υπάρχει απαγόρευση σ' αυτό το πεδίο και ότι δεν πρέπει να παραβιαστεί. Αν μιλάς για τον εαυτό σου, παίρνεις το γάντι, κι όταν δεν θέλεις να πάρεις το γάντι, τότε μιλάς για τους άλλους. Οποσδήποτε δεν πλησιάζουν αληθινά τη σεξουαλικότητα, την οποία δεν μπορούμε να γνωρίσουμε παρά προσωπικά, έχοντας σα δεδομένο τον κρυφό και μυστηριώδη χαρακτήρα της.

Και όλα αυτά για να πω ότι διστάζω να μιλήσω για τη σεξουαλικότητά μου, κάτι ωστόσο που μου φαίνεται αναπόφευκτο.

Ας τοποθετήσουμε πρώτα το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ωριμάσω, δηλαδή τις διάφορες εμπειρίες που θα εκτυλιχθούν από το χωρισμό μου με τη Βάντα το 1973.

'Όπως είπα ήδη, μια καινούρια περίοδος δώδεκα ετών ανοίγεται για μένα το 1972, όταν η Βάντα απομακρύνεται από μένα και με υποχρεώνει έτσι να πάω σ' άλλες γυναίκες.

Αυτή η περίοδος αρχίζει με τη Βάντα που είναι ο σταθμός ανάμεσα στις δύο περιόδους. Αρχίζει ακριβώς με το γάμο μου μαζί της (Δεκέμβριος του 1971). Αυτός ο γάμος σημαίνει μέχρι πού είμαι έτοιμος να πάω με μια γυναίκα που αγαπώ. Σημαίνει την ικανότητά μου στον έρωτα, η οποία θα είναι το πρόβλημα που θα έχω να λύσω στο εξής. Το ξαναλέω ακόμη μια φορά, δεν θα είναι το πρόβλημα της αστάθειας και της ελαφρότητας αλλά το πρόβλημα της υπερεπένδυσης ή ακόμη του άγχους απώλειας.

Η υπερεπένδυση, καθώς φαίνεται, κάνει τα πάντα να σπάσουν. Είναι αιτία χωρισμού, γιατί προξενεί τον πνιγμό του άλλου. Μετά τη χρονιά του 1971, στην πορεία της οποίας αισθάνομαι εγκαταλειμμένος και κλείνομαι στο γάμο, έρχεται η χρονιά του 1972, όπου προαναγγέλλεται ο χωρισμός, και η χρονιά του 1973 όπου συμβαίνει ο χωρισμός.

Στην αρχή του 1973 ξαναβρίσκομαι μόνος. Ζητώ από τη Βάντα να ξαναρχίσουμε την κοινή μας ζωή κι εκείνη αρνείται. Ατυχής απόπειρα να ξαναγυρίσω στην Έμα που είναι προσβλημένη από την απόρριψή μου και έτοιμη να μείνει μ' έναν άνδρα. Θα παίξει ωστόσο ουσιαστικό ρόλο στη λύση των προβλημάτων μου την επόμενη χρονιά.

Τον Οκτώβριο του 1973 δοκιμάζω να γοητεύσω τη Μαρίζα, που είναι μία συνάδελφός μου στη Σχολή, και το πράγμα προχωράει. Η Μαρίζα θα είναι μια από τις μεγάλες μου ερωτικές εμπειρίες.

63

Η Μαρίζα εγκαινιάζει ένα σχήμα που θα γίνει σταθερό την περίοδο που αρχίζει από το 1972 και έχει ήδη ξεκινήσει με την Έμα και αυτές που έχουν προηγηθεί του 1973. Οι περισσότερες γυναίκες με τις οποίες θα έχω σχέσεις θα είναι γυναίκες ήδη γνωστές μου από καιρό, μερικές από χρόνια, μερικές φορές πολύ φίλες που δεν είχα σεξουαλικές σχέσεις μαζί τους μέχρι τώρα, οπωσδήποτε όχι καινούριες ή άγνωστες γυναίκες. Αυτό το φαινόμενο θα τονιστεί με την πάροδο του χρόνου. Πρόσφατα ξαναβρήκα την Μπριτ που είχα να τη δω δέκα οκτώ χρόνια και έχω κάνει έρωτα με πολλές γυναίκες τις οποίες συναναστρεφόμουν και συχνά επιθυμούσα, αλλά δεν έκανα τίποτε μαζί τους για πέντε ή έξι χρόνια.

Είναι σημαντικό αυτό. Αποκαλύπτει τον καινούριο μου τρόπο να πλησιάζω τον έρωτα, όχι με την κλειστή και άκαμπτη συνταγή του κεραυνοβόλου έρωτα, αλλά μ' ένα τρόπο ανοιχτό, παίρνοντας υπόψη τις συμφωνίες και τις αρμονίες που υπάρχουν από αλλού, έξω από το σεξουαλικό πεδίο. Σημαίνει αυτό ότι είμαι ικανός να βρω ερωτικό ενδιαφέρον σε μια γυναίκα που μ' ευχαριστεί αλλιώς, με την προσωπικότητά της και το πνεύμα της. Δεν προσηλώνομαι πια σε κάποια προνομιούχα ερεθίσματα, που καθόριζαν όλη μου τη συμπεριφορά. Τα ερεθίσματα που με κάνουν να αντιδρώ είναι πολλά και διαφοροποιημένα, ώστε να μπορώ να μπορώ να προσαρμόζομαι στο πρόσωπο που είναι απέναντί μου και να μπορώ να αισθάνομαι έλξη γι' αυτό.

Η Μαρίζα είναι μια από τις συναδέλφους μου στη Σχολή. Όχι μια απόμακρη συνάδελφος, αλλά αντίθετα αρκετά κοντινή, που ανήκει στο ίδιο τμήμα με μένα και την βλέπω πολλές φορές την εβδομάδα. Δεν την είχα κοιτάξει ποτέ

με ερωτικά μάτια. Το μόνο που θα μπορούσα να πω γι' αυτήν είναι ότι δεν μου είναι δυσάρεστη. Παράξενη διαδρομή, μυστηριώδης, που δεν υπάρχει μόνο στο ερωτικό πεδίο. Ένα πράγμα που το βλέπουμε κάθε μέρα, πολλές φορές τη μέρα, μπορούμε κάλλιστα να μην το παρατηρούμε. Κάποτε συνειδητοποίησα ότι συμβαίνει αυτό στους ανθρώπους, όταν τους ζήτησα να γράψουν με σωστή ορθογραφία το όνομα Κρουστέφ, που το έβλεπαν συνέχεια στις εφημερίδες. Τώρα χρησιμοποιώ το Μιτεράν. Λίγοι άνθρωποι πετυχαίνουν να γράψουν με άσογη ορθογραφία τ' όνομά του, ενώ το βλέπουν συνέχεια γραμμένο.

Δεν μου ήταν δυσάρεστη. Τι σημαίνει αυτό; Ξαναβλέπω το ζωντανό της βάδισμα, ετοιμόλογη, τα ξανθά αλύγιστα μαλλιά της, τα πάντα μαύρα κολλητά ρούχα της, την κοφτερή, γρήγορη, χωρίς στρογγυλότητα πλευρά της. Ένας τοξότης με μια ελαφριά στρατιωτική πλευρά. Το είδος <μικρός στρατιώτης", όπως πολλοί τοξότες. Είχα ήδη δοκιμάσει να την ψαρέψω, αλλά ντροπαλά, χωρίς σιγουριά. Ήμουν επικεντρωμένος στη Βάντα και δεν ήμουν αληθινά διαθέσιμος.

Έρχεται μια στιγμή που βλέπεις ένα πρόσωπο μ' άλλα μάτια. Τι σημαίνει μ' άλλα μάτια; Μου συνέβη πέντε φορές μέσα σε πέντε-έξι χρόνια, από τότε που επιχειρήσα αυτή την απότομη στροφή στη συναισθηματική μου ζωή.

Πολλές γυναίκες μ' έχουν εμπνεύσει σε σωματικές ομάδες, κατά προτίμηση γυμνίστριες. Ξαφνικά αποκαλύπτεται μια κρυφή τους πλευρά. Για παράδειγμα, η Μαρίζα (μια άλλη, που γνωρίζω τώρα) έδειξε όλη την αισθαντικότητά της σε μια ομάδα πισίνας, όπου εργαζόμασταν. Δεν της έκανα καμάκι παρά χρόνια μετά, αλλά ήξερα ποια ήταν παρά την εξωτερική της ψυχρότητα. Το ίδιο με τη Μιριάμ, τη μικρή αλγερινο-εβραία, που ήταν τόσο αντιδραστική όσο είναι δυνατόν να είναι κανείς. Περίμενα χρόνια μέχρι να την ρίξω.

Ίσως το σημαντικό να είναι απλώς να <εστιάσεις το βλέμμα σου", να δώσεις την προσοχή σου, όπως λέμε τώρα στη διάλεκτο της εμπύχωσης. Από τη μια στιγμή στην άλλη το πρόσωπο αποκαλύπτεται. Αυτό μπορεί να γίνει σ' έναν εξαιρετικό χώρο, όπως η πισίνα, αλλά μπορεί να γίνει κι αλλού ή αλλιώς. Με τη Μαρίζα έγινε με το βάδισμά της, το στιλ της, που δεν το είχα παρατηρήσει ποτέ όσο στην αρχή της ακαδημαϊκής χρονιάς του 1973-74. Βάδισμα και στιλ πολεμικό, γρήγορο, ζωηρό, σχεδόν ορμητικό, σε αντίθεση με το φιλήδονο σώμα της. Αισθάνθηκα ότι υπήρχε εκεί κάτι ζωντανό. Ξέχασα να μιλήσω για το γέλιο της...

Έχω πειστεί ότι είναι η ίδια διαδικασία μ' αυτή που γίνεται στην τέχνη. Δεν πιστεύω στην υποκειμενικότητα του έργου τέχνης. Πιστεύω, αντίθετα, ότι η ομορφιά είναι αντικειμενική και πρέπει να αποκαλύπτεται σ' όλο τον κόσμο. Αλλά πρέπει να γίνει η αποκάλυψη. Αυτοί που δεν την βλέπουν δεν είναι καθόλου άνθρωποι που έχουν άλλο γούστο (<γούστα και χρώματα"... κ.λπ.), αλλά άνθρωποι που δεν κοιτάζουν. Αν δεν κοιτάζουν είναι γιατί δεν θέλουν ή δεν μπορούν να κοιτάξουν, για παράδειγμα γιατί είναι προκατηλειμμένοι. Όταν ήμουν νέος, πόσοι άνθρωποι δεν γελούσαν με τον Πικάσο, θεωρώντας τον σαν το ζωγράφο που έκανε όλες τις αισθήσεις άνω-κάτω. 'Αρα δεν κοιτούσαν τον Πικάσο. 'Αρα δεν τον έβλεπαν. Τώρα τον κοιτάζουν γιατί δεν

τον φοβούνται πια. Συνήθισαν τις παραμορφώσεις στις οποίες προβάλλει την πραγματικότητα. Και δεν μπορούν παρά να τον θαυμάζουν.

Να είσαι γοητευμένος δεν είναι μικρή υπόθεση. Είναι ίσως τόσο δύσκολο όσο το να γοητεύεις... Είναι ίσως ακόμη πιο δύσκολο. Οι άνθρωποι φαντάζονται ότι έρχεται απ' τον ουρανό και ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτε για τη γοητεία τους. Όχι δεν είναι αλήθεια, μπορούμε να κάνουμε πολλά. Πρέπει κυρίως να δώσουμε την προσοχή μας.

Να δώσεις προσοχή είναι ακόμη πιο απαραίτητο όταν η διαδικασία έχει ξεκινήσει και τα πράγματα αρχίζουν να κινούνται. Όχι μόνο χρειάζεται η απαραίτητη επιμονή, αλλά και η απαραίτητη έρευνα. Πόσοι άνδρες και γυναίκες κοιμούνται μια ή δυο φορές με κάποιον και μετά λένε ότι δεν άξιζε τον κόπο, λες και ο άλλος μπορούσε να φανεί στο άψε σβήσε. Πρέπει να του δοθεί η ευκαιρία να βγάλει αυτό που έχει μέσα του και δεν μπορεί να το βγάλει αμέσως.

Αλλά το να περιμένεις δεν αρκεί. Χρειάζεται μια ενεργητική αναμονή, δηλαδή μια έρευνα. Προϋποτίθεται βέβαια ότι όχι μόνο αφήνεις τον άλλον να κινηθεί αλλά κινείσαι κι εσύ ο ίδιος. Πόσες γυναίκες δεν ανακάλυψα χρόνια μετά την πρώτη μας συνάντηση, γιατί δεν είχα κινητοποιηθεί εγώ ο ίδιος μ' ενθουσιασμό και πάθος. Ξαφνικά όλα ανατρέπονταν. Ανακάλυπτα πράγματα που δεν είχα ποτέ ανακαλύψει, ένα συσχετισμό που δεν είχα ποτέ γνωρίσει και αυτό δεν έφερνε μόνο μια αλλαγή σε μένα αλλά και μια αλλαγή του άλλου.

Με τη Μαρίζα, όπως και μ' όλες τις γυναίκες που θα την ακολουθήσουν, ήταν όλο και καλύτερα. Στην αρχή αρκετά μέτρια, μετά ολοένα και πιο θερμά, ολοένα και πιο αισθησιακά, ολοένα και πιο ευεργετικά. Με το θαυμάσιο αμάλαμα ερωτισμού και κατανόησης. Επίσης το γεγονός ότι ήταν καθηγήτρια μαζί μου στον ίδιο χώρο ήταν ένα ερέθισμα. Μπορούσαμε να μιλάμε για όλα και η συμφωνία μας ήταν μεγάλη. Το έκανε με όλο της το πάθος, με την εκρηκτική πλευρά της... Μιλούσαμε πριν και μετά τον έρωτα. Υπήρχε ευχαρίστηση παντού, τόσο στην καθημερινή ζωή, λόγω της χαρακτηριστικής μας συμφωνίας, όσο και στο κρεβάτι, εξαιτίας του αισθησιασμού, ή στη λεκτική επικοινωνία, λόγω των τάσεων και των θέσεων μας που συνέπιπταν... Ποτέ ίσως δεν είχα αισθανθεί τόση έλξη για μια γυναίκα...

64

Όπως το είπα ήδη, δεν είχα ποτέ τολμήσει όλη την περίοδο που ήμουν με τη Γιουν (δηλαδή μέχρι το 1970) να έχω κάποιες σεξουαλικές πρακτικές που είχα ανακαλύψει με την Μπριτ εφτά ή οχτώ χρόνια πριν (το 1960). Αυτό έγινε αργότερα με τη Βάντα. Η Βάντα ήταν για μένα, απ' αυτή την άποψη, μια απελευθέρωση. Από τότε που τη γνώρισα έκανα μαζί της έρωτα παράφορα.

Ένα σημαντικό πέρασμα επιχειρείται στη σεξουαλικότητά μου το 1971-72, στην πορεία της σχέσης μου με τη Βάντα. Πώς να χαρακτηρίσω αυτή την αλλαγή;

Μπορώ να πω ίσως ότι την προηγούμενη περίοδο, δηλαδή αυτή με τη Γιουν, ολοκλήρωσα την επιθυμία μέσα στην καθημερινή μου ζωή. Όταν ήμουν με τη Σαμπίνα, είχα βέβαια ερωτικο-σεξουαλικές επιθυμίες, αλλά αυτές ή ήταν αληθινές επιθυμίες που απευθύνονταν γενικά σε εξωτερικά πρόσωπα (γυναίκες που ονειρευόμουν, γυναίκες που συναντούσα κ.λπ.) ή δεν ήταν αληθινές επιθυμίες, απαιτούσαν δηλαδή ένα προηγούμενο πλησίασμα και σ' αυτή την περίπτωση απευθύνονταν στη Σαμπίνα. Μ' άλλα λόγια, στη σχέση μου με τη Σαμπίνα προσεγγιζόμασταν για να κάνουμε έρωτα, αλλά κάναμε έρωτα γιατί είχαμε προσεγγιστεί. Το γεγονός ότι βρισκόμασταν μαζί στο κρεβάτι κινητοποιούσε την επιθυμία. Αλλά αυτή δεν προϋπήρχε. Πολύ συχνά η επιθυμία μου γεννιόταν την ώρα που κοιμόμουν.

Είναι βέβαια το σχήμα που γνωρίζουν πολλά ζευγάρια, κατά το οποίο η επιθυμία δεν υπάρχει σαν μια λανθάνουσα πραγματικότητα που ζητάει να εκφραστεί αλλά απαιτεί τις κατάλληλες συνθήκες για να αναφανεί: ψυχική επαφή με τον άλλο, εξωτερικά ερεθίσματα κ.λπ.

Σημαίνει επίσης ότι με τη Σαμπίνα σπάνια αποφασίζαμε να κάνουμε έρωτα. Το κάναμε, αλλά χωρίς να το αποφασίζουμε, επειδή οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές, γιατί ήμασταν στο κρεβάτι.

Ένα σημαντικό βήμα έγινε με τη Γιουν. Μπορούσαμε ν' αποφασίσουμε να κάνουμε έρωτα. Υπήρχαν αιτήματα κι απ' τα δύο μέρη. Τη μια ή την άλλη στιγμή ο ένας από τους δύο πρότεινε να πάμε στο κρεβάτι και ξέραμε καλά τι σημαίνει αυτό.

Όταν κάναμε έρωτα δεν υπήρχε πολύ λεπτότητα. Δεν διέφερε πολύ απ' αυτό που κάναμε με τη Σαμπίνα. Εκτός ίσως από το ότι υπήρχαν περισσότερες φαντασιώσεις και επίσης περισσότερες αναπαραστάσεις. Με τη Σαμπίνα ο έρωτας ήταν μια λειτουργία. Λειτουργούσα καλά, πολύ καλά, κάτι που σημαίνει ότι ο έρωτας περιοριζόταν ακριβώς στη στιγμή και στο χώρο που γινόταν. Πριν δεν υπήρχε τίποτε, μετά δεν υπήρχε τίποτε και ο κόσμος δεν ήταν παρών σ' αυτή την πράξη. Γι' αυτό δεν τη θυμάμαι πια. Δεν θυμόμαστε παρά αυτό που πλημμυρίζει την παρούσα στιγμή.

Για να πω την αλήθεια, όχι τόσο με τη Γιουν όσο με τη Σαμπίνα δεν γνώριζα τον εαυτό μου και τον άλλο. Δεν ήξερα αληθινά τι αισθανόταν ο σύντροφός μου και ακόμη περισσότερο δεν ήξερα τι εγώ αισθανόμουν. Αγνοούσα από πού ερχόταν η ευχαρίστησή μου. Ερχόταν, αυτό είναι σίγουρο, και δεν ήταν πολύ μεγάλη. Ήταν καλή, τίποτε περισσότερο, δεν ήταν θεϊκή.

Με τη Βάντα θ' αρχίσω να γνωρίζω το σύντροφό μου και τον εαυτό μου. Γνωρίζω το σύντροφό μου σημαίνει να ξέρω πώς αντιδρά, τι αισθάνεται, κάτι που εμπλέκει την ομιλία. Ο λόγος ενσωματώνεται στον έρωτα σαν ένα απαραίτητο συστατικό. Γνωρίζω τον εαυτό μου σημαίνει δύο πράγματα. Από τη μια να ξέρω τι αισθάνομαι όταν αγγίζω το σύντροφό μου, να γνωρίζω τους πιο ευχάριστους τρόπους να τον πλησιάσω, που είναι μια κατάσταση που από μόνη της περιέχει ευχαρίστηση. Από την άλλη να ξέρω τι αισθάνομαι εγώ όταν εκείνη με πλησιάζει και να μου αρέσει να μ' αγγίζει, που είναι επίσης μια κατάσταση που από μόνη της περιέχει ευχαρίστηση. Ο έρωτας που μέχρι τότε ήταν για μένα ένα ενωτικό σφιχταγκάλισμα, γίνεται

μια ανταλλαγή. Δίνω κάτι στον άλλο και δίνουντάς του δίνω και στον εαυτό μου. Ο άλλος μου δίνει κάτι και δίνουντάς μου δίνει και στον εαυτό του. Αυτό που δίνει κάποιος δεν είναι οτιδήποτε. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στη μια ή την άλλη χειρονομία. Ο έρωτας γίνεται μια επιστήμη, μια τέχνη και καταλήγει σε μια ευχαρίστηση που δεν έχει τίποτε κοινό μ' αυτό που αισθανόμουν προηγουμένως.

Φυσικά αυτή η ανακάλυψη του έρωτα σαν ανταλλαγή δεν έγινε μονομιάς. Άρχισε με τη Βάντα, αλλά ήταν μόνο η αρχή. Μαζί της είχα την εντύπωση ότι για πρώτη φορά τόλμησα να ενσωματώσω καινούριες πρακτικές στη σεξουαλική μου ζωή. Για την ακρίβεια τόλμησα μ' ένα συνηθισμένο τρόπο, να της ρουφήξω το σεξ, να ρουφήξω το σώμα της, να κάνω καινούρια πράγματα εκτός από τα μηχανικά χάρδια και τη διείσδυση. Ωστόσο το έκανα χωρίς να ξέρω ακριβώς τι συνέβαινε. Ρουφούσα για να ρουφήξω. Δεν ήταν αμοιβαίο και δεν ήξερα τι αισθανόταν στ' αλήθεια.

Κυρίως με τη Βάντα _ είναι μάλλον ουσιώδες _ τολμήσαμε ν' αφήσουμε να αναδυθούν οι επιθυμίες μας οποιαδήποτε στιγμή. Συχνά μετά το γεύμα ή στη διάρκεια της ημέρας, ο ένας από τους δύο εξέφραζε την επιθυμία του. Περνούσε τη γλώσσα πάνω από τα χείλη της με μια εκστατική έκφραση, που σήμαινε <σε θέλω". Και ήμουν διαθέσιμος στην επιθυμία της, πάντα διαθέσιμος. Έπαιρνε συχνά την πρωτοβουλία.

65

Η αληθινή ανακάλυψη του σώματος και των πηγών ευχαρίστησης άρχισαν αληθινά με τη Μαρίζα. Αυτή είναι που μ' έκανε να κάνω το πιο σημαντικό άλμα.

Είναι δύσκολο να εκφράσω σε τι συνίσταται αυτή η ανακάλυψη. Η καλύτερη εικόνα που μπορούμε να πάρουμε είναι η εικόνα μιας χώρας. Συναντήσαμε το <'Ασμα Ασμάτων"(26). Το σώμα του άλλου γίνεται για σας μια χώρα, που την περιδιαβαίνεις και έχει διάφορες χάρες. Δεν αισθάνεσαι το ίδιο πράγμα παντού. Υπάρχουν τόποι σ' αυτό το σώμα που έχουν κάποια γεύση και άλλοι που έχουν μια άλλη γεύση. Οι ώμοι, τα στήθη, οι ρόγες, η λεκάνη, η ζώνη της πυέλου, ο αφαλός, η βάση της κοιλιάς, το όρος της Αφροδίτης, οι μηροί, τα γόνατα, οι γάμπες, τα πόδια, το πρόσωπο, το κεφάλι κ.λπ. είναι ειδικοί τόποι, όπου δεν κάνεις τον ίδιο τύπο εμπειρίας ή δεν δίνουν τον ίδιο τύπο ευχαρίστησης.

Θυμάμαι ότι η διαδρομή του κώλου της, από το εφηβαίο μέχρι πάνω από τη γραμμή των πισινών, περνώντας από την κλειτορίδα, το κλειτοριδικό δαχτυλίδι, το αιδοίο, τον πρωκτό κ.λπ., ήταν για μένα ένα ταξίδι κατά τη διάρκεια του οποίου ανακάλυπτα χίλιους θησαυρούς, χίλιες τέρψεις. Είναι ο <κήπος των τέρψεων" των Αράβων. Έλεγα στον εαυτό μου: <Νιώστε αυτό το μικρό λοφάκι, νιώσε αυτή την οπή, νιώσε αυτό που υπάρχει γύρω από την οπή, τραβώντας τα δάχτυλά σου απαλά για να προκαλέσει ένα ελαφρό χαλάρωμα του ελαστικού ιστού. Μόνο αργότερα με τη Ρεγκίνα ανακάλυψα αυτό το υπέροχο μέρος, την κορυφή, δηλαδή τη ζώνη ανάμεσα στον κόλπο και τον πρωκτό, που είναι μέρος του κλειτοριδικού συστήματος. Διαβάζοντας πρόσφατα Asle Montagu (Το δέρμα και η αφή)(27) έμαθα ότι

μερικά ζώα πρέπει η μητέρα τους να τα χαϊδεύει σ' αυτή την περιοχή από τη γέννησή τους με τον κίνδυνο να πεθάνουν. Ζώνη όπου η επαφή είναι ιδιαίτερα λεπτή, εύθραυστη. Είναι δύσκολο να τα διηγηθείς αυτά με λέξεις.

Φυσικά δεν είναι μόνο τα ελαφριά αγγίγματα. Μπορεί αντίθετα να είναι έντονες επαφές, επαναλαμβανόμενες, ακούραστες, για παράδειγμα του χεριού πάνω στην πλάτη, ζώνη επίσης προνομιούχα, όπου η πλάτη τρέχει μέσα στο χέρι σας σαν μια μεγάλη επίπεδη επιφάνεια, λεία και αρμονική. Στην πραγματικότητα πρόκειται κυρίως για μια ανακάλυψη πάνω στο σώμα του άλλου, όπου ανακαλύπτεις ότι οι κινήσεις μπορούν να υποταχθούν, να συνδυαστούν επιδέξια, ν' ανταποκριθούν.

Παραδόξως, σαν μια αρμονία που προϋπήρχε, οι κινήσεις που κάνεις μ' ευχαρίστηση στο σώμα του άλλου του φέρνουν επίσης ευχαρίστηση. Αλλά δεν φέρνουν ευχαρίστηση στον άλλο παρά μόνο αν το κάνουν σ' εσάς τους ίδιους. Όλες οι κινήσεις που γίνονται μηχανικά, αφηρημένα ή επειδή πρέπει δεν προκαλούν τίποτε. Δίνεις τελικά στον άλλο αυτό που δίνεις στον ίδιο σου τον εαυτό. Οι ιδέες του εγωισμού και του αλτρουισμού δεν έχουν χώρο εδώ. Δεν πρόκειται να <κάνεις καλό" στο σύντροφο, όπως στην κινησιοθεραπεία, αλλά πρώτα απ' όλα να κάνεις καλό στον εαυτό σου. Δεν είναι δουλειά αλλά απόλαυση, το πολύ-πολύ μια έρευνα.

Είναι μια βασική αρχή που εφαρμόζεται σε μερικούς τύπους κινέζικου μασάζ, που θα την ανακαλύψω, σχηματοποιήσω, συστηματοποιήσω αργότερα, όταν διαδόθηκε το <σχεσιακό μασάζ", παραλλαγή του <καλιφορνέζικου μασάζ" που ανακαλύφθηκε από τους Αμερικάνους(28). Η αρχή της <σωματικής επικοινωνίας", σύμφωνα με την οποία κάθε φυγόκεντρη κίνηση προς τον άλλο είναι συγχρόνως μια κεντρομόλος κίνηση προς τον ίδιο τον εαυτό μας, θα αποτελέσει τη βάση του μασάζ που θα δοκιμάσω να μεταδώσω στους συμμετέχοντες στις ομάδες τις λεγόμενες σωματικές.

Για να ξαναγυρίσω στη Μαρίζα, αυτά είναι που ανακάλυψα μαζί της. Το σώμα της μιλούσε, κάτι που δεν είχε συμβεί προηγουμένως με άλλες γυναίκες (εκτός από την Μπριτ το 1960). Το σώμα της γινόταν κάτι άλλο από ένα αντικείμενο για να τ' αρπάξεις ή να το σφιχταγκαλιάσεις. Άρχισε να είναι μια χώρα, η χώρα της θύμησης, η χώρα που έχει κανείς τη θύμησή της. Πραγματικά τη θυμάμαι, ενώ δεν θυμάμαι αληθινά το σώμα της Βάντας, της Γιουν κ.λπ. Θα μου πείτε ότι μιλάω πολύ για το σώμα της και όχι για το δικό μου. Είναι αλήθεια αυτό, γιατί με τη Μαρίζα βρισκόμουν ακόμη στην κλασική σχέση άνδρα γυναίκας, όπου ο άνδρας είναι ενεργητικός και η γυναίκα περισσότερο δεκτική. Θα μου πάρει χρόνια να σπάσω αυτό το σχήμα και θα χρειαστεί συστηματική εμπειρία πάνω στο καλιφορνέζικο μασάζ (που θα γίνει <σχεσιακό" στη συνέχεια) για να το κατορθώσω. Θα χρειαστεί να δοκιμάσω ευρέως και για πολύ καιρό να δέχομαι, να είμαι δέκτης, για ν' ανακαλύψω ότι αυτό όχι μόνο φέρνει μια ανώτερη ευχαρίστηση (για μένα) απ' αυτόν που το κάνει αλλά επί σης κι έναν οργασμό μιας άλλης ποιότητας.

Ωστόσο η Μαρίζα, καθώς είναι μια δυναμική και ενεργητική γυναίκα, δεν σταματούσενα κάνει πολύ πετυχημένες απόπειρες να με καθοδηγεί. Μαζί της άρχισα να κάνω συστηματικά πράξη τη στάση που βρίσκεται η γυναίκα

πάνω στον άνδρα, καβάλα, κατακτητής και θριαμβευτής. Είχα μερικές φορές φαντασιώσεις ότι γινόμουν εγώ ο ίδιος γυναίκα και μου προκαλούσαν ανείπωτη ευχαρίστηση. Με ανακάλυπτε. Θυμάμαι μια φορά που ανακάλυψε το σύστημα του αχθοφόρου του πέους που βρίσκεται στη βάση της, που θα βρει ωραίο.

Δεν με ρουφούσε (θέλω να πω στο σεξ). Είπα ήδη ότι αυτή την πρακτική, εξαιρετικά ευεργετική, την κρατούσα πάντα για τις πουτάνες. Όχι γιατί κρατούσα το δικαίωμα να κάνω μόνο μαζί τους αυτή την πράξη, αλλά γιατί οι άλλες γυναίκες το έκανα λίγο, το έκαναν άσχημα ή δεν το έκαναν καθόλου. Ειλικρινά δεν έχω ποτέ συναντήσει γυναίκες που όταν μου το έκαναν να αισθάνονται την ίδια ευχαρίστηση που έπαιρνα εγώ όταν τους έκαναν το αντίστοιχο. Εκτός ίσως επεισοδιακά, αλλά όχι γενικά. Οι πουτάνες, το είπα, είναι σπασιαλίστριες τσιμπουκλούδες. Χρησιμοποιώ θεληματικά αυτή την έκφραση που θεωρείται χυδαία, για να επισημάνω ότι αυτή η πράξη δεν έχει ακόμη ενσωματωθεί καλά στο σύστημα ευχαρίστησης από κοινού.

66

Υποσχέθηκα να μιλήσω όσο γίνεται λιγότερο για τις αρνητικές πλευρές των ερωτικών μου σχέσεων που ξεκινούν από το 1972, δηλαδή για το άγχος απώλειας για το οποίο έχω άφθονη πείρα. Πρέπει ωστόσο να πω πώς τέλειωσε η σχέση μου με τη Μαρίζα.

Όλο τον καιρό που με συναντούσε, δηλαδή έξι μήνες, κρατούσε σχέσεις με τον παλιό της φίλο που τον γνώριζε από χρόνια, έναν άνδρα της ηλικίας της, που ήταν ένας αξιόπαινος Γερμανός γιατρός. Περνούσε δηλαδή μεγάλες περιόδους μαζί του. Για μένα ήταν σαν να μου ξέσκιζαν τα σπλάχνα, όχι ακριβώς από ζήλεια αλλά από τη στέρηση.

Τον Απρίλιο του '74 δεν μπορεί να υποφέρει άλλο να σέρνεται ανάμεσα σ' αυτές τις δύο σχέσεις και διακόπτει μαζί του, δηλώνοντας καθαρά την προτίμησή της σε μένα. Η ρήξη διαρκεί δέκα μέρες. Δέκα μέρες μετά μη μπορώντας να κρατήσει άλλο του τηλεφωνεί και διακόπτει μαζί μου. Κρατάμε σχέσεις αλλά χωρίς φυσική επαφή.

Τον Ιούλιο μου ανακοινώνει ότι θα τον παντρευτεί και τον Αύγουστο το κάνει. Η σύγχυσή μου φτάνει μέχρι τον παροξυσμό. Για να βοηθηθώ ν' αντέξω το χτύπημα, αποφασίζω να διηγηθώ όλα τα γεγονότα, όλο μου το βίωμα, όλη μου την εμπειρία σε μια καθημερινή εφημερίδα μισο-προσωπική μισο-θεωρητική που θα κρατήσω για ένα χρόνο. Την είχα ήδη ξεκινήσει αλλά όχι τόσο συστηματικά. Θα γράψω εκατοντάδες σελίδες(29), αφιερωμένες εν μέρει στο να καταλάβω αυτό το γεγονός, που παραμένει ακόμη και σήμερα για ένα μεγάλο μέρος ακατανόητο. Μια υπόθεση είναι ότι ένας καλός Τοξότης βρίσκεται ανάμεσα στην ευχαρίστηση και στην ανάγκη να ασφαλίσει το μέλλον του. Πηγαίνει άλλωστε πιο μακριά από την απλή επιθυμία της ασφάλειας. Ήταν ένας μεγάλος αλκοολικός και εκείνη τον είχε κυριολεκτικά σώσει από την καταστροφή.

Την ξαναβλέπω τακτικά το Φθινόπωρο του '74. Τον Ιανουάριο του '75

αποφασίζει να φύγει στη Γερμανία να τον συναντήσει, θέλοντας όμως να διατηρήσει σχέσεις μαζί μου. Είναι ακριβώς αυτό που δεν θέλω. Αποφασίζω να τελειώσω οριστικά μαζί της κι έτσι θα γίνει. Είναι δύσκολο να με κάνει ν' αλλάξω την απόφασή μου. Μου έγραψε πριν λίγο καιρό λέγοντάς μου ότι είναι έτοιμη να χωρίσει. Πέντε χρόνια μετά. Μου είχε πει: Θα μείνω μαζί του πέντε χρόνια.

Το Φθινόπωρο του '74, επίσης, συναντώ την Ελιάνα, Τοξότης κι αυτή, γεννημένη τον ίδιο χρόνο και την ίδια μέρα με τη Μαρίζα (θα το μάθω αργότερα). Μου τη συστήνει η Έμα, που με προσκαλεί τακτικά στο σπίτι της και επιμένει να τη συναντήσω. Για να πω την αλήθεια, απασχολημένος όπως ήμουν με τη Μαρίζα δεν ενδιαφέρομαι πολύ για την Ελιάνα. Αισθάνομαι ότι έχει βλέψεις πάνω μου και ότι δεν παρουσιάζει την ίδια ασφάλεια με τις γυναίκες που συνάντησα το προηγούμενο καλοκαίρι και με είχαν αποστρέψει λίγο από την οδύνη της Μαρίζας.

Η Ελιάνα με θέλει, είναι φανερό, και την απωθώ. Αρνούμαι ν' ανέβω στο σπίτι της όταν τη συνοδεύω με το αυτοκίνητο. Παρ' όλ' αυτά, ερωτοτροπώ μαζί της με την ευκαιρία των γενεθλίων της και αρχίζουμε μια σχέση. Σχέση πολύ χαλαρή. Για ένα μεγάλο διάστημα δεν θα τη βλέπω παρά μία φορά την εβδομάδα και θα κάνω τα πάντα για να την απωθήσω. Μόνο το επόμενο φθινόπωρο, δηλαδή του 1975, είναι που, πιεσμένος απ' αυτήν που θέλει πολύ να ζήσει μαζί μου, δέχομαι, όχι χωρίς κάποιο δισταγμό, να εγκατασταθώ μαζί της. Θα μείνω μαζί της σχεδόν τέσσερα χρόνια μέχρι τον Ιανουάριο του 1979, δηλαδή μέχρι φέτος. Ευτυχισμένη σχέση, ήρεμη, γεμάτη ασφάλεια και φως =θα ξαναμιλήσω γι' αυτή.

Με την Ελιάνα αρχίζει ένα καινούριο σχήμα από την άποψη της συνάντησης με τις γυναίκες. Μέχρι τώρα εγώ ήμουν που καμάκωνα τις γυναίκες, τις διάλεγα και τις κατακτούσα. Ήταν πραγματικά δική μου η εκλογή και η θέληση. Από τώρα και στο εξής ολοένα και περισσότερο αυτές είναι που θα με καμακώνουν και θα με κατακτούν. Έγινε με την Ελιάνα, αλλά επίσης με τη Ρεγκίνα και με πολλές άλλες γυναίκες.

Αν μπορούμε να μιλήσουμε για γοητεία =γιατί όχι;= είναι βέβαιο ότι δεν ασκώ πια τη γοητεία μου με την επιβεβαίωση της θέλησής μου, αλλά με την προσωπικότητά μου. Δεν το λέω για να καυχηθώ, αλλά επειδή θέλω να καταλάβω ένα φαινόμενο στο οποίο συμμετέχουμε όλοι. Αξίζει περισσότερο να γοητεύεις μ' αυτό που είσαι, παρά μ' αυτό που θέλεις. Η επιθυμία, η θέληση, μπορεί να αποτύχουν, το είναι πολύ λιγότερο.

Οποσδήποτε μια επιλογή που επιχειρείται από τη γυναίκα μου φαίνεται πολύ ανώτερη από την επιλογή που επιχειρείται από τον άνδρα. Πρώτα απ' όλα γιατί η επιλογή που γίνεται από τη γυναίκα δεν τραβάει γενικά τον άνδρα, επομένως δεν παίζει σαν καθοριστικό στοιχείο. Δεύτερο και κυρίως επειδή η γυναίκα υπολογίζει γενικά περισσότερο τις βαθιές αξίες του προσώπου, τις στάσεις και τους προσανατολισμούς του, κάτι που δε συμβαίνει με τον άνδρα. Αυτός εστιάζεται περισσότερο σε σεξουαλικά στοιχεία, που είναι βέβαια σημαντικά, αλλά δεν μπορούν να στηρίξουν μια σχέση διαρκείας. Όπως είπα ήδη, η σεξουαλικότητα και απομονωμένη από τα υπόλοιπα πρέπει να είναι αρκετά πλατιά, αρκετά διαφοροποιημένη για να

παίζει ένα ρόλο δεσίματος και βάσης συγκριτικά με άλλους τύπους σχέσεων. Μόνο ο άλλος τύπος σχέσης έχει νόημα να δημιουργήσει μια κοινή ζωή.

Το ιδανικό θα ήταν η γυναίκα να διαλέγει και ο άνδρας ν' αφήνεται να διαλεχτεί, εισχωρώντας σ' ένα σεξουαλικό δέσιμο που δεν υπήρχε στην αρχή. Προφανώς δεν είναι δυνατό αυτό παρά μόνο αν η σεξουαλικότητα υπάρχει από μόνη της, για τον εαυτό της, σαν ανεξάρτητος παράγοντας, γιατί αν δεν είναι έτσι δεν παίζει πια κανένα ρόλο. Δεν γίνεται πια παρά ένα είδος συναισθηματικής διαλέκτου, μια σημαία αγάπης, χάνει δηλαδή όλη τη σημασία της.

Είναι σίγουρο ότι αν η Ελιάννα ή η Ρεγκίνα δεν με είχαν καμακώσει ποτέ δεν θα τις είχα συναναστραφεί. Ακόμη κι όταν στην αρχή απώθησα τα βήματά τους, πήραν το θάρρος να τραβήξουν την προσοχή μου. Τις κοίταξα, τις πρόσεξα και διέκρινα ότι δεν ήταν μόνο ενδιαφέρουσες ως προς την προσωπικότητά τους αλλά και επιθυμητές σεξουαλικά. Αυτό αρκούσε για να δημιουργηθεί ένας δεσμός ανάμεσά μας. Στην αρχή αυτού του βιβλίου είπα ότι η γυναίκα στους σημερινούς ρόλους αρσενικού-θηλυκού έχει περισσότερο την τάση να είναι δέκτης, δηλαδή να έλκει μάλλον παρά να έλκεται, που σημαίνει ότι δεν έχει μεγάλη ανάγκη να εκφράσει αιτήματα. Αυτό αληθεύει μόνο για το σεξουαλικό πεδίο με τις σημερινές συνθήκες. Από μια άλλη άποψη, που εξετάζω τώρα, είναι κύριο να εκφράζει η γυναίκα τις επιθυμίες της και να παίρνει πρωτοβουλίες. Τα πράγματα θα ήταν εκατό φορές καλύτερα.

67

Δεν ξέρω γιατί, αλλά έχω μεγάλη δυσκολία να μιλήσω για τη σχέση μου με την Ελιάννα. Ίσως γιατί ήταν πάντα καλή και αυτό που θυμόμαστε περισσότερο είναι η οδύνη (πουφ). Ίσως μάλλον επειδή σπάζει τα συνηθισμένα μου σχήματα και δεν αναλογεί στη συνηθισμένη ζωή μου. Ίσως επίσης...

Η δεύτερη εξήγηση μου φαίνεται καλύτερη.

Η Ελιάννα ήρθε απροσδόκητα όταν η Μαρίζα απομακρυνόταν από μένα και μπήκε δυνατά στη ζωή μου. Αυτή είναι που αναλογεί καλύτερα σ' έναν τύπο συμπεριφοράς που έχω αποκτήσει εδώ και πολύ καιρό αλλά εδώ ενισχύεται, δηλαδή να επενδύω σεξουαλικά και ερωτικά σε μια γυναίκα που στην αρχή με έλκει κυρίως με την προσωπικότητά της.

Η σεξουαλικότητα υπερίσχυε στη Βάντα και ήταν ασφαλώς το κύριο στοιχείο στη Μαρίζα. Εδώ είναι πολύ σημαντική, αλλά όχι πιο σημαντική από τα υπόλοιπα. Επιπλέον είναι μια σεξουαλικότητα καινούριου τύπου, που θα εντάξω προοδευτικά την οποία δεν έχω ενσωματώσει ακόμη. Η Ελιάννα είναι Εβραία, τουρκοπολωνέζικης καταγωγής, πολύ μελαχρινή, ανατολίτισσα. Γυναίκα χαρεμιού. Στις σεξουαλικές φαντασιώσεις μου μαζί της τη βλέπω ντυμένη σα γυναίκα χαρεμιού. Επίσης, έχει όπως πολλοί Τοξότες ένα σώμα πλούσιο και ηδονικό, αλογίσια οπίσθια (το πράγμα που μ' ερέθισε περισσότερο όταν έκανα έρωτα για πρώτη φορά μαζί της). Έχει, θα μπορούσα να πω, μια σωματική γεναιοδωρία που κάνει αντίθεση με την

κάπως ψυχρή αγνότητα των ξανθών γυναικών που συνηθίζω να συναναστρέφομαι.

Μαζί της θα κάνω την εμπειρία της αισθαντικότητας στη ζωή και επίσης της αισθαντικότητας στο κρεβάτι, ακόμη κι όταν δεν κάνουμε έρωτα. Σημαντικό πράγμα, πολύ κύριο στον ερωτισμό, που ξεπερνάει την απλή τρυφερότητα, δηλαδή η ζεστασιά μιας φυσικής παρουσίας, πάντα παρούσας και διαθέσιμης. Στον πρώτο μου γάμο, το ίδιο με τη Γιουν ή τη Βάντα δεν ήξερα τι ήταν ο έρωτας χωρίς να κάνεις έρωτα. Με τη Γιουν, για παράδειγμα, αφού κάναμε έρωτα γυρνούσα από την άλλη μεριά και της έδειχνα την πλάτη μου όλη τη νύχτα. 'Αλλωστε το είχε συνηθίσει και μου έλεγε και η ίδια turn over(30), Μουμού, και γυρνούσα υπάκουα. Με τη Βάντα επίσης δεν γνώρισα αγκαλιάσματα που μπορούν να κρατήσουν νύχτες ολόκληρες και επιτρέπουν να ωφεληθείς από το σώμα του άλλου ακόμη κι όταν δεν είσαι μέσα του, ακόμη κι όταν για να μιλήσουμε καθαρά δεν κάνεις τίποτε (άλλωστε δεν κοιμόμασταν γυμνοί).

Ποτέ δεν έχω καταλάβει γιατί όλοι οι λαοί, εκτός από τους Γάλλους, προτιμούν τα δίδυμα κρεβάτια, όπου ο καθένας βρίσκεται μόνος του στη μεριά του, όπως τα παιδιά στο παιδικό τους κρεβάτι. Πάντα μου φαινόταν φρικτό. 'Όταν πηγαίνω σε ξενοδοχείο σε μια αγγλοσαξονική χώρα είμαι υποχρεωμένος να ζητάω ένα "french bed"(31) και πρέπει παντού ν' αγωνίζομαι τόσο στη Γερμανία, όσο στην Ιταλία και στην Ισπανία για να έχω ένα μεγάλο κρεβάτι όπου μπορείς να ξεφαντώνεις και όχι ένα είδος μικρού θλιβερού φέρετρου.

Με την Ελιάνα ο έρωτας άρχισε να ξεχειλίζει από τις αυστηρές στιγμές όπου το να κάνεις έρωτα γίνεται φόντου της ζωής, αισθησιακού φόντου. Δίναμε ολόκληρα πρωινά για να κάνουμε έρωτα. Υπήρχε χρόνος, πολύς χρόνος που διαθέταμε στον έρωτα. Χώρος και χρόνος...

Το τρίτο σημαντικό στοιχείο για μια ισορροπημένη σεξουαλική ζωή, από την άποψη της ανακάλυψης του σώματος του άλλου (σαν μια χώρα) ή του δικού σας σώματος (σαν μια δυνατότητα υπνωτικής κατάδυσης), είναι η χρήση του χώρου και του χρόνου ή θα έλεγα του λανθάνοντα έρωτα, που ξεχωρίζει κατά τη γνώμη μου από την τρυφερότητα, ή που είναι ίσως η αληθινή τρυφερότητα όταν την ξεφορτώνεις από τα υποκριτικά της στολίδια. 'Αρχισα έτσι με την Ελιάνα να καταλαβαίνω καλύτερα τη γυναικεία σεξουαλική λειτουργία και να μπορώ να προσαρμόζομαι σ' αυτήν. Για να μιλήσω γι' αυτά τα πράγματα κάνω σαν να πατάω πάνω σ' αυγά. Να, ο σεξολόγος κάνει την εμφάνισή του, θα μου πουν. Ακούω την κατακραυγή από παντού, αλλά λίγο μ' ενδιαφέρει. Οποσδήποτε έχουμε το δικαίωμα να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε και αρνούμαι ν' αφεθώ να περιοριστώ δεν ξέρω από ποιον σκοταδισμό, με την πρόφαση ότι δεν πρέπει να παίζω τον καθηγητή και τον ειδικό. Οι καθηγητές και οι ειδικοί μας έχουν στ' αλήθεια πολύ τραυματίσει ώστε να φθάνουμε σε παρόμοιες καταστάσεις που οδηγούν κατευθείαν στο μεσαίωνα. Η Ελιάνα, όπως η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών (70% περίπου, σύμφωνα με τις γαλλικές και αμερικάνικες στατιστικές), σπάνια έφτανε σε οργασμό με τη διείσδυση. Είναι αλήθεια ότι τώρα έχει αλλάξει και αντιδρά διαφορετικά με το σημερινό της φίλο. 'Όταν ήταν μαζί μου έπρεπε να διεξάγω εκτεταμένους χειρισμούς για να μπορέσει να χύνει και το έκανε

άγρια, με θόρυβο. Όπως πολλές γυναίκες που γνώρισα οι οργανισμοί της συνοδεύονταν από χαρακτηριστικές αντιδράσεις άγχους (<Όχι, όχι", φωνές, κλάματα κ.λπ.). Προσπάθησα πολύ καιρό να καταλάβω τη σημασία τους. Μια φίλη που έφθανε στον παροξυσμό αυτού του είδους αντίδρασης (σε σημείο που ήταν αδύνατο να κάνω έρωτα μαζί της σε ξενοδοχείο), με διαφώτισε λέγοντάς μου ότι αισθανόταν ευχαρίστηση σ' αυτό το είδος έκρηξης που την απελευθέρωνε, την ελάφραινε επιτρέποντάς της να εκφραστεί. Μπορούμε να σκεφτούμε την έννοια της <πρωτογενούς κραυγής" με την οποία καίμε τους λαιμούς μας στην ψυχοθεραπεία τώρα, και για την οποία μας λέει ο Janow(32) ότι αναλογεί σε μια αναγκαιότητα να εκμηδενίσουμε την αρχική απώθηση (σαν καλός φρούιδιστής που είναι). Πιστεύω περισσότερο ότι πρόκειται για μια προνομιούχα μορφή εκφραστικής και επικοινωνιακής παραγωγής που στηρίζεται, όπως είναι φυσικό, σ' ένα άγχος που υπάρχει αλλά το υπερβαίνει και του δίνει μια διαφορετική έννοια.

Πολύ αργότερα, με τη Ρεγκίνα, ανακάλυψα μέχρι ποιο σημείο ο αυνανισμός που επιχειρεί ο άνδρας στη γυναίκα μπορεί να του γίνει ευχαρίστηση, όταν κάνουμε πραγματικά την εκκίνηση στον κόσμο των αισθήσεων και των αντιλήψεων. Είναι μια σημαντική πλευρά της ανακάλυψης του σώματος του άλλου. Εκείνη την εποχή δεν το είχα εντελώς ανακαλύψει. Ήθελα να δώσω ευχαρίστηση στην Ελιάνα, αυτό ήταν όλο. Έγινε πιο προσεκτικός στον άλλον, πολύ πιο προσεκτικός, κάτι που τελικά δεν είναι τόσο κακό...

Η Ελιάνα, από πάντα, είχε πολλές επιφυλάξεις με τη σεξουαλικότητα. Είχε μεγάλη δυσκολία να μιλήσει για τη σεξουαλικότητά της, να τη ζήσει μπροστά σε άλλους. Ένα είδος παλιάς εβραϊκής ηθικής που οι γονείς της της είχαν χαράξει. Θα μπορούσε να ήταν ένα πολύ μετρημένο, πολύ συνεσταλμένο κορίτσι, ένα αληθινό πρότυπο. Παρ' όλ' αυτά σπάνια έχω γνωρίσει τέτοια ικανότητα στην έκθεση, τέτοια επιδεξιότητα στην έκρηξη, τέτοια ευχαρίστηση να κολυμπάει στις φαντασιώσεις της. Πρέπει να τη δείτε ακόμη και τώρα να χορεύει το χορό της κοιλιάς, ντυμένη γυναίκα χαρεμιού.

Ήταν μια από τις αντιφάσεις της. Έχει κι άλλες άλλωστε και ειδικά την τάση να θέλει να ζήσει μια συζυγική περιπέτεια με άνδρες σαν και μένα, τους λιγότερο διαθέσιμους για συζυγική ζωή. Παντρεύτηκε και χώρισε. Ο άντρας της πολύ πολλαπλός και βίαιος την απογοήτευσε.

Παράλληλα με τη ζωή μου με την Ελιάνα αρχίζω, από το 1974, εμπειρίες σωματικών ομάδων στις οποίες η σεξουαλική εμπλοκή είναι σημαντική. Για να τις κάνω χρησιμοποιώ ένα κέντρο με θερμαινόμενη πισίνα, στην οποία οι συμμετέχοντες μπορούν να χαλαρώνουν και αφήνονται ολοκληρωτικά. Το <σχισιακό μασάζ" έχει την τιμητική του. Τα ξεμπλοκαρίσματα που πετυχαίνω με ανθρώπους που έχουν ελαφριά ή σημαντικά προβλήματα είναι θεαματικά, σχεδόν απίστευτα.

Αυτές οι ομάδες δίνουν και σ' εμένα πολλά. Εκεί μαθαίνω να δέχομαι, να αφήνομαι, να είμαι παθητικός. Σπάω το αρσενικό μου σχήμα της ενεργητικότητας και της επιθυμίας να κάνω κάτι για τον άλλο και πάνω στον άλλο. Έχω μιλήσει γι' αυτό. Είπα ήδη ότι η εμπειρία να δέχομαι είναι εντελώς διαφορετική από την εμπειρία να δίνω. Αυτός που δίνει έχει την

αισθαντικότητα στα χέρια του. Αυτός που δέχεται την έχει παντού στο σώμα του, πιο βαθιά, πιο εσωτερικά, κάτι σαν ύπνωση. Ο άνδρας στον έρωτα είναι χειρώνακτας. Το αληθινό του σεξ είναι τα χέρια του(33). Η γυναίκα αντίθετα χρησιμοποιεί περισσότερο την ολότητα του σώματός της και του σεξ της, ιδιαίτερα την κλειτορίδα της. Είναι πιο κοντά στο σεξ της από τον άνδρα. Το πρόβλημά μου ήταν να ενσωματώσω όλη τη γυναικεία διάσταση της αισθαντικότητας και του έρωτα.

68

Αν η Ελιάννα ήταν τόσο σημαντική για μένα δεν ήταν επειδή μου επέτρεπε να κάνω ένα βήμα μπροστά στον ερωτισμό. Είναι μάλλον επειδή μου επέτρεψε να ξαναβρώ την καθημερινή ικανοποίηση, που είχα κάποτε με τη Γιουν και έχασα με τη Βάντα. Όχι πια η μάχη και η σύγκρουση κάθε μέρα, αλλά η ηρεμία, η ειρήνη και η αρμονία.

Υπάρχουν δύο είδη αξιών που μπορεί να πραγματοποιήσεις με κάποιον. Είτε η έντονη επικοινωνία, διανοητικής, επαγγελματικής, καλλιτεχνικής, τουριστικής κ.λπ. τάξης, είτε αντίθετα αξίες ηρεμίας και καλής συνεννόησης, ικανοποιήσεις υλικής φύσης και αμεσότητας. Είναι δελεαστικό να αντιπαραβάσουμε το σώμα και το πνεύμα, αλλά θα ήταν υπερβολικά απλό, γιατί κι αυτό επίσης είναι πνευματικής τάξης. Πρέπει μάλλον να αντιπαραβάσουμε το κοντινό και το μακρινό...

Με τη Μαρίζα είχα μια εξαιρετική διανοητική συμφωνία, την ίδια που θα ξαναβρώ αργότερα με τη Ρεγκίνα, αλλά χωρίς συνέχεια, σταθερότητα και άνεση. Με την Ελιάννα ξαναβρίσκω τη ταπεινή ευχαρίστηση να μπορώ ν' αναπνέω και να ζω ευχάριστα.

Ας πούμε ότι η ζωή με την Ελιάννα ήταν ευχάριστη γιατί ήξερε να δημιουργεί, για κείνην και για μένα (και για όλους τους φίλους) ευχάριστο περιβάλλον. Το σκεφτόταν άλλωστε πολύ. Ήταν η μόνιμη απασχόλησή της. Δεν σταματούσε να έχει ιδέες για τη διαρρύθμιση του διαμερίσματος, τη σύνθεση των γευμάτων, τις προσκλήσεις για τον ένα ή τον άλλο, τις μετακινήσεις κ.λπ. Μια μέρα γυρίζοντας από τον Καναδά όπου πήγα να κάνω μια επέμβαση, ξαναβρήκα το δωμάτιο του γραφείου μου εντελώς αλλαγμένο, με καινούριες ταπετσαρίες και διακόσμηση και όμορφα βαμμένο ένα έπιπλο του δωματίου. Αυτό συνέβαινε μόνιμα μαζί της. Κάποιος, ίσως, θα φωνάξει τώρα ότι ο φαλοκράτης άνδρας που του αρέσει να τον υπηρετούν είναι που μιλάει εδώ. Ειλικρινά, δεν το πιστεύω. Η Ελιάννα κάνει τα ίδια πράγματα και για τον εαυτό της, ακόμη κι αν είναι μόνη. Τώρα ζει μόνη σ' ένα διαμέρισμα στο Παρίσι που έχει διακοσμήσει περίφημα. Γενικά φροντίζει τον εαυτό της όσο φροντίζει και τους άλλους. Η γενναιοδωρία της παρομοιάζεται μόνο με τον εγωκεντρισμό της.

Για να πω την αλήθεια πιστεύω ότι αυτό δεν είναι ξένο με την εβραϊκή καταγωγή της ή πιο ακριβώς με το ότι προερχόταν από μια κοινωνική καταπιεστική μειονότητα. Όπως πολλοί Εβραίοι, κυρίως της δεύτερης γενιάς (οι παππούδες της ήταν Πολωνοί, όχι όμως οι γονείς της), απέρριπτε εντελώς τον εβραϊσμό της, βλέποντας σ' αυτόν ένα εμπόδιο στην ανάπτυξη

της και στην επικοινωνία της με τους άλλους. Γινόταν συχνά επιθετική σχετικά μ' αυτό και δεν υπέφερε υπαινιγμούς που της γίνονταν ή όταν την εξομοίωναν κατά κάποιο τρόπο με την εβραϊκή κοινωνία. Εγώ ήμουν που την έσπρωξα να ξαναπάρει το όνομα της εβραϊκής οικογένειάς της, ενώ επέμενε να κρατήσει το όνομα του πρώην συζύγου της, τύπου <μυλωνά", δηλαδή χωρίς καταγωγή. Διαβάζοντας με πάθος τα έργα του Ισαάκ Σίνγκερ(34), μοναδικά ντοκουμέντα της εβραϊκής ιστορίας των τελευταίων αιώνων, διέκρινα ότι οι Εβραίοι, κατά τον 19ο αιώνα, προσπάθησαν ν' αποσπαστούν από την κουλτούρα του, που ήταν πάρα πολύ καναγκαστική και περιορισμένη, μεσαιωνική, απάνθρωπη, ανεφάρμοστη στο μοντέρνο κόσμο, για την οποία υπέφεραν ακόμη κι αν την δέχονταν. Κάποιοι ανάμεσά τους πέτυχαν ν' αποσπαστούν απ' αυτήν, χωρίς ωστόσο ν' αφεθούν να καταβροχθιστούν από την περιβάλλουσα χριστιανικής απόχρωσης κουλτούρα και πραγματοποίησαν μια καινούρια νοοτροπία, όχι πια ιουδαϊκή αλλά κάτι άλλο, απλά ανθρώπινο, παγκόσμιο. Ανάμεσά τους βρίσκουμε τους γίγαντες της σκέψης, όπως ο Φρόιντ και ο Μαρξ, της λογοτεχνίας όπως ο Κάφκα, της επιστήμης όπως ο Αύνστάιν κ.λπ.

Η ευαισθησία της Ελιάνας, η ανοιχτοσύνη, η γενναιοδωρία της μου φαίνονται σαν κάτι εξαιρετικό, αποδοτικό επειδή προερχόταν από μια κοινωνία καταπιεσμένων, χωρίς ωστόσο να γυρίσει στον αντι-ρατσισμό, την αντιδραστική σκλήρυση, που είναι επίσης ένα φαινόμενο της εποχής. Ανήκε σ' αυτούς τους καταπιεσμένους που ζουν την εχθρότητα που τους απευθύνεται, αλλά ερευνώντας την, γεμίζοντας την τάφρο που τους χωρίζει από τους τυράννους τους αντί να την ενισχύει ακόμη περισσότερο. Από τους καταπιεσμένους που καταλαβαίνουν το φόβο που τους προκαλούν οι καταπιεστές τους και ψάχνουν να εξαφανίσουν την αιτία, δηλαδή το δικό τους κλείσιμο.

Αυτός ο τύπος εξέλιξης έχει δώσει, όπως είπα, πολλές μεγαλοφυίες, τις πιο σημαντικές του μοντέρνου κόσμου, αλλά επίσης κι ένα πλήθος απλούς και ζωντανούς ανθρώπους, όπως η Ελιάνα. Έπεσα πάνω σ' έναν απ' αυτούς ή μάλλον ένας απ' αυτούς με διάλεξε και αυτό ήταν μια αληθινή καλοτυχία για μένα.

69

Πρέπει τώρα να έρθω σ' αυτό που με δυσκολεύει περισσότερο, για το οποίο έχω πολύ μεγάλη δυσκολία να μιλήσω, που αφορά βέβαια τις σχέσεις μου με την Ελιάνα, αλλά στην πραγματικότητα πολύ περισσότερο πράγματα, δηλαδή όλη την περίοδο που αρχίζει από το 1972. Θέλω να μιλήσω για την πολλαπλότητα.

Από το 1972, από τότε που η Βάντα απομακρύνθηκε από μένα, εγκαινιάζω ένα καινούριο ερωτικό στιλ, που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη παρουσία πολλών γυναικών, γενικά τέσσερις πέντε, που προστίθενται, θα έλεγα, σ' αυτήν που κρατάει για μένα την κύρια θέση, χωρίς ωστόσο να απειλείται άμεσα στο παραμικρό. Υπάρχουν μεταβολές. Αυτές οι γυναίκες έρχονται, όπως με τη Μαρίζα, είτε να αναπληρώσουν το κενό που άφησε με την αναχώρησή της αυτή που αγαπούσα περισσότερο, είτε, όπως με την

Ελιάνα, παρατίθενται στην κυριολεξία δίπλα σε μια ικανοποιητική σχέση και βιώνονται δύσκολα από εκείνη που κρατάει την κύρια θέση, είτε, όπως με τη Ρεγκίνα, έρχονται να συμπληρώσουν το κενό που άφησε μια κύρια γυναίκα που με απωθεί χωρίς ωστόσο να αφεθώ να πέσω.

'Όποιο κι αν είναι το σχήμα, η ζωή μου δεν απασχολείται από μία μόνο γυναίκα αλλά από πολλές. Ωστόσο υπάρχει πάντα μία που βασιλεύει στις σκέψεις μου και στην καρδιά μου, κρατάει την κύρια θέση επειδή πραγματοποιεί τον πιο ικανοποιητικό συνδυασμό καταρχήν με την προσωπικότητά της που με έλκει και μου ταιριάζει, ύστερα σεξουαλικά. 'Αλλωστε οι άλλες δεν είναι μόνο σεξουαλικές σχέσεις, ακόμη κι αν μαζί τους η σεξουαλικότητα παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο. Είναι γενικά γυναίκες που εκτιμώ και με τις οποίες βρίσκομαι συχνά, που συνεργάζομαι μαζί τους επαγγελματικά αλλά δεν θέλω να δεσμευτώ μαζί τους πέρα από ένα όριο. Είναι φίλες μακράς διάρκειας που έχω μάθει να γνωρίζω και να εκτιμώ.

Η πολλαπλότητα μου δημιουργεί ένα πρόβλημα. Ντρέπομαι. Το καταλαβαίνω γράφοντας αυτές τις σελίδες από τη δυσκολία που έχω να το κάνω. Υπάρχουν τόσα ταμπού σε σχέση μ' έναν τέτοιο τρόπο ζωής. Το χειρότερο απ' όλα είναι ότι θαυμάζουν τον άνδρα που έχει περαστικές περιπέτειες δίπλα σε μια σταθερή και μόνιμη σχέση, αλλά όχι αυτόν που κρατάει πολλές σχέσεις με μια συνέχεια σ' όλες τις πλευρές.

Αποφάσισα όμως να υπερβώ όλους τους διασταγμούς και να πω την αληθινή αλήθεια, ακόμη κι αν μου στοιχίσει.

Σκέφτομαι πολύ αυτές τις μέρες, ειδικά την τελευταία νύχτα, πυρετωδώς, χωρίς να φτάσω σε μια αξιόλογη λύση μέχρι σήμερα το πρωί (η νύχτα συμβουλεύει). Τι παριστάνει η πολλαπλότητα; Τι σημασία έχει;

Μου φαίνεται ότι μπορούμε να την κατανοήσουμε αναφορικά με την προηγούμενη περίοδο, από το 1960 μέχρι το 1972, που χαρακτηρίζεται χονδρικά από την κατάργηση ενός αριθμού φόβων που παράγουν τον πνιγμό.

Με τη Σαμπίνα ήμουν γεμάτος φόβους. Φόβο για τη Σαμπίνα με την οποία ωστόσο δεν μπορούσα να χωρίσω, φόβο για τις άλλες γυναίκες με τις οποίες δεν μπορούσα να πραγματοποιήσω τίποτα αξιόλογο. Δεν ήμουν ούτε στη μια ούτε στην άλλη πλευρά, ούτε μαζί της ούτε εναντίον της. Δεν ήμουν πουθενά.

Το 1960 χωρίζω με τη Σαμπίνα και πετυχαίνω να ζήσω χωρίς αυτήν. Ικανοποιητική φόρμουλα ακόμη κι αν περιέχει ένα μεγάλο μέρος κενού. Το 1965 συναντώ τη Γιουν που δεν μου φαινόταν η πιο επιθυμητή γυναίκα στον κόσμο, αλλά σαν αυτή με την οποία ήθελα να ζήσω, που σημαίνει ότι την επιθυμώ. Πραγματοποιείται και με ικανοποιεί για πολλά χρόνια. Τέλος, το 1969, συναντώ τη Βάντα που μου φαίνεται η πιο επιθυμητή γυναίκα στον κόσμο με την οποία πετυχαίνω να ζήσω. Είναι πραγματικά ανυπόφορο, όχι όμως από την απουσία της επιθυμίας ή την πολύ αδύναμη επιθυμία, αλλά αντίθετα εξαιτίας της πολύ μεγάλης επιθυμίας. 'Ένα καινούριο πρόβλημα τίθεται που δεν είναι αυτό των φόβων που εναντιώνονται στην επιθυμία.

Σ' όλες τις περιπτώσεις δεν φοβάμαι πια την αντιπαραβολή με μια γυναίκα, όπως πριν. Δεν φοβάμαι πια τα αιτήματα που μου γίνονται. Δέχομαι τον έρωτα στην ολοκλήρωσή του, δηλαδή σαν μια ανταλλαγή κατά την οποία δίνεις και δέχεσαι. Δεν θέλω πια να φύγω όταν είμαι μέσα στη σχέση από φόβο για μια πραγματικότητα που μου είχε, θα έλεγα, επιβληθεί, που δεν είχα διαλέξει.

Ωστόσο υπάρχει πάντα βαθιά μέσα μου αυτή την εποχή η ιδέα ότι υπάρχει μια γυναίκα που θα ήταν η πιο επιθυμητή. Μια γυναίκα που θα τοποθετούνταν στο πιο ψηλό σκαλοπάτι στη σκάλα των ερωτικών αξιών. Πρόκειται ουσιαστικά για μια σεξουαλική πραγματικότητα. Πιστεύω σε κάτι ιδεατό σ' αυτό το πεδίο, σε κάτι απόλυτο, στην πιο ωραία γυναίκα του κόσμου. Αυτό το απόλυτο είναι η Βάντα. Τελικά τη συναντώ. Καθώς είναι το απόλυτο, δεν μπορώ να χωρίσω, δεν μπορώ να πάρω απόσταση. Από εκεί είναι που προκύπτει η κόλαση που φθάνει σε τέτοιο βαθμό παροξυσμού που πρέπει οπωσδήποτε να καταφέρω να χωρίσω. Και τη στιγμή του χωρισμού διακρίνω ότι δεν υπάρχει πια για μένα το απόλυτο στο σεξουαλικό πεδίο. Το απόλυτο έχει πετάξει, χωρίς αμφιβολία εξαιτίας της εμπειρίας που έκανα που με οδήγησε ν' ανακαλύψω τόσα άλλα πλούτη, τόσες άλλες ερωτικές αξίες.

Κατά βάθος, όλη η περίοδος που ακολουθεί μετά το 1972 χαρακτηρίζεται από την κατάρρευση του μύθου της ιδεατής γυναίκας, της τέλει ομορφιάς. Φθάνω σ' ένα είδος ερωτικής σχετικότητας, που είναι πραγματικά η αλήθεια, η μόνη αλήθεια. Από πίσω υπάρχει η ερωτική του ανάπτυξη που πάει πιο μακριά από την απλή κατάργηση των φόβων.

Η κατάρρευση του μύθου θα έχει δύο συνέπειες, φαινομενικά αντίθετες. Η πρώτη είναι ότι στο εξής θα είμαι ικανός να πραγματοποιώ με μια γυναίκα ένα σεξουαλικό-μη σεξουαλικό συνδυασμό εντελώς ικανοποιητικό, χωρίς να έχω συνέχεια την κρυφή σκέψη ότι κάπου υπάρχει μια ιδεατή γυναίκα που θα πέσει μια μέρα από τον ουρανό. Αυτός ο συνδυασμός θα είναι τόσο ικανοποιητικός όσο ικανοποιητική είναι η γυναίκα (Ρεγκίνα), με την παγίδα όμως της υπερεπένδυσης και του άγχους απώλειας. Η δεύτερη είναι ότι κατά βάθος υπάρχει πλήθος γυναικών, από ερωτική άποψη, που μπορεί να με ικανοποιήσει και γιατί να μη πηγαίνω μαζί τους, κυρίως όταν αυτή που προτιμώ μ' εγκαταλείπει. Μπορώ επίσης να έχω την πολυτέλεια να διαλέγω ενδιαφέρουσες γυναίκες, αφού υπάρχουν πάρα πολλές. Και μπορώ επίσης να έχω την πολυτέλεια να έχω κάπου-κάπου σχέσεις καθαρά σεξουαλικές.

Η δεύτερη συνέπεια ισορροπεί την πρώτη. Κυρίως αν θεωρούμε τον έρωτα σαν μια ολοκλήρωση, όπου παρεμβαίνουν τα ερωτικά και μη ερωτικά στοιχεία, δεν πρέπει να τον βλέπουμε σαν το απόλυτο. Δεν πρέπει να αφεθούμε πάλι να παγιδευτούμε στο μύθο της αγνότητας και της τελειότητας που δεν υπάρχουν. Αυτό στην πρακτική σημαίνει ότι η πολλαπλότητα είναι απαραίτητη, ακόμη κι αν πραγματοποιείται δύσκολα ή λίγο, ακόμη κι αν υπάρχει καθαρά εν δυνάμει.

Μεγάλη ευχαρίστηση γι' αυτή τη διαμόρφωση που ταιριάζει πολύ περισσότερο με την πραγματικότητα. Σημαντική ανακάλυψη σαν αυτή της Βάντας σαν ένα παροξυσμό, σαν ένα όνειρο που τελικά πραγματοποιήθηκε

και αμέσως έπαψε να υπάρχει, σαν ένα όριο.

Κι είναι αλήθεια ότι τις γυναίκες που έρχονται μετά τη Βάντα δεν τις αγαπώ πια μόνο για σεξουαλικούς λόγους, αλλά τις αγαπώ ολοκληρωτικά σαν ανθρώπινα όντα και χωρίς κρυφές σκέψεις (γιατί τη Σαμπίνα και τη Γιουν τις αγαπούσα με τον ίδιο τρόπο αλλά με την κρυφή σκέψη της ιδεατής γυναίκας). Να η βαθιά ανακάλυψη στην οποία παραδόθηκα. Μου χρειάστηκαν σαράντα οκτώ χρόνια για να φθάσω εκεί.

70

Εανάρχομαι στην Ελιάννα και στην πολλαπλότητα, το πρόβλημα που με

βασανίζει και πρέπει να ξεκαθαρίσω απόλυτα.

Μόλις μίλησα για τον τύπο της εξέλιξής μου που έχει επιταχυνθεί από το 1972. Είναι μια ανάπτυξη που μ' έχει οδηγήσει να σχετικοποιήσω τη σεξουαλικότητα και να γίνω ικανός να πηγαίνω δραστικά σ' ένα μεγάλο αριθμό γυναικών (και όχι μόνο στο όνειρο).

Ο κίνδυνος αυτής της ανάπτυξης είναι η υπερεπένδυση, επειδή ο ολοκληρωμένος έρωτας, σεξουαλικός και μη σεξουαλικός συγχρόνως, επιτέλους είναι δυνατός. Αλλά το πλεονέκτημά του είναι ότι επιτρέπει πολλαπλούς δεσμούς, μ' ευκαμψία και ευλιγισία, είτε γιατί η συμφωνία δεν είναι ολοκληρωτική είτε γιατί δεν έχει βρεθεί κάποιος που να σας ταιριάζει ολοκληρωτικά και ίσως ακόμη κι αν έχει βρεθεί.

Ήταν η περίπτωση της Ελιάννας. Ο έρωτάς μου γι' αυτήν, που ήταν μεγάλος και μ' έσπρωξε να δεχθώ να ζήσω μαζί της, δεν ήταν ωστόσο αρκετά μεγάλος για να με σπρώξει σ' ένα αποκλειστικό εστιασμό επάνω της. Είχα κάνει κάποια επένδυση αλλά όχι υπερεπένδυση.

Πρέπει λοιπόν να υπερεπενδύσω για να εστιαστώ σ' ένα μόνον άνθρωπο με αποκλειστικότητα και χωρίς να κοιτάω άλλες γυναίκες δίπλα μου; Πιστεύω πως ναι. Δεν φαντάζομαι ότι μπορώ τώρα να εστιαστώ σε μια μόνο γυναίκα, ακόμη κι αν αυτή η γυναίκα είναι η πιο σημαντική για μένα, πολύ περισσότερο να πέσω σ' ένα νοσηρό δέσιμο εξαιτίας των υπερβολικών απειλών. Ακόμη και με τη Ρεγκίνα, που τη γνώρισα δύο χρόνια μετά την Ελιάννα και μπήκε πολύ γρήγορα στην πρώτη θέση, δεν επικράτησε τέτοιου είδους εστιασμός. Παράλληλα μ' αυτήν είχα κι άλλες σχέσεις που τις εγκατέλειψα μόνο όταν απείλησε να με αφήσει. Και τώρα έχω άλλες για να απομακρυνθώ απ' αυτή τη διαβολική διαδρομή.

Δυστυχώς όμως η Ελιάννα ήταν από τις γυναίκες που δεν δέχονται ότι αυτές ή ο άνδρας μπορεί να έχει παράλληλους δεσμούς. Ήταν σαν τη Γιουν και τη Βάντα. Ακόμη και τώρα, ενώ έχει αναπτυχθεί πολύ, δέχεται ότι μπορεί ο σύντροφός της να έχει σχέσεις αλλά όχι η ίδια.

Ήταν επόμενο λοιπόν να υποφέρει πολύ μαζί μου, παρά την ευχαρίστηση που παίρναμε μαζί και παρά το γεγονός ότι της έδινα το πιο μεγάλο μέρος του χρόνου μου και της προσοχής μου.

Είναι απαραίτητο να διηγηθώ τις σχέσεις μου με τις άλλες κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων που ήμασταν μαζί; Μια Ευρασιάτισσα που την βλέπω ακόμη, μια μικρή Βρετανή που με καμάκωσε στο πι και φι, μια Μαρτινέζα, μια αλγερινή Εβραία κ.λπ. Τελικά ήρθε η Ρεγκίνα με την οποία είχα την εντύπωση ότι βρήκα τελικά αυτό που έψαχνα εδώ και τόσο καιρό. Την ολοκληρωτική συμφωνία όσο είναι δυνατόν. Ήταν κι αυτή Βρετανή. Όλες αυτές οι τοπικές και φυλετικές εκτιμήσεις έχουν τη σημασία τους; Πιστεύω πως ναι. Η κουλτούρα δεν είναι αδιάφορη.

Το θλιβερό σ' αυτή την ιστορία, στην αρχή τουλάχιστον, ήταν ότι ξαναβρήκα συμπεριφορές που είχα στον πρώτο μου γάμο, άρχισα δηλαδή να κρύβομαι. Χρησιμοποιούσα τις ομάδες και τα συνέδρια. Έλεγα αμέτρητα μικρά ψέματα. Είχα αδυναμία να πω την αλήθεια για να μην πληγώσω τον άλλον. Ωστόσο δεν ξενοκοιμήθηκα ποτέ μέχρι που γνώρισα τη Ρεγκίνα. Μόνο μαζί της, δυο χρόνια δηλαδή αφού γνώρισα την Ελιάνα, είχα το κουράγιο να το κάνω.

Δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς. Είχα την εντύπωση ότι ακρωτηριαζόμουν όταν εμποδιζόμουν να πάω στις γυναίκες που μ' ευχαριστούσαν. Συνήθως η έλξη ήταν κυρίως σεξουαλική, αλλά σαν από τύχη αυτές οι γυναίκες ήταν φίλες, ήδη γνωστές ή συνάδελφοι και σ' όλες τις περιπτώσεις είχα μαζί τους και κάτι περισσότερο από τις σεξουαλικές σχέσεις. Πολλές ήταν παντρεμένες και πολλές επίσης έκαναν την ίδια πολλαπλή ζωή με μένα, κάτι που δεν μου δημιουργούσε προβλήματα. Με μερικές είχα το ίδιο πρόβλημα που είχα με την Ελιάνα, δηλαδή ένα αίτημα αποκλειστικότητας στο οποίο δεν μπορούσα να ανταποκριθώ. Ήταν ενήμερες για τις άλλες μου σχέσεις. Προσπαθούσα να μην τις αφήνω στην άγνοια. Ήταν η μέθοδός μου να φέρομαι στους ανθρώπους σαν ενήλικες και να μην τους υπερπροστατεύω. Τις πληροφορούσα καθαρά και από την αρχή γι' αυτό που ήμουν και για τους κινδύνους που διέτρεχαν μαζί μου. Στη συνέχεια ήταν στο χέρι τους να πάρουν τις ευθύνες τους.

Αισθάνομαι ακόμη ενοχές καθώς γράφω γι' αυτά. Η ιδέα ότι έχω κάνει την Ελιάνα να υποφέρει, ότι της έχω προκαλέσει καταθλιπτικές καταστάσεις και καταστροφικές φαντασιώσεις μου είναι ανυπόφορη. Είναι το ίδιο δύσκολο να προκαλείς ανασφάλεια στον άλλο όπως και όταν είσαι ο ίδιος ανασφαλής. Παίζει σ' ένα άλλο επίπεδο αλλά δεν το ζεις πιο εύκολα. Η τιμή που πληρώνεις για να ζήσεις την εξέλιξή σου είναι βαριά. Υπάρχει συγχρόνως ο κίνδυνος να βυθιστείς σ' ένα υπερβολικό δέσιμο γιατί η ικανότητα ν' αγαπάς έχει μεγαλώσει και ο κίνδυνος να κάνεις τον άλλον να υποφέρει εξαιτίας της πολλαπλότητας των προτιμήσεών σου.

Βέβαια, θα μπορούσα να αρνηθώ να ζήσω με την Ελιάνα. Θα ήταν ίσως πιο καθαρό. Αλλά δεν είχα κανένα λόγο να το κάνω. Γιατί να είναι απαραίτητο να ζήσεις μόνος αν δεν έχεις βρει κάποιον αρκετά σημαντικό για σένα; Η κοινή ζωή είναι πολύ.....τώρα, ενώ θα έπρεπε να δημιουργεί λιγότερα προβλήματα.

Η παρηγοριά μου είναι η εξέλιξη της Ελιάνας, απολύτως θεαματική, όχι μόνο εξαιτίας μου αλλά και εξαιτίας πολλών άλλων πραγμάτων και κυρίως μιας ψυχανάλυσης. Είχε την τύχη, όταν άρχισα να συναντώ συχνά τη

Ρεγκίνα, να ενδιαφέρει έναν από τους φίλους μου με τον οποίο έχει τώρα μια κανονική σχέση. Και έγινε πολύ φίλη με τη Ρεγκίνα.

71

Φθάνω στο τέλος της διήγησης, που αφορά τη σημερινή περίοδο, με την οποία άρχισα αυτό το βιβλίο. Και επίσης στο τέλος του δευτέρου συστήματος κτητικότητας, το σύστημα Νο 2. Ένας πολύ χαλαρός μίτος της Αριάδνης από τον οποίο ωστόσο κρατήθηκα.

Η Ελιάννα με αφήνει τον Ιανουάριο του 1979, εδώ κι ένα χρόνο περίπου. Ούτε λόγος να ζήσω με τη Ρεγκίνα που αρνείται τη συμβίωση μαζί μου, που εγώ όμως επιθυμώ. Άλλωστε είναι ο καιρός που αποδεσμεύεται από μένα και σε μερικούς μήνες θα πάψει να κάνει έρωτα μαζί μου και θα ασχοληθεί ολοκληρωτικά με το νεαρό αγαπημένο της. Ξαναβρίσκομαι μόνος, έχοντας για μοναδική πηγή την πολλαπλότητα στην οποία θα ριχτώ με σκυμμένο το κεφάλι, όπως ποτέ δεν ξαναέκανα. Λίγο από απελπισία και πολύ από αηδία. Θέλω να δεχθώ όλες τις δυνατές εμπειρίες ακόμη και τις πιο ασυνήθιστες και τις πιο επικίνδυνες. Θα ανακαλύψω πράγματα που δεν υποπτευόμουν. Ποτέ δεν έχω εξελιχθεί τόσο γρήγορα και τόσο ριζικά. Η Ρεγκίνα είναι πάντα εκεί, σαν τραγικό υπόβαθρο, αυτή που έχω μια φιλία μαζί της, αυτή που είναι δεμένη μαζί μου και είμαι δεμένος μαζί της, που όμως με ματαιώνει στο ερωτικό επίπεδο. Και πάνω σ' αυτό το υπόβαθρο πλούσιες εμπειρίες, άφθονες, παθιασμένες.

Σήμερα, στις 7 Ιανουαρίου του 1980, βρίσκομαι σ' αυτό το σημείο.

Θα δοκιμάσω τώρα να δώσω το κεντρικό σημείο σ' όλα αυτά που προηγούνται, δηλαδή στη μακριά ανάλυση, επίπονη μερικές φορές, της προσωπικής μου ζωής, τις δυσκολίες που συναντά κανείς για να πραγματοποιήσει μια ερωτική ένωση με κάποιον, έστω και πρόσκαιρη. Το πρόβλημα του ζευγαριού που δεν ταυτίζεται ολοκληρωτικά με το πρόβλημα του σεξ. Αντικείμενο μιας νέας επιστήμης, που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε Αγαπολογία (από το ελληνικό αγαπώ, που σημαίνει τονέρωτα με την πλήρη έννοια του όρου, σε αντίθεση με το έρωας) ξεχωριστή από τη σεξολογία. Θα ήταν η επιστήμη των ερωτικών σχέσεων.

Ένα από τα κεντρικά προβλήματα σ' αυτή την επιστήμη είναι το πρόβλημα της θέσης που κατέχει στον έρωτα, κάτι που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τα σκατά, δηλαδή τις λύπες, τις οδύνες, τις ματαιώσεις, τις στενοχώριες, τις συγκρούσεις, τους διάφορους κινδύνους. Το πρόβλημα αυτό διαχωρίζεται σε τρία προβλήματα, δηλαδή:

1. Ποιος είναι ο ρόλος του αρνητικού στον έρωτα; Ποια θέση έχει στα έγκατα του ερωτικού κόσμου;
2. Ποιο ρόλο παίζει ο έρωτας ώστε να πνίγει, να καλμάρει, να εξισορροπεί τα αρνητικά πράγματα που ζούμε, δηλαδή τα άγχη μας, τους φόβους μας, τις ανησυχίες μας; Αυτός ο ρόλος είναι ουσιαστικός ή αντίθετα είναι δευτερεύων;

3. Από πού έρχεται το αρνητικό στον έρωτα; Ποια είναι η πηγή του;

Προβλήματα που δεν έχουν μελετηθεί ποτέ αληθινά, που πρώτος ο φροΐδισμός έχει πλησιάσει. Μέχρι τότε ο έρωτας θεωρούνταν πάντοτε σαν μια πηγή φωτός και ευτυχίας. Παραληρούσα για τον έρωτα, κυρίως στη δυτική παράδοση. Μόνο οι συγγραφείς και οι ποιητές, κυρίως οι συγγραφείς, έδωσαν μια άλλη νότα, δείχνοντας ότι ο έρωτας μπορεί να σημαίνει το σπαραγμό, την απουσία, την απώλεια, τη λύπη, το φόβο... Δε κατέληξαν ωστόσο σε μια θεωρητικοποίηση.

Ο πρώτος που δοκίμασε μια θεωρητικοποίηση είναι ο Μαξ Παζέ στο Η Ερωτική Εργασία(35). Δυστυχώς, ο Παζέ αντί να απομακρυνθεί από το φροΐδισμό, όπως θα έπρεπε, τον υπερτίμησε. Δηλώνει ότι ο έρωτας είναι κατά βάθος νευρωτικός. Όχι μόνο έχει ανάγκη την οδύνη από την οποία τρέφεται, όχι μόνο αναπτύσσεται μέσα και διαμέσου της οδύνης, αλλά υπάρχει για να καλμάρει την οδύνη. Αντί να δηλώνει όπως ο Φρόιντ ότι ο έρωτας πάσχει από νευρώσεις που αποκτώνται στη μικρή παιδική μας ηλικία, που έρχονται ασταμάτητα να τον αλλοιώσουν και να του εναντιωθούν, δηλώνει ότι τον συνιστούν και του δίνουν ζωή και υπόσταση. Και αυτές οι νευρώσεις, γι' αυτόν, όπως και για τον Φρόιντ, είναι επαναλήψεις βιωμάτων της μικρής παιδικής μας ηλικίας.

Αντιτίθεται σε όλα τα σημεία αυτής της θεωρίας.

Πρώτ' απ' όλα, δεν σκέφτομαι ότι οι αρνητικές καταστάσεις του έρωτα βοηθούν και οικοδομούν τον έρωτα, αλλά αντίθετα τον καταστρέφουν, ακόμη κι όταν φαίνεται σε υποκειμενικό επίπεδο ότι τον συμπληρώνουν και τον δυναμώνουν. Για παράδειγμα, ο έρωτας δεν μπορεί να είναι κτητικός. Η κτητικότητα δίνει την αίσθηση ότι είναι έρωτας, αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι. Επιπλέον, ο ίδιος ο έρωτας καταστρέφεται από την κτητικότητα. Καταλήγουμε σε μια κατάσταση μη-έρωτα. Οι αρνητικές καταστάσεις μπορεί να είναι χρήσιμες αν θεωρούνται σαν εμπόδια προς υπέρβαση, αλλά συνήθως είναι απλά και καθαρά εμπόδια στον έρωτα και αντιτίθενται στη γέννησή του. Στη συνέχεια, βέβαια, ο έρωτας ευφοροποιεί τον ψυχισμό και μ' αυτή την έννοια εξισορροπεί όλες τις δυστυχείς καταστάσεις μας, τις λύπες μας, τα άγχη μας. Ωστόσο, ο ρόλος που παίζει τότε είναι εξαιρετικά επικίνδυνος γι' αυτόν. Λειτουργεί σαν ναρκωτικό και κινδυνεύει να πάρει πάρα πολύ μεγάλη σημασία, με την ολέθρια συνέπεια να απειλεί το άτομο αν αποδυναμωθεί. Πολλά άτομα κρατιούνται από το ζευγάρι τους σαν από σανίδα σωτηρίας, γιατί είναι γι' αυτούς η μόνη πηγή ζεστασιάς και φωτός, πράγμα που δεν είναι καλό για το ζευγάρι. Εξάλλου, πρέπει να έχει ήδη γεννηθεί ο έρωτας, να έχει ήδη δοκιμασθεί για να παίξει αυτό το ρόλο, κάτι που αποδεικνύει ότι είναι αυτόνομος. Το παιδί πρέπει να είχε ήδη νιώσει ευχαρίστηση με τη μητέρα του για να έχει την ιδέα να έρθει να ασφαλιστεί κοντά της.

Τέλος, οι νευρώσεις δεν μπορούν να είναι αναπαραγωγές με μετασχηματισμούς καταστάσεων της μικρής παιδικής ηλικίας, που διατηρούνται έτσι σε μια υπολανθάνουσα ψυχική ζώνη που ονομάζεται ασυνείδητο. Αυτό είναι, το έχω ξαναπεί, μια μηχανιστική εκδοχή που δεν έχει κανένα νόημα. Δεν υπάρχουν στατικά αντικείμενα στον ψυχισμό.

Υπάρχουν μόνο δυνάμεις, περισσότερο ή λιγότερο καθολικές που συνιστώνται από τις εμπειρίες μας, τις μαθητείες μας και γεννούν με τη σύνθεση τις πράξεις μας και τις συμπεριφορές μας. Για παράδειγμα, αν είμαστε πολύ δεμένοι με κάποιον, δεν αναπαράγουμε μαζί του το υπερβολικό δέσιμο που είχαμε με τη μητέρα μας, αλλά εκδηλώνουμε, στο επίπεδο των πράξεων, το μάθημα που έχουμε αποκομίσει από διάφορες εμπειρίες, ότι δηλαδή είναι επώδυνο, ανυπόφορο μάλιστα, να είσαι χωρισμένος από κάποιον που αγαπάς. Αυτή η εμπειρία έχει γίνει με τη μητέρα αλλά όχι μόνο μαζί της. Ακόμη κι αν έχει γίνει μαζί της, το γεγονός ότι ήταν η μέτρα δεν είχε ίσως τόση σημασία. Ήταν μια πηγή ευχαρίστηση ανάμεσα σε άλλες πηγές και η οδύνη που συνοδεύει το χωρισμό από αυτήν προκύπτει κυρίως από την απουσία αντικαταστατών εκείνη τη στιγμή, επομένως από τη σύσταση του περιβάλλοντος και όχι από το γεγονός ότι ήταν η μητέρα. Θα προσπαθήσω να ξαναπιάσω τις διάφορες μορφές αρνητικών καταστάσεων που πέτυχα να απομονώσω στις προηγούμενες σελίδες και να δείξω πώς μπορούμε να τις εξηγήσουμε με μια διαφορετική θεωρία από εκείνη που μόλις κριτικάρισα.

72

Οι αρνητικές καταστάσεις που πέτυχα να απομονώσω και ένωσα με τις ρουμπρίκες του συστήματος κτητικότητας νούμερο 3 και νούμερο 2 είναι τέσσερις στον αριθμό. Τις ξαναθυμίζω:

1. Τα συναισθήματα που συνδέονται με την απώλεια του συντρόφου σαν λιμπιντιακό αντικείμενο (σύστημα νούμερο 3). Τα βρίσκουμε κυρίως στον άνδρα. Είναι η πηγή μιας μορφής ζήλειας, ας πούμε της ανδρικής ζήλειας. Σε μένα έχουν κορυφωθεί στις σχέσεις μου με τη Βάντα, μετά με τη Μαρίζα. Άρχισα να τα ξεπερνάω με τη Ρεγκίνα.

2. Τα συναισθήματα που συνδέονται με την απώλεια του συντρόφου σαν κοινωνικό προσάτη (σύστημα νούμερο 2). Τα βρίσκουμε κυρίως στις γυναίκες. Είναι η πηγή της γυναικείας ζήλειας, που είναι περισσότερο ο φόβος να εγκαταλειφθούν, να τις παρατήσουν, χωρίς χρήματα και υποστήριξη, ανάμικτος με μια εντύπωση ότι έχουν μειωμένη ικανότητα να ξαναβρούν μια παρέα. Από τις γυναίκες που γνώρισα αυτές που είχαν περισσότερο αυτό το είδος συναισθημάτων είναι η Γιουν και η Βάντα.

3. Τα συναισθήματα που προκύπτουν από τον πνιγμό, που προέρχεται από τα κοινωνικά αιτήματα του συντρόφου (σύστημα νούμερο 2). Τα βρίσκουμε κυρίως στους άνδρες απέναντι στα κοινωνικά αιτήματα (υποστήριξη, προστασία) της γυναίκας. Ωστόσο, η πηγή βρίσκεται στην ανικανότητα του άνδρα να αντιστέκεται σ' αυτά τα αιτήματα και τις πιέσεις που αναλογούν και αυτή η ίδια η ανικανότητα στέλνει στις αδυναμίες των ορμών. Είναι υποχρεωμένος να δεχθεί κάποιον που δεν επιθυμεί, που σημαίνει συγχρόνως και ότι δεν τον επιθυμεί και ότι δεν μπορεί να επιθυμήσει αληθινά κάποιον άλλον. Αυτά τα συναισθήματα ανήκουν τελικά στη λιμπιντιακή, ερωτικοσεξουαλική σφαίρα. Τα έχω αισθανθεί κυρίως με τη Σαμπίνα, ενώ δεν ήταν αντικειμενικά η πιο πνιγηρή.

4. Τα συναισθήματα που προκύπτουν από τον πνιγμό που προέρχεται από

την κοινωνική εικόνα του συντρόφου (σύστημα νούμερο 3). Τα βρίσκουμε κυρίως στις γυναίκες. Στην κοινωνική εικόνα πρέπει να συμπεριλάβουμε όλα αυτά που θυμίζουν στον άνδρα την ανωτερότητα και την κυριαρχία, ακόμη κι αν πρόκειται μόνο για προβολές. Αυτή η εικόνα εμποδίζει τη λιμπιντιακή επιθυμία. Ενεργεί στις φαντασιώσεις και τις απεικονίσεις. Είναι το πρόβλημα που βγάζει κάπου ο Κίρκεργκαρντ(36), της βοσκοπούλας που δεν μπορεί ν' αγαπήσειτο βασιλιά γιατί είναι βασιλιάς (<ο έρωτας κατεβαίνει αλλά δεν ανεβαίνει"). Μπορεί ν' αγαπήσει το γοητευτικό πρίγκιπα σαν δυναμικό προστάτη γιατί σ' αυτή την περίπτωση δεν πρόκειται για λιμπιντιακή επιθυμία. Από λιμπιντιακή άποψη δεν τον αγαπά, γιατί είναι ένας βασιλιάς εν δυνάμει. Μπορεί να αγαπήσει με λιμπιντιακό τρόπο μόνο ένα ζώο, στο συμπληρωματικό σχήμα της ωραίας και του τέρατος, ή νάνους (Χιονάτη)(37). Ταλαντεύεται τότε ανάμεσα στο <γοητευτικό πρίγκιπα" και το <τέρας". Αυτά τα συναισθήματα αγγίζουν πολύ εμφανώς ειδικά την κοινωνική σφαίρα και έχουν μια επίδραση πάνω στη λίμπιντο. Στην ιστορία μου τα βρίσκουμε στη Ρεγκίνα, σπρωγμένα μέχρι τον παροξυσμό.

Αυτά τα τέσσερα σύνολα συναισθημάτων που μόλις υπενθύμισα συνιστούν προφανώς ένα σύστημα όπου τα αντίθετα εξισορροπούν και στέλνουν τα μιν στα δε. Τα μάλλον αρσενικά συναισθήματα που συνδέονται με την απώλεια του λιμπιντιακού αντικειμένου στέλνουν στα μάλλον θηλυκά συναισθήματα που συνδέονται με τον πνιγμό από το γεγονός της κοινωνικής εικόνας. Η γυναίκα απορρίπτει τα ερωτικο- σεξουαλικά αιτήματα του άνδρα γιατί βλέπει εκεί μια μορφή επιβολής και καταπίεσης. Τότε ο άνδρας αισθάνεται εγκαταλειμμένος. Με τον ίδιο τρόπο, τα μάλλον θηλυκά συναισθήματα που συνδέονται με την πιθανή απώλεια του άνδρα σαν υποστήριξη προξενούν στον άνδρα αντίστοιχα συναισθήματα πνιγμού, επειδή ο άνδρας αισθάνεται να εμποδίζεται να πάει αλλού και να έχει τις περιπέτειες που θα επιθυμούσε.

Ο παραπάνω πίνακας συνοψίζει το σύστημα:

Συναισθήματα Απώλεια Πνιγμός

Δεδομένα:

ερωτικοσεξουαλικά Απώλεια του λιμπιντιακού από τα κοινωνικά

αντικείμενου ? Άνδρας (3) αιτήματα ? Άνδρας (3)

Κοινωνικά Απώλεια της κοινωνικής από την κοινωνική

υποστήριξης ? Γυναίκα (2) εικόνα ? Γυναίκα (3)

Αυτός ο πίνακας φωτίζει ένα θεμελιώδες γεγονός στο οποίο θα ξανάρθω παρακάτω και θα με βοηθήσει να εισηγηθώ το σύστημα κτητικότητας νούμερο 1, δηλαδή ότι τα δεινά που δοκιμάζονται στα σπλάχνα του ζευγαριού από τον άνδρα είναι μάλλον ερωτικο-σεξουαλικής τάξης, ενώ τα δεινά που δοκιμάζει η γυναίκα είναι μάλλον κοινωνικής τάξης, είτε από το φόβο της εγκατάλειψης είτε από το φόβο της κυριαρχίας.

Αυτό δε σημαίνει, το λέω για ακόμη μια φορά, ότι οι άνδρες ή οι γυναίκες δεν είναι ικανοί να αισθανθούν τα αντίθετα συναισθήματα. Τώρα πολλές γυναίκες, εξελιγμένες στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο, είναι ικανές να αισθανθούν λιμπιντιακή ζήλεια και μάλιστα πνιγμό από τα κοινωνικά αιτήματα. Πρόκειται μάλλον για μία τάση, είναι ωστόσο πολύ αξιοσημείωτη και ευρέως αναπτυσσόμενη.

Αν θεωρήσουμε άλλωστε ότι τα συναισθήματα που ερευνάμε, σε κάθε μία από τις ρουμπρίκες, είναι ικανά να σχηματισθούν σ' ένα ακριβές σημείο μιας κλίμακας που πηγαίνει από το πιο δυνατό και παθολογικό άγχος μέχρι την απλή δυσαρέσκεια, μπορούμε να φανταστούμε ότι ο συνδυασμός των συναισθημάτων στα πραγματικά ζευγάρια είναι ατέλειωτος.

Όμως ένας συνδυασμός που είναι πολύ συχνός στα μέσα ζευγάρια, που δεν είναι ούτε ζευγάρια που τώρα σχηματίζονται ούτε περιθωριακά ζευγάρια (λίγο ή πολύ παράνομα) ούτε ζευγάρια ηλικιωμένων, είναι αυτός στον οποίο η γυναίκα έχει ένα πολύ δυνατό αίτημα κοινωνικής προστασίας, βασισμένο στο άγχος, και όπου ο άνδρας απαντάει σ' αυτό το αίτημα μ' ένα οξύ συναίσθημα πνιγμού, το ίδιο βίαιο και αγχωτικό όσο του συντρόφου του. Όπως και τα δύο συναισθήματα είναι εξ ορισμού μόνιμα, αφού το πρώτο στοχεύει σαφώς στη νομιμότητα, ενώ το δεύτερο υπάρχει εξαιτίας της ανικανότητας να ξεφύγει κανείς από εκεί, αυτή η κατάσταση πραγμάτων μπορεί να διαρκέσει ατέλειωτα. Για να πούμε την αλήθεια, μπορεί να διαρκέσει μια ζωή. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που το μεγαλύτερο μέρος των συνηθισμένων ζευγαριών είναι τόσο μόνιμα. Έχουν θεμελιωθεί πάνω στις νευρώσεις του καθένα από τους συντρόφους που αλληλελεπιδρούν ασταμάτητα.

Στα συνηθισμένα ζευγάρια η γυναίκα είναι σχετικά ικανοποιημένη στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο επειδή η επιθυμία της είναι αδύναμη και μπορεί λοιπόν να είναι ικανοποιημένη, με την προϋπόθεση ότι η επιθυμία του συντρόφου της δεν είναι πολύ μεγάλη (διαφορετικά κινδυνεύει να πέσει με τη σειρά της στον πνιγμό). Αντίθετα, ζει μια μόνιμη ανησυχία επειδή αισθάνεται δίπλα της έναν άνδρα που δεν ζητά παρά να ξεφύγει, με κάθε τρόπο, επαγγελματικό ή όχι, χωρίς ποτέ να το πετυχαίνει, κάτι που του προξενεί κρυφό ερεθισμό και επιθετικότητα. Ο άνδρας από την πλευρά του δεν έχει προβλήματα στο οικονομικο-κοινωνικό πεδίο στις σχέσεις του με τη γυναίκα του, αφού είναι κυρίαρχος και επιβάλλει την εξουσία του. Αντίθετα, έχει πάρα πολύ μεγάλα προβλήματα μαζί της στο λιμπιντιακό πεδίο ή γενικότερα στο χώρο της ευχαρίστησης. Έχει την τάση να βαριέται μαζί της και την κατηγορεί ότι τον ευνουχίζει. Αισθάνεται το φόβο της της εγκατάλειψης και βρίσκεται ενοχοποιημένος αν δεν την υπολογίζει. Οι πρωτοβουλίες του να πάει αλλού, ειδικά στο ερωτικό πεδίο, είναι γενικά μια καταστροφή. Πόσους δεν γνώρισα, σαν θεραπευτής, από τους άνδρες που προσπαθούν να έχουν αλλού σχέσεις και ανακαλύπτουν ότι είναι ανίκανοι να ερεθιστούν, να έχουν στύση και να πετύχουν ακόμη και μια προσποίηση αποτελέσματος. Εκεί είναι που οι πόρνες παίζουν έναν απαραίτητο ρόλο. Αν μπορούσαν να παίξουν αληθινά το ρόλο τους, που παίζουν σε μερικές κουλτούρες (αυλικές, γκέισες κ.λπ.), δεν θα δημιουργούνταν τα φαινόμενα της <μαύρης αγοράς" με διόγκωση της οικονομικής τους αξίας που προξενεί με τη σειρά της τη ληστρική κατάσταση και τον παρασιτισμό με σκοπό την εκμετάλλευσή τους. Θα μπορούσαν να τροφοδοτούν στους <μέσους" άνδρες το μέρος του ονείρου και της φαντασίωσης που αναζητούν. Θα μετρίαζαν τις δυστυχείς συνέπειες μιας πυρετώδους και ασθενικής ανάγκης να πάνε αλλού χωρίς να το πετυχαίνουν.

Το σχήμα στο οποίο ο άνδρας φοβάται μη χάσει μια γυναίκα από την οποία κρατιέται πάρα πολύ στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο επειδή εκείνη

αισθάνεται εκμηδενισμένη από αυτό το αίτημα και θέλει να ξεφύγει, είναι πολύ πιο σπάνιο στα συνηθισμένα ζευγάρια. Αντίθετα, είναι πολύ συχνό στα παράλληλα ζευγάρια, στα παράνομα ή στους ξαναπαντρεμένους ή στους πολύ νέους ή ακόμη, γενικότερα, στις ερωτικο-σεξουαλικές σχέσεις που γίνονται π.χ. στο δρόμο. Οι γυναίκες αισθάνονται συνεχώς πιεσμένες από τα σεξουαλικά αιτήματα των ανδρών και τα βλέπουν σαν ένα είδος μόνιμου βιασμού. Αυτό βασικά δεν είναι άτοπο. Οι άνδρες είναι επίσης βίαια όντα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν το φύλο τους και να το διαδηλώσουν =σ' αυτή την περίπτωση το φύλο δεν είναι παρά ένα εργαλείο. Ωστόσο είναι καταχρηστικό να καταδικάσουμε τη σεξουαλικότητα γι' αυτό το λόγο και ειδικά την αρσενική σεξουαλικότητα. Αυτή η καταδίκη συναντά την καταδίκη από τον άνδρα της οικονομικής εξάρτησης της γυναίκας και των αναγκών που εκδηλώνει σ' αυτό το επίπεδο.

73

Ξανάρχομαι στο πρόβλημα που τέθηκε με τις αντιλήψεις του Μαξ Παζέ, που συναντούν άλλωστε πολύ διαδεδομένες αντιλήψεις. Οι αρνητικές καταστάσεις που βρίσκουμε στις ερωτικές καταστάσεις ανήκουν στον έρωτα, τον καθορίζουν ή τον συνοδεύουν αναπόφευκτα, σαν να του ανήκουν σχεδόν;

Σε όλες αυτές τις ερωτήσεις κατηγορηματικά όχι. Υπάρχουν τελικά δύο τύποι ερωτικών συναισθημάτων που έχουν μια αρνητική σημασία:

Από τη μια πλευρά η ζήλεια, που αντιστοιχεί στις απειλές της απώλειας και της εγκατάλειψης και μπορεί να πάρει αναρίθμητες μορφές.

Από την άλλη η απανθρωπιά, που αντιστοιχεί στις απειλές του πνιγμού και μπορεί επίσης να πάρει αναρίθμητες μορφές.

Η απολογία της ζήλειας σαν έσχατη μορφή έρωτα δεν χρονολογείται στο σήμερα. Σε όλη τη λογοτεχνία υπάρχει μια τάση να θεωρηθεί ότι είναι μια απόδειξη έρωτα και ότι τον ενεργοποιεί. Συνδέεται με τον έρωτα όπως ο κισσός με το δένδρο και είναι δύσκολο να τα χωρίσεις. Ο Οθέλος δεν είναι ένας μεγάλος ερωτευμένος;

Η αλήθεια είναι ότι η ζήλεια προέρχεται από τον έρωτα, κάτι που δεν συμβαίνει με την απανθρωπιά. Σε μένα, για παράδειγμα, στη σχέση μου με τη Ρεγκίνα, εμφανίστηκε δέκα οκτώ μήνες μετά από τακτική επαφή μαζί της και όταν το δέσιμο είχε γίνει δυνατό, χωρίς να έχει εμφανιστεί καθόλου πριν.

Ωστόσο, σκέφτομαι ότι καταστρέφει τον έρωτα, παρά τα φαινόμενα. Αν πραγματικά ορίσουμε τον έρωτα σαν την ένωση που πραγματοποιούμε με κάποιον είτε από επιθυμία είτε από ευχαρίστηση, το δεύτερο στοιχείο καταλήγει να εξαφανιστεί εντελώς. Όταν το αγαπημένο πρόσωπο δεν είναι εκεί υποφέρουμε από το χωρισμό και όταν είναι εκεί σκεφτόμαστε τον επικείμενο χωρισμό ή την απειλή του χωρισμού ή την τάση του να προκαλεί το χωρισμό. Οποσδήποτε ο χωρισμός (από μόνος του ή διά μέσου ενός αντιπάλου κ.λπ.) τείνει να γίνει το μοναδικό αντικείμενο πάνω στο οποίο

κεντράρουμε

Η επιθυμία βέβαια παραμένει αλλά τείνει κι αυτή επίσης να εξαφανιστεί. Σε μια πρώτη φάση μένει ανέπαφη, αλλά σε μια δεύτερη τείνει να αλλοιωθεί επειδή το αγαπώμενο αντικείμενο καταλήγει να πάρει τα χρώματα της μοχθηρίας, της μελανότητας ή απλώς της επαναλαμβανόμενης οδύνης. Δημιουργείται μια σύγκρουση ανάμεσα στην επιθυμία να το δούμε και τη στενοχώρια από αυτό που θα συμβεί όταν το δούμε. Επίσης, για τον ίδιο λόγο δεν ευχόμαστε την παρουσία του.

Μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί προφανώς να καταλήξει παρά στην καταστροφή: του αγαπώμενου προσώπου, του εαυτού μας ή του αντίζηλου (ανάλογα με τις ψυχολογίες και τις κουλτούρες). Γενικά έτσι είναι που τελειώνει. Το αντικείμενο του έρωτα βρίσκεται καταστραμμένο με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και ο έρωτας εξαφανίζεται μαζί του.

Η απολογία της απανθρωπιάς είναι ένα φαινόμενο πολύ πιο πρόσφατο. Απανθρωπιά εννοούμε την τάση που έχει αυτός που αισθάνεται πνιγμένος όχι μόνο να απωθεί τον άλλον αλλά να βάζει αποστάσεις, να λείπει την εχθρότητά του και μάλιστα το μίσος του, να συμπεριφέρεται απότομα, να εκθέτει την αδιαφορία του. Στον έρωτα υπάρχει πάντα ένας που είναι σε κατάσταση δύναμης σε σχέση με τον άλλον. Είναι γενικά αυτός που αγαπάει λιγότερο ή αισθάνεται να πνίγεται. Αυτός δεν διακινδυνεύει τίποτε αφού ελπίζει το χωρισμό. Μπορεί λοιπόν να επιτρέψει στον εαυτό του ό,τι θέλει. Μπορεί να πάει μέχρι την απανθρωπιά και για την ακρίβεια στο σαδισμό.

Στην πραγματικότητα θα έπρεπε να τα βάλει με τον εαυτό του και την ανικανότητά του να επιχειρήσει μια αλλαγή είτε στην κατεύθυνση του συντρόφου του είτε αντίθετα από αυτόν. Αλλά δεν μπορεί να κάνει κάτι που θα τον έκανε να αναγνωρίσει την αδυναμία του. Κατηγορεί λοιπόν τον άλλον ότι είναι η αιτία όλων των δεινών του. Αυτό δεν βελτιώνει την κατάσταση. Ο άλλος γίνεται ο αποδιοπομπαίος τράγος και δεν απουσιάζουν οι δικαιολογίες αν πραγματικά περνάει τον καιρό του να κλαίει ή να κάνει σκηνές ζήλειας.

Είναι εμφανές ότι αυτή η στάση απανθρωπιάς πηγαίνει ενάντια στον έρωτα. Παρ' όλ' αυτά έχει αξιολογηθεί και εκθειαστεί σε μια μοντέρνα ψυχολογία, με την πρόφαση της αλήθειας στις σχέσεις, της ειλικρίνειας, της διαφάνειας, της εντιμότητας, της ικανότητας για έκφραση. Ν' αγαπάς κάποιον δεν είναι να του εκφράζεις ωμά τα συναισθήματά σου χωρίς να φοράς γάντια και χωρίς να τον υπερπροστατεύεις, δεν είναι να τον φροντίζεις για το καλό του, να είσαι αρκετά προσεκτικός μαζί του μη τυχόν και του σπάσεις κάτι κ.λπ.

Υπάρχει εκεί κάποια αλήθεια. Είναι πασιφανές ότι ο έρωτας προϋποθέτει την ένωση, επομένως την οικειότητα και αντιτίθεται από τη φύση του στα καμουφλάζ, στους γύρους, στις προσποιήσεις, στα καλά συναισθήματα κ.λπ. Ωστόσο, λέγοντάς το αυτό, ξεχνάμε να πούμε ότι ο έρωτας ή είναι επικοινωνία ή δεν είναι τίποτε. Παραδόξως, ένα πλησίασμα πολύ δυνατό ή καθαρά φαινομενικό μπορεί να είναι εμπόδιο στην επικοινωνία, επομένως είναι ένας παράγοντας χωρισμού.

Να είσαι ο εαυτός σου μπορεί να έχει διάφορες σημασίες. Μπορεί να σημαίνει ότι δείχνεις αυτό που είσαι και αυτό που αισθάνεσαι, που είναι καλό, αλλά επίσης ότι εκδηλώνεις την επιθυμία να διαφυλάξεις το δεσμό και τη σχέση, που αντιστοιχεί σε κάτι που έχεις μέσα σου. Η απότομη και στοιχειώδης έκφραση είναι μια όψη της ειλικρίνειας απέναντι στον εαυτό σου και απέναντι στον άλλον. Απαιτεί πολλά προτερήματα, δηλαδή την αναζήτηση ενός δρόμου που οδηγεί στην κατανόηση, ένα δυνατό τρόπο να περνάς μηνύματα, προσοχή στον άλλο και στα συναισθήματά του.

Κατά κάποιο τρόπο η απανθρωπιά, κυρίως όταν δικαιώνεται με θεωρητικά ή ψυχολογικά επιχειρήματα, μπορεί να είναι σημαντικό εμπόδιο στον έρωτα, που θέτει μια λανθάνουσα σχέση δύναμης που καταλήγει στη συντριβή ενός από τους συντρόφους. Αυτός που την εκφράζει έχει βέβαια την εντύπωση ότι κάνοντάς το αυτό προστατεύεται, επομένως το έχει ανάγκη. Εκδηλώνει έτσι την επιθυμία του για ελευθερία και ανεξαρτησία. Ενεργοποιεί μια σύγκρουση που είναι λανθάνουσα και πρέπει να εκφραστεί. Πηγαίνει όμως προς την κατεύθυνση που έχει διαλέξει ο ίδιος, δηλαδή να διαφυλάξει ίσως το δεσμό και την κοινή ζωή με το σύντροφό του; Τι μπορεί να σημαίνει, όταν εξαφανίζεται η επικοινωνία και υψώνεται ένας τοίχος ανάμεσα σε ανθρώπους που συναντούνται συχνά ή ζουν μαζί, όταν η ψυχολογική απόσταση είναι πολύ μεγάλη με μια πλαστή φαινομενικότητα οικειότητας και συγγένειας;

Πραγματικά, τα αρνητικά συναισθήματα είναι ένας παράγοντας χωρισμού και απομάκρυνσης, ακόμα κι αν έχουν τη σημασία τους σ' αυτούς που τα νιώθουν. Σε κάποιο επίπεδο, έχουν να κάνουν με τον έρωτα. Υποθέτουν έναν προηγούμενο έρωτα ή ακόμη καλύτερα επιτρέπουν αντιπαραθέσεις και μάλιστα συγκρούσεις που μπορεί να είναι μια μορφή διαλέκτου και επαφής. Αλλά τελικά, αργά ή γρήγορα, διαλύουν τον έρωτα. Πόσα ζευγάρια δεν συνεχίζουν να διατηρούνται για χρόνια και χρόνια πάνω σε τέτοια συναισθήματα; Δεν υπάρχουν πια πραγματικά σαν συναισθηματικές οντότητες και δεν είναι στην πραγματικότητα παρά μια παράθεση δύο ή περισσότερων προσώπων.

74

Μπορεί οι αρνητικές καταστάσεις να μη συνιστούν τον έρωτα, είναι όμως χρήσιμες ίσως για να τον επιτρέψουν να υπερβληθεί, να σταθεροποιηθεί, να ισχυροποιηθεί. Σφηρυλατείται κανείς με τις οδύνες και τις δοκιμασίες. Είναι ένα επιχείρημα που συναντάται συχνά και είναι επίσης για μερικούς μια υπολανθάνουσα αντίληψη. Οι σπαραγμοί, η εγκατάλειψη, οι χωρισμοί, οι προδοσίες δεν θεωρούνται σ' αυτή την οπτική σαν καθ' εαυτό θετικά πράγματα, αλλά σαν έμμεσα θετικά με το υπολανθάνων αξίωμα ότι το καλό μπορεί να βγει από το κακό.

Είναι μια αντίληψη που δεν συμμερίζομαι και συχνά έχω πολεμήσει, ειδικά στην παιδαγωγική. Σ' αυτό το τελευταίο πεδίο λένε συχνά ότι θα έπρεπε να αναθρέφουμε τα παιδιά <σκληρά> για να τους δυναμώσουμε το χαρακτήρα. Θα πρέπει τουλάχιστον να μπορούν να αντιμετωπίζουν τις απαγορεύσεις και τους εξαναγκασμούς της κοινωνίας για να μπορέσουν να προετοιμαστούν γι'

αυτήν, <γιατί δεν κάνουμε στη ζωή αυτό που θέλουμε".

Κατά τη γνώμη μου αυτό είναι λάθος, γιατί το αρνητικό δεν μπορεί να παράγει παρά αρνητικό. Οι εξαναγκασμοί, οι οδύνες, οι διάφορες στέρησεις δεν παράγουν παρά το φόβο, το μίσος, την επιθετικότητα, την αδράνεια, την κατάπτωση. Η ψυχολογία του παιδιού μάς το αποδεικνύει. Ένα οποιοδήποτε υποκείμενο που υποβάλλεται κανονικά σε μια πηγή στέρησης της ευχαρίστησης όχι μόνο δεν συνηθίζει αλλά αποστρέφεται ολοένα και περισσότερο αυτή την πηγή και καταλήγει στο ολοκληρωτικό μίσος. Δεν μπορεί να οικοδομηθεί μ' αυτό τον τρόπο γιατί δεν αποκτά τίποτα. Δεν οικοδομείται κανείς παρά με την ευχαρίστηση και την ικανοποίηση.

Η αλήθεια είναι ότι μία πολύ θετική ψυχική δομή μπορεί να αναλαμβάνει ευθύνες, να αφομοιώνει, να υποφέρει τα δεινά και τις ατυχίες. Όλ' αυτά μπορούν να τον εμπλουτίσουν όχι άμεσα αλλά έμμεσα επειδή τον υποχρεώνουν να αντιδρά και να παράγει συστήματα άμυνας που προέρχονται από το εφευρετικό δαιμόνιό του. Σ' αυτή την περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι το θετικό βγαίνει από το αρνητικό αλλά βγαίνει από δυνάμεις που ήταν ήδη θετικές και γίνονται περισσότερο απ' αυτή τη σύγχυση.

Στην προσωπική μου ιστορία, δεν θα μπορούσα να αναλάβω τόσο μεγάλη οδύνη όσο αυτή που υφίσταμαι τώρα με τη Ρεγκίνα αν ήμουν νεότερος. Θα καταστρεφόμουν. Μόνο επειδή έχω πηγές μέσα μου μπορώ να την αναλάβω.

Παραδόξως, η μόνη διάπλαση που μπορεί να μας προετοιμάσει να δεχθούμε και να υποστούμε τους εξαναγκασμούς και ακόμη και να προσαρμοστούμε σ' αυτούς είναι η διάπλαση που βασίζεται στην ευχαρίστηση και στην ανάπτυξη. Μόνο αυτή είναι ικανή να δημιουργήσει κάτι άλλο από την εγκληματικότητα, τη βία, το δεσποτισμό. Μόνο αυτή είναι ικανή να γεννήσει δημιουργικά και ευτυχισμένα όντα.

Σπρωγμένος μέχρι τα τελευταία του χαρακώματα, ο υπερασπιστής των αρνητικών καταστάσεων του έρωτα καταλήγει να πει ότι είναι αναπόφευκτα και ότι ανήκουν στην ανθρώπινη μοίρα. Δεν είναι ουτοπικό να θέλουμε να τα καταργήσουμε ή να τα καταδικάσουμε; Αν υπάρχουν αξίζει καλύτερα να τα ολοκληρώσουμε. Εξάλλου δεν απορρέουν από τις δυστυχίες και κλειστές συνθήκες της παιδικής ηλικίας; Δεν είναι μια συνέπεια του οιδιπόδειου συμπλέγματος, της προσκόλλησης στη μητέρα, τς εξάρτησης από την οικογένεια κ.λπ.; Η ζήλεια ανήκει στην ψυχολογία μας επειδή ήμασταν προσκολλημένοι στη μητέρα μας και φοβόμασταν μην μας εγκαταλείψει. Και επίσης ότι υπάρχει ο πνιγμός επειδή είχαμε κατασπαραχθεί από το περιβάλλον μας.

Ξαναπέφτουμε στο φρούιδισμό, εμπόδιο ριζικό, σαν μια γενική θεωρία(38) για κάθε έγκυρη σκέψη στην ψυχολογία.

Επαναλαμβάνω ότι οι ενήλικες συμπεριφορές μας δεν είναι η επανάληψη γεγονότων που βιώσαμε στην παιδική μας ηλικία αλλά το αποτέλεσμα μιας μακριάς μαθητείας που άρχισε από την παιδική μας ηλικία και εξακολουθεί μέχρι τώρα. Αν κοιτάξουμε τα πράγματα απ' αυτή την άποψη τα πράγματα

αλλάζουν εντελώς. Η ζήλεια, ο φόβος, η εχθρότητα αντί να είναι μηχανιστικά αποτελέσματα μιας πραγματικά παιδαριώδους κατάστασης γίνονται το φρούτο κάποιας κοινωνικής κατάστασης, κάποιας μορφής της κοινωνίας.

Τώρα, το παιδί είναι η αποκλειστική περιουσία των γονιών του, οι οποίοι έχουν επάνω του απεριόριστη εξουσία. Προκύπτει από εκεί ότι το περιβάλλον του παιδιού δεν έχει την ευκαμψία που θα ταίριαζε για να του παρέχει πολλές, διαφοροποιημένες, αντικαταστάσιμες στοργικές ικανοποιήσεις. Η εξαφάνιση των γονιών, έστω και παροδική, είναι μια καταστροφή. Προκύπτουν έτσι προσωπικότητες ζηλότυπες, κτητικές, δύσπιστες, εχθρικές, δειλές.

Ωστόσο όλα μπορούν ν' αλλάξουν αν αλλάξει η κοινωνική κατάσταση, αν τροποποιηθούν οι συνθήκες του παιδιού, αν το συναισθηματικό πλαίσιο υιοθετήσει μια άλλη δομή.

Έχω πειστεί ότι η ανθρωπότητα στο πεδίο των ανθρώπων, κοινωνικών, σεξουαλικών και συναισθηματικών σχέσεων είναι στη λίθινη εποχή, ενώ έχει κάνει βήματα γιγάντων στο πεδίο της τεχνικής και της έρευνας της φύσης. Αυτό που ζούμε τώρα στα ζευγάρια, με τον καθημερινό κλήρο των εντάσεων, των στερήσεων, της εχθρότητας, της αδιαφορίας είναι πολύ συγκρίσιμο μ' αυτό που ζούσαν οι άνθρωποι στο μεσαίωνα, με τη μόνιμη απειλή της φτώχειας, της πείνας, των επιδημιών. Ξεπεράσαμε αυτό το στάδιο και είναι πολύ καλύτερα, αλλά δεν το ξεπεράσαμε στις ανθρώπινες σχέσεις.

Τώρα υπάρχουν εκατοντάδες άνθρωποι που γυρίζουν κάθε μέρα στα νοσοκομεία επειδή αποπειράθηκαν να βάλουν τέλος στη ζωή τους με βαρβιτουρικά ή άλλους τρόπους για συναισθηματικά γενικά λόγους. Νέοι ή γεροντότεροι. Και η φράση του Αραγκόν <δεν υπάρχει ευτυχισμένος έρωτας" δεν απέχει πολύ από την απλή κοινωνιολογική διαπίστωση (με τις επιφυλάξεις που ήδη έγιναν).

Ωστόσο όλα μπορούν ν' αλλάξουν. Δεν είναι ένα φυσικό γεγονός. Επιτρέπεται κάθε ελπίδα.

75

Θέλω τώρα να χτυπήσω το μεγάλο κομμάτι: το σύστημα κτητικότητας No 1, που έχω κρατήσει για το τέλος. Η κυριαρχία του άνδρα πάνω στη γυναίκα... Φτύνω τις χούφτες μου και πάνω δουλειά... Δεν είναι μικρή δουλειά... Κουράγιο...

Για να εισέλθουμε εκεί (τι διανοητικές λεπτότητες, τι πασαρέλες), θέλω να κάνω μια σημαντική παρατήρηση, ότι δηλαδή και στα δύο συστήματα που εκθέσαμε μέχρι τώρα είναι τελικά ο άνδρας, στο ερωτικοσεξουαλικό του βίωμα, που είναι το θύμα. Το θύμα της γυναίκας.

Αρχικά, ο άνδρας γνωρίζει μια κάποια ερωτικοσεξουαλική ανάπτυξη που κινητοποιεί στη γυναίκα συγχρόνως το φόβο της εγκατάλειψης και το φόβο

της κυριαρχίας. Η γυναίκα φοβάται τις ερωμένες του άνδρα της και τις σεξουαλικές προτάσεις που της απευθύνει. Ο ερωτισμός του της φαίνεται απειλητικός.

Το αποτέλεσμα είναι να θέλει να πνίξει αυτό τον ανδρικό ερωτισμό για να εξασφαλίσει την κοινωνική της ασφάλεια και συγχρόνως να μην αισθάνεται κυριαρχημένη. Ασκεί μια καταστολή συγχρόνως πάνω στο σύζυγό της που θέλει να διατηρήσει για τον εαυτό της και πάνω στον εραστή της που θέλει να σωφρονήσει και να εξημερώσει.

Φυσικά, κάνοντάς το αυτό βιώνεται σαν καταπιεστής, επειδή πραγματικά καταπιέζει. Η γυναικεία καταπίεση είναι μια απάντηση στην ανδρική καταπίεση.

Ας έρθουμε στην αρχική καταπίεση που ζει η γυναίκα, η οποία γεννά τη φαύλη κατάσταση μέσα στην οποία ο άνδρας είναι και αισθάνεται θύμα. Είναι προφανές ότι αυτή η καταπίεση έχει μια πιο βαθιά, πιο ριζική αρχή, που είναι η καταπίεση του άνδρα πάνω στη γυναίκα ή, αν προτιμάτε, τη γυναικεία συνθήκη, που έχει σαν τελική συνέπεια, αλλά μόνο σαν συνέπεια, την αρνητική πράξη της γυναίκας πάνω στον άνδρα στο ερωτικο-σεξουαλικό πεδίο. Μπορούμε να συνοψίσουμε αυτή τη θεμελιώδη πορεία στο παρακάτω σχήμα. Τα βέλη

δείχνουν σε ποια κατεύθυνση παράγεται η καταπίεση:

Η ολοκληρωμένη πορεία είναι η εξής:

- 1) Ο άνδρας καταπιέζει τη γυναίκα που είναι και αισθάνεται κατώτερη.
- 2) Η γυναίκα, εξαρτημένη και μειωμένη, ζητάει την προστασία του άνδρα που της τη συμφωνεί. Αισθάνεται να απειλείται από τις επιθυμίες του άνδρα προς το εξωτερικό, όπου βλέπει τον κίνδυνο της εγκατάλειψης. Ο άνδρας αισθάνεται να πνίγεται από τα αιτήματα της γυναίκας.
- 3) Η γυναίκα αισθάνεται κυριαρχημένη και εκμηδενισμένη από τα σεξουαλικά αιτήματα του άνδρα. Βλέπει εκεί μια εικόνα κυριαρχίας. Ο άνδρας αισθάνεται μταιωμένος από τις αρνήσεις και τις απορρίψεις που έρχονται από τη γυναίκα.

Επαναλαμβάνω, αυτό το σχήμα είναι μια γενική τάση, ευρέως πλειοψηφική. Αλλά υπάρχουν πολλές εξαιρέσεις, κυρίως τώρα. Αν αληθεύει ότι η αρχή όλου αυτού του μηχανισμού που κάνει το ζευγάρι άρρωστο είναι η καταπίεση της γυναίκας από τον άνδρα, πρέπει να αναλύσουμε αυτή την καταπίεση. Αρχίζουμε... Δύσκολο πρόβλημα, μεγάλο πρόβλημα που έχει διαφωτιστεί σημαντικά στη φεμινιστική λογοτεχνία εδώ και τριάντα ή σαράντα χρόνια, απ' αυτές τις παθιασμένες με το γυναικείο πρόβλημα γυναίκες. Δεν παθιαζόμαστε παρά με τα προβλήματα που μας αφορούν.

Κάτι που δυσκολεύει τα πράγματα είναι ότι δεν έχουμε να κάνουμε με το κλασικό σχήμα της κυριαρχίας - εκμετάλλευσης. Η γυναίκα υφίσταται μια κυριαρχία και μια καταπίεση, αλλά όχι εκμετάλλευση με τη μαρξιστική έννοια του όρου. Είναι στην ίδια κατάσταση με το παιδί, που κυριαρχείται κι

αυτό επίσης αλλά δεν το εκμεταλλεύονται απαραίτητα.

Στη μαρξιστική αντίληψη, αν ακολουθήσουμε την ανάλυση του Μαρξ στα διάφορα έργα του, το άτομο που βρίσκεται εκμεταλλευμένο στερείται ένα αγαθό στο οποίο έχει δικαίωμα, αλλά του το αρπάζουν. Για παράδειγμα, στο μεσαίωνα, οι δούλοι έπρεπε να δίνουν φόρους, δασμούς, τέλη κ.λπ. που τους είχαν απλώς αποσπάσει με τη βία° με το έντοκο δάνειο ο οφειλέτης πρέπει να δίνει τακτικά τόκους που του έχουν επίσης αρπάξει εκβιαστικά° ο σύγχρονος εργάτης της μεγάλης βιομηχανίας δεν παίρνει το μισθό που αντιστοιχεί στην εργασία του, δηλαδή την αναγνωρισμένη αξία της εργασίας του, όταν την υπολογίσεις σε σχέση με αυτό που αποφέρει, δεδομένης της εξόφλησης μέρους των κερδών που προορίζονται στην επανεπένδυση ή κάτι άλλο, που εξυπηρετεί στον πλουτισμό μερικών.

Η γυναίκα είναι συχνά εκμεταλλευμένη κατά τη μαρξιστική έννοια του όρου, αλλά δεν είναι πάντοτε. Είναι αναλογικά όσο και ο άνδρας. Μια γυναίκα του P.D.G. που έχει υπηρετές, το αυτοκίνητό της και σημαντικά υλικά πλεονεκτήματα, δεν είναι ιδιαίτερα εκμεταλλευμένη, αλλά συμμετέχει ωστόσο στην κατάσταση καταπίεσης της γυναίκας. Οι παπάδες δεν έχουν πολύ μεγαλύτερα υλικά πλεονεκτήματα από τους καλόγερους, ωστόσο είναι σε κατάσταση κυριαρχίας σε σχέση με τους τελευταίους. Το να πούμε ότι η γυναίκα είναι κυριαρχημένη αλλά όχι εκμεταλλευμένη σημαίνει ότι η αξία που συμφωνείται στην εργασία της (με την έννοια της σφαιρικής κοινωνικής αναγνώρισης) είναι μικρότερη από αυτή που συμφωνείται σ' αυτήν του άνδρα. Καταλαμβάνει θέσεις λιγότερο σημαντικές και κυρίως περιορίζεται, σχεδόν στο σύνολο των περιπτώσεων, σ' έναν κατώτερο ρόλο, αυτόν της κυρίας του σπιτιού. Αυτό προέρχεται στο βάθος από το γεγονός ότι δεν την εξουσιοδοτούν να παίξει άλλους ρόλους, να έχει άλλες υπευθυνότητες. Είναι πραγματικά σε κατώτερη θέση. Έτσι δέχεται ελάχιστες αμοιβές και μάλιστα πολύ λιγότερα κοινωνικά πλεονεκτήματα κάθε είδους. Η καθαρή εκμετάλλευση έρχεται να προστεθεί σ' αυτό. Αλλά όχι περισσότερο από του άνδρα.

76

Η καλύτερη ανάλυση της κατάστασης της γυναίκας που έχει γίνει είναι της Ελίζαμπεθ Τζάνεγουέι στο βιβλίο Η Θέση της γυναίκας σ' έναν κόσμο ανδρών(39).

Η Ελίζαμπεθ Τζάνεγουέι σκέφτεται ότι η κεντρική έννοια που καθορίζει τη θέση που αποδίδουν στη γυναίκα είναι αυτή του <ρόλου της γυναίκας". Σύμφωνα μ' αυτή την ιδέα, η γυναίκα έχει να παίξει ένα ρόλο στην κοινωνική ζωή, που είναι καθορισμένος από τη φύση και είναι ο φυσικός της ρόλος. Αυτός ο ρόλος έχει ελάχιστα διαφοροποιηθεί στην πορεία του χρόνου. Δεν έχει οριστεί αληθινά καθαρά παρά στο σύγχρονο κόσμο. Πρόκειται για ένα σύνολο δραστηριοτήτων, όπως να βγάλει στον κόσμο και να αναθρέψει τα παιδιά, να <κρατάει" το σπίτι, να αναλαμβάνει τα οικιακά καθήκοντα, να διαχειρίζεται τις οικιακές υποθέσεις, να υποδέχεται τους ξένους κ.λπ. Τελικά πρόκειται για ένα σύμπλεγμα στο οποίο, όπως είπε κάποιος, υπεισέρχονται τουλάχιστον μια ντουζίνα επαγγέλματα, από λατζιέρα μέχρι

ρεσεψιονίστ, περνώντας από την γκουβερνάντα, την κυρία συνοδείας κ.λπ. Αλλά σαφέστερα δεν πρόκειται ακριβώς για μια δουλειά ή, αν το προτιμάτε, ένα καθορισμένο επάγγελμα. Πρόκειται για ένα σύνολο ανακατεμένων καθηκόντων και συχνά πρωτολειακών, των οποίων η ενότητα συγκροτείται από τον τόπο ή το πλαίσιο στο οποίο ασκούνται, δηλαδή το σπίτι. Το πλαίσιο αυτό δεν είναι ένα επαγγελματικό πλαίσιο. Τα επαγγέλματα αρχίζουν στο εξωτερικό. Ο ρόλος της γυναίκας είναι να μην είναι επαγγελματίας. Αυτός είναι ο ρόλος του άνδρα. Η γυναίκα δεν εκτιμάται αληθινά σαν παραγωγός, ακόμη κι αν παράγει τα παιδιά και πολλά άλλα πράγματα. Γεννάει και ρυθμίζει, αλλά δεν παράγει.

Αν πάμε πιο μακριά στην ανάλυση, διακρίνουμε ότι η γυναίκα δεν είναι η μόνη που έχει ένα ρόλο. Στον κόσμο μας όλος ο κόσμος έχει ένα ρόλο. Ο ρόλος του παιδιού, για παράδειγμα, είναι να σωμαίνει και να υπακούει. Ο ρόλος της φύσης είναι να εξυπηρετεί τον άνδρα. Ο ρόλος του άνδρα είναι να παράγει και να διατάζει κ.λπ.

Τι είναι ακριβώς ένας ρόλος; Μου φαίνεται ότι θα μπορούσαμε να τον ορίσουμε σαν ένα σύνολο δραστηριοτήτων και συμπεριφορών που απορρέουν ευθέως από την κατάσταση του ατόμου, ό,τι του είναι πιο άμεσο, πιο εμφανές, πιο εξωτερικό. Υποτασσόμαστε ε όλοι σε σημαντικούς περιορισμούς. Για παράδειγμα, η γυναίκα υποτάσσεται στον περιορισμό του τοκετού και του φορτίου των παιδιών, το παιδί υποτάσσεται στον περιορισμό μιας αισθητοκινητικής και γλωσσολογικής μη-ανάπτυξης, ο ανάπηρος υποτάσσεται στους περιορισμούς της αναπηρίας του κ.λπ.

Ο ρόλος είναι αυτός που απορρέει ευθέως από τους περιορισμούς που αναφέραμε. Είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων και των συμπεριφορών που μπορούμε καλύτερα, δηλαδή πιο εύκολα και πιο δραστικά, να φέρουμε εις πέρας, αν εξετάσουμε αυτούς τους περιορισμούς.

Αν πάμε ακόμη πιο μακριά, διακρίνουμε ότι ο ρόλος του καθένα αποτελεί την ασφάλεια όλων, γιατί είναι η λειτουργία που μπορεί να αναλάβει καλύτερα, με το μικρότερο κίνδυνο για τον ίδιο και τους άλλους.

Έτσι, μέσα σε μια οπτική άγχους και γενικού φόβου, ο προσδιορισμός ενός σαφούς ρόλου και η υποχρέωση που έχει το άτομο να μείνει σ' αυτό το ρόλο αποτελούν την καλύτερη εγγύηση. Η ανακούφιση εντείνεται όταν μπορούμε να πούμε ότι αυτός ο ρόλος είναι όχι μόνο ο ασφαλέστερος αλλά είναι η θέληση της Φύσης, ενδεχομένως και του Θεού. Έτσι, είναι ιεροσυλία να εναντιωθούμε σ' αυτό και να δεχθούμε ότι ένα οποιοδήποτε άτομο μπορεί να παίξει έναν άλλο ρόλο απ' αυτόν που του έχει οριστεί στην κοσμική τάξη.

Ας έρθουμε τώρα στην κυριαρχία που ασκείται από τον άνδρα. Αυτή η κυριαρχία έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι ο άνδρας είναι αυτός που ιστορικά έχει συνειδητοποιήσει ότι καθένας στη Φύση και στην κοινωνική ζωή πρέπει να έχει ένα ρόλο και έχει ορίσει αυτούς τους ρόλους όσο πιο καθαρά γίνεται και τους έχει επιβάλει σ' όλο τον κόσμο με τη δύναμη, τον εξαναγκασμό και ενδεχομένως με το θάνατο. Ο άνδρας είναι ο κυρίαρχος στο βαθμό που είναι ο οργανωτής. Όχι μόνο ο οργανωτής της κοινωνικής ζωής και της ανθρωπότητας αλλά ολόκληρου του κόσμου.

'Όμως γιατί ο άνδρας =και όχι η γυναίκα= έγινε ο μέγας οργανωτής; Να η βασική ερώτηση.

77

Για ν' απαντήσω σ' αυτή την ερώτηση ξαναδιάβασα μερικά βιβλία εθνολογίας και κοινωνιολογίας, που αφορούν στην εξέλιξη της ανθρωπότητας: Λιούις Μόργκαν και άλλους. Όλοι περιγράφουν πολύ καλά τα διάφορα στάδια. Την παλαιολιθική, τη νεολιθική, την πρωτο-ιστορική εποχή κ.λπ. Κανείς δεν εξηγεί πώς στο τέλος της νεολιθικής, τη στιγμή που ο Μούμφορντ(40) ονομάζει νεο- παλαιολιθική(41) έχει συσταθεί για πρώτη φορά καθαρά η πολιτική εξουσία, πιθανόν από αυτούς που στη νεολιθική εποχή είχαν μείνει κυνηγοί, ψαράδες, κτηνοτρόφοι, ενώ οι άλλοι επιδίδονταν στη γεωργία, και μπορούσαν να θεωρηθούν σαν οι προστάτες της πόλης, καταρχήν ενάντια στα άγρια θηρία, ύστερα ενάντια στις άλλες πόλεις. Άνδρες των οποίων τα πρωτότυπα είναι ο Γκιλαγκαμές, ο Ηρακλής κ.λπ., παντοδύναμοι.

Να το εξηγήσουμε αυτό μόνο με την ανώτερη φυσική δύναμη δεν είναι ικανοποιητικό. Μπορεί κανείς να έχει κάλλιστα μια σημαντική φυσική δύναμη και να μην έχει όρεξη για κυριαρχία.

Η μόνη δυνατή εξήγηση είναι ψυχολογικής φύσης. Κατά τη γνώμη μου, προέρχεται από μια πιο ισχυρή ανάπτυξη στον άνδρα γενικά και σε μερικούς άνδρες ειδικά, ενός άγχους απέναντι στα ανθρώπινα όντα, όχι μόνο απέναντι στις γυναίκες, αλλά απέναντι σ' όλο τον κόσμο. Άγχος υπερβολικό, γιγαντιαίο που έχει κατακρημνίσει τον άνδρα στις προστατευτικές στάσεις της εξουσίας, της κυριαρχίας, της τυραννίας, του δεσποτισμού.

Πριν να δούμε ποιες είναι αυτές οι στάσεις πρέπει να ψάξουμε την πηγή τους.

Μου φαίνεται ολοκάθαρο. Αυτή η πηγή να ψάξουμε στο γεγονός ότι ο άνδρας έχει στερηθεί τη μήτρα και όλα τα όργανα που επιτρέπουν στη γυναίκα να γεννήσει και να φέρει στον κόσμο παιδιά. Για τον εαυτό του έχει μόνο το φαλλό του που είναι λίγος συγκριτικά, αφού επιτρέπει μόνο να χύσει το σπέρμα του προς τα έξω.

Ο άνδρας βρέθηκε απελευθερωμένος από την υποχρέωση ν' ασχοληθεί, να φέρει, να βγάλει στον κόσμο και να μεγαλώσει τα παιδιά, και έτσι μπορούσε να πάει ελεύθερα στη φύση, δηλαδή στο δάσος, τη στέπα, τη σαβάνα, την έρημο, τη θάλασσα και το βουνό. Μπορούσε να τα αντιμετωπίσει, να τα υποτάξει, να τα κυριαρχήσει. Μπορούσε να αναζητήσει εκεί την ύπαρξή του. Μπορούσε να εγκαθιδρύσει μια καθημερινή σχέση μαζί τους που θα συνιστούσε την ουσία της ύπαρξής του.

Η συμπαίγνια του άνδρα με τη φύση, με την έννοια ότι η φύση αντιτίθεται στο ανθρώπινο ον, μου φαίνεται ότι είναι η βέβαιη αιτία της δικής του εξέλιξης και ειδικά της εξέλιξής του προς την πολιτική κυριαρχία. Αυτό συνέβη, κατά τη γνώμη μου, μέσα από μια διαδικασία της οποίας τα στάδια είναι τα εξής:

1) Τον πρώτο καιρό ο άνδρας επιδίδεται στις δραστηριότητες του ψαρέματος, του κυνηγιού, της ποιμενικής, πρώτα για τον εαυτό του και μετά για το σύνολο της ομάδας, όπου συμπεριλαμβάνονται και οι γυναίκες. Συμμερίζομαι τη θέση του Ε. Ριντ(42), σύμφωνα με την οποία τα αρσενικά ήταν στην αρχή τα μόνα σαρκοφάγα, αντίθετα με τα θηλυκά που, όπως τα θηλυκά των ανώτερων θηλαστικών, δεν έτρωγαν κρέας. Υπήρχε λοιπόν αυτός ο ριζικός διαχωρισμός ανάμεσα στα αρσενικά που επιδίδονταν στο κυνήγι των άγριων ζώων και στα θηλυκά που είχαν τα δικά τους μέσα ύπαρξης.

Αυτός ο αρχικός διαχωρισμός έχει διατηρηθεί όχι μόνο σε σχέση με τα θηλυκά αλλά επίσης σε σχέση με τα άλλα αρσενικά. Βέβαια έπρεπε να συνεργάζονται μαζί τους στο κυνήγι και στις μάχες. Αλλά συχνά ήταν μόνος, χαμένος μέσα στη στέπα ή το δάσος. Και κυρίως έπρεπε στο τέλος να μοιραστεί τα θηράματα, κάτι που τον έβαζε σε ανταγωνιστική κατάσταση που δεν διευκόλυνε την επικοινωνία. Η απομόνωση ήταν τόσο φυσικός κανόνας όσο και ψυχολογικός.

2) Αυτή η απομόνωση εμποδίζει τη διαδικασία της συνδιαλλαγής με τον άλλον, που είναι απαραίτητη για να ξεφύγουμε από το άγχος σε σχέση μ' αυτόν. Ο άλλος πραγματικά είναι για τον καθένα μας εχθρός αν κρατιέται σ' ένα άμεσο επίπεδο μαζί μας. Οι συγκρούσεις μαζί του είναι αναπόφευκτες και συνεχείς. Δεν μπορούμε να ξεφύγουμε από το άγχος σε σχέση μ' αυτόν ακόμη κι αν δούμε εκεί ένα φίλο, έναν ευεργέτη, ένα σύμμαχο, έναν αδερφό. Αυτό προϋποθέτει την επικοινωνία. Χωρίς επικοινωνία ο άλλος δεν μπορεί να γίνει παρά ένα αντικείμενο απειλής και φόβου.

Οι γυναίκες επικοινωνούν αφού μένουν πάντα μαζί και όχι απομονωμένες, σε μια απέραντη περιοχή και μην έχοντας να μοιράσουν τη λεία που μάζεψαν σκληρά. Επιδίδονται σε λιγότερο ανησυχητικές εργασίες και λιγότερο επικίνδυνες που απαιτούν να συνεργάζονται στενά. Έχουν λοιπόν την εμπειρία της επικοινωνίας. Οι άνδρες την έχουν πολύ λιγότερο.

3) Οι άνδρες καταλήγουν να βλέπουν σε όλους τους άλλους ανθρώπους εχθρούς. Κυριαρχούνται, κατέχονται από το φόβο για τους ομοίους τους. Αυτός ο φόβος σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους είναι πολύ πιο δυνατός από το φόβο για τα θηρία ή τη φύση. Αυτά είναι γνώριμα, σχετικά κυριαρχημένα. Το ανθρώπινο ον αντίθετα είναι ένας άγνωστος. Ακόμη και τώρα, ο ταυρομάχος νιώθει πιο άνετα με τον ταύρο που τον γνωρίζει παρά με την ερωμένη του.

4) Περνάμε εύκολα από το άγχος στην εξουσία. Ο άνδρας λοιπόν επιβάλλει την εξουσία του από τη στιγμή που κάποιος τον καλεί, από τη στιγμή που τον παίρνουν σαν προστάτη και σαν διαιτητή. Αν κάποιος τον καλέσει να προστατεύει στην πόλη, όχι μόνο προστατεύει την πόλη, αλλά αναμιγνύεται λίγο-λίγο και ολοένα και περισσότερο θέλει να ελέγχει τις όποιες επιχειρήσεις δημιουργούνται, για παράδειγμα τις υδραυλικές επιχειρήσεις, όπως έδειξε ο Βιτφόγκελ(43). Χρησιμοποιεί το βάρος και τη δύναμή του για να εμποδίσει όλες τις πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να φανούν σαν επικίνδυνες για την ομάδα. Κυρίως τις βλέπει επικίνδυνες γι' αυτόν και την ασφάλειά του. Δυσπιστεί σ' όλο τον κόσμο και κυρίως στους ανθρώπους που

δεν θέλουν να συμμετέχουν στις κοινές εργασίες ή που θέλουν να κάνουν αυτό που επιθυμούν να κάνουν.

5) Γίνεται ο ανώτατος οργανωτής, αυτός που βάζει όλο τον κόσμο στη θέση του. Ο ανώτερος κανόνας γι' αυτόν είναι ότι κάθε ένας πρέπει να κάνει αυτό που του είναι πιο εύκολο και πιο ευνόητο να κάνει, για το οποίο <τον προόρισε η φύση", δηλαδή στην πραγματικότητα αυτό που του επιβάλλουν οι συνθήκες. Ούτε συζήτηση ν' αφήσει τους ανθρώπους να ψάξουν να κάνουν άλλα πράγματα, πράγματα που κάνουν άσχημα στην αρχή, αδέξια, με επικίνδυνο τρόπο. Αυτό τους είναι απαγορευμένο. Και είναι ειδικά απαγορευμένο στις γυναίκες να κάνουν κάτι άλλο από το να φέρνουν στον κόσμο παιδιά, να τα μεγαλώνουν, να ετοιμάζουν το φαγητό κ.λπ. Αν η γυναίκα προσπαθήσει να κάνει κάτι άλλο βγαίνει από το ρόλο της. Γίνεται βλαβερή για την κοινωνία. Με τον ίδιο τρόπο μια γυναίκα που ενδιαφέρεται πολύ για τον ερωτισμό κινδυνεύει να γίνει μια μοιχαλίδα, το χειρότερο απ' όλα, αφού εκείνη τη στιγμή εγκαταλείπει το ρόλο της συζύγου και της μητέρας για να κυνηγήσει την περιπέτεια με τους άνδρες. Σε πολλές κοινωνίες η μοιχαλίδα τιμωρούνταν με θάνατο.

78

Δεδομένης της εξειδίκευσης του άνδρα στις δραστηριότητες σε σχέση με τη φύση, που χρονολογείται ασφαλώς από τους προϊστορικούς χρόνους, ήταν φυσικό να αφοσιωθεί πιο ειδικά στα βιοτεχνικά καθήκοντα, από τη στιγμή που αρχίζουν να παίρνουν κάποια σπουδαιότητα.

Ο άνδρας ήταν ήδη τεχνικός αφού ήταν κυνηγός, στο μέτρο που η τεχνική καθορίζεται από τη σχέση με τη φύση. Γίνεται όμως ακόμη περισσότερο από τότε που αφοσιώθηκε στην κατασκευή αντικειμένων.

Κι αυτές ακόμη οι δραστηριότητες απαιτούν μεγάλη διαθεσιμότητα που η γυναίκα δεν έχει εξαιτίας του δεσμάτος της με τα παιδιά. Πρέπει να ανακαλύψει στη φύση τους τόπους που βρίσκονται τα υλικά: μέταλλα, , άργιλο κ.λπ. Πρέπει να τα εξάγει, να τα μεταφέρει, να τα μεταποιεί. Από τη νεολιθική εποχή ο άνδρας μεταμορφώνεται σε κατασκευαστή, μεταποιητή, σιδηρουργό, κεραμοποιό, υαλουργό, υφαντή κ.λπ. Όλες αυτές οι εργασίες απαιτούν δύναμη. Ο 'Ηφαιστος ο σιδηρουργός =ο Βόλκαν των Λατίνων= παρουσιάζεται σαν δυνατός άνδρας, ικανός να κυριαρχεί με τη θέλησή του την ύλη που αντιστέκεται και είναι εχθρική. Ο 'Ηφαιστος είναι ακριβώς το ταίρι του Ηρακλή. Είναι δυνατός όπως κι αυτός. Ο Δίας =που αντιπροσώπευε την εξουσία=, ο Ηρακλής και ο 'Ηφαιστος είναι τα τρία πρόσωπα του άνδρα. Αντιπροσωπεύουν και οι τρεις τη δύναμη.

Από το νεολιθικό χωριό, περιορισμένη κοινότητα στην ανθρώπινη κλίμακα, δημιουργείται η <αρχαία πόλη" με τη συγκέντρωση και την ομαδοποίηση, ταυτόχρονα για λόγους άμυνας και τεχνικής προστασίας. Από τότε γίνεται μια συγχώνευση ανάμεσα στις δύο ανδρικές λειτουργίες, δηλαδή την εξουσιαστική λειτουργία και την τεχνική λειτουργία. Ο άνδρας θα οργανώσει την πόλη με τη διάκριση των επαγγελματιών. Η πόλη θα είναι μια συναρμολόγηση των συντεχνιών που θα έχει η κάθε μία την ειδικότητα και τα έθιμά της. Ο Αριστοτέλης και όλοι αυτοί που ορίζουν την <πόλη" είναι

ανήσυχοι να προσδιορίσουν γι' αυτήν μια αισιόδοξη διάσταση και να κάνουν τον ακριβή υπολογισμό όλων των συντεχνιών. Η πόλη αντιπροσωπεύει και αντανακλά την τάξη του κόσμου. Είναι η ίδια μια τάξη. Η ανδρική θεώρηση θριαμβεύει. Η αρχαία πόλη ξαναβρίσκεται στη σημερινή <μέση πόλη" ή σ' αυτή που ονομάζουμε στη Γαλλία <επαρχιακή πόλη", που έχει από 2.000 ως 50.000 κατοίκους και είναι αντίθετη με τις απέραντες μητροπόλεις που δεν έχουν συσταθεί από μια ηράκλεια αρχή, αλλά από την αρχή της συσσώρευσης. Η πόλη είναι μια πραγματικότητα ιδιαίζοντως διαφορετική από το χωριό και τη μητρόπολη, που παρουσιάζουν καθαρά πιο γυναικεία χαρακτηριστικά, ενώ αυτή είναι βασικά ανδρική. Είναι πολύ λογική, σταθερή, αξιότιμη, πολύ οργανωμένη. Δεν επικοινωνεί, όπως το χωριό, με την εξοχή και δεν κινδυνεύει να βυθίζεται ασταμάτητα στην ακαταστασία όπως η μητρόπολη.

Δεν είναι από τύχη που οι μεγάλοι δικτάτορες κατάγονται από μεσαίες πόλεις, καθαρά <επαρχιακές". Ο Χίτλερ καταγόταν από τη Λινζ που τη λάτρευε και ήθελε να την ξανακτίσει σύμφωνα με δικά του σχέδια. Ο Στάλιν καταγόταν από το Γκόρι, στη Γεωργία, ο Φράνκο από το Ελ Φέρολ στη Γκαλίς, ο Ναπολέων από το Ατζάκιο κ.λπ. Όλες πόλεις της επαρχίας, καθαρά αποκεντρωμένες, σε ζώνες απομακρυσμένες από τα μεγάλα κέντρα. Αντίθετα πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι οι μεγάλοι δημιουργοί στη λογοτεχνία και σε άλλα πεδία κατάγονται στη μεγάλη πλειοψηφία τους από το Παρίσι, σε μια αναλογία πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι θα περιμέναμε(44).

Ο άνδρας θριαμβεύει στην τεχνολογία. Ο Μακ Γκλέλαντ στις μεγάλες του μελέτες για τις προσωπικότητες της επιστήμης το αποδεικνύει. Ο μοντέρνος κόσμος, στην ουσία τεχνολογικός, αντιπροσωπεύει το θρίαμβο του άνδρα. Η τεχνολογία, όπως το κυνήγι και η ποιμενική απομονώνει, για πολλούς λόγους. Ένας πρώτος λόγος είναι ότι εμπλέκει από τον εαυτό της μια σχέση με τα αντικείμενα και όχι με τα ανθρώπινα όντα. Αν περνάει κανείς όλο τον καιρό του με τα πράγματα, δεν μπορεί την ίδια ώρα να τον περνάει με τους ανθρώπους. Επιπλέον, τα πράγματα δε αναπτύσσονται λίγο-πολύ από μόνα τους, από τις δικές τους δυνάμεις, όπως συμβαίνει με τη γεωργία, το γυναικείο χαρακτήρα της οποίας έχει δείξει ο Μούμπορντ. Αντίθετα, αυτό δεν είναι δυνατό όταν κυνηγάς και όταν μεταποιείς ένα αδρανές υλικό, κάτι που απαιτεί βέβαια προσοχή.

Ένας δεύτερος λόγος είναι ότι η τεχνολογία βάζει σε ανταγωνισμό τους άνδρες μεταξύ τους. Το πρόβλημα είναι να παράγεις περισσότερα και καλύτερα από τους διπλανούς σου, γιατί τα πράγματα που παράγονται είναι σπάνια και δύσκολο να κατασκευαστούν. Από εκείνη τη στιγμή, η σχέση με το γείτονα γίνεται σχέση σύγκρουσης και όχι σχέση φιλίας.

Τέλος, η τεχνολογία κουράζει και συνεπώς οι στιγμές της ελευθερίας μπορούν να αφιερωθούν μόνο στην ανάκτηση των δυνάμεων και όχι στην επικοινωνία. Η Κυριακή, οι διακοπές, είναι χρόνος ανάπαυσης απαραίτητος στην υγεία. Δεν μπορούν να αφιερωθούν παρά στην ανάπαυση. Οι γιορτές, στιγμές προνομίου της ανταλλαγής και της κοινωνικής ζωής είναι μια ανακάλυψη του αγροτικού και γεωργικού κόσμου, που διψούν για επικοινωνία. Ο χρόνος για σχέσεις με τις γυναίκες σ' έναν τεχνοκρατικό κόσμο είναι περιορισμένος στο ελάχιστο.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο που οι επιστήμονες, σχεδόν πάντοτε άνδρες, έχουν, όπως το έδειξε ο Μακ Κλέλαντ(45), υπερβολικά σχεσιακά προβλήματα. Δεν έχουν εισέλθει πραγματικά στον κόσμο της επικοινωνίας. Από εκεί, το να αναζητήσεις και να κατέχεις την εξουσία δεν υπάρχει παρά ένα βήμα, που μπορείς εύκολα να δρασκειλίσεις. Δεν υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στον κόσμο της εξουσίας και τον κόσμο της τεχνολογίας. Αυτοί οι δύο κόσμοι έχουν έχουν μια βέβαιη σχέση. Οι ίδιοι οι σπουδαστές του Πολυτεχνείου που κάνουν σπουδές που βασίζονται στα μαθηματικά και την τεχνολογία θα γίνουν οι κύριοι της γαλλικής κοινωνίας.

79

Ποια είναι η στάση του άνδρα κυνηγού, του τεχνοκράτη, του κατόχου της εξουσίας, απέναντι στη γυναίκα; Στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων θέλει να μένει η γυναίκα στο ρόλο της. 'Αλλωστε δεν είναι μια στάση που εφαρμόζει μόνο απέναντι στις γυναίκες, αλλά απέναντι σ' όλο τον κόσμο: τα άλλα αρσενικά, τα παιδιά, τους γέρους, τα ζώα κ.λπ. Θέλει να μένει ο καθένας στη θέση του και να μη μετακινείται από εκεί.

Ξαναλέω γι' ακόμη μια φορά το κίνητρο αυτού του πράγματος. Ο άνδρας βαθιά αγχωμένος απέναντι στον άλλον, φοβάται πολύ τους κινδύνους που θα προκύψουν από το γεγονός ότι καθένας μπορεί να ασκήσει μια άλλη δραστηριότητα από αυτή που κάνει ευκολότερα και πιο αποτελεσματικά, δηλαδή τη δραστηριότητα που του επιβάλλουν η διαμόρφωση του χαρακτήρα του και τα όριά του. Δεν θέλει πρωτοβουλίες που βγάζουν από το στενό πλαίσιο που οι συνθήκες ζωής επιβάλλουν. Δεν θέλει να παραδεχθεί τις προσπάθειες του καθένα για ελευθερία.

Αυτό, σε σχέση με τη γυναίκα σημαίνει τρία είδη καταστολής:

1) Δεν πρέπει να θέλει η γυναίκα να εκτελεί τις ανδρικές δραστηριότητες, δηλαδή το κυνήγι, τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες, τις τεχνικές δραστηριότητες, τις επιστημονικές δραστηριότητες. Μια γυναίκα που επιδίδεται σε τέτοιες δραστηριότητες είτε απορρίπτεται είτε γελοιοποιείται. Θεωρείται σαν μια αμαζόνα, μια ανδρογυναίκα, επομένως υποτιμάται. Και άλλωστε πιστεύεται ότι δεν είναι ικανή να το κάνει. Οι γυναίκες ενσωματώνουν καλά αυτή την απαγόρευση και θεωρούνται στην πλειοψηφία τους, μετά από πρόσφατες έρευνες, αδέξιες στα μαθηματικά.

Ωστόσο δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό για τις γυναίκες και συγχρόνως για ολόκληρη την κοινωνία από τις φιλοδοξίες τους να ασκήσουν ανδρικές δραστηριότητες. Για τις ίδιες τις γυναίκες, επειδή οδηγούνται έτσι να γνωρίσουν έναν άλλον από το δικό τους κόσμο, να υπερβούν τον εαυτό τους επιδιδόμενες σε μια ασυνήθιστη και δύσκολη δραστηριότητα, να αποκτήσουν περισσότερη αυστηρότητα και ακρίβεια στο συναισθηματικό και σχεσιακό τους κόσμο. Για ολόκληρη την κοινωνία που μπορεί έτσι να ξεφύγει από τον εγκλεισμό στην τεχνολογία και την επιστήμη, που κινδυνεύουν έντονα να γίνουν μανιακές και να κατασπαράξουν αυτούς που η αποστολή τους είναι να βοηθήσουν. Η σύγχρονη οικολογική καταστροφή που προέρχεται από την απορρύθμιση της τεχνολογίας και της επιστήμης, με την περιφρόνηση των ανθρώπινων προβλημάτων θα είχε αποφευχθεί αν οι

γυναίκες είχαν να πουν τη δική τους λέξη.

2) Είναι επίσης απαγορευμένο στις γυναίκες να ανέρχονται στον κόσμο της Εξουσίας. Τους είναι τόσο απαγορευμένο όσο και η τεχνολογία. Βέβαια θα παραδεχόμασταν άλλοτε ότι οι γυναίκες μπορούν να συμμετέχουν με κάποιο μέτρο στην εξουσία διά μέσου του έρωτα και της ερωτικής ζωής. Οι ερωμένες των βασιλιάδων ασκούσαν μια όχι αμελητέα εξουσία, επειδή οι ίδιες οι γυναίκες διέφευγαν μερικές φορές από την τρίτη απαγόρευση, αυτή του ερωτισμού. Αναλάμβαναν από τα πλάγια μια εξουσία που τους την αρνούσαν. Αλλά αυτό τέλειωσε τώρα. Ποτέ οι γυναίκες δεν είχαν τόσο λίγη εξουσία στην πολιτική ζωή.

Μπορούμε να θεωρήσουμε σαν κάτι καλό το γεγονός ότι οι γυναίκες αποκτούν έναν τύπο δραστηριότητας, της οποίας δεν φαίνεται καλά ποια μπορεί να είναι η θετική αξία για οποιονδήποτε; Βέβαια η πολιτική εξουσία είναι βαθιά βλαβερή και καταστροφική. Ωστόσο έχει κάποιες θετικές όψεις όταν, για παράδειγμα, συγκροτείται σε αντι-εξουσία ή αντι-κυριαρχία στα δημοκρατικά συστήματα ή στην πράξη της αμφισβήτησης στα κινήματα των διαφόρων διεκδικήσεων. Δεν είναι τόσο αδιανόητο να μεταμορφωθεί σε σύστημα εμπύχωσης και διασύνδεσης αν χάσει τον κατασταλτικό του χαρακτήρα. Οι γυναίκες έχουν να παίξουν εκεί ένα ρόλο.

3) Η κύρια απαγόρευση που απευθύνεται στη γυναίκα αφορά τον ερωτισμό, που πραγματικά απειλεί ευθέως την οικογενειακή ζωή, την αναπαραγωγή, την ανατροφή των παιδιών, τις οικιακές ενασχολήσεις. Είναι πιο δύσκολο για τη γυναίκα παρά για τον άνδρα να αναλάβει μια πλήρη και αναπτυγμένη ερωτική ζωή, όντας ήδη η κυρία του σπιτιού, η σύζυγος, η μητέρα ολόκληρης της οικογένειας. Η μοιχαλίδα γυναίκα εμφανίζεται σαν ένα μίasma. Πρέπει να γίνει μια ριζική επιλογή στην κατεύθυνση του ερωτισμού ή σε άλλη κατεύθυνση.

Αλλά γιατί να μη γίνει αυτή η επιλογή; Γιατί θα πρέπει να δεχθεί η γυναίκα τους εξαναγκασμούς τη τεκνοποίησης, της μητρότητας, της οικογενειακής ζωής, της συζυγικής ζωής χωρίς να αντιστέκεται, χωρίς να αναζητά ένα καλύτερο σύστημα ισορροπίας, χωρίς να σκοπεύει σε μια πραγμάτωση σ' ένα άλλο πεδίο, ακόμη κι αν αυτή η πραγμάτωση είναι δυσκολότερη και περιέχει περισσότερους κινδύνους; Εδώ το επιχείρημα της διακινδύνευσης είναι ένα άσχημο επιχείρημα. Επειδή είναι δύσκολο να πραγματοποιήσεις κάποιο πράγμα, δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να το κάνεις. Αντίθετα, είναι ίσως ακόμη πιο σημαντικό να το πετύχεις.

Η συνέπεια είναι ο αδύναμος ερωτισμός της γυναίκας, που θα ήταν μηδενικός αν δεν υπήρχαν οι επιρροές της παιδικής ηλικίας και αν στην εφηβεία δεν έπαιζαν το ρόλο τους τα ενήλικα πρότυπα. Η γυναίκα, το έχω ξαναπεί, φθάνει παρ' όλ' αυτά σε κάποιο ερωτισμό επιδεικτικού τύπου (δηλαδή να δείχνεται, να αρέσει, να φαίνεται ωραία, γοητευτική κ.λπ.) και παθητικού τύπου. Αλλά ακόμη κι αυτός ο ερωτισμός είναι συχνά πολύ περιορισμένος. Εξ ου και η τάση της γυναίκας να πνίγεται γρήγορα από τα δυνατά ερωτικά αιτήματα του άνδρα, που βιώνονται σαν κυριαρχία. Απ' αυτούς τους τρεις τύπους καταστολής προκύπτει μια πολύ απλή συνέπεια: η γυναίκα έχει γίνει για να μένει στο σπίτι και πρέπει να το κάνει.

Ο Ναπολέων στα απομνημονεύματα της Αγίας Έλενας το εκφράζει αυτό πολύ ωμά: <Εμείς οι λαοί της Δύσης έχουμε παραχαϊδέψει τις γυναίκες φροντίζοντάς τις πάρα πολύ. Τις έχουμε κάνει, πολύ άδικα, σχεδόν όμοιές μας. Οι λαοί της Ανατολής έχουν περισσότερο νου και ορθότητα. Τις έχουν ανακηρύξει αληθινή ιδιοκτησία του άνδρα και πραγματικά η φύση τις έχει κάνει σκλάβες μας. Μόνο εξαιτίας της πνευματικής μας πλατύτητας έχουν αξιωθεί να είναι ανώτερες".

Δεν μπορεί να εκφραστεί καλύτερα η άποψη του άνδρα.

Για να μείνει η γυναίκα στο σπίτι, να επιδοθεί σε καθήκοντα όχι βέβαια χωρίς ενδιαφέρον αλλά πολύ κλειστά, πολύ περιορισμένα, εξαιτίας της πολλαπλότητάς τους, της μη ειδίκευσής τους, του επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα τους, ο άνδρας κατέχει τρία μέσα που τα χρησιμοποιεί κατά κόρον.

1) Περιορίζει την έξοδο της γυναίκας στα διάφορα επαγγέλματα που είναι διαδεδομένα στην κοινωνική ζωή. Μπορούν βέβαια να το καταφέρουν αλλά αυτό παραμένει θεωρητικό. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει πραγματικά αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων τους, περιορίζονται στη μητρότητα, τα παιδιά, τον ερωτικό τους ρόλο. Τους αποκλείονται λοιπόν συστηματικά κάποια επαγγέλματα. Σε όμοια επαγγέλματα πληρώνονται λιγότερο, με το πρόσχημα των μικρών επαγγελματικών προσόντων. Τα πάντα είναι οργανωμένα γύρω από τις ανδρικές αναπαραστάσεις και πρότυπα.

2) Ο άνδρας τιμωρεί πολύ σκληρά τη γυναίκα που θέλει να βγει από το σπίτι της με κάθε είδους ψυχολογική πίεση και κυρίως μην ασκώντας ο ίδιος τα οικιακά καθήκοντα. Επειδή δεν πραγματοποιεί ο ίδιος τη συμμετρική κίνηση αυτού που κάνει η γυναίκα βγαίνοντας από το σπίτι της, την εμποδίζει να το κάνει. Δεν υπάρχει αμοιβαιότητα. Ο άνδρας στην πραγματικότητα δημιουργεί το ρόλο του τόσο αυστηρά όσο και το ρόλο της γυναίκας.

3) Σε ό,τι αφορά στα ίδια τα οικιακά καθήκοντα, ο άνδρας ασκεί έναν έλεγχο πολύ πιο στενό απ' αυτόν που ασκείται επάνω του στην επαγγελματική του ζωή. Αυτά τα καθήκοντα έχουν πραγματικά μια άμεση ενέργεια εντελώς εμφανή. Ένα καμένο πιάτο απλώς είναι αδύνατο να φαγωθεί. Τότε ο άνδρας συμπεριφέρεται συχνά με αμείλικτη κριτική και έχει υπερβολικές απαιτήσεις τις οποίες είναι υποχρεωμένη η γυναίκα να ικανοποιήσει. Αν θέλει να είναι μια τέλεια κυρία του σπιτιού, σύζυγος, μητέρα της οικογένειας, πρέπει να μείνει στο σπίτι της.

80

Δεν είναι εύκολο για έναν άνδρα να απαλλαχθεί από τις ανδρικές στάσεις που μόλις περιέγραψα.

Λέγεται συχνά ότι αυτές οι στάσεις, που βασίζονται στην ανωτερότητα, του έχουν εντυπωθεί από το περιβάλλον του. Είναι η θέση που παίρνει συχνά η Έλενα Τζιανίνι Μπελότι στο Από την πλευρά των μικρών κοριτσιών(46). Αυτή η θέση δεν μ' έχει πείσει. Όλα τα επιχειρήματά του δείχνουν ότι

εκπαιδεύονται διαφορετικά τα αγόρια και τα κορίτσια, αλλά όχι ότι μαθαίνουν στα αγόρια να περιφρονούν τα κορίτσια. Επιβάλλουν στα κορίτσια τη συστολή, τη σεμνότητα, την περιφρόνηση του σώματός τους, τη χάρη και την κομψότητα με σκοπό τη σεξουαλική καταστολή. Και τα αγόρια όμως περιορίζονται, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Τους επιβάλλεται η σοβαρότητα, εργατικότητα, η επιτυχία, η επιμέλεια.

Αυτή η καταστολή είναι που γεννάει έμμεσα τις ανδρικές στάσεις. Είναι ένας τρόπος που συναντάμε συχνά στην παιδεία. Σπάνια εντυπώνει κανείς ιδέες, δοξασίες και προλήψεις, αλλά κάνει έτσι ώστε να γεννηθούν άγχη και φόβοι που, με τη σειρά τους προκαλούν ιδέες, δοξασίες και προλήψεις που έχουν σκοπό να τους ελαττώσουν.

Μαθαίνουν στα αγόρια το φόβο για τον άλλον. Το κορίτσι μπορεί να είναι κοινωνικό, επικοινωνιακό, φλύαρο, γλυκομίλητο, γεμάτο αλτρουισμό και καλές προθέσεις. Το αγόρι δεν μπορεί. Προσανατολίζεται ήδη για την εισαγωγή του στην κοινωνία, που απαιτεί να κεντράρεται ολοκληρωτικά στην εργασία και το συναγωνισμό. Δεν του επιτρέπεται να στρέφεται ειλικρινά στον άλλον. Ο πατερναλικός νόμος =το πιο επικίνδυνο πράγμα στην παιδεία= είναι εκεί για να τον υποχρεώσει να χρησιμοποιήσει το χρόνο του διαφορετικά απ' ό,τι για φλυαρίες και μάταιε διασκεδάσεις.

Αν κάποια στιγμή βρεθεί να είναι εχθρός των γυναικών δεν είναι γιατί το έχουν μάθει να είναι έτσι, αλλά γιατί δεν έχει μπορέσει να ανακαλύψει τη φιλία μαζί τους. Εμφανίζονται έτσι μόνο από την άποψη της διαφορετικότητάς τους και των προβλημάτων που μπορούν να θέσουν σε οποιοδήποτε αγόρι. Η βαθιά αιτία είναι μια γενική υπανάπτυξη σε ολόκληρο το σχεσιακό τους κόσμο, η οποία έχει πολυδιάστατες συνέπειες και όχι μόνο απέναντι στις γυναίκες.

'Ετσι στα δεκατέσσερά μου χρόνια βρέθηκα να είμαι ρατσιστής, αντισημίτης και οπαδός των γυναικών του σπιτιού. Η οικογένειά μου δεν μου είχε εντυπώσει αυτές τις ιδέες. Αντίθετα, ήταν μάλλον ανοιχτή στις άλλες κοινότητες και απαιτούσε σεβασμό απέναντι στις γυναίκες. Δυστυχώς, είχε φιλοδοξίες για μένα και μου επέβαλε την εργασία και την κοινωνική φιλοδοξία. Δεν είχα καιρό να επικοινωνήσω ούτε με τις αδελφές μου ούτε με άλλα κορίτσια.

Θυμάμαι την κατάπληξη της μητέρας μου τη μέρα που ανακάλυψε ότι ήμουν άγριος οπαδός της <γυναίκας του σπιτιού". Ωστόσο αυτή ήταν η θέση της για τον εαυτό της. 'Ηταν η ίδια μια <γυναίκα του σπιτιού", αλλά θα προτιμούσε οι γιοι της να μην είχαν τέτοιες ιδέες.

Αυτές οι θέσεις θα εξαφανιστούν στα είκοσί μου χρόνια αφού μπόρεσα να συλλογιστώ και να κάνω εξαιρετικά δυνατές σχεσιακές εμπειρίες όταν ήμουν άρρωστος σ' ένα μοναστήρι δομινικανών. Οι ιδέες μου άλλαξαν ολοκληρωτικά.

Το γεγονός ότι η πρώτη μου γυναίκα είχε επάγγελμα (ιατρική γραμματέας) δεν μου δημιούργουσε κανένα πρόβλημα, αντίθετα μάλιστα. Αλλά όταν υποχρεώθηκε να το εγκαταλείψει, εξαιτίας της αναχώρησής μας στην

επαρχία και του ερχομού του πρώτου μας παιδιού, ούτε τότε μου δημιουργήθηκε κάποιο πρόβλημα. Δεν ήμουν ούτε υπέρ ούτε κατά. Όταν ξανάπιασε δουλειά ένα χρόνο μετά το γάμο μας για οικονομικούς λόγους ήμουν σύμφωνος.

Η σχεδόν αδιαφορία μου σ' αυτό το θέμα θα εξαλειφθεί στην πορεία του χρόνου για να δώσει θέση σε σταθερές πεποιθήσεις που αφορούν την κοινωνική θέση της γυναίκας.

Πρώτ' απ' όλα, πείθομαι ολοένα και περισσότερο, από την εμπειρία των δύο παιδιών μας, ότι το παιδί είναι η φυλακή της γυναίκας. Δεδομένης της συνεχούς φροντίδας, της ανησυχίας, της έννοιας που απαιτούν τα παιδιά δεν επιτρέπεται σ' αυτούς που ασχολούνται μαζί τους να έχουν πολλή ελευθερία. Επειδή η γυναίκα, είτε το θέλουμε είτε όχι, αισθάνεται υπεύθυνη, ακόμη κι αν ο άνδρας συμμετέχει στο μέγιστο των παιδιών, είναι εντελώς προσηλωμένη στα παιδιά. Πιστεύω ότι υπάρχουν λίγες εξαιρέσεις. Όπως έλεγαν οι Λατίνοι "liberi out libri"(47), πρέπει να διαλέξουμε ή θα γράφουμε βιβλία ή θα κάνουμε παιδιά.

Δεύτερον και κύριον, επιβεβαιώνεται ολοένα και περισσότερο η θέση μου σε ό,τι αφορά το είδος των γυναικών που αγαπώ. Όλο και περισσότερο θα αγαπώ γυναίκες με δυνατή προσωπικότητα, αυτόνομες, πρωτότυπες, τολμηρές και θα απεχθάνομαι τις αδύναμες γυναίκες, τις εύθραυστες, τις εξαρτημένες, χωρίς προσωπικές ιδέες, χωρίς πρωτοτυπία. Η προτίμησή μου αυτή θα αναπτυχθεί σε τέτοιο σημείο ώστε οι πρόσφατες φιλενάδες μου είναι όλες ιδιαίτερες γυναίκες. Η Γιουν είχε κάνει ανώτατες σπουδές στην Αμερική και είχε μια σπάνια εξυπνάδα και λεπτότητα. Η Βάντα, το ξανάπα, είχε αυτοδημιουργηθεί στο εργατικό περιβάλλον της, έκανε ανώτατες σπουδές στην ψυχολογία, ήρθε στην Ευρώπη με δική της πρωτοβουλία, μιλούσε άπταιστα το λιγότερο τέσσερις γλώσσες. Η Μαρίζα ήταν μια εξαιρετική καθηγήτρια Πανεπιστημίου, είχε άποψη για όλα, δεν αισθανόταν κατώτερη απέναντι στους άνδρες ούτε στην πράξη ούτε στις συζητήσεις. Η Ελιάνα, που ακόμη τη βλέπω πολύ και με συγκινεί πάντοτε με την ευαισθησία και τη γενναιοδωρία της.

Η Ρεγκίνα απ' αυτή την άποψη είναι ακραία περίπτωση. Αυτό που με δένει μαζί της είναι κυρίως η προσωπικότητά της. Αισθάνομαι ένα είδος ενθουσιασμού απέναντι στην ικανότητα που έχει να παίρνει προσωπικές θέσεις, να επιβεβαιώνεται απέναντι σ' όλο τον κόσμο, να προσπαθεί να καταλαβαίνει και απέναντι στις ίδιες τις ιδέες της, οι οποίες συναντούν τις δικές μου. Δεδομένου ότι είμαι επίσης συνδεδεμένος αισθησιακά μαζί της με μεγάλη δύναμη, είμαι δεμένος υπερβολικά σ' αυτήν.

Οι αδυναμίες της είναι που κατά κάποιο τρόπο με κάνουν να υποφέρω. Για την ακρίβεια οι αδυναμίες της γυναίκας. Κυρίως επειδή, όπως πάρα πολλές γυναίκες, φοβάται την ανδρική σεξουαλική πρόθεση και τη βλέπει σαν μια απειλή.

Από εκεί προκύπτει η ανάγκη της να ξεφύγει, να ριχθεί σε υπερβολικούς έρωτες, όπου κάθε φορά κρύβει την πραγματικότητα για να μπορεί να είναι ερωτευμένη. Έχω καθηλωθεί και προσπαθώ να το ξεπεράσω. Η συνθήκη της

γυναίκας, με τις συνέπειες που προκύπτουν απ' αυτή, μπορεί να είναι ένα πρόβλημα τόσο γι' αυτήν όσο και για το σύντροφό της.

81

Τελειώνοντας αυτή τη μακρά μελέτη μου, πιστεύω ότι πέτυχα να απομονώσω τους παράγοντες που αρρωσταίνουν το ζευγάρι, δηλαδή τα τρία συστήματα κτητικότητας, τα οποία σχηματίζουν επίσης μεταξύ τους ένα δομημένο σύνολο.

Για να απλοποιήσουμε, σ' αυτό το σύνολο υπάρχουν τα δεινά που προέρχονται από τον άνδρα και αυτά που προέρχονται από τη γυναίκα. Τα δεύτερα είναι συνέπειες των πρώτων. Στην πραγματικότητα, ο άνδρας είναι άμεσα ή έμμεσα ο υπεύθυνος του συνόλου των δεινών που πλήττουν το ανθρώπινο ζευγάρι. Αυτός είναι που μέσα στην ιστορία έχει πάρει θέσεις που καταλήγουν να σπάσουν τους μηχανισμούς της συμφωνίας και της συνοχής που εμπλέκονται σ' αυτόν τον τύπο ομάδας.

Θα μπορούσαμε ακόμη να πούμε ότι είναι τα φαινόμενα εξουσίας που υπονομεύουν το ζευγάρι από μέσα. Επαναλαμβάνω ότι για ζευγάρι πρέπει να εννοήσουμε κάθε στοιχειώδη ανθρώπινη ομάδα στην οποία οι σύντροφοι δεν μοιράζονται μόνο τις ιδέες, τα συναισθήματα, την εργασία, αλλά επίσης υλικές και σωματικές πραγματικότητες. Τα δεινά που έρχονται από τον άνδρα είναι κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής τάξης. Ο άνδρας προσπαθεί να επιβάλει έναν τύπο επικοινωνίας που βασίζεται στην τάξη, την οργάνωση, την ασφάλεια. Εκεί αποσκοπούν και οι καταστολές που ασκεί πάνω στη γυναίκα στο ερωτικό επίπεδο.

'Όταν μιλάμε για κοινωνία δεν πρέπει να εννοούμε μόνο ένα ευρύ σύνολο. Η κοινωνία είναι παντού. Μας αφορά όλους από τη στιγμή που είμαστε συγκεντρωμένοι πολλοί μαζί. Η εμμονή του άνδρα σε ό,τι αφορά την κοινωνική λειτουργία, η έγνοια του να ορίζει στον καθένα τον καθορισμένο του ρόλο από τον οποίο δεν μπορεί να βγει, ασκείται παντού και πάντοτε. Η πολιτική εξουσία του άνδρα μέσα στην οικογένειά του είναι της ίδιας τάξης μ' αυτή που ασκείται στην κεφαλή του Κράτους. Είναι το ίδιο φαινόμενο και το ένα δεν είναι πρωταρχικό σε σχέση με το άλλο. Γι' αυτό η φρουϊδική ιδέα, κατά την οποία τα προβλήματά μας με την εξουσία είναι προβλήματα με τον πατέρα είναι για παντελή αναθεώρηση. Τα προβλήματά μας με τον πατέρα είναι προβλήματα με την εξουσία. Ο πατέρας είναι μια μορφή εξουσίας ανάμεσα στις άλλες. Κάνουμε με τον πατέρα μια εμπειρία εξουσίας αλλά όχι μόνο μαζί του.

Σύμφωνα με την πλουραλιστική θεωρία που έχω αναπτύξει αλλού (σημ. για παράδειγμα Η μη κατευθυντική εμπύχωση των ομάδων(48), τα μακροσκοπικά φαινόμενα που επηρεάζουν τα σύνολα δεν προηγούνται των μικροσκοπικών φαινομένων που επηρεάζουν τα στοιχεία). Το όλον δεν είναι ανώτερο από τα μέρη, εκτός αν έχει χωριστεί από αυτά (οπότε δεν είναι πια σύνολο). Ένα φαινόμενο όπως η εξουσία έχει την αρχή του σε καθένα από τα άτομα που, τόσο στην ιστορία όσο και σήμερα, αρχίζει να έχει μια στάση εξουσίας.

Ο άνδρας που στο σπίτι του ασκεί στη γυναίκα του και τα παιδιά του ένα είδος δεσποτισμού θεμελιώνει την εξουσία του κράτους. Βέβαια το κράτος επιβάλλεται σ' αυτόν. Αλλά μπορούμε να πούμε επίσης ότι και αυτός επιβάλλεται στο κράτος, με την έννοια ότι δεν θα υπήρχε κράτος χωρίς άτομα ικανά να το κάνουν να υπάρχει, που να έχουν την όρεξη και την <αίσθηση" της εξουσίας.

Τα δεινά που προέρχονται από τη γυναίκα είναι αποτελέσματα των ανδρικών στάσεων και αγγίζουν την ερωτικοσεξουαλική σφαίρα. 'Η μάλλον συνίστανται σε μια αδυναμία των ορμών, έτσι που η γυναίκα αισθάνεται διαρκώς απειλημένη από τον ανδρικό ερωτισμό. 'Η αντίθετα απαιτεί και επιβάλλει στον άνδρα μια προστασία, τέτοια που να του απαγορεύει να εκφράσει τον ερωτισμό του αλλού και απειλεί σ' αυτή την περίπτωση τον ανδρικό ερωτισμό. 'Η απειλεί τον ανδρικό ερωτισμό ή αισθάνεται απειλημένη από αυτόν.

Επειδή ο ερωτισμός, με τις διάφορες μορφές του (ακόμη και έμμεσες, όπως η τρυφερότητα) αποτελεί τη βάση, το θεμέλιο του ζευγαριού, χωρίς τον οποίον δεν υπάρχει πια παρά η φιλία, η γυναίκα απειλεί την ίδια την πραγματικότητα του ζευγαριού, την ύπαρξή του, ενώ ο άνδρας απειλεί τη λειτουργία του.

Αυτό είναι παράδοξο. Υπάρχει η εντύπωση ότι από τους δύο συντρόφους η γυναίκα είναι που τείνει περισσότερο στο ζευγάρι της και στην πραγματικότητα του ζευγαριού και ακόμη ότι αναπτύσσει ένα αληθινό μυστικό του ζευγαριού.

Αυτό είναι μια αυταπάτη που προέρχεται ακριβώς από το γεγονός ότι η γυναίκα, εξαιτίας των ανεπαρκών ορμών της, έχει ανάγκη να υπεραντισταθμίσει ασταμάτητα σ' ένα άλλο επίπεδο αυτό που της λείπει στο σεξουαλικό επίπεδο. Είναι αυτή που βεβαιώνει συνεχώς ότι δεν μπορεί να κάνει έρωτα χωρίς <ν' αγαπάει", χωρίς να επενδύει στο λεγόμενο συναισθηματικό επίπεδο, χωρίς να έχει θαυμασμό και έλξη για το πρόσωπο. Κάνοντάς το αυτό η γυναίκα, εξυψώνει και μυθοποιεί το ζευγάρι, αλλά ακριβώς γιατί το θέτει βαθιά και εσωτερικά σε αμφισβήτηση. Ο άνδρας που δίνει την εντύπωση ότι είναι πιο αποσπασμένος και πιο αδιάφορος, στην πραγματικότητα κρατιέται περισσότερο απ' αυτό. Δεν έχει ανάγκη να το μυθοποιήσει για να το πιστέψει.

Η Βιρτζίνια Γουλφ, που ήταν μια διορατική ψυχολόγος, δεν εξαπατήθηκε. 'Ενας από τους ήρωές της λέει: <Ωστόσο, λέει εκείνη, από την αρχή του κόσμου τραγουδάμε ωδές για την ευτυχία του έρωτα και σωριάζουμε γιρλάντες και ρόδα. Εννιά στα δέκα άτομα θα σας απαντήσουν, αν τους ρωτήσετε τι σκέφτονται, ότι δεν θέλουν τίποτε άλλο. 'Ομως οι γυναίκες, κρίνοντας από τη δική μου εμπειρία, έχουν συνέχεια την εντύπωση ότι δεν είναι αυτό που έχουν ανάγκη° δεν υπάρχει τίποτα πιο βαρετό, παιδαριώδες, απάνθρωπο από τον έρωτα° ωστόσο είναι ωραίος και απαραίτητος"(49). Η μυθοποίηση του έρωτα στο γυναικείο κόσμο, η ιδεαλιστικοποίησή του δεν είναι στην πραγματικότητα παρά άρνηση.

Ο έρωτας ως σαρκική, αισθησιακή, ρεαλιστική πραγματικότητα είναι

δύσκολα αποδεκτός από τη γυναίκα, που προτιμάει να τον ζήσει στο κεφάλι της περισσότερο παρά στο σώμα της.

82

Έχω πει ότι πρέπει να μιλήσω και για λύσεις. Αν το ζευγάρι είναι άρρωστο τι μπορούμε να κάνουμε για να πάει καλύτερα; Αμέσως μου παρουσιάστηκε η μόνη αξιόλογη λύση: η αλλαγή των ανθρώπων. Δεν είναι άρρωστοι εξαιτίας του ζευγαριού αλλά κάνουν το ζευγάρι άρρωστο.

Ύστερα, σε μια δεύτερη φάση, είπα ότι θα έπρεπε να μιλήσω για αλλαγή της κοινωνίας, που φαίνεται σε μερικούς σαν η λύση-θαύμα, η μόνη δυνατή λύση.

Μετά, σε μια τρίτη φάση, είχα την ιδέα ενός είδους λύσης που δεν είχα διακρίνει στην αρχή αλλά μου φαίνεται πολύ σαν λύση, δηλαδή την κατάργηση του ζευγαριού, για την ακρίβεια την άρνηση να ζήσεις σε ζευγάρι. Αυτή η ιδέα μου ήρθε το μεσημέρι, καθώς έτρωγα σ' ένα κινέζικο εστιατόριο με την Αντέλ και τον Ρομπέρ. Η Αντέλ, που είναι παντρεμένη, έλεγε: <Για μένα το ζευγάρι έχει τελειώσει, ούτε συζήτηση να ζούμε σε ζευγάρι".

Πολλές γυναίκες το λένε αυτό. Παρατήρησα στην Αντέλ σε ποιο σημείο έχω εντυπωσιαστεί από την ικανότητα των γυναικών να ζήσουν μόνες τους. Οι άνδρες είναι σαν πληγωμένα πουλιά. Παίρνουν άσχημα αυτή τη λύση. Οι γυναίκες τη ζουν πολύ καλύτερα.

Αυτό συμβαίνει κατά τη γνώμη μου, που επικυρώνει η Βιρτζίνια Γουλφ, επειδή οι γυναίκες φοβούνται τη σωματική σχέση, τη σωματική παρουσία του άλλου, όταν είναι πολύ έκδηλη ερωτικά. Σ' αυτή την περίπτωση η καλύτερη λύση προφανώς είναι να ζήσεις μόνος. Είναι σημαντικό να δεχθούμε και να σεβαστούμε τα όριά μας. Αν η φυσική παρουσία του άλλου μας φοβίζει, πρέπει καλύτερα να την αποφύγουμε. Αυτό μπορεί να είναι μια καλή λύση.

Αλλά είναι μια απόλυτα καλή λύση; Δεν νομίζω. Το ζευγάρι απαντάει στην ανάγκη να έρχεσαι σε επαφή με κάποιον, να <γεμίσεις" τη ζωή σου, όπως λένε, να συνδιαλέγεσαι μόνιμα. <Δεν είναι καλό να είναι ο άνδρας μόνος", λέει η Βίβλος. Οι άνθρωποι που προτιμούν τη μοναξιά, αισθάνονται ασφαλώς ασφαλείς απ' αυτό. Αλλά είναι πραγματικά ικανοποιημένοι; Πολλές λύσεις που υιοθετούμε στην τρέχουσα ζωή έχουν σαν λειτουργία να κατευνάζουν το άγχος μας, όμως δεν σημαίνει ότι μας δίνουν και ευχαρίστηση.

Δεν πιστεύω καθόλου ότι το ζευγάρι είναι καταδικασμένο όπως το βεβαιώνουν μερικοί. Έχει ακόμη ένα ωραίο μέλλον μπροστά του. Κατά κάποιο τρόπο, το ζευγάρι είναι η πρώτη μορφή κοινότητας. Θέτει άλλωστε τον ίδιο τύπο προβλημάτων που τίθενται σε μια κοινότητα. Δυστυχώς έχει πάρα πολλές απαιτήσεις. Ζητά ωριμότητα, ευγένεια, αποδοχή του άλλου, που πολλοί δεν έχουν.

Γι' αυτό τώρα πολλοί νέοι άνθρωποι ρίχνονται σε κοινοβιακές εμπειρίες για ν' αποφύγουν το ζευγάρι. Δεν είναι άσχημη λύση. Η κοινότητα μπορεί, σε κάποιο βαθμό, να αντικαταστήσει το ζευγάρι, ακόμη κι αν δεν παρουσιάζει τα ίδια πλεονεκτήματα. Μπορεί κυρίως να έχει μια εκπαιδευτική αξία, δημιουργώντας καταρχήν ένα άνοιγμα που μπορεί να ευνοήσει τις ερωτικές και κοινωνικές εμπειρίες. Δεν νομίζω ότι μπορεί να αντικαταστήσει οριστικά το ζευγάρι. Δεν επιτρέπει πραγματικά την αλληλοδιείσδυση, την από κοινού γνώση, την αμοιβαία εμπλοκή που επιτρέπει το ζευγάρι. Έχει άλλες αρετές, που είναι μάλλον συμπληρωματικές παρά αντίθετες στις αρετές του ζευγαριού.

Το ιδεατό θα ήταν η παράθεση αυτών των δύο, κάτι που συνέβαινε άλλωστε σε μερικές κοινωνίες του παρελθόντος. Η κοινότητα πραγματικά επεκτείνει το ζευγάρι. Το υποχρεώνει ν' ανοίξει. Σε μια κοινότητα είναι δυνατό το ανοιχτό ζευγάρι. Του προσθέτει πράγματα που δεν κατέχει, την πολλαπλότητα των ανταλλαγών, την αλληλοβοήθεια σ' ένα πιο ευρύ πλαίσιο, τη διασταύρωση αλληλεπιδράσεων κ.λπ.

Πραγματικά, είναι σπάνιες οι κοινωνίες που έχουν πετύχει να κάνουν τη σύνθεση του ζευγαριού και της κοινότητας. Κάποιες κοινωνίες, όπως η σημερινή δυτική κοινωνία, εξυψώνουν πάρα πολύ το ζευγάρι, που γίνεται έτσι η μόνη δυνατή φόρμουλα για τα άτομα, με τη μορφή της πυρηνικής οικογένειας.

Άλλες κοινωνίες, όπως η ισλαμική κοινωνία, εκμηδενίζουν το ζευγάρι και το αντικαθιστούν μ' ένα είδος μεγάλης πολυγαμικής οικογένειας, στην οποία τα άτομα βρίσκονται πνιγμένα. Οι δύο αυτές λύσεις είναι άσχημες γιατί είναι πάρα πολύ ακραίες. Θα έπρεπε να ξαναγυρίσουμε στη φόρμουλα κάποιων κοινωνιών που λέγονται <πρωτόγονες", στις οποίες το ζευγάρι, που υπάρχει δυνατά, βρίσκεται ασταμάτητα υποστηριζόμενο, αντικαταστημένο και ανοικτό από μια έντονη κοινοτική ζωή.

84

Αν η λύση δεν βρίσκεται στο θάνατο του ζευγαριού, πού βρίσκεται;

Πολλοί τώρα, κυρίως γυναίκες, σκέφτονται ότι θα μπορούσε να γλιτώσει με ριζικές δομικές αλλαγές, που θα κάνουν την κοινωνία των ανδρών που ζούμε τώρα, μια κοινωνία ανδρών και γυναικών, μια κοινωνία για όλους.

Υπάρχει πολλή αλήθεια σ' αυτή την αντίληψη. Είναι βέβαιο ότι πρόβλημα δεν μπορεί να λυθεί τώρα μόνο από ατομικές αλλαγές στάσης. Για παράδειγμα, αν μια γυναίκα και ένας άνδρας αποφασίσουν να έχουν μεταξύ τους ισότιμες σχέσεις, θα μείνει η κοινωνική δυσχέρεια της γυναίκας που δεν θα μπορεί να βρει, όπως ο άνδρας, μια ικανοποιητική εργασία ή αρκετά αξιόλογη κ.λπ. Θα είναι λοιπόν πιο κουρασμένη και ανήσυχη γυρίζοντας στο σπίτι και ασφαλώς πιο απασχολημένη κ.λπ.

Χρειάζονται ασφαλώς αλλαγές στη νομοθεσία, στα ήθη και τα έθιμα, στους δικαστικούς θεσμούς, στις επαγγελματικές σχέσεις κ.λπ., οι οποίες έχουν ήδη αρχίσει ευρέως. Πολλές χώρες δέχονται την αρχή της ισότητας του άνδρα

και της γυναίκας. Συχνά όμως πρόκειται για μια αρχή που έχει επιδέξια καταστρατηγηθεί με όλους τους τρόπους. Πολλές γυναίκες αγωνίζονται τώρα για να ποινικοποιηθεί ο βιασμός, όπως του αξίζει, και για να μη στρέφονται ενάντια στις μηνύτριες οι δίκες που γίνονται στους βιαστές, κινδυνεύοντας έτσι να γίνει η δική τους δίκη παρά η δίκη αυτών εναντίον των οποίων υποβάλλουν μήνυση.

'Ολ' αυτά είναι νόμιμα και εγκρίνονται επειδή κάνουν τα πράγματα να προχωρούν.

Πρέπει όμως να υπολογίσουμε περισσότερο αυτό που γίνεται αυτή τη στιγμή, όπως σε κάθε πράξη πολιτικού τύπου.

Υπερπηδάμε τα μάνταλα, κάνουμε δυνατές μεταγενέστερες μεταβολές, αλλά δεν αλλάζουμε τις νοοτροπίες.

'Οχι μόνο δεν τις αλλάζουμε, αλλά κινδυνεύουμε να τις σκληρύνουμε. Οι άνδρες που αισθάνονται κατηγορούμενοι, κακομεταχειρισμένοι, στριμωγμένοι, ενισχύουν το σεξουαλικό ρατσισμό τους και αντιδρούν με την ειρωνεία και την περιφρόνηση στο φεμινιστικό κίνημα. Οι γυναίκες, από την πλευρά τους, βλέποντας την αντίσταση των ανδρών πεισμώνουν και κλείνονται σε γκέτο, αρνούνται την επικοινωνία με τους άνδρες. Καταλήγουμε σε σχέσεις δύναμης, με τους κινδύνους που περιέχει πάντοτε αυτό να φέρει σε πρώτο πλάνο άτομα αγχώδη και εξουσιαστικά, με παρανοϊκή δομή, που ξαναεγκαθιστούν σε αντίθετη κατεύθυνση (ή στην ίδια κατεύθυνση) τις παλιές σχέσεις εξουσίας που θέλαμε να καταργήσουμε.

Κάθε κίνημα απελευθέρωσης εμπεριέχει αυτό τον κίνδυνο που θα κατονομάσω πρόθυμα τον κομμουνιστικό κίνδυνο(50). Με τον ίδιο τρόπο που το εργατικό κίνημα ολίσθησε σε μια εξουσιαστική αντίληψη της κοινωνίας, ενισχυμένη από τις παραδοσιακές αντιλήψεις, που έχει γεννήσει τα γιγαντιαία κράτη όπου οι εργαζόμενοι δεν είναι καλύτερα από αλλού, το ίδιο και το φεμινιστικό κίνημα θα μπορούσε να γνωρίσει την ίδια έκβαση.

Το χειρότερο θα ήταν η φθορά των σχέσεων ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Σε μια κοινωνία στην οποία οι σχέσεις αυτές είναι ήδη εξαιρετικά άσχημες, θα μπορούσαν να γίνουν ανυπόφορες.

Μια άποψη αυτής της σκληρότητας που διαπιστώνουμε σήμερα έγκειται στο γεγονός ότι οι γυναίκες ενισχύουν κάποιες στάσεις ως προς τη σεξουαλικότητα που είναι αδυναμίες και συνέπεια της ανδρικής κυριαρχίας, με την πρόφαση ότι παλεύουν εναντίον των ανδρών. Για παράδειγμα, απωθούν συχνά με υπερβολική βία τις σχέσεις αντικειμένων στον έρωτα. Δεν θέλουν πια να τις κοιτάζουν σαν αντικείμενα, ακόμη και να τους εκφράζονται επιθυμίες, γιατί αυτό τις εξευτελίζει και τις μειώνει. Κάνοντάς το αυτό, ενισχύουν ακόμη περισσότερο την εξάρτησή τους και την κατωτερότητά τους, πιστεύοντας ότι εναντιώνονται σ' αυτές. Πραγματικά, οι ερωτικοσεξουαλικές ορμές προϋποθέτουν απαραίτητα τη θέαση του άλλου σαν αντικείμενο, επειδή το σώμα εμπλέκεται άμεσα. Μια γυναίκα που επιθυμεί έναν άνδρα ή που απολαμβάνει έναν άνδρα προφανώς τον θεωρεί εκείνη τη στιγμή σαν αντικείμενο. Το σώμα του βέβαια δεν είναι ένα

αδρανές αντικείμενο, όπως η καρέκλα ή το τραπέζι, αλλά είναι παρ' όλ' αυτά ένα αντικείμενο. Αν αρνηθούμε αυτή τη σχέση αντικειμένου είναι σαν να αρνιόμαστε τον έρωτα ή να τον εξιδανικεύουμε σε τέτοιο σημείο που χάνει τις σαρκικές του βάσεις και διαλύεται. Οι σύντροφοι, και ιδιαίτερα η γυναίκα, παραπέμπονται στη μοναξιά τους όπου είναι ακόμη πιο στερημένοι, πιο εγκαταλειμμένοι από πριν, επομένως πιο υποδεέστεροι. Ο πολιτικός αγώνας για την ισότητα του άνδρα και της γυναίκας επομένως δεν αρκεί. Υπάρχει κάτι άλλο, το οποίο θα δοκιμάσω τώρα να καθορίσω.

85

Αυτό το κάτι άλλο που μπορεί να αλλάξει ριζικά τις σχέσεις ανδρών και γυναικών αφορά προφανώς τη νοοτροπία, τη συνειδητοποίηση, τη στάση, τη συμπεριφορά. Δεν μπορούμε να ελπίζουμε στην τροποποίηση ενός φαινομένου που είναι τόσο βαθύ όσο η σχέσεις των φύλων με μια απλή αντιστροφή των εξωτερικών δομών.

Πρέπει προφανώς να περάσουμε από την εκπαίδευση των ανδρών και των γυναικών, κυρίως των ανδρών.

Η εκπαίδευση αυτή περνάει από πολλά κανάλια. Ένα από τα πιο σημαντικά, πρώτο σε χρονολογική σειρά, είναι η μετακίνηση της γνώμης. Ένα άλλο είναι η δυνατότητα που δίνεται στους ενήλικες να αλλάξουν τις στάσεις τους και τις συμπεριφορές τους. Ένα άλλο είναι η εκπαίδευση των παιδιών, που έρχεται τελευταίο γιατί προϋποθέτει την προγενέστερη αλλαγή ενός αρκετού αριθμού ενηλίκων.

Όλα αυτά δεν είναι εύκολα, γιατί πρέπει να επιτεθούμε σε μια από τις πιο σταθερές και πιο αρχαϊκές δομές της κοινωνίας μας, δηλαδή τη διάκριση των γυναικείων και ανδρικών ρόλων. Από την ηλικία των τριών-τεσσάρων χρόνων τα παιδιά συνειδητοποιούν ότι ανήκουν στο ένα ή το άλλο φύλο και ότι η μοίρα τους καθορίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος από αυτή την πραγματικότητα. Τα μικρά αγόρια είναι ευχαριστημένα που ανήκουν στο φύλο τους και καθόλου δεν θέλουν να το αλλάξουν. Τα μικρά κορίτσια θα εύχονταν κάλλιστα να είναι αγόρια αλλά ξέρουν ότι αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνει(51).

Στη συνέχεια, όλα είναι φτιαγμένα για να επιτρέψουν στο αγόρι να επιβεβαιώνεται σαν κατακτητής του κόσμου, επικεντρωμένος στη γνώση των πραγμάτων και την κυριότητα της οικουμένης. Όχι μόνο του ανήκει η φύση διά μέσου της τεχνολογίας και της επιστήμης, αλλά και η κοινωνία, αφού μπορεί να ελπίζει, αντίθετα από τη γυναίκα, ότι θα φθάσει σ' όποια διευθυντική θέση θελήσει, ακόμη κι αν δεν θα είναι παρά λοχίας ή αρχηγός ομάδας. Μια νέα εκπαίδευση περνάει απαραίτητα από την άρνηση του πρεστίτζ και της ανωτερότητας του άνδρα.

Πώς είναι δυνατό να συμβεί αυτό; Πώς μπορεί ο άνδρας να παραδεχθεί πραγματικά κάτι παρόμοιο για τον εαυτό του, αφού πρέπει ο ίδιος να επιχειρήσει μια τέτοια μετακίνηση, που προφανώς δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από κανέναν άλλον.

Κατά τη γνώμη μου, η μόνη λύση να παρουσιάσουμε στον άνδρα την κατάσταση του με αληθινό και όχι παραποιημένο, όπως γίνεται συνήθως, τρόπο.

Μια σταθερή επιχειρηματολογία που αφορά τους άνδρες και γενικά όλους αυτούς που είναι σε κυρίαρχη κατάσταση τους παρουσιάζει σαν όντα ευτυχισμένα, εύθυμα, που επωφελούνται από τη ζωή, παίρνοντας το πιο ωραίο κομμάτι της πίτας των ευχαριστήσεων και των ικανοποιήσεων. Είναι μια οπτική που βρίσκουμε στους μαρξιστές που συχνά παρουσιάζουν τους μπουρζουάδες σαν επωφελούμενους όχι μόνο από τους άλλους αλλά και από τη ζωή, κάτι που είναι αντίθετο με την άποψη συγγραφέων όπως ο Μπαλζάκ, ο Φλομπέρ, ο Ζολά κ.λπ. Αυτό είναι πάρα πολύ ισχυρό στην αριστερά.

Ο Τόνι Ντιβέρ, αριστεριστής συγγραφέας όπως είναι, γράφει: <Φαίνεται ότι οι ανθρωπίνι συνεταιρισμοί έχουν συσταθεί μόνο για να εξασφαλίσουν τα αγαθά σε κάποια άτομα εις βάρος των άλλων (...). Ν' αποκτήσουν την απόλαυση, να έχουν τα μέσα να την ορέγονται περισσότερο καταχράζοντάς την από τον άλλον, αυτός είναι και αυτός παραμένει προφανώς ο ζήλος μερικών ανθρώπων =μάλιστα όλων= αλλά πετυχαίνουν λίγα. Από αυτούς ευημερούν, απλώνονται και ευθαρρύνονται οι δομές της εκμετάλλευσης που είναι κοινές σε τόσες κοινωνίες">(52).

Αυτό είναι εντελώς λάθος. Αν οι εκμεταλλευτές, οι εξουσιαστές και οι καταπιεστές ήταν πραγματικά οι πιο ευτυχισμένοι και οι πιο εύθυμοι θα είχαν δίκιο και θα έπρεπε οπωσδήποτε να τους μιμηθούμε, γιατί δεν υπάρχει ανώτερος κανόνας στη ζωή από αυτόν της αναζήτησης της ευτυχίας και της ευημερίας.

Ακριβώς όμως, οι δυνάστες δεν είναι οι πιο ευτυχισμένοι και οι πιο χαρούμενοι, ακόμη κι αν έχουν ένα πολύ μεγάλο αριθμό υλικών πλεονεκτημάτων (χρήματα, ελεύθερο χρόνο, εύκολη εργασία κ.λπ.) και γι' αυτό είναι δυνάστες.

Μια ανάλυση που ποτέ δεν έχουν κάνει οι μαρξιστές και είναι η πιο σημαντική είναι να μάθουν για ποιο λόγο οι δυνάστες είναι δυνάστες, γιατί οι εκμεταλλευτές εκμεταλλεύονται και γιατί οι καταπιεστές καταπιέζουν. Πρέπει να το πούμε δυνατά, κινδυνεύοντας ακόμη και να σοκάρουμε. Με λίγα λόγια: γιατί είναι δυστυχισμένοι. Ένα ον ευτυχισμένο, χαρούμενο, πλήρως ικανοποιημένο, δεν μπορεί να είναι δυνάστης. Είναι οι γέροντες, οι άρρωστοι, οι αγχώδεις, οι νευρωτικοί που έχουν ανάγκη να εξουσιάζουν. Η εξουσιαστικότητα τους επιτρέπει να ασφαλίζονται, να απομακρύνουν τους κινδύνους όλων των ειδών και ειδικά τους κινδύνους που έρχονται από τους άλλους και από τις πρωτοβουλίες τους. Σ' αυτή την προοπτική, ο άνδρας είναι ένα δυστυχισμένο ον, ακόμη κι αν φθάνει συχνότερα σ' ένα καλύτερο σεξουαλικό αποτέλεσμα από τη γυναίκα και ακόμη κι αν έχει μεγαλύτερες δυνατότητες απόλαυσης. Είναι πιο δυστυχισμένος γιατί είναι καχύποπτος, αλύγιστος, ερωτευμένος με την τάξη, ανήσυχος για την υπόληψή του και το πρεστίτζ του. Παραδοσιακά η γυναίκα παρουσιάζεται, κυρίως από τον άνδρα, σαν ένα όν φλύαρο, ελαφρύ, ασταθές, ιδιότροπο, επιφανειακό.

Ο άνδρας έχει πολύ χρησιμοποιήσει αυτή την οπτική της γυναίκας για να

ασφαλίσει την ανωτερότητά του. Ακόμη κι αν αυτή η οπτική είναι μια καρικατούρα, είναι μια έμμεση τιμή για τη γυναίκα. Η ευχαρίστηση και η ικανοποίηση δεν είναι προφανώς από την πλευρά της σοβαρότητας και της σημαντικότητας. Έχουν τη μεγάλη τύχη να βρίσκονται από την άλλη πλευρά.

Φυσικά δεν είναι όλοι οι άνδρες δυστυχημένοι, αγχώδεις, ανήσυχοι και καχύποπτοι. Υπάρχει ένα πλήθος εξαιρέσεων. Η τάση όμως υπάρχει και το πιο βέβαιο γνώρισμά της είναι το γεγονός ότι είναι οι άνδρες και όχι οι γυναίκες που μάχονται στα πεδία των μαχών, που κυβερνούν κράτη και αναλαμβάνουν ιερατικά καθήκοντα.

Μια αληθινή εκπαίδευση περνάει απαραίτητα από τη συνειδητοποίηση των αληθινών πηγών ευχαρίστησης και ικανοποίησης. Η σεξουαλικότητα ανήκει εκεί, και η γυναίκα πρέπει επίσης να μπορέσει να την αναλάβει πλήρως. Αλλά δεν είναι μόνο η σεξουαλικότητα. Υπάρχει επίσης η ελαφρότητα, η ευκολία στις σχέσεις με τον άλλον, η ανεκτικότητα, η αίσθηση του χιούμορ, η τάση να μη περνάμε για σοβαροί.

Μια πολύ δυνατή ελπίδα για τη νέα εκπαίδευση βρίσκεται τώρα στον πολλαπλασιασμό των ομάδων θεραπείας, των ομάδων ανάπτυξης, τη μη κατευθυντική παιδαγωγική κ.λπ. Γίνεται μια αληθινή αντιπαράθεση ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες και μια ανάπτυξη των αμοιβαίων στάσεων που διαμορφώνονται εκεί.

Υπάρχουν επίσης ομάδες γυναικών στις οποίες οι γυναίκες μπορούν να μιλήσουν για τα προβλήματά τους, χωρίς να κρίνονται από τους άνδρες. Ίσως μια μέρα να έχουμε και ομάδες ανδρών στις οποίες οι άνδρες θα μπορούν να συναντηθούν χωρίς να φοβούνται να αγγίζονται ή να εκφράζονται με την τρυφερότητα, έχοντας τον πανικό της ομοφυλοφιλίας.

86

Ο Αραγκόν είπε: <Η γυναίκα είναι το μέλλον του άνδρα". Δεν θα ωφεληθεί μόνο η γυναίκα από την ελευθερία της, αλλά θα ωφεληθεί επίσης και ο άνδρας.

Ο έρωτας γίνεται για δύο. Αυτό είναι μια μικρή αλήθεια που έχουμε την τάση να ξεχνάμε. Αν η γυναίκα, σύντροφος του άνδρα, δεν πηγαίνει καλά επειδή είναι ταπεινωμένη, κατώτερη, πιγμένη, και ο άνδρας δεν μπορεί να πηγαίνει πια καλά. Ακριβέστερα, ο άνδρας δεν μπορεί να πραγματωθεί στο μόνο πεδίο στο οποίο θα είχε ακριβώς ιδιαίτερες ικανότητες για να το κάνει, δηλαδή το σεξουαλικό πεδίο. Του λείπει η σύντροφος. Εξ ου οι νόθες λύσεις που ο άνδρας είναι υποχρεωμένος να υιοθετεί για να ικανοποιηθεί σεξουαλικά: η πορνεία, η ομοφυλοφιλία, ο αυνανισμός μέσα στην ίδια τη σεξουαλική πράξη κ.λπ. Είναι το πρόβλημα που συναντώ και για το οποίο έγραψα αυτό το βιβλίο. Είναι το πρόβλημά μου γιατί είμαι ένας άνδρας και ζω φυσικά τις δυσκολίες του άνδρα και όχι της γυναίκας.

Το πρόβλημα που έχω εκθέσει μπορεί να φαίνεται σε μερικούς ότι έχει τα χρώματα της αληθινής απόγνωσης. Είναι αλήθεια. Έχω εκφράσει απόγνωση

στην αρχή αυτού του βιβλίου. Απόγνωση απέναντι στην άρνηση και επίσης απέναντι στην αντίδραση του υπερβολικού δεσίματος που γεννάει σε μένα αυτή η άρνηση. Απόγνωση να μη μπορείς να πραγματοποιήσεις έναν έρωτα που είναι εκεί, μέσα στα χέρια σου, και δεν μπορείς να υλοποιήσεις, γιατί υπάρχουν φόβοι στον άλλον που κάνουν τον έρωτα αδύνατον να βιωθεί. Απόγνωση να σε θεωρούν σαν ένα σάτυρο όταν ξέρεις ότι δεν είσαι.

Διστάζω, ξαναδιαβάζοντας αυτό το χειρόγραφο, να δω εκτεθειμένη αυτή την απόγνωση, που αναμφισβήτητα ζημιώνει την εικόνα μου και τις ιδέες που υπερασπίζω. Πώς αυτός που σκέφτεται τόσο και αξιώνει να θεραπεύει τους άλλους μπορεί να βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση; Γιατρέ, θεράπευσε τον εαυτό σου

Τα ξέρω όλα αυτά και ωστόσο επιθυμώ να γίνουν γνωστά. Για άλλη μια φορά, αισθάνομαι αρκετά δυνατός για να αντιμετωπίσω αυτή την απόγνωση. Και αυτή η δύναμη είναι η δικαίωσή μου. Αυτή τη δύναμη την έχω αποκτήσει μέσα από την ανάπτυξη που έχω περιγράψει, η οποία μ' έχει οδηγήσει εδώ που είμαι. Η κατάσταση αυτή είναι γεμάτη ευτυχία ακόμη, θα έλεγα, κι αν έχεις ν' αντιμετωπίσεις θηρία. Το σημαντικό είναι να έχεις την πεποίθηση ότι θα τα νικήσεις. Ηρακλής, θα πείτε. Μα ναι, είσαι ένας άνδρας. Ναι, είμαι ένας άνδρας...

Είμαστε στις 22 Ιανουαρίου του 1980, την ημέρα των γενεθλίων μου. Περίεργο που τελειώνω αυτό το βιβλίο ακριβώς τη μέρα των γενεθλίων μου, το βιβλίο αυτό που έγραψα με το αίμα μου.

15. Lobrot M., *Les difficultes sexuelles de l' adulte*. E.S.F., 1978.

16. Girard A., *Le choix du conjoint*, P.U.F.

17. Για τους Αρειανούς του 3000. Πρόκειται για ένα είδος παράξενης και παράλογης διανοητικής δοκιμασίας που προορίζεται να στρατολογήσει τους συντρόφους μανδαρίνους καθηγητές.

18. Hoffman B., *Albert Einstein, createur et rebelle*, Seuil, 1975.

19. Montaigne M., *Essais*, III, 2.

20. Ερωτική στάση στην οποία το σεξουαλικό όργανο του καθένα από τους συντρόφους βρίσκεται τοποθετημένο στο ύψος του στόματος και μπορούν έτσι να γλείφονται και να γαργαλιούνται.

21. Szaz T., *Le m the de la maladie mentale*, εκδ. Pa ot, 1977.

22. Αντίληψη διαδεδομένη στους αντι-ψυχιάτρους σύμφωνα με την οποία ο διανοητικά ασθενής θα είχε υποβληθεί, κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, σε αντιφατικά μηνύματα μέσα στα οποία δεν αναγνωρίζει πια τον εαυτό του. Η έννοια της αντίφασης είναι μια λογική έννοια. Δεν εγκαταλείπεται η παραδοσιακή ιδέα της «πνευματικής ασθένειας».

23. Γεννήθηκε το 1881. Τα πρώτα του έργα τοποθετούνται ανάμεσα στο 1893 και το 1905, 12 με 24 χρόνων.

24. Ο λόγος στην ψυχανάλυση δεν είναι ένα εργαλείο στην υπηρεσία της εκ νέου ανακάλυψης του παρελθόντος αλλά το ίδιο το αντικείμενο της εμπειρίας. Όπως στη θεωρία του Mac Luhan, «the medium is the message», το μέσον με το οποίο κάνουμε να αναφανούν οι αναμνήσεις είναι πολύ περισσότερο από ένα μέσο, είναι το ίδιο μήνυμα που στέλνουμε στους εαυτούς μας. Ο λόγος μετασχηματίζει το περιεχόμενο της ανάμνησης. Αυτό

το περιεχόμενο, αντί να είναι κοινότυπα το ίδιο μ' αυτό που έχει βιωθεί άλλοτε, βρίσκεται μετασχηματισμένο από το ίδιο το γεγονός ότι λέγεται. Δεν είναι πια μια απλή ανάμνηση αλλά ένα αντικείμενο διήγησης. Παίρνει τη διάσταση του διηγήματος. Γίνεται «χρυσωμένος θρύλος». Επίσης είναι πολύ σημαντικό στην ψυχανάλυση να ενθαρρύνουμε τον πάσχοντα να μιλάει, να λεκτικοποιεί με μια επική και λυρική διάσταση τα γεγονότα που ανακαλεί. Του είναι δύσκολο να το κάνει γιατί ντρέπεται. Είναι ο ρόλος του ψυχαναλυτή που του το επιτρέπει. Δε χρειάζεται να πούμε ότι όλες οι ερμηνείες του μεγάλου ιερέα που κάποιοι ψυχαναλυτές συνιστούν θερμά (βλ. D. Anzieu) δεν είναι παρά παγίδες στην υπηρεσία της θέλησης να εξουσιάζουμε...

25. Aries P., *L' enfant et la vie familiale sous l' ancien regime*, εκδ. Plon, 1960. Van Ussel J., *Histoire de la repression sexuelle*, εκδ. Robert Laffont, 1972.

26. Έργο που είναι αναπόσπαστο μέρος της Βίβλου, για το οποίο γνωρίζουμε τώρα ότι ήταν ένα ερωτικό έργο, ένα από τα πιο ερωτικά που έχει παράγει η ανθρωπότητα.

27. Montagu A., *La peau et le toucher*, εκδ. Seuil, 1979.

28. Ας σημειώσουμε ότι η λέξη «μασάζ» έχει πρόσφατα ιδιοποιηθεί =σαν λέξη= από τους κινησιοθεραπευτές που πέτυχαν να περάσουν ένα νομοθετικό κείμενο που απαγορεύει τη χρήση της σε άλλους. Η ιδιοποίηση από έναν παραϊατρικό σώμα (όπως η λέξη <διάγνωση> από το ιατρικό σώμα) μιας απλής λέξης είναι ένα μεσαιωνικό φαινόμενο που πρέπει να το καταγγείλουμε έντονα. Με τον ίδιο τρόπο, στο μεσαίωνα υπήρχαν λέξεις που δεν είχατε το δικαίωμα να προφέρετε με την ποιή του αφορισμού. Σ' αυτή την προοπτική, μια λέξη δεν έγινε για να προσδιορίσει ένα αντικείμενο ή μια πράξη αλλά για να εξυψώσει ένα κοινωνικό σώμα. Αν το βράδυ που κοιμόσαστε με το σύντροφό σας κάνετε την πράξη να μαλάξετε το σώμα του, έχετε το δικαίωμα να πείτε ότι κάνετε αγγίγματα ή δεν ξέρω τι άλλο. Όταν η ίδια πράξη γίνεται από τον κινησιοθεραπευτή (και ίσως λιγότερο καλά) θα είναι μασάζ. Η πράξη αλλάζει φύση αλλάζοντας δημιουργό.

29. Αδημοσίευτες. Η πασκαλική αρχή του <μισητού εγώ> έχει παίξει μεγάλο ρόλο στο να το αρνηθούν οι εκδότες.

30. Γύρνα (στ' αγγλικά).

31. Γαλλικό κρεβάτι (στα αγγλικά).

32. Janon A., *Le cri primal*, (η πρωτογενής κραυγή) εκδ. Flammarion, 1975.

33. Θα αντιπαρατεθεί σ' αυτό ότι ο οργασμός τοποθετείται στο σεξουαλικό όργανο. Όμως πρέπει ν' απαντήσουμε ότι ο οργασμός δεν τοποθετείται μόνο στο σεξουαλικό όργανο αλλά παντού και κυρίως ότι πρέπει να διακρίνουμε το χώρο του οργασμού και την αρχή του. Αν ο χώρος είναι το σεξουαλικό όργανο, η αρχή του μπορεί κάλλιστα να είναι αλλού, για παράδειγμα στα χέρια.

34. Εβραίος συγγραφέας που πήρε το βραβείο Νόμπελ και τα ουσιαστικά του έργα είναι *La corne de belier*, *Le manoir*, *Le domaine* κ.λπ., ιστορίες πολυνοεβραϊκών οικογενειών από το 17ο αιώνα.

35. Pages M., *Le travail amoureux*, εκδ. Dunod, 1977.

36. Kierkegaard S., *Les miettes philosophiques*.

37. Λέμε άλλωστε <Η ωραία και το τέρας" ή <η Χιονάτη" και οι <επτά νάνοι". Δεν λέμε <Η Χιονάτη και ο γοητευτικός πρίγκιπας".

38. Μόνο απ' αυτή την άποψη.

39. Janeway E., La place de femmes dans un monde d' hommes, εκδ. Denoël Gonthier, 1972. Μετάφραση στα γαλλικά του Man's world, Woman's Place.
40. Mumford L., La cite a travers l' histoire. Seuil, 1964. Μετάφραση του The city in Histor .
41. 7η ως 5η π.Χ. χιλιετία.
42. E. Reed, Feminisme et anthropologie.
43. K. Wittfogel, Le despotisme oriental, εκδ. Minuit, 1964.
44. Girard A., La reussite sociale en France, εκδ. l' INED, 1961.
45. D.-C Mac Celland On the dynamics of creative Physical Scientists, στο Ecology of Mind, εκδ. L. Hudson, Penguin Books, 1970.
46. Gianini Belotti E., Du cote des petites filles, εκδ. Ed. des femmes, 1974.
47. Παιδιά ή βιβλία.
48. Lobrot M., L' animation non directive des groupes, εκδ. Payot, 1976.
49. Woolf, La promenade au phare, παράγρ. 17.
50. Και όχι σταλινική. Ο σταλινισμός δεν μου φαίνεται να έχει αλλάξει αισθητά τις μεγάλες τάσεις που έχουν εισαχθεί από τον Λένιν στο σοσιαλιστικό κίνημα.
51. Βλ. σ' αυτό το αντικείμενο μερικά αποτελέσματα του <βεστιάριου" bestiaire συλλογή ηθικών μύθων για ζώα του R. Zazzo στο Conduites et Conscience I, εκδ. Delachaux et Niestle, 1962.
52. Duwert T., Le bon sexe illustre, εκδ. Minuit, 1974, κεφ. 1.